

INSTITUTUL NAȚIONAL AL PATRIMONIULUI

Nr. 1-2/2010

BULETINUL COMISIEI MONUMENTELOR ISTORICE

strada Stavropoleos

strada Covaci

strada Doamnei

strada Olari

strada Coltei

strada Gabroveni

strada Lipscani

strada franceza

strada Smardan

strada Selari

BULETINUL COMISIEI MONUMENTELOR ISTORICE

Anul XXI Nr. 1-2/2010

**BULETINUL
COMISIEI MONUMENTELOR ISTORICE
2010**

COLEGIUL DE REDACȚIE: drd. arh. Josef KOVACS
dr. arhg. Dana MIHAI
dr. arhg. Voica PUȘCAȘU
prof. dr. arh. Virgil POLIZU

Editor: Dana MIHAI
Tehnoredactare și grafică computerizată: Ruxandra ȘERBAN

© Copyright 2010, Institutul Național al Patrimoniului

Autorii textelor și ilustrațiilor și I.N.P. dețin toate drepturile asupra ediției de față și își asumă responsabilitatea conținutului articolelor. Reproducerea integrală sau parțială a textului din această lucrare este posibilă numai cu acordul scris al I.N.P.

Adresa Redacției B.C.M.I.: Institutul Național al Patrimoniului
Str. Ienăchiță Văcărescu nr. 16, sector 4, București,
tel. 021 3366073; fax 021 3369904; www.monumenteistorice.ro

Coperta I: - Imobil din str. Franceză nr. 48, foto Răzvan Găteaje
- Detaliu imobil din str. Franceză nr. 48, foto Răzvan Găteaje
- Portal ușa de intrare Biserica Colței, foto Ciprian Buzilă

ISSN 1842-5720

Volum tipărit de Editura Cetatea de Scaun Târgoviște, 2009
str. Ion Ciorănescu, bl. 1A, sc. A, ap. 1, jud. Dâmbovița

Tel/fax: 0245 218318; www.cetateadescaun.ro

INSTITUTUL NAȚIONAL AL PATRIMONIULUI

**BULETINUL
COMISIEI MONUMENTELOR ISTORICE**

2010

NR. 1-2

CUPRINS

Strada Franceză - Restituiri

Dana Mihai – <i>Strada Franceză. Recuperări</i>	7
Alexandra Țânțăreanu - <i>Strada franceză - Studiu istoric</i>	11
Dalvina Luculescu - <i>Starea de conservare a monumentelor istorice de pe strada Franceză</i>	51
Emil Lupu, Ciprian Sandu - <i>Casa Drugănescu din București. Cercetare arheologică</i>	62
Dan D. Ionescu - <i>Identificarea amplasamentului Caselor Bălăcenilor din București, Str. Franceză colț cu Str. Poștei</i>	70

București – Studii istorice

Ciprian Buzilă - <i>Case vechi de pe Calea Moșilor</i>	85
Adriana Stroe, Aurelian Stroe - <i>Academia de Studii Economice din București. Scurt istoric</i>	103

Note și Studii

Dana Mihai - <i>Lista monumentelor istorice 2010 - inventarierea, parte a procesului de protejare a patrimoniului național</i>	111
Anca Filip - <i>Uzina de apă din Sulina</i>	118
Cosmin Moise - <i>Biserica Domnească din stațiunea Bușteni</i>	135
Mircea Angelescu – <i>1919-1921. Histria și Comisiunea Monumentelor Istorice</i>	143
Dana Mihai - <i>Înscrierea Bisericii „Învierea” a Mănăstirii Sucevița pe Lista Patrimoniului Mondial, ca extensie a seriei bisericilor pictate din Nordul Moldovei</i>	149

STRADA FRANCEZĂ - RESTITUIRI

STRADA FRANCEZĂ-RECUPERĂRI

Dana Mihai

Ulița Domnească, Ulița Ișlicarilor, Ulița Franțuzească, Carol I, 30 Decembrie, Str. Iuliu Maniu, Str Franceză, au fost tot atâtea denumiri care fac referire la una din cele mai vechi străzi din București, o stradă importantă, aflată în imediata apropiere a Curții Vechi din București, cu un rol extrem de activ în viața comercială și economică a capitalei.

Recuperarea memoriei acestei străzi a fost obiectivul major al acestor studii, prin mijloacele care au stat la îndemână, prin studierea documentelor de arhivă, prin investigația arheologică, prin observațiile privind starea de conservare a mai multor monumente istorice de pe această arteră.

Demersul nostru a încercat să aducă în atenția contemporanilor importanța și frumusețea monumentelor istorice, a vestigiilor arheologice descoperite, precum și a altor obiective importante astăzi dispărute, dar care au contribuit la farmecul acestei străzi.

Locul acestei străzi în Lista Monumentelor Istorice este bine definit și reprezentat prin **Ansamblul de Arhitectură Strada Franceză**, (cod LMI B-II-a-B- 18765), care cuprinde 14 case, (dar și separat încă 7 case monument istoric), de asemenea, **Ansamblul medieval Curtea Veche**, emblematic pentru istoria orașului București, (cod LMI B-II-a-A-18779), **Ansamblul Bisericii Curtea Veche** (B-II-a-B-18781), **Hanul lui Manuc** (B-II-m-A- 18788) pentru a enumera numai câteva din construcțiile emblematice ale străzii. Desigur, chiar dacă nu figurează punctual pe Str. Franceză, alte momumente istorice sunt situate pe Strada Franceză, așa cum este Palatul Poștelor, Actualul Muzeu Național de Istorie a României, Biserica Sf. Dumitru, de jurământ, etc.

Caracterul comercial al străzii era exprimat și

prin faptul că altădată pe actuala stradă Franceză existau 3 hanuri și un hotel, Hanul Constantin Vodă, sub actualul Muzeu Național de Istorie a României, Hanul Roșu, (dispărut) Hanul Verde (dispărut) hanul lui Manuc, Hotel Budișteanu.

Planurile inedite ale caselor prezentate în acest volum, culese din arhive, precum și numele proprietarilor acestor case, aduc în lumină aspecte importante cu privire la comandarii de pe această stradă. Este vorba în mare parte de negustori, comercianți, cofetari, dar și de mari industriași, Marinescu-Bragadiru, precum și de locuința primarului Bucureștiului, Emilian Pache Protopopescu.

Investigațiile arheologice desfășurate pe Strada Franceză între anii 2007-2008 de către INMI (actualmente INP)¹, și-au adus o contribuție importantă prin recuperarea parțială a traseului „Uliței Ișlicarilor”, devenită în secolul al XIX-lea „Strada Franțuzească”. Configurația ei a fost stabilită pe teren prin fragmentele structurii de lemn, ce a fost construită dintr-o rețea de grinzi de stejar cioplite, racordate la teren printr-un sistem de pari bătuți vertical în pământ și îmbinați la capetele superioare cu aceste grinzi.

De asemenea, au fost puse în lumină, grație investigațiilor arheologice, elemente de planimetrie inedite ale casei Drugănescu, de unde, după cum se cunoaște, la 23 martie 1847, aici a început marele incendiu, care a adus atâtea prejudicii centrului istoric.

Credem că tot acest efort nu este zadarnic

¹ Raport de cercetare arheologică, Centrul Istoric, str. Franceză, Cod sit: 179132.52, Autorizațiile de cercetare preventivă nr. 178/2007, 383/2007, Colectiv Daniela Mihai, Raluca-Georgeta Iosipescu, Emil Lupu, Ciprian Sandu, Constantin Mehedințeanu (INMI), studenții FIB Mihai Demeny, Cosmin Moise, Raluca Popescu, în *Cronica Cercetărilor Arheologice*, 2008, p. 65-71

și că vom suscita interes prin informațiile oferite, mai ales că întregul centru istoric al Bucureștiului are nevoie de conștientizarea și promovarea importanței lui istorice, arheologice, arhitecturale.

Anul trecut Bucureștiul a împlinit 550 de ani de la prima atestare documentară, iar studiile din acest volum, care se referă la București, sunt un prinos adus acestui oraș, hulit deseori, dar fermecător, încă....Micului Paris!

STRADA FRANCEZĂ - STUDIU ISTORIC -

Alexandra Țânțăreanu

Keywords: French Street, toponymy, urban planning, architecture, historical monuments, houses

Abstract

The French Street is one of the oldest in Bucharest and is part of the city's traditional commercial core, whose heart was princely court (now called Old Court), to move residence in the new ruler Spirii Hill Farm. This street has several names, which can be identified from historical documents and plans of the city of Bucharest. Evolution of the modern urban infrastructure has been burdened by technical flaws, inconsistency in the conceptual work and results, limited budgets, etc. and discovered that its history is an amalgam of affairs and restorations, partial or full, and French Street was no exception. Predominant architectural style of the houses on the street is the eclectic French - inspired, considered modest volumes. The plastic facade with stucco in various shapes and patterns, membership reflects this combination of aesthetic principles.

Strada Franceză este una dintre cele mai vechi din București și astăzi face parte din nucleul comercial tradițional al orașului, a cărui inimă fusese curtea domnească (denumită astăzi Curtea Veche), până la mutarea reședinței domnitorului în noua curte din Dealul Spirii¹. În secolul al XVI-lea spațiul acestui centru

comercial era denumit generic „Târgul”. Mai târziu, odată cu dezvoltarea și extinderea viitoarei capitale a Țării Românești, distincția dintre această primă concentrare comercială și meșteșugărească și extinderea sa ulterioară s-a manifestat prin adaptarea denumirilor: Târgul din Lăuntru, cel inițial și noul Târg de Afară.

Toponimia bucureșteană a cunoscut o evoluție sinuoasă începând din secolul al XVI-lea de când datează primele mărturii privind străzile principalei reședințe a Țării Românești, când orașul era organizat în ulițe și mahalale². Criteriile denumirii lor erau atât relația de vecinătate cu reședința domnească cât și anumite caracteristici fizico-geografice locale sau de componență etnică și ocupațională, nume proprii, hramuri de biserici ș.a.³

Strada Franceză a avut mai multe denumiri ce pot fi identificate atât din documente cât și din planurile istorice ale orașului București. Pentru perioada cea mai timpurie ce poate fi luată în considerare, sec. al XVI-lea și chiar sec. al XVII-lea, informațiile nu sunt întotdeauna certe. Ceea ce derutează este utilizarea frecventă a denumirii *Ulița Mare*, nu numai pentru actuala stradă Lipsani, așa cum majoritatea autorilor menționează, ci și pentru actuala stradă Franceză și o porțiune din Calea Victoriei de astăzi și altele.

Identificarea străzii Franceze în planurile istorice este posibilă în toate izvoarele cartografice, având în vedere faptul că zona a fost o lungă perioadă de timp inima târgului și apoi a orașului București.

¹ Constantin Moisil, *Bucureștii vechi. Schiță istorică și urbanistică*, București, 1932, p. 12.

² Maria Marinescu-Himu, Janina Vilan-Unguru, *Nume de străzi din București* în „Analele Universității București. Seria Științe sociale. Filologie”, 25, an XI, 1962, p. 378.

³ *Ibidem*.

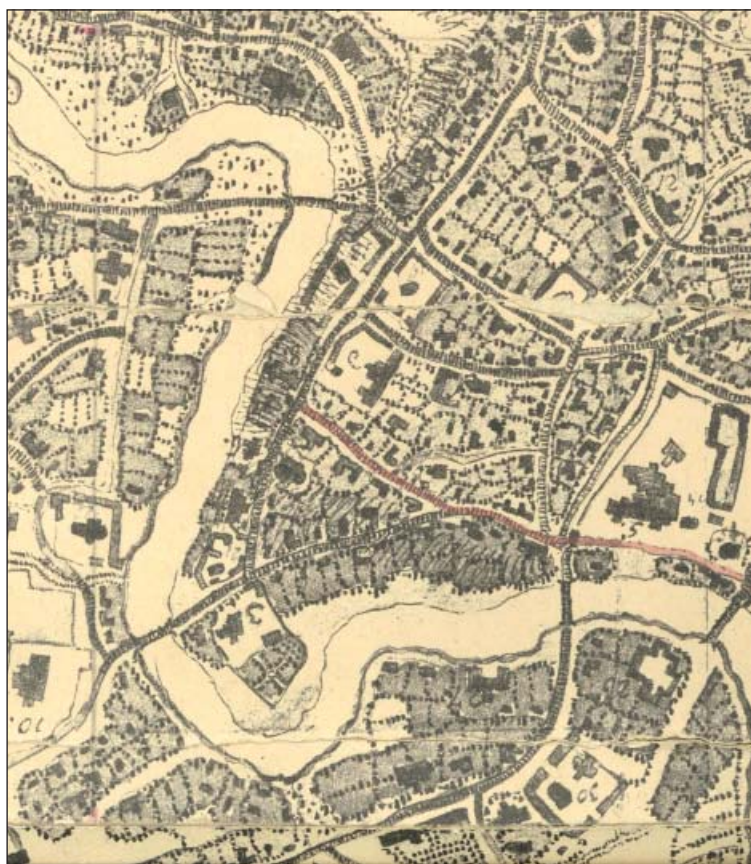
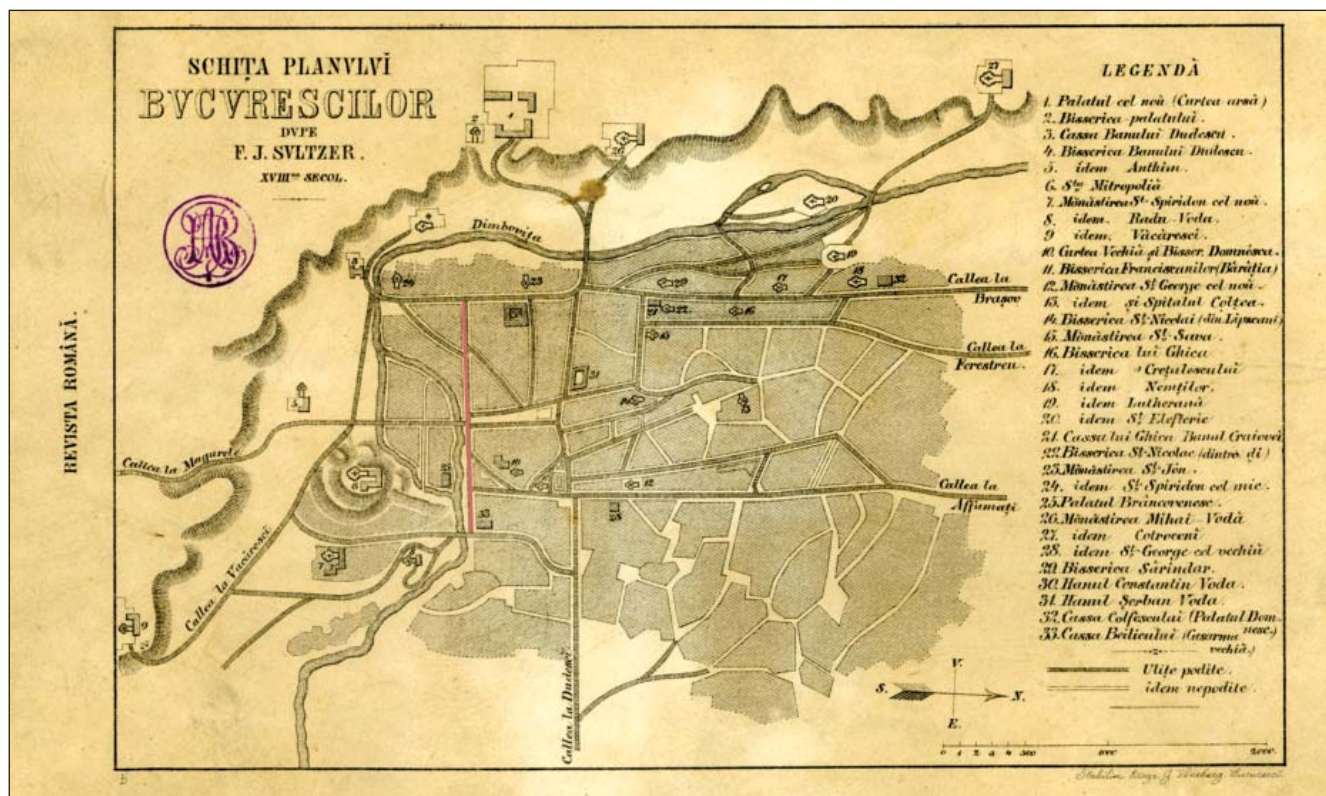

Fig. 1. Planul Sultzer din anul 1780

Fig. 2. Planul Ernst cuprinzând și Curtea Veche

Fig. 3. Planul Blarenberg din anul 1842

Fig. 4. Planul Borroczyn din anul 1847

Fig. 5. Planul Borroczyn din anul 1852 cu strada Franțuzească

Fig. 6. Planul Borroczyn din anul 1852 cu ulița Curtea Veche

În planul din anul 1780, al căpitanului austriac Franz Sultzer, strada este reprezentată ca o uliță podită cu lemn dintre edificiile religioase și civile de pe traseul ei fiind înfățișate Curtea Veche cu biserica domnească și Pușcăria⁴. La sud, Dâmbovița încă neregularizată⁵, cuprinde într-un cot Podul Mogoșoaiei și această uliță, nedenumită. (Fig. 1)

În planul Ernst, din anul 1791 (ridicat de sublocotenentul Ferdinand Ernst⁶), ulița Franțuzească este reprezentată ca fiind podită cu lemn, alături de toate căile de acces în oraș, precum și de o mare parte dintre ulițele centrului comercial vechi al Bucureștiului. Planul redă formele parcelelor și ale caselor. În legendă sunt menționate, pentru a fi exact identificate pe hartă, edificiile religioase, castele și case ale boierilor de rangul întâi și hanuri⁷. Pe ulița Franțuzească sunt menționate: biserica „Sf. Dumitru” de Jurământ, Curtea Veche cu biserica „Buna Vestire” și biserica „Sf. Anton”. (Fig. 2)

În Planul Bucureștiului, din anul 1842 (ridicat de Viconte Maior Inginer Vladimir de Blaremburg), Dâmbovița este schițată curgând în meandre, așa cum era cursul său în epocă și cuprinzând într-un cot o porțiune din Podul Mogoșoaiei și ulița Franțuzească; sunt plasate pe hartă reprezentări ale edificiilor importante și anume: Hanul Constantin Vodă, Hanul Roșu, Hanul lui Manuc și Pușcăria. Ca și planul Sultzer de

la sfârșitul secolului al XVIII-lea și acesta este mai degrabă schematic, însă mai detaliat decât primul. (Fig. 3)

Planul de la 1847 (ridicat de Baronul maior inginer Rudolf Arthur Borroczyn și inginerul Eduard Schweder) a fost ridicat după incendiul devastator din acel an pentru evidențierea zonelor din București afectate de foc. Reiese, astfel, că toată porțiunea cuprinsă între Casa Drugănescu, Biserica „Sf. Dumitru”, aflată în spatele ei și începutul străzii Beilicului, a ars. (Fig. 4)

Cu numele de strada Franțuzească apare porțiunea din Calea Mogoșoaiei până la strada Șelari, următorul segment fiind strada Curtea Veche, care se oprește imediat după Piața Sf. Anton. Pot fi regăsite în plan reprezentările Hanului Constantin Vodă, a casei cluceresei Drugănescu, ale cărei fundații au fost relevate prin săpăturile arheologice din anul 2007, a bisericii „Sf. Dumitru” de Jurământ, Hanului Roșu (pe colțul străzilor Curtea Veche și Șelari), a Curții Domnești, a bisericii „Sf. Anton”, a Pușcăriei și a Hanului Manuc. În continuare pornește Podul Beilicului (viitor Șerban Vodă), cu reprezentarea bisericii „Sf. Ioan Nou” și a casei Halfon. Este relevantă menționarea acestei porțiuni din Podul Șerban Vodă până în cheiul Dâmboviței, pentru că la sfârșitul secolului al XIX-lea strada Carol I (o altă veche denumire a străzii Franceze) s-a prelungit până în această zonă.

În planul din anul 1852, al Baronului maior inginer Rudolf Arthur pe strada Franțuzească și pe ulița Curtea Veche, sunt delimitate construcțiile care existau la jumătatea secolului al XIX-lea, cu indicarea numelor pentru: bisericile „Sf. Dumitru” și „Buna Vestire” a Curții Vechi, hanurile Roșu și Manuc și Piața Sf. Anton. (Fig. 5 și 6)

În planul Maiorului Papazoglu, din anul 1871 sunt marcate clădirile mai importante: lăcașuri de cult, hanuri, case sau edificii publice. Pe strada Carol I (fostele ulițe Franțuzească și Curtea Veche) sunt denumite cele mai cunoscute și anume: biserica „Sf. Dumitru”, casa Bobeanu, hotelul

⁴ „Cassa Beilicului (Casarma Vechiă)”, în legenda planului.

⁵ Regularizarea cursului Dâmboviței s-a realizat la sfârșitul secolului al XIX-lea (1881)

⁶ Dan D. Ionescu, *Planurile capitalei București (Scurtă privire istorică) în Atlas-Ghid. Istoria și arhitectura lăcașurilor de cult din București din cele mai vechi timpuri până astăzi*. Vol I, *Tabele și Planuri*, Ed. Ergorom'79, București, 1999, p. 110. Planurile ofițerilor austrieci Purcel (1789) și Ernst (1791) au fost ridicate în timpul războiului ruso-austro-turc, izbucnit în anul 1787, când Țările Române erau teatrul operațiunilor militare și sub administrație azustriacă. Ca desen și principiu de reprezentare cele două hărți sunt asemănătoare, cu unele diferențe și până la realizarea planului Bucureștiului de către maiorul Rudolf Borroczyn la jumătatea secolului al XIX-lea, cele ale ofițerilor austrieci au fost cele mai detaliate

⁷ *Ibidem*.

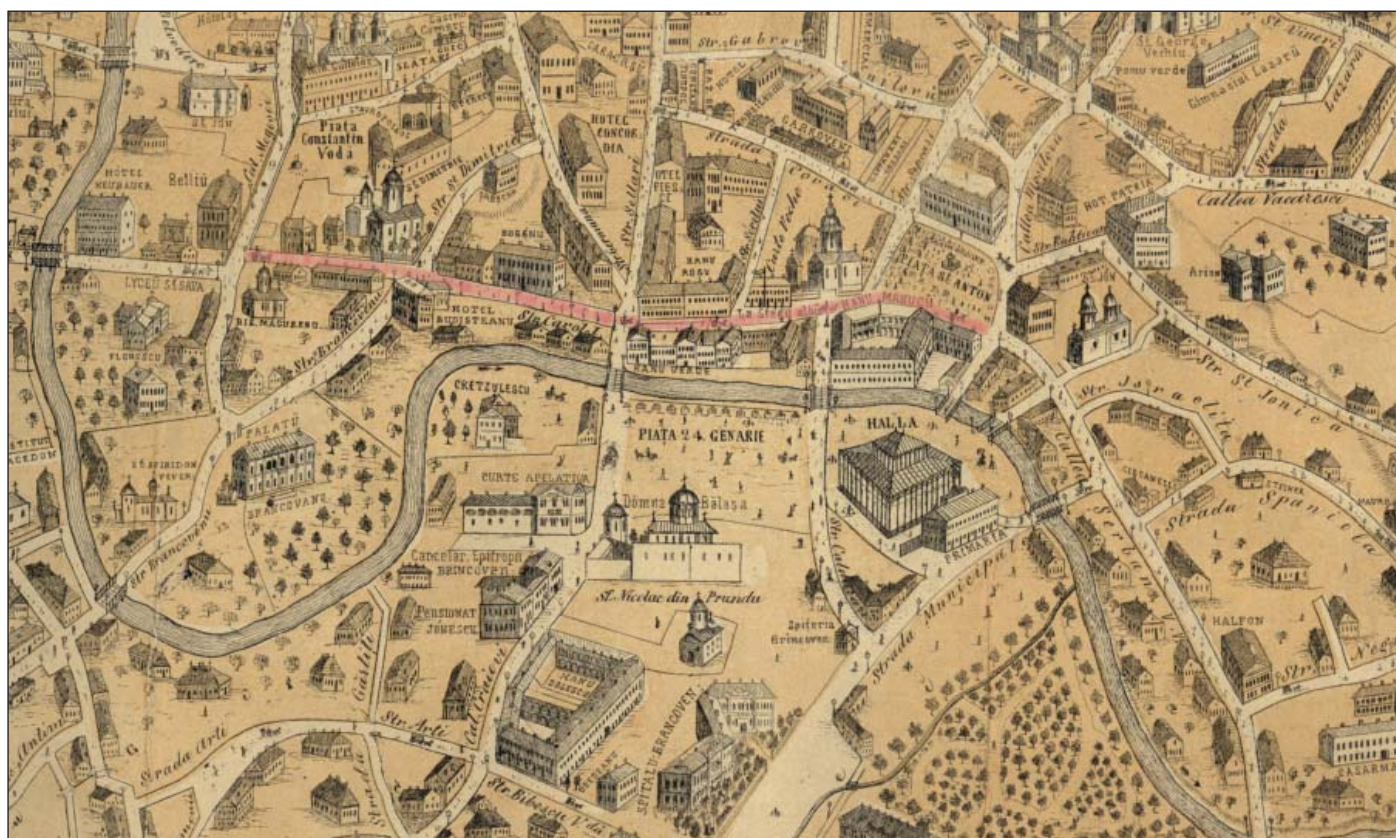

Fig. 7. Planul Pappazoglu din anul 1871 cu strada Carol I

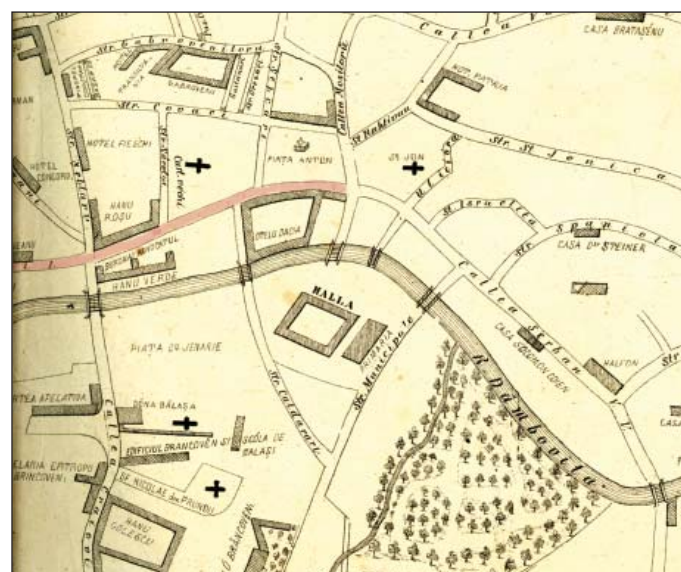
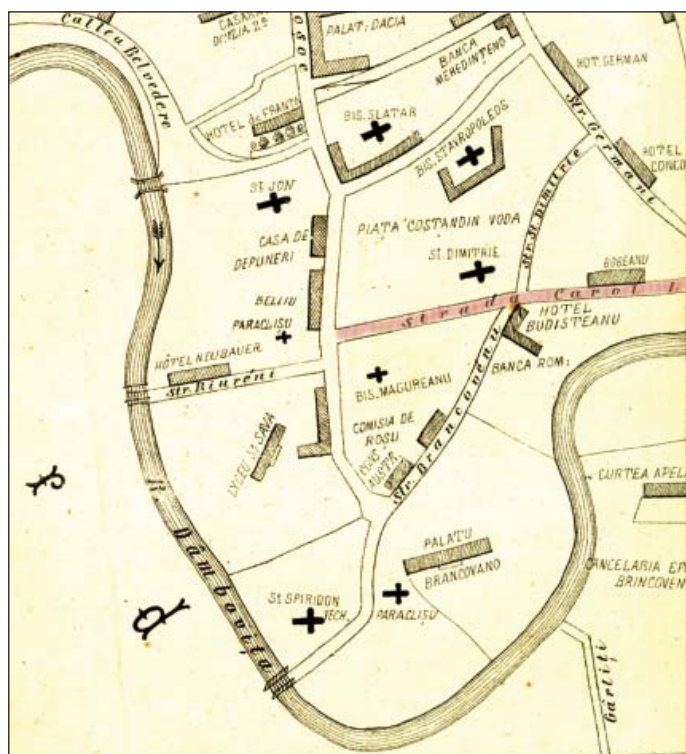

Fig. 8-9. Planul Comisiei culorii de roșu din capitala București 1875-strada Carol I

Budișteanu⁸, Hanul Roșu, Hanul Verde, Hanul lui Manuc, Curtea Veche, piața Sf. Anton, *La Steagul Alb* (o prăvălie cu renume în epocă, a negustorului de coloniale Gustav Rietz⁹). Aceleași clădiri sunt figurate și în planul culorii de roșu din anul 1875, însă într-o formă doar schematică. Concentrarea mare de hanuri și apoi hoteluri pe această stradă, pe parcursul secolului al XIX-lea, este semnificativă atât în considerarea caracterului comercial cât și al importanței ei. (Fig. 7-9)

Denumirile străzii

În jurul Curții Vechi „s-a cristalizat nucleul original al Bucureștiului”¹⁰, iar toponimia urbană a zonei a fost dată de numele breslelor de negustori și meșteșugari care s-au așezat aici, dintre care unele se mai păstrează până astăzi: Blănari, Covaci, Cavafi, Băcani, Șelari, Lipscani, Zarafi, Căldărari.¹¹

În documente, ulițele din jurul vechii curți domnești apar deseori cu denumiri orientative, care le poziționează în raport cu porțile sau zidurile acesteia. Informațiile din documente și din literatura de specialitate plasează Poarta de Sus a reședinței pe actuala stradă Franceză, în locul unde se intersectează cu strada Șelari. Aceasta era o denumire larg răspândită pentru localizări ale proprietăților dimprejur, dar în paralel au circulat și altele precum „poarta mică” și „poarta de fier”: „Luând de bază colțul Hanului Roșu în răspântiile podului Caliții, adică marginea dreaptă a uliții Șelarilor, acolo era drept o poartă în potriva trecătoarei podului Dâmboviții, această poartă până în ziua de astăzi o numesc bătrânii în trei feluri. 1) Poarta de sus, 2) Poarta mică și al 3) Poarta de fer, ca la colțurile fortăreței”¹².

⁸ Casa a intrat ulterior în posesia magistratului G.M. Vlasto, în proprietatea căruia apare pe planul cadastral de la 1911.

⁹ *Anuarul Bucureștilor*, 1889-1890, Tipografia Carol Göbl, București, p. 135.

¹⁰ D.V. Rosetti, *Bucureștii de odinioară în lumina săpăturilor arheologice*, 1959, Ed. Științifică, p. 165.

¹¹ *Ibidem*, p. 151.

¹² L. Colonel D. Pappasoglu, *Istoria fondării Orașului București*,

Pentru identificarea toponimiei străzii Franceze de astăzi, care în perioada medievală a purtat nume diferite pe mai multe segmente ale sale, ne vom folosi preponderent de izvoarele cartografice și de cele scrise.

O hartă, datată aproximativ în anii 1803-1805 (Fig. 10) a traseului râului Dâmbovița pe porțiunea din dreptul Curții Vechi și pe aceea unde a fost consemnată și de alte documente existența unui ostrov¹³ - *Harta părții Dâmboviții care arată pe unde și cât să lățește apa după însemnăturile veliților vornici*¹⁴ -, numește segmentul de uliță cuprins între Podul Mogoșoaiei și intersectarea acestuia cu „podul ce merge spre Șalari” (strada Șelari) „Pod de la Domnița Văcăreasca spre Curtea Veche”, în continuarea lui fiind „Podul de la Curtea Veche”. Se deduce că numele i-a fost dat în legătură cu proprietatea Văcărescu¹⁵, ce mărginește intrarea pe uliță dinspre Podul Mogoșoaiei. Același document menționează prezența unor ișlicari¹⁶ și boiangii¹⁷ pe malul Dâmboviței, în dreptul uliței susmenționate. Acest lucru a stat probabil la baza consemnării ei și cu denumirile de Ișlicari și Boiangii¹⁸, despre care istoricul Constantin C. Giurescu preciza că „ambele denumiri apar în planul din 1852 al lui Borroczyń”¹⁹.

Documentele care menționează ulița boiangiilor nu conțin nici o informație despre ișlicari. O danie, din anul 1762, a lui Stan boiangiul

capitala regatului român – de la anul 1330 până la 1850, tipografia „Universul”, București, 1891, p. 11.

¹³ În planul lui Sultzer de la 1780.

¹⁴ Aurelian Sacerdoțeanu, *Un document cartografic bucureștean din 1803-1805*, în BMIM, IV, 1966, p. 245; George D. Florescu, *Pe malul Dâmboviței la obârșia Podului Mogoșoaiei în anul 1804*, în BMIM, VIII, 1971, p. 358.

¹⁵ G. D. Florescu *op. cit.*, p. 360-361; Aurelian Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 245-255. Ecaterina Văcărescu, născută Caragea (fiica lui Nicolae Vodă Caragea) și soția poetului Ienăchiță Văcărescu.

¹⁶ Fabricanți de ișlice, căciuli mari de blană sau de postav, purtate de domnitori, de boieri și mai târziu de negustori.

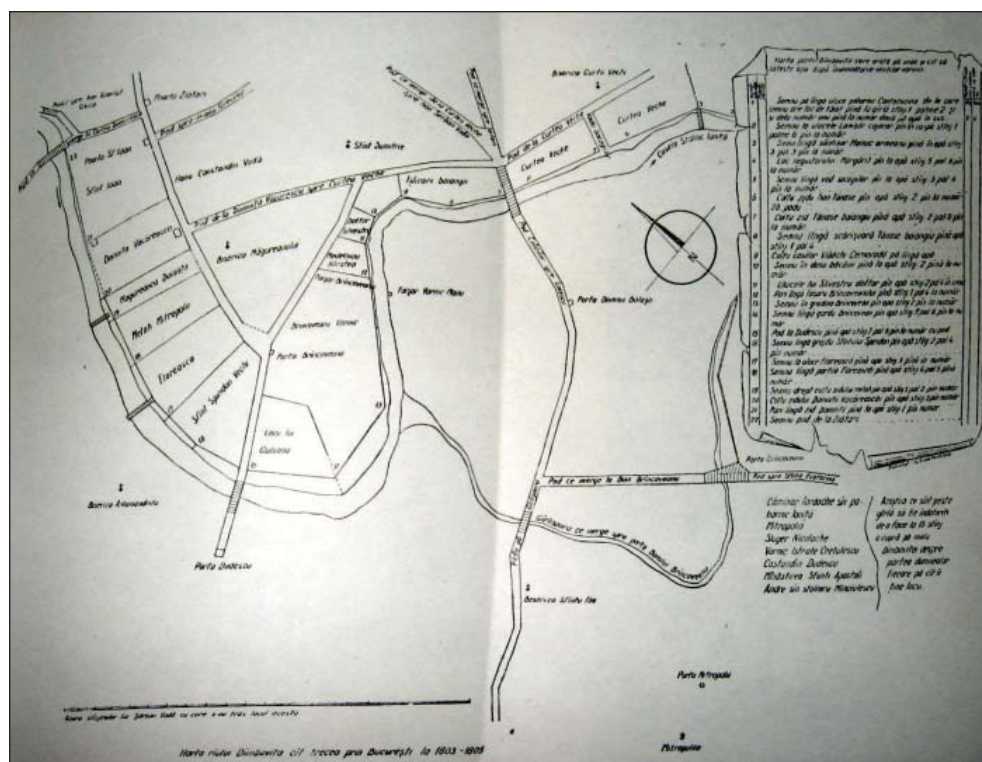
¹⁷ Vopsitori.

¹⁸ Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, Ed. Vremea, București, 2009, p. 746.

¹⁹ Pe acea porțiune planul Borroczyń din anul 1852 menționează strada Franțuzească.

Fig. 10. Planul 1803-1805

include și o prăvălie „în târg în Boiangii iar pe locul Sfintei Mitropolii”. Acesta continuă: „și am cerut Sfintei Mitropolii de m-au lăsat de am făcut și un beci de piatră supt prăvălie și mi-au mai dat de am coprins cu păretele casii ce am făcut acum și o ulicioară ce au fost a căldărarilor”²⁰. Documente din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea localizează ulița Boiangiilor în apropierea Zarafilor și a uliței Bărăților (a Bărăției).

Din anul 1712 datează un act de vânzare în care se menționează: „în mahalaua lui Sventi Ghiorghi cel Vechi, pă Ulița Boiangiilor, în colțul zidului Domnesc. Și aceste prăvălii țin tot de o moșie din Ulița Boiangiilor până în ulița Bărăților...”²¹.

În același sens, planul Borroczyn reprezintă ulițele Boiangiilor și Bărăției făcând legătura între ulița Zarafi și Podul Târgului din Afară. Cele trei căi formau o parcelă triunghiulară, în interiorul căreia se aflau, în anul 1852, biserica Bărăției și hanul Pappazoglu. Un act de la 1737 al domnitorului

Constantin Mavrocordat, de întărire a unui loc de casă, vorbește despre „mahalaua Sf. Gheorghe Vechi, pă ulița Boiangiilor, despre grajdurile Curții domnești, în colțul zidului”²². Cercetările arheologice au evidențiat, în partea de nord a Curții Vechi, amplasamentul atenanselor. „În Pasajul Francez s-au găsit urme de construcții și vestigii ce par a indica existența unor ateliere de fierărie, datând din veacul XVI”²³. Un corp de construcții, ce poate fi asimilat unor anexe, sunt reprezentate și în cele două planuri de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, Ernst și Purcel.

Un document cartografic privind locurile Curții Vechi, scoase la mezat în anul 1798 de către domnitorul Constantin Hangerli, a fost publicat de către istoricul Ion Ionașcu și datat în anul 1799.²⁴

²² *Ibidem*, doc. nr. 257.

²³ D. V. Rosetti, *op.cit.*, p. 151.

²⁴ Ion Ionașcu, *Un plan inedit al Curții Vechi din 1799*, în „Revista Istorică Română”, vol. III, fasc. 1, 1943, p. 57-58. „Primul act este anaforaua din 14 iunie 1798, făcută de Panaiot Tzigara, starostele de neguțatori din București către Domn, cu privire la vânzarea prin mezat a unui loc de 20 de stânjani din terenul Curții Vechi și anume a locului băii domnești. [...] În anafora se lămurește că tot locul

²⁰ George Potra, *Documente privind istoria orașului București (1594-1821)*, Ed. Academiei RPR, București, 1961, doc. nr. 360.

²¹ *Ibidem*, doc. nr. 165.

Titlul hărții este „Carta Curții Domnești cei Vechi, care s’au vândut cu sultan-mezat părți, precum se vede aice”, este și se identifică, astfel, parcele din fostul corp al curții și noii proprietari cât și podurile și ulițele de jur împrejur, împreună cu denumirea lor din epocă. Apare în plan amplasamentul Porții de Sus a Curții Domnești. Acest punct se afla poziționat pe actualul spațiu al străzii Franceze, în opoziție cu Poarta de Jos, pe același ax orizontal, probabil aflat în zona Pieții Sfântul Anton. De altfel, documente din secolul al XVIII-lea menționează biserica „Buna Vestire” ca fiind cea din „curtea Domnească de Jos”²⁵.

Într-un act din anul 1787, Sava, văduva lui Gheorghe bărbierul, îi vindea fostului mare sluger Constantin o prăvălie „pă loc domnesc ot poarta din jos, cum merge ulița despre pușcărie la vale”²⁶, loc ce corespundea, aproximativ, extremității de est a pieții Sf. Anton, acolo unde podul Beilicului se intersecta cu începutul podului Târgului de Afară, informații confirmate și în planul Borroczyń din anul 1847.

Între cele două Porți, de Sus și de Jos, exista Poarta de Mijloc a Curții Vechi despre care vorbește un document care descrie drumul urmat de procesiunea religioasă a moaștelor Sfântului Grigorie Decapolitul la 1765 și care parcurgea tot traseul străzii Franceze de astăzi, plus o porțiune care este sistematizată; punctul de plecare era biserica mitropolitană „iar după aceea [...] am rădicat sfintele moaște de am plecat pe podișorul de peste Dâmboviță, prin poarta din mijloc a curții domnești și am eșit pe poarta din jos și stropind ulițele și norodul cu aghiazmă. Și așa am mers cu sfintele moaște pre ulița bărbierilor, pre ulița cea mare a șălarilor, pre la hanul lui Șarban Vodă, pre la hanul Stavropoleos și am eșit la uliță la Sf. Ioan; de acolo pe pod la vale am intrat în curtea domnească pe poarta din sus și apoi iarăși prin

Curții Vechi fusese scos la mezat de Constantin Vodă Hangerli, la 25 aprilie 1798, motivând că banii vânzării se vor întrebuița «la facerea Curții domnești cei Arse, de lângă Mihai Vodă».

²⁵ George Potra, *op.cit.*, doc. nr. 308 și 330.

²⁶ *Ibidem*, doc. nr. 444.

poarta din mijloc, prin livade, până iarăși la sfânta mitropolie”²⁷. *Podișorul* pe care se ajungea la poarta din mijloc trebuie să fi fost Drumul Sacagiilor (astăzi strada Căldărari), a cărei vecinătate cu biserica „Buna Vestire” o indică atât planul din anul 1799, cu scoaterea la mezat a locurilor Curții Vechi, cât și planurile Borroczyń din anii 1847 și 1852.

În anul 1821, alaiul înmormântării domnitorului Alexandru Suțu pleca de la curtea domnească, aflată în fostele case ale spătarului Costache Ghica, străbătea Podul Mogoșoaiei, intra apoi pe Podul de la Domnița Văcăreasca, pe ulița Curții Vechi și Podul Șerban Vodă, destinația fiind biserica „Sf. Spiridon”²⁸. Proprietățile de pe strada Franceză, pe lângă care trecuse cortegiul funerar, erau cele ale Vornicului Știrbei²⁹, aflat între Podul Mogoșoaiei și strada Brâncoveanu³⁰, ale doctorului Contantin Darvari „puțin după colțul ce-l face azi cu strada Brâncoveanu, pe stânga în mersul cortegiului”, hanul lui Manuc, biserica Curții Vechi și Dorobănția³¹.

O altă denumire care a circulat în perioada medievală este cea de Ulița Mare, iar aceasta pune câteva probleme de identificare clară. Aspectul asupra căruia literatura de specialitate se pune însă de acord este acela că actuala stradă Lipscani a avut ca denumire anterioară *Ulița cea Mare*. Un act de vânzare, dintre Petre abagiul împreună cu soția și copiii săi și negustorul Mihu, ce a avut ca obiect două prăvălii situate „la Ulița cea Mare, din susul

²⁷ Alexandru Lapedatu, *O procesiune religioasă la 1765*, în „Biserica ortodoxă română”, anul XXVIII, nr. 1, 1904, p. 57-65; apud George D. Florescu, *Drumul urmat de procesiunea religioasă a moaștelor sfântului Grigore, în București la 1765*, București, 1935, p. 19.

²⁸ George D. Florescu, *Drumul urmat de procesiunea religioasă*, p. 50.

²⁹ Gen. P. V. Năsturel, *Biserica Stavropoleos din București după documentele din Arhivele Statului*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1906, p. 43. Ion Știrbei a cumpărat terenuri de la Safta Brezoianca în anul 1782.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Începuturi edilitare 1830-1832, documente pentru istoria Bucureștilor* publicate de Emil Vărtosu, Ion Vărtosu și Horia Oprescu, București, 1936, p. 16. Un document de la 1830 privind „socoteala pentru ostroave și strămtătura apii Dâmboviții” menționează la punctul 5 că „lângă Hanul lui Manuc și mai la vale, până la podu care merge în dreptul Dorobănții, la Măcelării și se lărgește Dâmbovița, dar trebuie peste tot curățată”

Zarafilor, despre Curtea domnească” ar putea lăsa să se înțeleagă, la o primă vedere, că s-ar referi la acea uliță mare din apropierea reședinței vechi domnești³², exceptând faptul că planurile istorice indică Zarafii în continuarea vechii străzi Lipscani³³. Textul mai lasă câteva repere: „pre den sus alături cu prăvăliile lui Ianache Vistier Pitișteanul și din jos alături cu prăvăliile Mantii abagiul și cu locul lor, din Ulița cea Mare până în ulița ce merge alături cu zidul Curții Domnești”. Detaliile din document dau de înțeles că este vorba de ulițele Lipscani și Șelari.

Un alt document de la 1780, prin care domnul Alexandru Ipsilanti îi dă și îi întărește logofătului Stanciu un loc lângă poarta de sus a curții vechi³⁴, confirmă ipoteza că aceasta porțiune de uliță a fost numită și „ulița mare”: „Milostiiu bojiiu Io Alexandru Ioann Ipsilant voevod i gospodar davat gospodstvo-mi siiu povelanie gospodstovo-mi boierului domnii mele Stanciu 3 [treti] logofăt ca să aibă a ținea și a stăpâni la poarta din sus a curții domnești cei vechi între podul de peste Dâmbovița și între locul mănăstirii Sfântului Spiridon Vechiu patru stânjeni și două palme de loc ce vine în lat pe lângă podul uliții mari care intră în curte, iar în lung până în apa Dâmboviții, pentru că acest loc fiind domnesc slobod era vad pentru măsurătoarea buților”.

Între secolul al XVII-lea și începutul secolului al XIX-lea această stradă a avut mai multe denumiri: „Podul de la Domnița Văcăreasca la Curtea Veche, nume ce-l purta cu câteva decenii mai târziu cunoscută « uliță franțuzească » a bunicilor noștri, fostă pe la începutul veacului «ulița Ișlicarilor», iar dela 1867 încoace strada Carol I.

Interesant de relevant este faptul că această însemnată arteră, cunoscută mult înainte de 1789 cu numele de «Ulița Mare», era podită între actuala casă Prager și « Poarta de Sus » a fostei vechi curți, iar în fața pieței actuale de flori era nepodită,

³² București. Centru istoric. Strada Smârdan. Cercetările arheologice din anul 2007, volum coordonat de arhg. Gheorghe Mănușu-Adameșteanu, Ed. AGIR, București, 2008, p. 41.

³³ George Potra, *op.cit.*, doc. nr. 96.

³⁴ *Ibidem*, doc. nr. 407.

pentru a continua din nou pavată dincolo de biserica „Sf. Ioan cel Nou”, de la «Poarta din jos a curței» (întretăierea cu Bulevardul Maria) până la Beilic, la începutul căii Șerban Vodă³⁵. Din anul 1866³⁶, ulița Franțuzească și cea a Curții Vechi au devenit strada Carol I, care în 1890 a înglobat și fragmentul de stradă Șerban Vodă care mergea până în cheiul Dâmboviței³⁷. Numele de 30 Decembrie l-a primit în anul 1948, cel de Iuliu Maniu în 1990 iar revenirea la Franceză s-a produs în anul 1995.

Mahalalele³⁸ tăiate de această uliță veche au fost: cea a bisericii „Sf. Dimitrie”, la care se mai făcea referire în epocă și prin denumirile de *Bisericii de Jurământ și Bălăceanul*, cea a *Scorțarului*³⁹ sau *Șerban Vodă*⁴⁰, așa cum era cunoscută zona Bisericii Măgureanului⁴¹, astăzi dispărută, *Curtea Veche*, „Sf. Anton” și posibil „Sf. Gheorghe Vechi” pentru zona din dreptul Pieței mici (Piața de flori sau Sf. Anton)⁴², după cum ne indică unele date documentare. Limitele acestor mahalale nu ar putea fi identificate cu exactitate, cu atât mai mult

³⁵ George D. Florescu, *Din vechiul București. Biserici, curți boeresti și hanuri, după două planuri inedite de la sfârșitul veacului al XVIII-lea*, 1935, București, p. 145.

³⁶ Serviciul Municipiului București a Arhivelor Naționale (mai departe SMBAN), fond Creditul Funciar Urban din București (mai departe CFUB), dos. 5100/1890-1944. Din anul 1866 datează un act de donație a Mariei Scharmely către fiica sa Otilia Crețeanu și ginerele său Ilie Crețeanu, privind casa de pe strada Carol, nr. 20, suburbia Sf. Dumitru, culoarea de roșu.

³⁷ *Monitorul Comunal al Primăriei București*, an XV, nr. 6, 11 februarie 1890, p. 68-69.

³⁸ Adrian Majuru, *Bucureștii mahalalelor sau periferia ca mod de existență*, Ed. Compania, București, 2003.

³⁹ Mihail Fănescu, *Arhiva Creditului Funciar Urban din București*, în „Revista Arhivelor”, III, 1960, nr. 2, p. 122. „În București Mănăstirea Văcărești avea o serie de proprietăți mai mici date cu embatic, de exemplu pe Ulița Franțuzească, în mahalaua Scorțarului, lângă Hanul lui Constantin Vodă. Pe acest loc se afla casa lui Costache Bălăceanu, vândută la 20 ianuarie...”.

⁴⁰ George D. Florescu *Din vechiul București*, p. 145.

⁴¹ Biserica Măgureanului se afla pe locul de astăzi al străzii I.C. Filitti, în apropierea Căii Victoriei.

⁴² Constantin C. Giurescu, *op.cit.*, p. 630. Un document de la 8 februarie 1790 ce avea ca obiect o vânzare, menționează “case înalte cu pimnița dedesupt în mahalaoa Sf. Gheorghe cel Vechiu la poarta domnească din Jos...”.

cu cât ele au variat foarte mult.

Ullyse de Marsillac pomenește, în secolul al XIX-lea, despre împărțirea administrativă a orașului, pe culori, menționând că vopseaua galbenă este locuită de aristocrație, iar cea roșie, centrul orașului, de negustori⁴³. În secolul al XIX-lea Podul Mogoșoaiei este „marea arteră a Bucureștilor, al său Bulevard de Grand” și îi urmau „în ordinea importanței” strada Carol I, strada Nemțească, strada Șelari, strada Lipsani ș.a., care formau centrul principal negustoresc, apoi căile și podurile importante.

Dotări edilitare

Din punct de vedere urbanistic, traseul de astăzi al străzii este cel rezultat din aplicarea alinierii aprobate în anul 1886⁴⁴. Strada Franceză este una dintre cele mai vechi ulițe ale orașului, însă a avut diferite configurații, în funcție de regimul și densitatea de construcție a fiecărei epoci, iar rezultatele săpăturilor arheologice sunt constatatul cel mai clar al acestei evoluții urbanistice. Din punctul de vedere al dotărilor edilitare a fost printre zonele prioritare, fiind o stradă importantă de la bun început, datorită proximității Curții Domnești Vechi și a constituirii aici a nucleului comercial al capitalei, care presupunea o mare densitate de locuire și un mare grad de circulare. Din Darea de seamă a primarului capitalei pentru anii 1898-1902, reiese că strada Carol I fusese pietruită: „s-au executat refaceri cu material de piatră existent și cu nisip furnizat din nou”⁴⁵. Înainte de aceasta, sistemul podelelor de lemn fusese folosit și aici, așa cum reiese din descrierile de epocă ale călătorilor străini, dar și din descoperirile arheologice⁴⁶.

⁴³ Ulyse de Marsillac, *Bucureștiul în veacul al XIX-lea*, Ed. Meridiane, București, 1999, p. 126.

⁴⁴ SMBAN, fond Primăria Municipiului București – Alinieri (mai departe PMB – Alinieri), dos. 692/1886.

⁴⁵ *Darea de seamă asupra administrației orașului București*, 1898-1902, p. 185.

⁴⁶ București. Centrul istoric. Strada Franceză - *Raport de săpătură*

Iluminatul stradal la 1830 se făcea prin felinare cu untdelemn și „socoteala ... la ulițele cele mari” includea următoarele porțiuni din strada Franceză: „podul Mogoșoaiei începând de la streajă și mergând până la Poarta din sus, lână gârlă” și apoi „de la Poarta din sus prin Curtea cea veche pe Podul lui Șarban Vodă până la Dulap”⁴⁷.

Din detaliile Dării de seamă a primarului pentru activitatea administrației pentru anul 1900 rezultă care sunt mijloacele de iluminare a orașului: „iluminatul orașului s-a făcut în cea mai mare parte prin gaz aerian. Două din bulevardele principale sunt iluminate cu electricitate iar părțile mărginașe sunt iluminate prin lămpi cu petrol. Iluminatul cu gaz aerian se face de către Compania de Gaz, pe baza unei concesiuni încheiată în anul 1868”⁴⁸. Se deduce astfel că strada Franceză era luminată cu gaz aerian, nefiind unul din cele două bulevarde cu electricitate și nici uliță de periferie.

Canalizarea în București a fost începută în anul 1847 și dezvoltată gradual, însă într-un ritm lent, ca mai toate înfăptuirile edilitare din perioada modernă, „potrivit mijloacelor bugetare”: „Deși planul general al canalizațiunii nu a fost încă terminat, totuși am putut continua cu construirea de canale de scurgere de a treia ordine cu secțiune circulară, înlocuind vechiul sistem de tuburi cu noul sistem Monier”⁴⁹. În 1867 erau prevăzute finalizarea lucrărilor de pavare cu piatră cubică a „două importante strade ale capitalei”, Mogoșoaia și Franceză, și simultan, construcția de canale de scurgere, lucrări care fuseseră concepute și prevăzute a se începe din anul 1864⁵⁰.

Faptul că evoluția edilitară din perioada modernă a fost grevată de neajunsurile tehnicii

arheologică preventivă, în „Cronica Cercetărilor Arheologice din România”, campania din anul 2007.

⁴⁷ *Începuturi edilitare 1830-1832*, p. 19. „Socoteala luminații politii cu felinară la ulițele cele mari, i altele ce sunt asemenea de trebuință”.

⁴⁸ *Darea de seamă*, 1898-1902, p. 159.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ Nestor Urechia, *Bucureștii de altădată. Primele pavele de piatră în București*, în „Propilee literare”, an II, nr. 13, 1927, p. 23-24.

deficitare, inconsistenței în concepție, lucru și în rezultate, bugetelor limitate ș.a. se descoperă că istoria sa este un amalgam de faceri și refaceri, parțiale sau integrale.

În art. 7 din Regulamentul Organic al Țării Românești din anul 1831, referitor la orașul București, era reglementat regimul de construire, în sensul lărgirii ulițelor: „Ulițele din tot cuprinsul orașului fiind strâmtorate, trebuie a să face îngrijire ca, pre cât va fi cu putință, să se lărgească; de aceea vericine de acum înainte va voi a zidi, să fie dator a lăsa uliții patru palme domnești din locul său, sau mai mult, după trebuință”⁵¹. Împărțirea în ocoale a străzilor orașului a fost aplicată pentru a se stabili condițiile de construcție și de salubritate și în secțiuni „întrucât privește lucrările municipale ale serviciului tehnic, serviciului medical și de poliție”⁵². Din acest punct de vedere strada Carol I a fost încadrată în ocolul I, deci se impunea, printre alte prevederi, obligativitatea construirii din zidărie, de asemenea respectarea alinierii decretate a străzii, prin cererea de a se fixa o linie de către serviciul tehnic al Primăriei pentru fiecare proprietate în parte. Se interzicea confecționarea acoperișului din lemn pe toată întinderea capitalei, nu numai în ocolul I⁵³.

În cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea schimbările urbanistice ale epocii moderne au fost transpuse în practică prin aplicarea regulilor cuprinse în legile care vizau regimul construcțiilor, prin planurile de aliniere a străzilor și de deschidere a unora noi, de rectificare a cursului Dâmboviței, etc.

Impunerea unor condiții stricte de construire, în special în centrul aglomerat al orașului, a fost o consecință a numeroaselor dezastră din ultimele două secole (XVIII-XIX), cutremure și incendii, ale căror pagube mari au fost favorizate parțial și de

modul de construire.

La sfârșitul secolului al XIX-lea, curentele arhitectonice depășiseră deja stadiul manifestării avangardiste – apanajul elitei sociale – în procesul gradual de inserție a lor în marea masă a construcțiilor urbane din epocă. Din perspectiva socială, acest fenomen se poate privi prin prisma vervei reprezentanților burgheziei mici și mijlocii de îmbrățișare a progresului și a unui statut nou în ierarhia socială, iar modelul estetic era cel afișat de elită, în fața liniilor restrictive ale funcționalismului specific fiecărui tip de program arhitectural: ateliere, locuințe, prăvălii ș.a.⁵⁴: „este vorba aici nu numai de o reflectare, prin semnificații arhitecturale, a ascensiunii sociale pe care o anumită pătură socială se pregătea să o dobândească, sau tocmai o dobândise, dar și una a civilizării spiritului public, înțelegând prin aceasta o substanțială regenerare a unui respect față de cadrul construit al comunității”. Decorațiile fațadelor de pe strada Carol expuneau o mare varietate de interpretări ale stilului romantic cu accente neogotice împrumutate din manifestările germane ale acestui curent arhitectonic, dar și elemente eclecticice franceze⁵⁵.

Monumente istorice

Curtea Veche, sit arheologic cod LMI B-I-s-A-17896 (Fig. 11)

Curtea Veche, ale cărei ruine se mai păstrează în centrul istoric al capitalei, a fost prima dintre cele patru reședințe domnești din București, având mai multe faze de construcție și de refacere, după cum au demonstrat cercetările arheologice. A devenit, astfel, cunoscută existența unei fortificații din secolul al XIV-lea, care a dispărut la începutul secolului următor. Pe locul acesteia

⁵¹ Constantin Zătreanu, *Noul codice comunal sau culegere de legile și regulamentele în vigoare privitoare la comunele urbane și rurale*, vol. I, Tipografia Carol Göbl, București, p. 356. Articolele 8 și 9 se refereau la condițiile de construire pe Splaiul Dâmboviței.

⁵² *Ibidem*, vol. II, p. 1698.

⁵³ *Ibidem*, p. 1625-1627.

⁵⁴ Monica Mărgineanu-Cârstoiu, *Romantismul în arhitectură*, Ed. Meridiane, București, 1990, p. 173.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 177.

istoricii Ion Ionașcu și Dan Berindei⁵⁶ consideră că Vlad Țepeș (1456-1462) a reședințat domnească, probabil în anii 1458-1459⁵⁷, pentru a supraveghea și a avea sub control hotarul sudic, cel mai vulnerabil datorită pericolului otoman.

O importantă etapă de construire îi este atribuită domnitorului Mircea Ciobanul în secolul al XVI-lea, cel care a ridicat palatul voievodal și biserica domnească cu hramul „Buna Vestire”. Curtea a fost refăcută și mărită succesiv de către domnitorii Țării Românești, o altă etapă semnificativă fiind cea a epocii de mari înfăptuiri edilitare din timpul domniei lui Matei Basarab (1632-1654) la jumătatea veacului al XVII-lea. O descriere a curții din anul 1640, de dinainte de refacere, o face episcopul catolic bulgar Deodat Bogdan Baksic: „Palatul domnesc este așezat pe malul râului; chiar pe râu se afla și o parte a numitului palat și trebuie să treci prin palat când intri în grădină, care este de cealaltă parte a râului. Palatul nu e deloc frumos, ci aproape dărăpănat și unde înainte erau ziduri de jur împrejur, acum este închis cu lemne și casele în care stă domnul sunt în proastă stare. Deasupra porții curții se află un turn și stau mereu soldați de gardă; închisoarea, în afara curții, e făcută din lemn”⁵⁸. Deosebirea frapantă dintre starea în care se afla curtea domnească la începutul domniei lui Matei Basarab și felul în care se înfățișa ea spre sfârșitul domniei reiese din descrierea lui Paul de Alep, secretarul patriarhului Macarie al Antiohiei: „ne duserăm la curte, care e o clădire mare, înconjurată cu întăriri de lemn. Mai înainte era foarte învechită dar cel din urmă domn, Matei Vodă a dărâmat-o și a rezidit-o cu totul din nou. Acest edificiu e uimitor de elegant, cu un aspect încântător și cu un aspect mult mai frumos

și mai vesel decât Curtea din Târgoviște”⁵⁹.

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea călătorul otoman Evlia Celebi vizita Țara Românească făcând considerații și despre curtea domnească de la București: „se află așezat în mijlocul orașului și e un palat cu un etaj, având de jur împrejur o palancă cu ziduri de stejari groși. În partea interioară a saraiului sunt odăi de diferite mărimi, zidite din piatră, numeroase săli pentru divan și o mănăstire cu ornamentații. De asemenea, în cele patru părți ale palatului se află două sute de odăi, joase și cu etaj, ale pușcașilor dorobanți, adică odăi de ieniceri, iar în mijlocul palatului există un mare loc liber. Într-o parte se află grajdurile mari, iar în partea interioară a sălii divanului se găsesc încăperile pajilor și diferite încăperi speciale, odăi de harem precum și odăile doamnei, adică ale soției beifului și băile. Curtea aceasta este un palat împodobit cu multe sute de construcții, având de jur împrejur și grădini frumoase”⁶⁰.

Această curte a cunoscut o deosebită înflorire în timpul lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714), de pe urma căruia s-au mai păstrat până în zilele noastre mai multe elemente decorative de sorginte orientală, cum sunt cahlele de teracotă cu smalt colorat și cu motive florale și geometrice și mai ales sala împodobită cu stele, considerată sala divanului, care denotă preocupările estetice ale penultimului domn pământean⁶¹. A urmat apoi declinul curții cauzat de incendiile din anii 1712 și 1718, de cutremurul din 31 mai 1738, dar și de războiul austro-ruso-turc dintre 1768-1774. După anul 1775, principele fanariot Alexandru Ipsilanti (1774-1782) a construit „Curtea Nouă”, moment din care vechea reședință a fost denumită „Curtea Veche”, pentru a se face o distincție între

⁵⁶ Dumitru Almaș, Panait I. Panait, *Curtea Veche din București*, Editura pentru Turism, București, 1974, p. 13.

⁵⁷ Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, Ed. Academiei RPR, București, 1960, p. 27. Din anul 1459 datează primul hrisov emis de Vlad Țepeș din București.

⁵⁸ *Călători străini despre Țările Române*, vol. V, Ed. Stiintifică, București, 1973, p. 216.

⁵⁹ *Călătoriile Patriarhului Macarie de Antiochia în țările române (1653 - 1658)*. Traducere de Emilia Cioran, București, 1900, p. 206.

⁶⁰ *Călători străini despre Țările Române*, vol. VI, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 715.

* Fotografiile din acest *Studiu istoric* au fost realizate de dna ing. Dalvina Luculescu în anul 2010, excepție făcând fotografiile de la Fig. 11 și Fig 13, realizate de dl. George Dumitriu și Fig. 26 provenită din arhiva I.N.P.

⁶¹ D. Almaș, Panait I. Panait, *op.cit.*, p. 45-46.

Fig. 11. Strada Franceza nr. 31.
Ansamblul medieval Curtea Veche*

cele două⁶². Ruinarea acestui ansamblu domnesc a fost un proces continuu în intervalul de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea, culminând cu distrugerile din timpul marelui incendiu din 23 martie 1847⁶³, când a fost afectată și biserica „Buna Vestire”. Aceasta din urmă a fost refăcută ulterior și în ea se slujește și astăzi.

Limitele Curții Vechi, așa cum se pot interpreta în planurile Ernst și Purcel de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, formează un hexagon mărginit de ulița Șelari la vest, ulița Curții Vechi (strada Franceză) la sud, ulița Gabrovenilor la nord, ulița Bărbierilor⁶⁴ la nord-est și Podul

Târgului din Afară (Calea Moșilor) la est. Biserica „Sf. Anton” din viitoarea piață de flori (amenajată în intervalul 1852-1865)⁶⁵ și o serie de construcții amplasate puțin mai sus de ea, care coincid cu poziția Pușcăriei, sunt reprezentate în cadrul incintei, deși unele mărturii ale călătorilor străini le localizau în afara ei.

Un plan cartografic rusesc, publicat de către istoricul Ion Ionașcu și datat în anul 1770⁶⁶, semnaleză și reprezintă grafic curtea domnească de atunci, cu delimitările și amplasarea Curții Vechi⁶⁷, cu Pușcăria situată în afara zidurilor și o uliță la sud, exact pe malul Dâmboviței.

Prima curte domnească din București și-a păstrat delimitarea din secolele XV-XVI, cu unele variații până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, când Constantin Vodă Hangerli (1797-1799) a scos la mezat⁶⁸ loturi din trupul ei pentru a finanța o refacere a Curții Arse⁶⁹, cea din Dealul Spirii, care fusese ruinată într-un incendiu. Cu acea ocazie au fost trasate ulițele dimprejur: *Podul Nou* (astăzi Șepcari), *Podul Nou* (astăzi Covaci), *Podul prin Curtea Veche* (astăzi strada Franceză), careia mai degrabă i s-a deplasat traiectoria decât a fost trasată nou și *Ulița la binale* (astăzi strada Soarelui⁷⁰) care pornea din strada Covaci și se oprea

maiorului Borrocyzn din anul 1852, iar în secolul XX, în planul de la 1911, aceasta era strada Pânzari. Traseul său a fost tăiat de bulevardul I.C. Brătianu.

⁶⁵ Serviciul Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Regia Exploatărilor Agricole și Zootehnice, dos. 85/1852-1865: Memorii, rapoarte, corespondență în legătură cu amenajarea unei piețe în centrul orașului București cuprinsă între Sf. Ioan Nou și Sf. Gheorghe Vechi, biserica Sf. Anton și Curtea Veche pe locul unde a fost temnița capitalei și biserica Sf. Anton distruse la incendiul din 1847.

⁶⁶ Ion Ionașcu, *Planul cartografic al orașului București din anul 1770*, în „Studii. Revista de Istorie”, nr. 5, an. XII, 1959, p. 123.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 121. Părăsirea ei a survenit după consecințele devastatoare ale războiului austro-ruso-turc încheiat cu Pacea de la Kuciuk-Kainargi din anul 1774.

⁶⁸ Ion Ionașcu, *Un plan inedit al Curții Vechi*, p. 57.

⁶⁹ George D. Florescu, *Alaiul înmormântării lui Alexandru N. Șuțu Voievod la 20 ianuarie 1821*, Tipografia „Bucovina”, București, 1932, p. 44. Din anul 1812 curtea domnească din Dealul Spirii va fi cunoscută cu denumirea de Curtea Arsă;

⁷⁰ Strada Soarelui astăzi se oprește în spatele zidului care delimitează Muzeul Voievodal Curtea Veche însă după anul 1799,

⁶² Nicolae Stoicescu, *op.cit.*, p. 34.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ Babik este denumirea cu care apare această uliță în planul

Fig. 12. Planul lotizării Curții Vechi – 1799

în dreptul „zidurilor ce legau palatul de paraclisul domnesc”⁷¹. Loturile de pe ulița Curții Vechi scoase la mezinat cu acea ocazie au fost cumpărate pe latura bisericii domnești de către: Vornicul Goleșcu, Starostea de ovrei și Starostea de negustori iar pe latura cu apa Dâmboviței de către: Ianachi Scufa, Ianachi Grămăticu, Ion Odobescu, Tudorii Cincul, Ion Călifaru și Saigi Nicola⁷² (Fig. 12).

Un hrisov de la 1749 al domnitorului Grigore II Ghica (1748-1752), prin care Vodă acorda bisericilor din curtea domnească scutiri și dreptul de a strânge vinărici din dealurile și grădinile Bucureștilor și de la Copăceni, Prundul și Curmătura, vorbește despre două edificii: „biserica din curtea domnească de jos, unde este hramul „Bunei Vestiri a prea sfintei și de Dumnezeu născătoarei pururea fecioară Maria” și biserica din curtea domnească de sus ce este hramul „Sfântului slăvitului și înaintemergătorului și botezătorului Ioan”⁷³.

Biserica cu hramul „Buna Vestire” a Curții Vechi, cod LMI B-II-m-A-18781.01 (Fig. 13)

Biserica Curții Vechi este ctitoria

cândva în prima jumătate a secolului al XIX-lea traseul ei a fost continuat deoarece în planul Borroczyń din anul 1852 ea făcea legătura între ulițele Covaci și Curtea Veche.

⁷¹ Ion Ionașcu, *Un plan inedit al Curții Vechi*, p. 60.

⁷² *Ibidem*, p. 63.

⁷³ George Potra, *op.cit.*, doc. nr. 444.

domnitorului Mircea Ciobanul și a fiilor săi Pătrașcu, Radu și Mircea cu datarea la mijlocul secolului al XVI-lea⁷⁴, fiind astăzi cea mai veche biserică din București⁷⁵. A fost afectată în mod succesiv de cutremure și incendii, iar refacerile și modificările multiple pe care le-a suferit în timpul domniilor din secolele XVII-XIX, au fost de natură a o repara, a o înfrumuseța sau a o transforma. Domnitorul Ștefan Cantacuzino (1714-1716) a adus modificări intrării, realizându-i un portal în stilul barocului brâncovenesc⁷⁶, o valoroasă lucrare cioplită în piatră⁷⁷, a adăugat un pridvor cu coloane de piatră, a spart zidul despărțitor dintre naos și pronaos și l-a înlocuit cu arcade cu sprijin pe coloane⁷⁸. Cercetările arheologice au scos la iveală vechi fundații ale bisericii dintr-o etapă ulterioară celei originare, și anume: transformările lui Cantacuzino, dar și adăugirile și modificările din timpul domniei lui Constantin Mavrocordat, de la jumătatea secolului al XVIII-lea, care au constat în adosarea a două paraclise laturilor pronaosului și în lărgirea proscomidiei și a diaconiconului⁷⁹.

Alte refaceri datează din timpul domniilor lui Gheorghe Bibescu (1842-1848) și a lui Barbu Știrbei (1849-1853), însă înfățișarea de astăzi este rezultatul lucrărilor de restaurare a Comisiunii Monumentelor Istorice⁸⁰ din anii 1928-1935, care au evidențiat fragmente din pictura de secol XVI, în proscomidie și din cea de secol XVIII⁸¹, cu intenția, realizată de altfel, de a reveni la forma originală.

Planimetria bisericii inițiale caracterizează una din tipologiile muntenești, care s-a cristalizat în secolul al XVI-lea și s-a manifestat pe tot

⁷⁴ Nicolae Stoicescu, *op.cit.*, p. 195.

⁷⁵ *Ibidem*; Grigore Ionescu, *București. Ghid istoric și artistic*, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, București, 1938, p. 173.

⁷⁶ Vasile Drăguț, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 72.

⁷⁷ Grigore Ionescu, *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1982, p. 284.

⁷⁸ Nicolae Stoicescu, *op.cit.*, p. 195.

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ Grigore Ionescu, *București. Ghid istoric și artistic*, p. 173.

⁸¹ Nicolae Stoicescu, *op.cit.*, p. 197.

parcursul său, începând cu cel de-al doilea sfert - plan trilobat, cu boltă semicilindrică deasupra pronaosului și naos surmontat de turlă. Modelul acesta este comparabil cu paraclisul bolniței mănăstirii Cozia și cu bisericile mănăstirilor Călușul, jud. Olt și Valea, jud. Argeș⁸².

Plastica decorativă a fațadelor este rezultatul unui principiu estetic al epocii, iar biserica Curții Vechi se subsumează uneia dintre manifestările sale, fiind comparabilă cu biserica mănăstirii Valea: „fațadele împărțite în fâșii alternative de cărămidă aparentă și tencuită”, un șir de ocnite amplasate sub

Fig. 13. Biserica cu hramul „Buna Vestire” a Curții Vechi

cornișă, contraforți decorativi⁸³, soclu și cornișă unde se remarcă zidărie de cărămidă profilată „de fabricație specială”.⁸⁴

Astăzi, biserica „Buna Vestire” a Curții Vechi este inclusă în lista patrimoniului național cu acest hram originar cert, atât în spiritul păstrării adevărului istoric pentru un monument de o asemenea importanță, cât și în cel al evitării confuziei cu o altă biserică veche cu hramul „Sf. Anton” care a fost distrusă fără a mai fi refăcută în

⁸² Grigore Ionescu, *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor*, p. 279. Atât șirul de ocnite cât și folosirea contraforturilor, elemente de sorginte moldovenească, arhitectul Grigore Ionescu le pune în relație cu doamna Chiajna, fiica lui Petru Rareș (domn al Moldovei) și soția ctitorului Mircea Ciobanul.

⁸³ *Ibidem*, p. 283-284.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 282.

incendiul din anul 1847. Pe locul altarului acestei biserici, situată în piața Sf. Anton, se află o cruce care amintește de ea.

Biserica „Sf. Dumitru” - de Jurământ, cod LMI B-II-m-A-19462 (Fig. 14)

Prima atestare documentară⁸⁵ a bisericii „Sf. Dumitru” datează din vremea domniei lui Matei Basarab, din 18 octombrie 1638⁸⁶. Numele „biserica de Jurământ” derivă din aceea că aici jurau înainte de judecată cei care urmau să depună mărturie⁸⁷.

În aceeași epocă s-a stabilit în mahalaua⁸⁸ bisericii „Sf. Dumitru” Badea Bălăceanu, zis și „Ușurelu”, care și-a construit aici casele și a dat bisericii și mahalalei numele său, ce s-a păstrat în memoria locului până în secolul al XIX-lea drept „biserica” și „mahalaua Bălăcianului”⁸⁹. Nu se știe cu certitudine dacă Badea Bălăceanu a ridicat sau doar a refăcut biserica, devenită paraclis al curții boierești. După aceea nu se mai pomeneste deluarea jurământului în acest loc⁹⁰. Moștenirea lui Badea, transmisă fiului său Constantin Aga Bălăceanu, mort în condiții tragice în bătălia de la Zărnești în 1690, după ce fusese acuzat de trădare, a fost confiscată de domnitorul Constantin Brâncoveanu, pe locul caselor demolate construindu-se hanul zis Constantin-Vodă iar biserica, trecută mai întâi pe seama domniei, a devenit apoi metoh al Episcopiei Buzăului⁹¹.

⁸⁵ O mănăstire cu hramul Sf. Dumitru apare într-un document din 1589-1590 prin care Mihnea Turcitul întărește mai multe stăpâniri dăruite de mama sa Ecaterina, doamna lui Alexandru Mircea și care ar putea fi considerată ctitoria sa.

⁸⁶ G. Ghibănescu, *Surete și izvoade: documente slavo-române*, vol. 6, Tipografia „Dacia”, Iași, 1909, p. 198.

⁸⁷ Constantin C. Giurescu, *op.cit.*, București, 2009, p. 162.

⁸⁸ În zonă, situată în imediata apropiere a Curții Domnești, se aflau casele boierești ale Grecenilor, Câmpinenilor, Buzoienilor, Asanilor și alții.

⁸⁹ C. Bălăceanu Stolnici, *Cele trei săgeți. Saga Bălăcenilor*, Ed. Eminescu, București, 1990, p. 43.

⁹⁰ Nicolae Stoicescu, *op.cit.*, p. 275-276.

⁹¹ I.C. Filitti, *Biserica Sf. Dumitru din București*, extras din „Biserica Ortodoxă Română”, București, 1932, p. 4. În anul 1700 biserica deja aparținea Episcopiei Buzăului.

Biserica Bălăceanului fusese, se pare, din lemn și lipsită de grija ctitorilor a început devreme să se ruineze. Între anii 1741-1746, în timpul episcopului Metodie al Buzăului, biserica a fost refăcută din zid și „înfrumusețată cu zugrăveală pe dinăuntru și pe din afară, împodobită cu icoane, într-alte părți lucrute foarte cu iscusit meșteșug...”⁹² de către Stroe Râmnicianu, vătaf de copii și nepotul său Tănase Atanasievici, logofăt de vistierie. Aceștia au închinat noul lăcaș atât Episcopiei Buzăului cât și Râmnicului, împreună cu casele de pe proprietatea bisericii, iar domnitorul Constantin Racoviță confirma la 5 iulie 1755 faptul că biserica „Sf. Dumitru” devenise metoh al celor două episcopii. Mai târziu, în 1772, biserica a rămas metoh exclusiv al eparhiei Buzăului⁹³.

Întrucât la sfârșitul secolului al XVIII biserica se degradase deja, iar cutremurul din 1802 și incendiul din 1804 produsese noi stricăciuni, episcopul Costandie Filitti a hotărât rezidirea din temelie a lăcașului. Lucrările au fost începute în anul 1819⁹⁴, când au fost ridicate zidurile bisericii celei noi care s-au terminat în 1825, când s-a întocmit catagrafia episcopiei Buzăului, inclusiv cu metohul „Sf. Dumitru”, cu „biserica nouă de zid, învelită în tinichea, cu o turlă de lemn, învelită și căptușită peste tot iarăși cu tinichea și cu cruci deasupra, pardosită cu pietre, cu tâmpla de lemn de nuc, asemenea și ușile împărătești și celelalte două, cu amvon de lemn săpat, toate nezugrăvite. Pe din afară tencuită și spoită cu var”⁹⁵.

În urma focului din 23 martie 1847 la biserică au ars acoperișul și mobilierul interior, dar au fost refăcute în 1852 de episcopul Filotie, care a zugrăvit-o din nou, a înlocuit tâmpla și a adăugat un pridvor și o nouă pisanie. Între 1864 și 1870

pe strada Carol la nr. 1 a funcționat conservatorul de muzică religioasă, în curtea căreia se afla biserica „Sf. Dumitru”, după cum era menționat în regulamentul școlii. Tot aici între anii 1873 și 1896 se țineau adunările Sfântului Sinod⁹⁶.

În anul 1894 biserica Sf. Dumitru a devenit metoh al bisericii Zlătari și la scurt timp, în 1897, s-au demolat casele episcopale⁹⁷. Din nou lăcașul a început să decadă iar după primul război mondial a fost părăsit⁹⁸. Biserica a fost în cele din urmă renovată și redeschisă în anul 1930 de istoricul Ioan C. Filitti, urmașul arhierilor Buzăului.

Biserica „Sf. Dumitru”, așa cum se prezintă astăzi, este rezultatul rezidirii din anul 1819-1825 și este un remarcabil monument de cult realizat sub înăurirea noului stil clasic ce a câștigat o poziție semnificativă în arhitectura românească până la jumătatea secolului al XIX-lea. De fapt este vorba de păstrarea structurii spațiale tradiționale și îmbrăcarea cu forme clasice a fațadelor.

În cazul acestui edificiu religios, episcopul Costandie Filitti a impus adaptarea ordinului clasic pentru decorația exterioară sub influențe din arhitectura religioasă moldovenească, mai aproape de cea rusească, din care făcuse ultimele împrumuturi stilistice⁹⁹. Această biserică bucureșteană a fost modelul arhitectonic al bisericii episcopale din Buzău, modificată după anul 1834.

În studiul său privind biserica „Sf. Dumitru”, istoricul Ioan C. Filitti a reconstituit aproximativ proprietățile din vecinătatea bisericii, de la sfârșitul secolului al XVII-lea și în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, pe un teren mărginit de *Podul Sf. Dumitru* (strada Carol), *Podul Hanului Șerban Vodă* (strada Smârdan), *Ulița Mare* (strada

⁹² *Ibidem*, p. 8.

⁹³ *Ibidem*, p. 10.

⁹⁴ Nicolae Stoicescu, *op.cit.*, p. 275-276. Episcopul Costandie Filitti a tocmii mai mulți meșteri: Iosif Weltz pentru zidărie, Anastasie pentru dulgherie și tâmplărie, Ioan, Mincu și Costache pentru pictura interioară și un meșter pentru sculptura ancadramentelor de piatră.

⁹⁵ Ioan C. Filitti, *Inventarul Episcopiei Buzăului, metoașele sale și biserica Sf. Dumitru din București la 1819 și 1825*, București, 1935, p. 35.

⁹⁶ Gen. P. V. Năsturel, *op.cit.*, p. 38-39. „Această nouă stradă (Poștei) este deschisă pe terenul bisericilor Sf. Dimitrie și Stavropoleos, în care scop s-a expropriat și dăruit vechiul palat al Sf. Sinod și unde mai înainte vreme descindeau sfinții episcopi ai Buzăului și Râmnicului”.

⁹⁷ Ioan C. Filitti, *Biserica Sf. Dumitru*, p. 22.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 25-26.

⁹⁹ Grigore Ionescu, *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor*, p. 284.

Fig. 14. Lotizare Sf. Dumitru - reconstituirea lui Ioan C. Filitti

Fig. 15. Biserica Sf. Dumitru

Stavropoleos de la 1682) și ceea ce astăzi este strada Poștei, împărțit în două loturi cu mai multe parcele, din care reproducem proprietarii de pe strada Carol, porțiunea de la biserică până la Poarta de Sus a Curții Domnești: „1. locul primit al bisericii „Sf. Dumitru”; 2. Câmpinenii¹⁰⁰ la 1660, Conțeștii la 1695, Nona la 1699 și episcopia Buzăului la 1739; 3. Leca Mălureanu la 1692 și C. Conțescu la 1728; 4. Asan Cămărașu (?) la 1696”¹⁰¹ (Fig. 14). Câmpinenii mai dețineau proprietăți și peste drum de Biserica Sf. Dumitru, pe strada Carol și până în Dâmbovița¹⁰².

Devenind metoh al Episcopiei Buzăului, lângă biserică se ridicaseră „case unde trăgeau episcopii de Buzău când veneau la București”¹⁰³, proprietarii din jurul bisericii Sf. Dumitru ajungând să-i vândă episcopiei proprietățile lor.

Hanul lui Manuc, cod LMI B-II-m-A-18788 (Fig. 16)

Hanul lui Manuc poartă denumirea unui bogat negustor armean, Manuc Mirzaean, născut la Rușciuc în anul 1769, care l-a ridicat pe un fost loc al Curții Vechi, în anul 1808, devenind, în conjuncturi favorabile și sub înrăurirea personalității interesante și influente a comanditarului, unul dintre cele mai mari și mai cunoscute din București. La începutul secolului al XIX-lea, Manuc-bei, dragoman al Porții, avea asigurate bune relații atât cu rușii cât și cu turcii, cu comandatul Mustafa Bairactar Pașa din Rușciuc având și raporturi de afaceri¹⁰⁴. Istoriografia l-a reținut predilect cu imaginea care reiese dintr-o serie de relatări din documente, unele dintre ele fiind corespondență diplomatică oficială, de unde se remarcă aportul însemnat pe care acest personaj l-a avut în stabilizarea relațiilor tensionate româno-ruso-turce, cu mai multe ocazii, dar și o personalitate conturată în termeni elogioși¹⁰⁵. În această clădire s-au purtat tratati-

¹⁰⁰ Trei frați, Radu, Vasile și Preda, fiii lui Vasile Câmpineanu

¹⁰¹ Ioan C. Filitti, *Biserica Sf. Dumitru din București*, p. 4.

¹⁰² Gen. P.V. Năsturel, *op.cit.*, p. 25.

¹⁰³ Ioan C. Filitti, *Biserica Sf. Dumitru din București*, p. 4.

¹⁰⁴ George Potra, *Hanurile Bucureștene*, Tiparul Românesc, București, 1943, p. 29-30.

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 31

Fig. 16. Hanul lui Manuc . Fațada dinspre str. Franceză

vele diplomatice¹⁰⁶ și s-a încheiat pacea de la București din anul 1812¹⁰⁷, dintre ruși și turci, cea în urma căreia teritoriul dintre Prut și Nistru a fost alipit Rusiei țariste.

Etapele constructive ale hanului sunt cea din anul 1808, căreia îi aparține clădirea inițială și refacerea, cu sensibile modificări, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când a devenit hotelul Dacia. Și sub această formă modernă, noua incintă s-a aflat investită de o valoare simbolică cu puternică încărcătură istorică, prin găzduirea a nenumărate întruniri politice printre care și cele din anii neutralității (1914-1916), din timpul Primului Război Mondial, „când au luat cuvântul cerând intrarea în război alături de Tripla Înțelegere, pentru eliberarea Transilvaniei, Nicolae Filipescu, Take Ionescu, Delavrancea și Octavian Goga”¹⁰⁸.

Ridicat într-o perioadă de maximă vervă constructivă a hanurilor, care s-a manifestat pe parcursul primei jumătăți a veacului al XIX-lea, hanul lui Manuc are planul patruleter, pivnițe boltite, parter predilect comercial, cu prăvălii dar și cu odăi¹⁰⁹, însă cu accesul realizat de jur împrejurul

unei curți interioare unde staționau căruțele și trăsurile, și etaj cu odăile de închiriat pentru o perioadă mai lungă¹¹⁰. Atât la etaj cât și la parter existau galerii deschise cu stâlpi ce formau arcade trilobate, iar accesul la etaje se realiza pe scări de lemn care duceau în două foisoare. Atmosfera era agitată, lumea cosmopolită, hanul concentrând un amalgam de porturi și etnii dar și o mare varietate de mărfuri¹¹¹.

Din exterior, aspectul amintea de o cetate, prin masivitatea structurii și concentrarea întregii activități și a acceselor, exclusiv în interiorul incintei¹¹². În preajma jumătății secolului al XIX-lea J.A Vaillant îl descria ca pe un „imens caravanserai”, dar cu o vădită necesitate de renovare¹¹³.

După anul 1870, hanul a fost refăcut și mărit cu noi șiruri de camere și prăvălii, sparte în fațade, pentru a li se da orientarea spre stradă, iar cerdacele au fost închise cu geamlâcuri¹¹⁴. Toate aceste modificări au fost realizate în contul hotelului Dacia, cum se numea de la această dată: „prin modernizare și conform gustului artistic al generațiilor noastre civilizate, hanul lui Manuc bei a devenit Hotelul Dacia de astăzi; zidul de cetate a fost străpuns cu sute și sute de ferestre și uși, slăbindu-i trăinicia; toate prăvăliile au fost scoase din curte la stradă și zidul exterior a fost acoperit de jos până sus de firme multicolore: *La Curcubeu, La Cloșca cu Pui, La Balon* etc.. La interior pălimarele cu stâlpii de stejar sculptați, cu arcadele ornamentate delicat, s-au dat jos și în loc s-au pus ferestre de brad pentru a se închide ermetic balcoanele și a feri plăpânde generații ale negustorilor actuali de curenți de aer...”¹¹⁵.

Pe actualul loc al Muzeului Național de

¹⁰⁶ Constantin C. Giurescu, *op.cit.*, p. 607.

¹⁰⁷ Nicolae Stoicescu, *op.cit.*, p. 102.

¹⁰⁸ Constantin C. Giurescu, *op.cit.*, p. 608.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 607; Nicolae Stoicescu, *op.cit.*, p. 102.

¹¹⁰ Constantin C. Giurescu, *op.cit.*, p. 607.

¹¹¹ *Ibidem*.

¹¹² Henri Stahl, *Bucureștii ce se duc*, Fundația Culturală Gheorghe Marin Speteanu, București, 2006, p. 57.

¹¹³ J. A. Vaillant, *La Roumanie*, vol. III, Ed. Arthus Bertrand, Paris, 1844, p. 100-101.

¹¹⁴ Nicolae Stoicescu, *op.cit.*, p. 104.

¹¹⁵ Henri Stahl, *op.cit.*, p. 58.

Istorie, monumentală clădire a Palatului Poștelor, construită în 1894 după un proiect al arhitectului Alexandru Săvulescu, a fost hanul Constantin-Vodă, mărginit de strada și biserica Stavropoleos la nord, respectiv est și proprietățile de pe strada Carol la sud.

Aceste case sunt reprezentate pe planul Borrocyn din anul 1852 și au existat până în 1891 când Primăria le-a expropriat cu tot cu terenuri pentru construirea Palatului Poștelor¹¹⁶. Proprietarii erau: colonelul Petre Macca la nr. 3 și 5, serdarul Vasile Gugiu la nr. 7 și Elisa Fănuță la nr. 9. Istoricul proprietății acestor loturi a fost făcut de generalul P. V. Năsturel, printr-o reconstituire pe bază de documente de arhivă.

Colonelul Macca primește în anul 1880 ca dotă de la Maria Bălăceanca, născută Drugănească, la căsătoria cu fiica acesteia Elena Caribolu, născută Bălăceanu „casa din strada Carol nr. 3 cu toate dependențele, locul și împrejurimile ce o am cumpărat de la licitație publică...”¹¹⁷. Este vorba de o răscumpărare de embatic făcută de Maria Bălăceanca la 1870 pentru „casa și locul care are 7 stânjani față, 8 fundul, iar lungimea 23. Și se învecinește spre răsărit și nord cu prăvăliile mănăstirii Văcărești, spre apus cu piața Constandin-Vodă și spre Sud cu ulița ce merge în curtea fostului han Constandin-Vodă”¹¹⁸.

La nr. 5 pe strada Carol existaseră 3 prăvălii ale statului dar care depindeau de Mănăstirea Văcărești, între proprietățile Caribolu și Gugiu. Vasile Gugiu cumpărase în anul 1875 acest imobil pentru a-l vinde 4 ani mai târziu unui Petre Georgescu.

Proprietatea de pe strada Carol nr. 7 fusese cumpărată de serdarul Vasile Gugiu în anul 1856 de la vorniceasa Anica Știrbei și anume „casele ei ce are pe locul moștenesc din ulița Franțuzească, mahalaua Sf. Dumitru, vopseaua de Roșu cu 4 prăvălii dedesubt, grajd, șopron și tot cuprinsul

lor”¹¹⁹. Aceasta le moștenise de la Ioniță Știrbei care le cumpărase în anul 1782 de la Safta Brezoianca Șătrăreasa¹²⁰. După moartea serdarului Vasile Gugiu la 1885, fiica sa Alexandrina M. Balș¹²¹ îl moștenește, însă casele de la nr. 7 rămân ale soției lui, serdăreasa Cleopatra.

Proprietatea de la nr. 9 a fost vândută de Zoe Grecov în anul 1857, născută Drugănescu și fiică a căminarului G. G. Drugănescu, serdarului Mihalache Anghelovici. Această proprietate a fost constituită dotă fiicei sale, Elisa, la căsătoria ei cu locotenentul Athanasie Fănuță, în anul 1873. Aici trebuie să fi fost proprietatea cluceresei Drugănescu de unde s-a declanșat marele incendiu din anul 1847.

În lista anexă a procesului-verbal de schimbare a numerelor de pe strada Carol, din anul 1890, la nr. 3 proprietar era, în continuare, colonelul P. Macca, la nr. 5 un anume Petre Georgescu, care cumpărase în 1879 locul de la Vasile Gugiu, la nr. 7 Elena Gugiu iar la nr. 9 fostul maior, la acea dată, Athanasie Fănuță.

Arhitectura de la sfârșitul secolului al XIX-lea care a creat tipologia străzii comerciale în București, și-a datorat conformația nevoii de adaptare la ritmul alert al vieții negustorești și la cerințele sale.

Parcelele sunt de regulă înguste și lungi și pot ocupa întregul spațiu dintre două străzi apropiate, rezultând casele cu „două fațade”; pe anumite porțiuni ale frontului sudic al străzii Carol exista comunicație cu frontul nordic al străzii Filitis și cu Splaiul Dâmboviței. Parcelele cu construcții vechi de pe strada Carol au fost prelungite, prin tranzacții noi, de către proprietarii de la sfârșitul secolului al XIX-lea, iar acte de vânzare din fondurile Arhivelor Naționale dovedesc extinderea proprietăților prin cumpărarea de parcele în spatele celor deținute,

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 44.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 43.

¹²¹ Mihai Dimitrie Sturdza, *Familii boierești din Moldova și Țara Românească: enciclopedie istorică, genealogică și bibliografică*, Ed. Simetria, București, 2004, p. 256, Mihail Balș, deputat, fiul postelnicului Panait Balș.

¹¹⁶ Gen. P. V. Năsturel, *op. cit.*, p. 43.

¹¹⁷ *Ibidem*.

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 42.

Fig. 17. Casa de pe strada Franceză nr. 11

Fig. 18. Planul fațadei

de multe ori de la Primăria comunei. De asemenea, evaluări de la începutul secolului XX ale imobilelor din această zonă subliniază plusul de valoare pe care îl impune existența a două fațade, dincolo de mărimea suprafeței construite.

Tipul de plan al străzii din țesutul tradițional comercial al capitalei expune o suită de particularități care reflectă întocmai adaptarea la un specific dobândit de-a lungul unui interval larg de timp, acela al unui nucleu negustoresc de primă importanță¹²², aglomerat și cu o ofertă ce se dorea a fi variată și complexă. Se manifestă primatul firesc al funcțiunii în fața stilului și al gustului estetic în case dedicate negustoriei la parter, cu dominanța galantarului, și locuinței sau biroului la etaj. În cele mai multe cazuri proprietățile au curte interioară și comunicație prin galerii la etaje. Casele mai mari pot avea mai mult de una sau două prăvălii la parter, cum sunt, de exemplu, cele ale negustorilor și industriașilor D. Marinescu Bragadiru și Ștefan Petrovici Armis, care au câte patru. Important de menționat este că multe din aceste case au o structură planimetrică concepută special pentru a le susține o a doua funcțiune, aceea de case de raport, cu mai multe apartamente de închiriat, la etaj.

¹²² Cezara Mucenic, *București, un veac de arhitectură civilă – secolul al XIX-lea*, Ed. Silex, București, 1997, p. 36.

Stilul predominant este cel eclectic de inspirație franceză, ponderat de modestia volumelor. În plastica fațadelor, cu stucatură în forme și modele variate, se reflectă aderarea la această combinație de principii estetice.

Franceză nr. 11 – strada Carol I nr. 21, proprietar Alexandru I. Protopopescu – rentier¹²³; arhitect A. Krause; datarea fațadei – 1886; cod LMI B-II-m-B-18769 (Fig. 17-18).

În anul 1886, Alexandru I. Protopopescu înainta o cerere de eliberare a unei autorizații de construire pentru repararea și refacerea fațadei, însoțită și de un plan al acesteia. Acest document dovedește faptul că vechimea casei coboară mai jos de anul 1886, însă fațada sa, așa cum se mai poate vedea și astăzi, deși se află într-o stare proastă de conservare, mai păstrează o mare parte din elementele de plastică decorativă ale etajului.

Intervenția asupra fațadei nu a însemnat o simplă reparație a celei existente, ci o remodelare a ei, în ton cu noile curente din arhitectura celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, simbol al conformării la noile norme de prezentare arhitecturală din epocă.

Parcela de la această proprietate nu este

¹²³ În *Anuarul Bucurescilor* din anul 1896 un Al. I. Protopopescu, rentier, avea domiciliul pe Calea Văcărești nr. 79.

Fig. 19. Casa de pe strada Franceză nr. 12

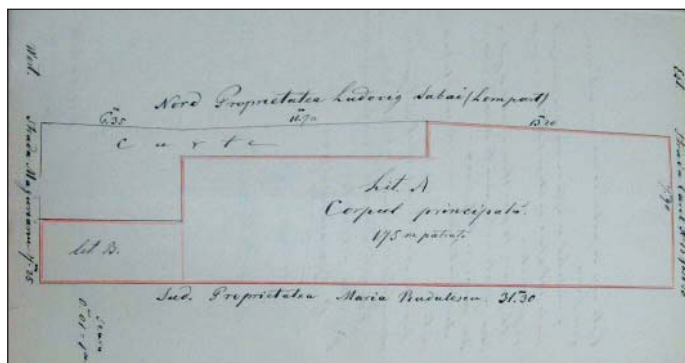

Fig. 20. Plan cu vecinătățile

atât de îngustă și restrictivă precum tipul specific, des întâlnit în centrul comercial al orașului, iar volumele construcției (cu parter și un singur etaj) sunt mai ample. La parter erau 4 prăvălii, separate în mod egal de portalul intrării în curtea interioară. Etajul, foarte bine vitrat, este generos decorat cu frontoane la ferestre, unde cele triunghiulare alternează cu cele semicirculare și cu cartușe

cu ghirlande dedesubtul ferestrelor. Intenția de producere a efectului de monumentalitate la această clădire este trădată și de modalitatea de realizare a traveii centrale cu portalul parterului, balconul decorat al etajului și aticul de deasupra cornișei.

Franceză nr. 12 – strada Carol I nr. 16 (nr. 20 înainte de renumerotarea din anul 1890), proprietar Ilie Crețeanu, cod LMI B-II-m-B-18770 (Fig. 19-20).

Parcela pe care se află astăzi casa de pe strada Franceză nr. 12 aparținea în anul 1805 Mitropoliei, care o dăduse în embatic familiei Scharmely¹²⁴. Răscumpărarea a fost realizată abia în 1866 și din același an există un document de donație, din partea Mariei Scharmely către fiica sa Otilia și ginerele său Ilie Crețeanu.

Terenul cu casa a rămas, în totalitate, în proprietatea familiei Crețeanu, ținându-se cont de faptul că Otilia a venit singură la moștenire; ceilalți 2 copii ai Mariei Scharmely, fii, erau morți fără descendenți¹²⁵. Din actul de donație reiese că la vremea respectivă vecinătățile erau „pe de o parte dl. doctor dentist Lempart, pe alta Nicolae Rădulescu Șepcaru”.

Casa veche de pe această parcelă, existentă la începutul secolului al XIX-lea și care era „de gard”¹²⁶ fusese reconstruită în anul 1825 de către chiriași, familia Scharmely, ca embaticar, cu permisiunea Mitropoliei. Aceasta era casă de zid și era compusă din „trei încăperi mici și o cuhnie la mijlocul acelor încăperi”¹²⁷. Din planul maiorului Borroczyń, comandat special pentru a evidenția zonele afectate de incendiul cel mare din ziua de Paști a anului 1847, reiese că focul nu a afectat frontul sudic al străzii, lucru infirmat de un document privind această proprietate, un raport intraministerial relativ la un diferend dintre Maria Scharmely și Mitropolie și care se referea

¹²⁴ SMBAN, fond CFUB, dos. 5100/1890-1944.

¹²⁵ *Ibidem*.

¹²⁶ Din paiantă.

¹²⁷ SMBAN, fond CFUB, dos. 5100/1890-1944.

la relațiile de embatic. Din document se poate deduce cu siguranță că ceva din această latură a străzii trebuie să fi ars și ea în incendiu: „În anul trecut 1865 Dna. Marica Scharmely printr-o petiție ce a dat-o Ministerului reclamă că să i se recunoască dreptul de posesie embaticară pe niște case foste ale Mitropoliei, compuse din trei camere cu o cuhnie la mijloc ce sunt aici în Capitală pe strada Franceză, pe care pretinde că le posedă de la o epocă de 50 de ani trecuți, prezentând pentru acest drept o dovadă subscrisă de trei scrisuri, proprietate de considerație, legalizată de comisia colorii de roșu, cuprinzătoare că familia Șermeli într-adevăr posedă acele case de la citata epocă și că atât titlurile relative cât și biletele cele vechi de plata embaticului i s-au ars împreună cu alte obiecte ale casei de incendiul întâmplat aici în capitală la 1847” (document datat 16 aprilie 1866)¹²⁸.

O nouă etapă constructivă datează din anul 1867 și se identifică dintr-un certificat privind exceptarea de la impozitul funciar pe termen de 3 ani pentru case „clădite din nou”, conform legii, cu începere din momentul finalizării construcției; în cazul acesta data era 15 martie 1867.

În anul 1905 Ilie Crețeanu le-a vândut

Fig. 21. Casa de pe strada Franceză nr. 13

Fig. 22. Planul parterului

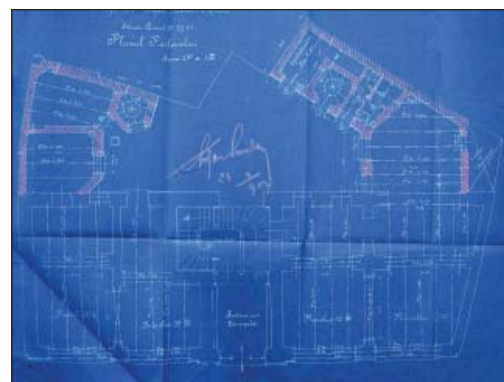

Fig. 23 Planul etajului I

Fig. 24. Planul etajului II

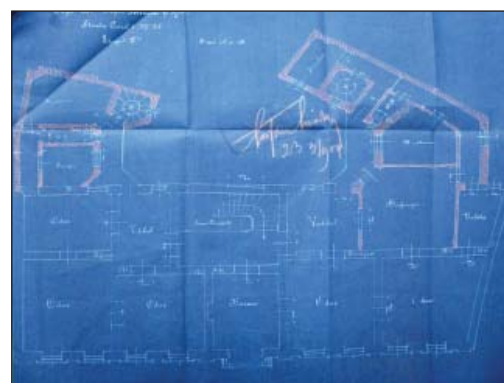

Fig. 25. Fațada

¹²⁸ *Ibidem.*

această proprietate lui Ludovic Ressel și Anton Raab, comercianți de pe strada Carol nr. 14, proprietatea devenind Carol 14-16 și în al doilea sfert ale secolului XX era în posesia Băncii Creditul Bucureștean¹²⁹. Cele două corpuri de clădiri, în realitate două case distincte, reunite din punct de vedere juridic sub un singur proprietar, se compuneau din mai multe camere și prăvălii la parter, sediul băncii fiind în fosta casă Ressel¹³⁰.

Franceză nr. 13 – strada Carol I nr. 23, proprietar Ștefan Petrovici Armis – industriaș; datarea extinderii – 1904; cod LMI B-II-m-B-18771 (Fig. 21-25).

În anul 1904 i se eliberează industriașului Ștefan Petrovici Armis o autorizație de construire și reparare radicală pentru proprietatea sa de pe strada Carol nr. 23¹³¹. Aceasta era pentru „a construi din nou [...] atenanțele din curtea imobilului, lucrând în zidările masivă de cărămidă cu mortar de var, cu calcan la vecin și acoperișurile cu metal. Se va conforma strict regulamentului și planurilor prezentate și aprobate de noi. Hasnaua latrinei va fi de zid, bine cimentată și ventilată și se va construi la 1 m depărtare de vecini” și a repara la aceeași proprietate „clădirea despre stradă la care are voie a face orice fel de lucrări fără a-i spori suprafața sau a-i adăuga etagiu. Alte lucrări nu face. [...] Clădirea nouă se va executa cu fațadă în curte, cea reparată va rămâne în poziția actuală”. Suprafața era de 107,00 mp și existau 3 caturi adică 2 etaje.

Ca și la proprietatea lui A. I. Protopopescu și aici parcela permite o desfășurare pe lățime a construcției. Aceasta este o clădire cu parter și două etaje, cu o plastică decorativă mai puțin bombastică și foarte bine vitrată cu multe ferestre. La parter sunt 4 prăvălii separate în mod egal de ușa de la intrare. Axul central este marcat pe verticală de intrarea de la parter și de două accese

¹²⁹ La înființarea sa din anul 1911 se numea Banca Târgul Moșilor.

¹³⁰ SMBAN, fond CFUB, dos. 5100/1890-1944.

¹³¹ SMBAN, fond PMB-Serviciul Tehnic, dos. 99/1904. În anul 1889 Primăria îi mai eliberase lui Petrovici-Armis o autorizație de reparații simple ale casei sale.

în balcoane la etajele I și II. La cele două caturi superioare comunicația dintre corpul vechi și cel nou urma să se facă prin galerii.

În planurile¹³² prezentate și aprobate de serviciul de alinieri al Primăriei, extinderile dinspre curte, în totalitate alipite clădirii principale, sunt concepute a avea funcțiunea de corp de serviciu, pentru servitori, dar într-o departajare clară. Acest detaliu precizat în plan și chiar simplul fapt al extinderii sunt indicatori ai noului statut al evoluției sociale ale proprietarului.

Franceză nr. 14 – strada Carol I nr. 22 (nr. 18 după renumerotarea din anul 1890), proprietară Maria Rădulescu, datarea clădirii – 1884; cod LMI B-II-m-B-18772.

Datele istorice privind casa de pe strada Franceză nr. 14 coboară până la jumătatea secolului al XIX-lea, aceasta fiind proprietatea lui Nicolae Rădulescu Ișlicarul, căsătorit cu Maria Popescu. La moartea lui, în anul 1880, neavând moștenitori direcți, toată averea, inclusiv această casă, i-a revenit soției lui, conform testamentului care fusese întocmit în 1866. În anul 1884, Maria Rădulescu a refăcut casa din suburbia Sf. Dumitru, culoarea de roșu și a făcut apoi o cerere de împrumut la Creditul Funciar Urban cu ipotecă asupra acestei case, pentru a se degreva de o datorie apăsătoare la un creditor particular, Maria Balonaș: „Vă rog dar să binevoiți a-mi acorda suma de 86000 necesară a scăpa de vechiul debitor, care mă va lăsa săracă cu dobânda ce-i plătesc. Casele mele sunt din cele dintâi din capitală la soliditate și arhitectură.”¹³³

Descrierea casei în anul 1884 și faptul că la acea dată era nouă, sunt conținute în raportul de evaluare al Creditului Funciar Urban. Construcția, din zidărie solidă și cu acoperiș de tablă conform normelor, avea fațade pe strada Carol unde exista subsol, parter și două etaje și pe strada Măgureanului (astăzi I. C. Filitti) cu subsol, parter și trei etaje. Diferența de caturi rezultă din

¹³² Nu se semnează arhitectul autor al planurilor.

¹³³ SMBAN, fond CFUB, dos. 3128/1884-1946.

topografia zonei, cu terenul mai înclinat pe cea de-a doua stradă. Casa avea, de asemenea „opt ochiuri de pivnițe boltite, două magazine mari de comerț în strada Carol, o intrare și cinci diverse camere în parter, opt camere, vestibul, galeria, scara principală și secundară în catul I și tot atâtea în catul al II-lea”. Comisia de evaluare mai nota că era o construcție nouă, chiar neterminată complet în momentul vizitei lor, rămânând a se monta sobele de porțelan la catul al II-lea, parchetul în principalele camere și „dalajele în vestibule”. Casa urma să aducă venit din chirii, un detaliu întotdeauna relevant pentru interesele Creditului Funciar, cele două prăvălii de la parter fiind deja lăsate unor negustori.

În anul 1893, Maria Rădulescu i-a vândut proprietatea de pe strada Carol I nr. 18 (fostă nr. 22 după renumerotarea din anul 1890) lui I. Moiescu, care în anul 1911 l-a constituit dotă fiicei sale Esthera, la căsătoria ei cu Emanuel Guttman.

Pe această casă este astăzi montată un medalion cu efigie care informează că aici s-a născut scriitoarea Iulia Hașdeu în anul 1859.

Franceză nr. 34 – strada Carol I nr. 46, proprietar Teodor Petrescu – comerciant, strada Carol nr. 46 (nr. 48 înainte de renumerotarea din anul 1890), datare modificări – 1891; cod LMI B-II-m-B-18782 (Fig. 26-31).

În anul 1891 Teodor Petrescu a depus o cerere de eliberare a unei autorizații de construire pentru „a repara și a reconstrui din nou părți la casa din strada Carol nr. 46...”¹³⁴. Proprietarul voia să construiască o galerie cu geamlâc de lemn de-a lungul porțiunii de casă cu acces direct în curtea interioară și care avea deschidere și spre Splaiul Dâmboviței. Pretențiile i-au fost acceptate cu observații și condiții: „se aprobă cu expresă condiție ca galeria să se facă de zidărie și geamlâc pe traverse de fontă”¹³⁵. Intrarea se realiza printr-un gang lateral din strada Carol a cărui mică lărgime,

mai puțin de 1,40 ml, a determinat în prealabil și rezoluții negative privind această intervenție: „se refuză geamlâc de lemn nefiind permisă intrarea la casă (gangul n-are 1.40 m lărgime)” (arh. G. Mandrea).

În anul 1891 Teodor Petrescu a contractat un împrumut la Creditul Funciar Urban cu scopul declarat de a mai construi un corp de clădire cu fața spre splaiul Dâmboviței, în spatele celei noi de pe strada Carol¹³⁶. Casa era de raport și fusese lăsată mai multor chiriași, printre care se regăsește negustorul Sigmund Prager¹³⁷, care, mai târziu, făcea obiectul unor mențiuni speciale în cadrul actului de vânzare a imobilului: „vânzătorii își rezervă dreptul de a încasa de la actualii chiriași ai imobilului chiriile pe trimestrul octombrie 1910 și ianuarie 1911, afară de chiriașul Sigmund Prager, față de care își rezervă dreptul de a încasa chiria pe semestrul 26 octombrie - 23 aprilie 1911”¹³⁸.

Desenul elevației relevă o casă cu proporții echilibrate, cu o distribuție simetrică a acceselor de la parter, unde se află o prăvălie cu vitrină, și un mic balcon din fier forjat la etajul I. Plastica fațadei are un decor în stil eclectic cu o încărcătură moderată.

Franceză nr. 40 – strada Carol I nr. 52, proprietar Iorgu Constantinescu – cofetar (nr. 50 după renumerotarea din anul 1890); datarea corpului dinspre Splaiul Dâmboviței – 1886; cod LMI B-II-m-B-18784 (Fig. 32-35).

Iorgu Constantinescu era un cunoscut cofetar în epocă și la sfârșitul secolului al XIX-lea își avea domiciliul și negustoria pe strada Carol nr. 52, pe o parcelă cu comunicație pe strada Carol și spre Splaiul Dâmboviței. În anul 1886 acesta cerea

¹³⁶ SMBAN, fond CFUB, dos. 5774/1891-1937.

¹³⁷ În Anuarul Bucureștilor Sigmund Parger apare cu blănării pe strada Carol I la nr. 68 între anii 1892-1894 (proprietatea avocatului Em. Pache-Protopopescu, astăzi strada Franceză, nr. 58) și la nr. 29 în Anuarele Bucureștilor din anii 1896 și 1897 (la 1890 proprietatea lui Atanasie Avramide, astăzi strada Franceză nr. 17), probabil închiriate.

¹³⁸ SMBAN, fond CFUB, dos. 5774/1891-1937.

¹³⁴ SMBAN, fond PMB-Serviciul Tehnic, dos. 24/1891.

¹³⁵ *Ibidem*.

Fig. 26. Casa de pe strada Franceză nr. 34

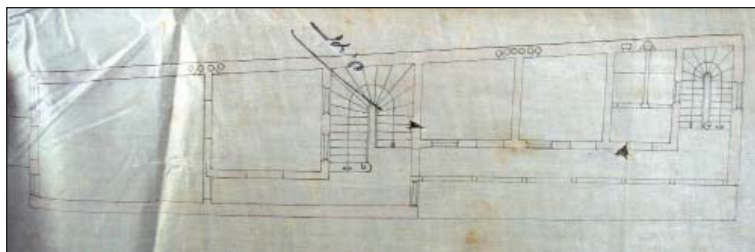

Fig. 28. Planul parterului

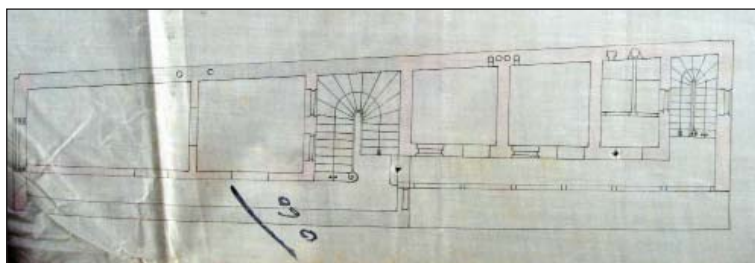

Fig. 29. Planul etajului I

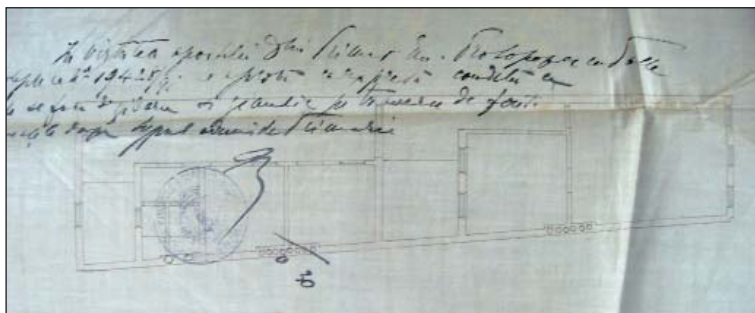

Fig. 30. Planul etajului II

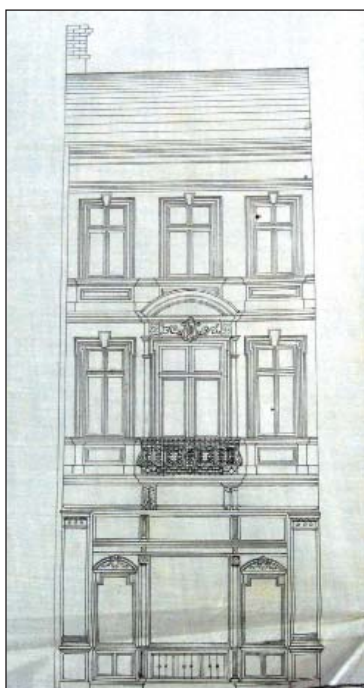

Fig. 27. Fațada

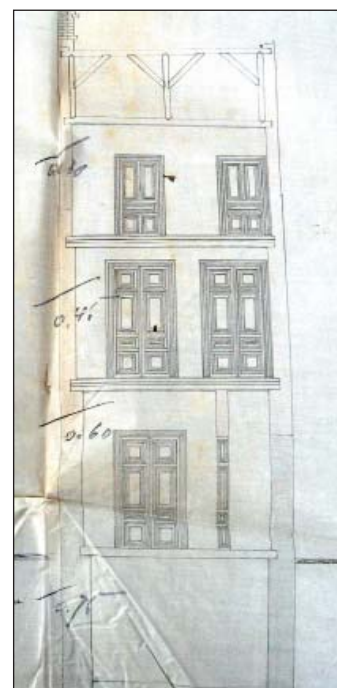

Fig. 31. Secțiune transversală

Fig. 32. Casa de pe strada Franceză 40 - Fațada dinspre strada Carol I

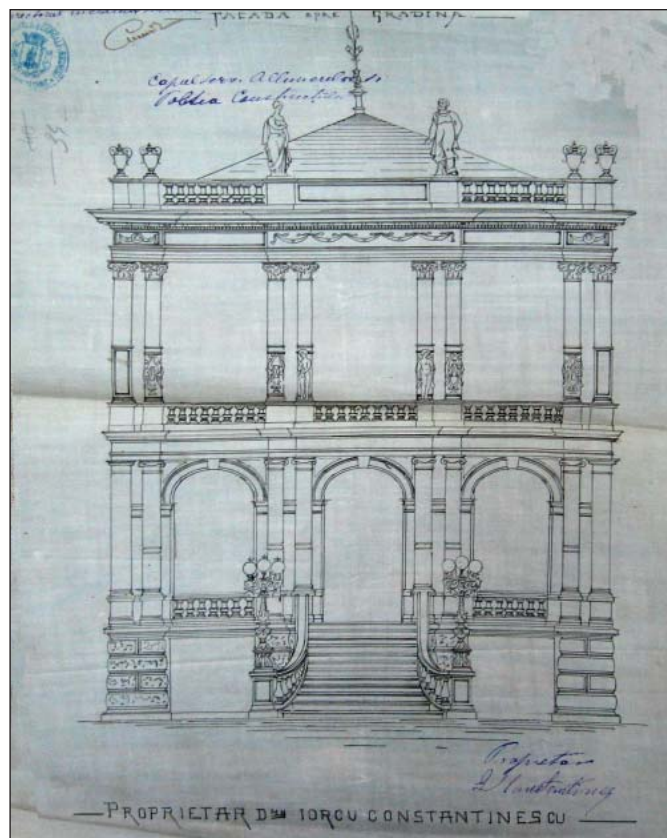

Fig. 33. Planul fațadei dinspre Splaiul Dâmboviței

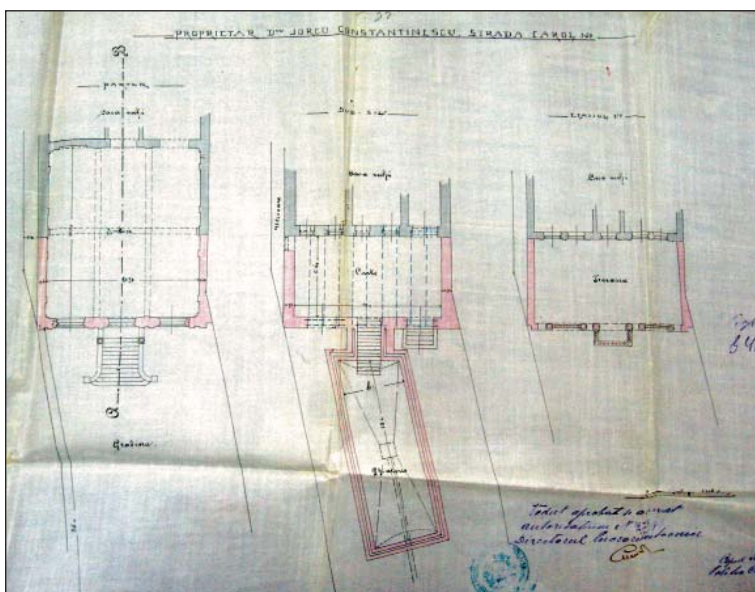

Fig. 34. Casa de pe strada Franceză nr. 40, corpul cu fațada spre Splaiul Dâmboviței - Plan parter-subsol-etaj

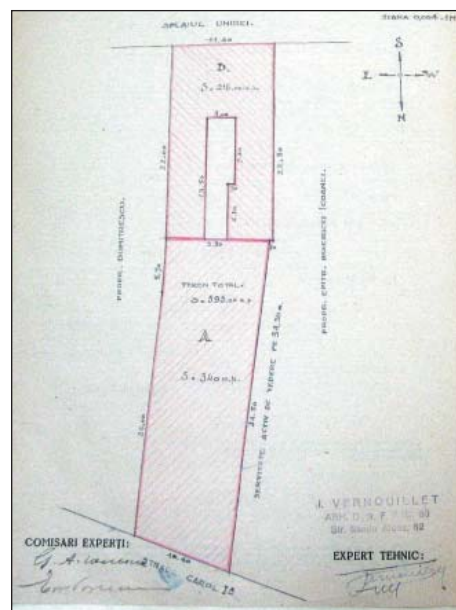

Fig. 35. Plan cu vecinătățile

Primăriei aprobare pentru construirea unei terase și a unui pavilion de fier „pe vechiul teren în fața salonului ce am în dosul Magazinului, ce dă pe cheiul Dâmboviței”¹³⁹, pe o porțiune de parcelă ce fusese cumpărată de la Primărie și alipită „vechilor case”. Cererea a fost aprobată, fiindu-i eliberată autorizația de construire pentru „case de zid două etaje cu subsol, potrivit anexatelor planuri [...] Clădirea nouă se va executa cu fațadă spre Splaiul Dâmboviței retrasă circa 20 de m din linia soclului grilajurilor”¹⁴⁰.

Pe planuri se identifică terasa, lipită de casa veche, cu grădină în fața ei și ghețarie în pivnițe, în cele amplasate în subsolul terenului cu grădină. Desenul elevației dezvăluie o construcție pe care comanditarul o dorise spectaculoasă, cu coloane cu capiteli bogate, pilaștri, arcade largi de tipul celor în plin cintru, statui și urne din piatră.

Istoricul proprietății acestui loc coboară până la anul 1775 în documente, când egumenul Macarie al mănăstirii Plumbuita vindea locul cu prăvălie, care se învecina cu un alt loc cu prăvălie, aflat tot în proprietatea mănăstirii, din mahalaua Bălăceanului, unui anume Ioan Ișlicarul, care-l avusese până atunci în embatic. Același „Ioniță Cojocarul” cumpăra de la Gheorghe Ișlicarul, printr-un zapis de la 10 septembrie 1776, „o casă în mahalaua Bălăceanului pe locul Sfintei Mănăstiri Plumbuita”. În anul 1841, fiul și moștenitorul lui Ioniță Cojocarul, Gheorghe Ioanid Medelnicerul a răscumpărat embaticul pentru locul cu cele două prăvălii de la mănăstirea Plumbuita pentru a le vinde 3 ani mai târziu unui anume D. Andrei Nicolau. De la acesta din urmă a intrat, prin vânzare, în proprietatea cofetarului Iorgu Constantinescu, în anul 1872¹⁴¹ care și-a mărit în mod succesiv stăpânirea, achiziționând în 1877 imobilul alăturat de pe strada Carol nr. 54, scos la licitație de către Creditul Funciar și în anul 1886 de la Primăria Comunei București un teren cu o

suprafață de 339,87 mp, în spatele proprietății „ce are cumpărătorul în strada Carol nr. 52 și 54”¹⁴². Moartea subită a cofetarului Iorgu Constantinescu, în anul 1896, a lăsat familia acestuia cu mai multe datorii, atât la particulari cât și la Creditul Funciar, făcând necesară contractarea unui alt credit pentru achitarea unei părți a datoriilor și continuarea comerțului, singurul mijloc de asigurare a unui viitor decent minorilor. Pe planul cadastral detaliat din anul 1911, pe strada Carol la numărul devenit 50, în urma schimbării nomenclurii din anul 1890, proprietar era S.W. Perlman care achiziționase în anul 1908 acest imobil prin licitația publică organizată de Creditului Funciar București¹⁴³.

Case neincluse în lista monumentelor istorice

Unele dintre casele de pe fosta stradă Carol I astăzi nu mai există, fiind demolate pentru construirea altor clădiri, cum este Hanul Verde pe locul căruia s-a ridicat un bloc interbelic, sau pentru realizarea planurilor de sistematizare ale orașului. Cu toate acestea, ele au fost o prezență integrantă pentru stilul și specificul străzii și continuă să fie, prin documentele de arhivă, părți componente din istoricul străzii.

Centru istoric al Bucureștiului, care înglobează și strada Franceză este clasat ca sit de arhitectură și este astfel protejat împreună cu toate componentele din interiorul său prin Legea 422 din 2001 privind monumentele istorice. Pe strada Franceză o mare parte dintre case sunt nominalizate individual în lista monumentelor istorice, rămânând însă și un mic procent protejat doar prin faptul că sunt integrate în sit. Dintre cele documentate în acest studiu pot fi clasate individual casele care mai păstrează planimetria și stilul sfârșitului de secol XIX și care se încadrează tipologiilor arhitecturale și urbanistice ale străzii. Astfel sunt fostele case ale comercianților E.I. Ressel și Vasile Hr.

¹³⁹ SMBAN, fond PMB-Serviciul Tehnic, dos. 28/1886.

¹⁴⁰ *Ibidem*.

¹⁴¹ SMBAN, fond CFUB, dos. 5538/1891-1945.

¹⁴² *Ibidem*.

¹⁴³ SMBAN, fond CFUB, dos. 5538/1891-1945.

Fig. 36. Casa de pe strada Franceză nr. 5

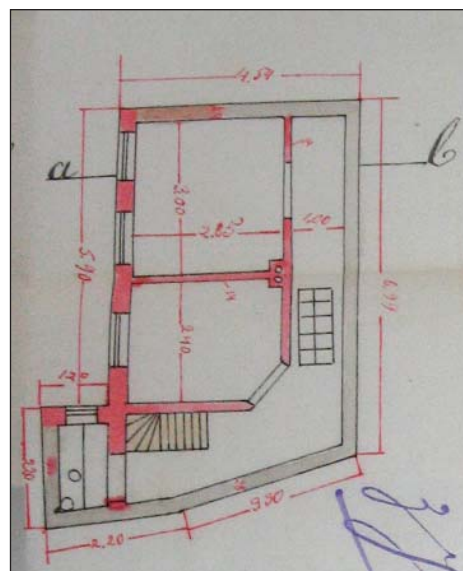

Fig. 37. Secțiune transversală

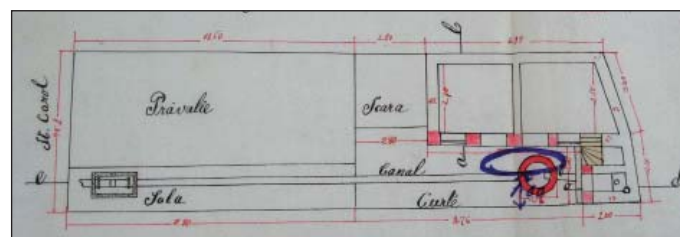

Fig. 38. Secțiune longitudinală

Târbu, a doctorului George Darvari și a avocatului Emilian Pache Protopopescu.

Franceză nr. 5 - strada Carol I nr. 15, proprietar M. Hirschorn - ceasornicar, proprietar și al caselor din strada Carol nr. 19 (unde locuia); constructor Zappa (?); datarea refacerii - 1897 (Fig. 36-38).

În anul 1897 ceasornicarul M. Hirschorn făcea o cerere către Primărie pentru aprobarea unor reparații radicale la casa lui de pe strada Carol nr. 15. S-au constatat, cu acea ocazie, insalubritatea clădirii, a dependențelor, a locurilor neregulate și retragerea fațadelor de la alinierea străzii. Eliberarea autorizației este întârziată și condiționată de obținerea unui angajament autentificat la notariat din partea proprietarului, înzestrat cu formulă executorie, că va îndeplini aducerea fațadei casei la alinierea decretată prin planul străzii, de îndată ce unul

dintre vecinii săi, din dreapta sau din stânga, o va face. Această condiție se impunea în situațiile în care se cerea permisiunea pentru lucrări de reparații în ocolul I¹⁴⁴. În cazul acesta erau în discuție refacerea dependențelor din spatele casei și reparații de întreținere a clădirii principale¹⁴⁵. Din corespondența internă a Primăriei aflăm că anexele din curte nu erau complet separate de casa principală, ci comunicau printr-o galerie „de scânduri, căptușită cu tablă de metal”. Felul în care aceste dependențe erau puse în relație cu casa de la stradă putea să difere. Se putea considera că dependențele „sunt lipite de clădirea principală

¹⁴⁴ Constantin Zătreanu, *Noul codice comunal*, vol. II, p. 1634. „Înainte de a se proiecta orice lucrare pentru ocolurile I-iu, II-lea, bulevard și cheiurile Dâmboviții proprietarul este dator a cere la primărie alinierea proprietății sale și nivelimentul stradei” - art. 16 din *Regulamentul pentru construcțiuni și alinieri* aprobat la 16 februarie 1881.

¹⁴⁵ SMBAN, fond PMB-Serviciul Tehnic, dos. 361/1897

Fig. 39. Casa de pe strada Franceză nr. 4

comunicând numai printr-o galerie și nefiind sub aceeași învelitoare” sau că „dependințele și corpul principal formează un singur corp de clădire” (rezoluția inginerului primăriei P. Arion).

O asemenea organizare planimetrică aparține tipologiei străzii comerciale a centrului istoric, caracterizată de o densitate ridicată a fondului construit și în multe situații, de parcele înguste, ce obligau la o dezvoltare arhitecturală pe înălțime și lungime. Se rezolva în acest fel nevoia de curte, care nu putea să ocupe un spațiu paralel cu casa, evoluând astfel într-o curte interioară. Spațiul de tranzit dintre construcția de la stradă și dependențe, sau o a doua casă în cazurile în care parcela avea deschidere și spre strada paralelă, s-a constituit în galerii de comunicație, închise cu geamlâc sau deschise.

Franceză nr. 4 – strada Carol I nr. 6, proprietar Vasile Târpu – cârciumar; arhitect Wilhem Bast; datarea refacerii – 1895 (Fig. 39-43).

Din anul 1895 datează clădirea de pe strada Franceză nr. 6, sub forma în care se poate vedea astăzi, realizată după un proiect de Wilhelm Bast. Din autorizația de construcție aflăm că unui parter deja construit i se adăugau două etaje. Pentru alinierea conform regulamentului de urbanism, primăria a „cedat”, printr-un contract de vânzare

Fig. 40. Planul parterului

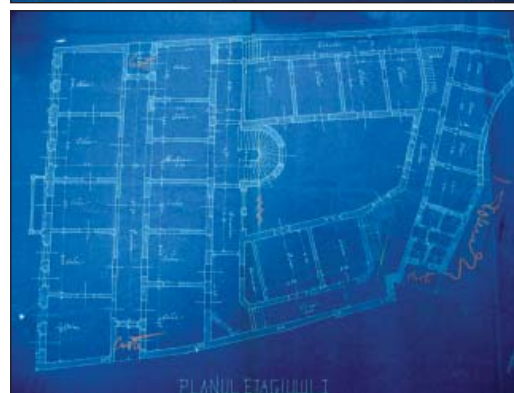

Fig. 41. Planul etajului I

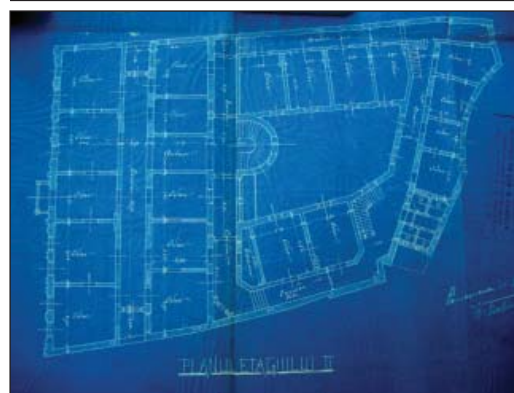

Fig. 42. Planul etajului II

Fig. 43. Planul fațadei

Fig. 44. Casa de pe strada Franceză nr. 10

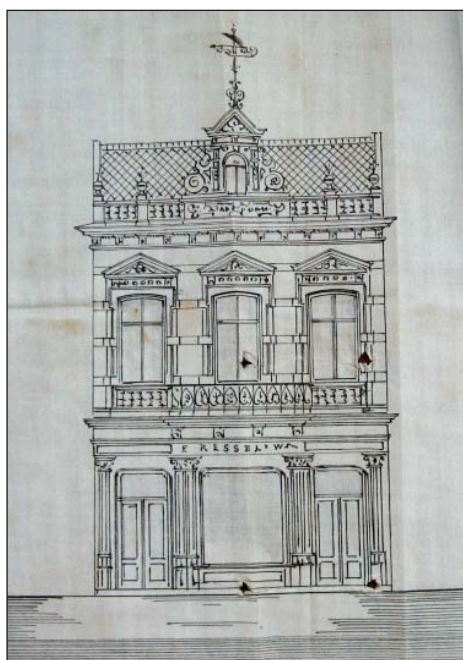

Fig. 45. Fațada

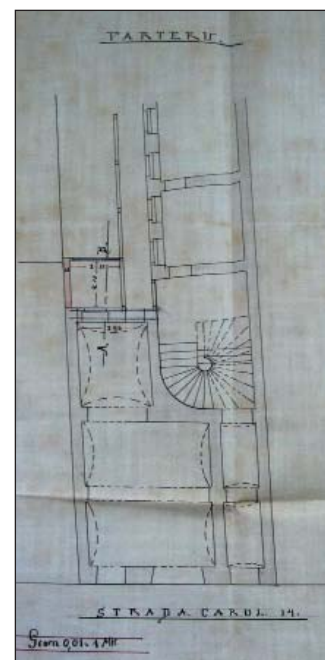

Fig. 46. Planul parterului

porțiuni din terenul public atât pe strada Carol cât și pe strada Filitis. Clădirea avea două fațade, precum toate construcțiile de pe această latură a străzii. Au rezultat „387,80 mp construcțiune cu două caturi” și „312,20 mp construcțiune cu trei caturi”¹⁴⁶. Textul documentului se referă probabil la diferența de nivel dintre cele două străzi, care face ca ultimului nivel locuit pe strada Filitis să-i corespundă podul pe strada Carol. Proiectul anexat cererii de aprobare a construirii, vizat favorabil de către specialiștii Primăriei, evidențiază un tip de plan poligonal cu un decroș spre interior, pe latura de pe strada Filitis, un număr mare de încăperi și o compartimentare cu „odăi” în succesiune cu comunicare între ele, în care accesul se realizează din coridoare. În asociere cu pivnițe și magazine care ocupă întregul spațiu compartimentat de zidurile de fundare, parterul era conceput cu funcțiuni comerciale: patru prăvălii cu vitrine spre strada Carol și gang de intrare în curtea interioară; odăile din continuarea prăvăliilor comunică între ele prin uși și ele toate, prin goluri de uși și ferestre, cu o galerie deschisă care împrejmuește curtea. Scara

principală urcă din curtea interioară având accesul din acoperirea corespunzătoare a galeriei. Alte două scări secundare marchează colțurile dinspre strada Filitis ale casei. La etajul I, coridoarele, 5 în total, nu suprapun galeria de la parter ci sunt poziționate în partea opusă, ferestrele odăilor de aici oferind vederea curții interioare. Pentru

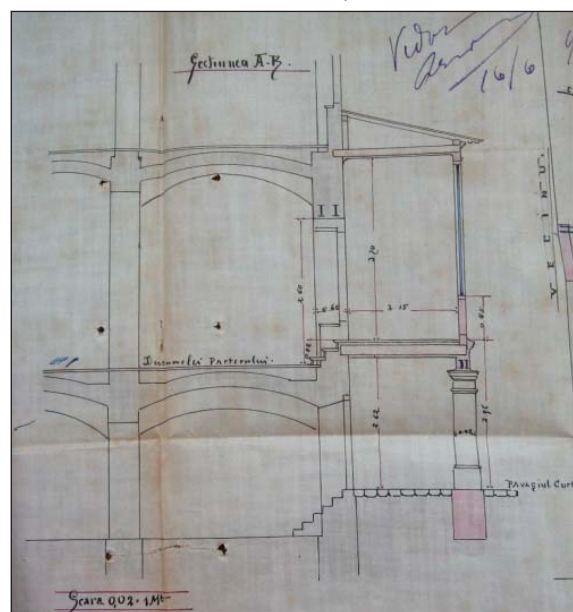

Fig. 47. Secțiune transversală

¹⁴⁶ SMBAN, fond PMB-Serviciul Tehnic, dos. 476/1895.

nivelarea înălțimilor ultimul cat reia împărțirea odăilor pe latura străzii Filitis, cu acces realizat doar prin scările secundare, în corespondență cu podul porțiunii de pe strada Carol. Desfășurarea planului clădirii comandate de Vasile Hr. Târbu sugerează o destinație de casă de raport de tipul hotelului. În Anuarul Bucureștilor din anul 1894 proprietarul este menționat ca negustor cârciumar și de băuturi spirtoase, cu adresa pe strada Carol I nr. 6.

Planurile fațadei scot la iveală diferențe de plastică decorativă între proiect și execuția care se păstrează astăzi. Proporțiile sunt echilibrate, cu 8 travei separate în spațiul central de o succesiune pe verticală de două balcoane, corespunzătoare fiecărui etaj, marcate la nivelul antablamentului de un fronton cu decorație constând din mici console. La etaj ferestrele sunt marcate de colonete angajate cu capiteliuri neoionice și frontoane triunghiulare. Cele mai semnificative diferențe față de desenul din anul 1895 sunt reprezentate de cele două cariatide existente la balconul etajului I care nu fuseseră desenate în plan și de lipsa unui grup statuar prevăzut în plan pentru a marca axul clădirii. Decorația nivelului superior este simplificată iar la cornișă se succed cu ritmicitate casete și ghirlande. Stilul acestei clădiri este cel predominant al perioadei, eclectic și poartă de asemenea sensibile particularități ale manierei constructorului Wilhelm Bast¹⁴⁷.

Franceză nr. 10 – strada Carol I nr. 14, proprietar E. I. Ressel – negustor de mașini de cusut; arhitect Richard Kraft; datarea refacerii fațadei – 1893 (Fig. 44-47).

În anul 1892 Ludvig Savoi (sau Csabay) i-a vândut proprietatea sa de pe strada Carol nr. 14 negustorului de mașini de cusut E. I. Ressel¹⁴⁸. Un an mai târziu acesta a făcut o cerere de obținere a permisiunii de refacere a fațadei de pe strada Carol, casa având două fațade, dintre care cea de pe strada Filitis¹⁴⁹ era supusă retragerii. Autorizația

de construire din 18 iunie 1893 a aprobat cererea pentru reparații radicale la „casele existente, făcând fațada din nou conform planurilor prezentate și aprobate de serviciu. Asemenea va desființa oricare ziduri și va face altele fără a mări actuala suprafață a clădirii”¹⁵⁰.

Comandarea unei noi fațade de către proprietar nu putea să fie justificată decât prin dorința de arborare a unei anumite decorații, întrucât acțiunea în sine reprezintă în mod vădit mai mult decât simpla necesitate de reparație. Tipul de parcelă este cel foarte îngust și desfășurarea construcției s-a făcut pe lungime, astfel încât refacerea de la sfârșitul secolului al XIX-lea în stilul eclectic a fațadei s-a făcut cu o minimă economie de mijloace de expresie.

Franceză nr. 24 – strada Carol I nr. 34, proprietar Sotir Manu – comerciant; datare – 1895 (Fig. 48-52).

Proprietatea lui Sotir Manu de pe strada Carol nr. 34 corespunde nr. 24 de pe strada Franceză astăzi, însă construcția actuală este una cu totul diferită decât cea reprezentată de planurile din anul 1895, pe care proprietarul le prezentase Primăriei orașului București pentru aprobare. Autorizația a fost eliberată pentru o construcție pe o parcelă îngustă, cu deschideri pe două străzi, Carol și Filittis și curte interioară. Planul și compartimentarea interioară sunt neregulate, datorită formei parcelei și a diferențelor de nivel dintre străzi: corpul de clădire de pe strada Carol are 2 caturi iar corpul dinspre strada Filittis are 4 caturi¹⁵¹; pivnițele sunt și ele într-o relație de neconcordanță. Deși este o singură clădire, volumul său nu este compact, ci spart de curtea interioară, fiind astfel obținute două corpuri conexe, cu comunicația realizată prin galerii. Accesul în curtea interioară se face, ca în toate cazurile acestui tip de construcție,

¹⁴⁷ Cezara Mucenic, *op.cit.*, p. 55.

¹⁴⁸ *Anuarul Bucurescilor*, 1889-1890, p. 151.

¹⁴⁹ Astăzi strada I. C. Filitti.

¹⁵⁰ SMBAN, fond PMB-Serviciul Tehnic, dos. 50/1893.

¹⁵¹ Trei etaje locuibile, primul fiind un mezanin.

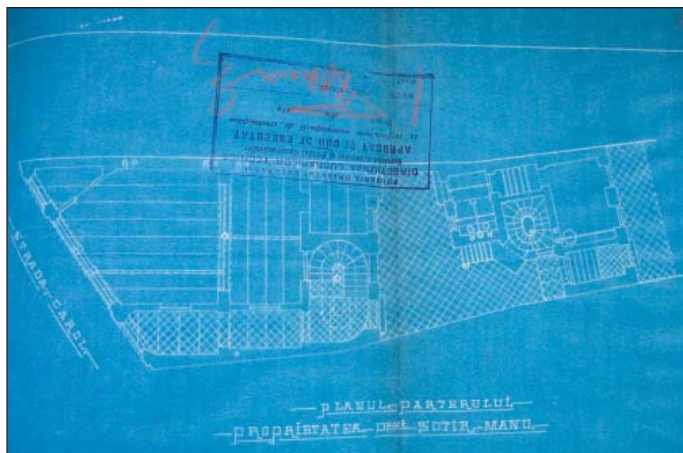

Fig. 48. Planul parterului

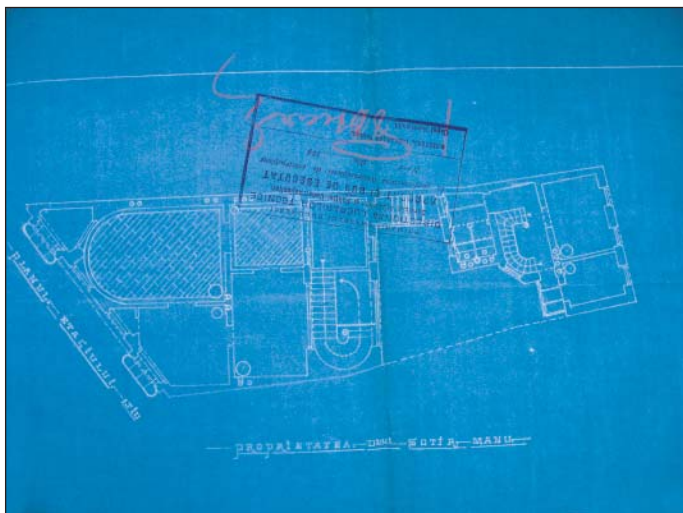

Fig. 49. Planule etajului

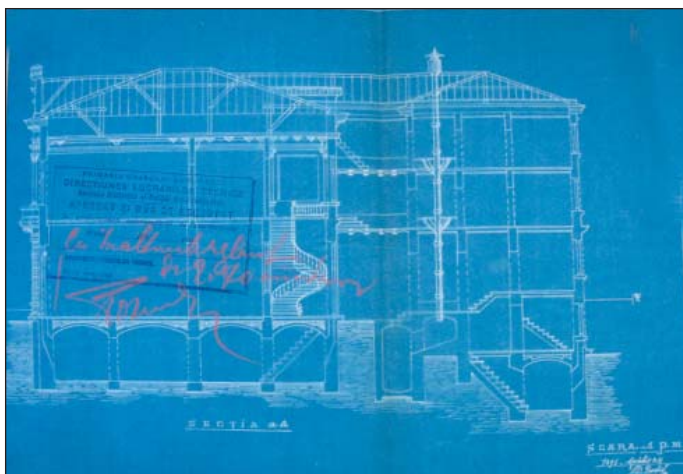

Fig. 50. Secțiune longitudinală

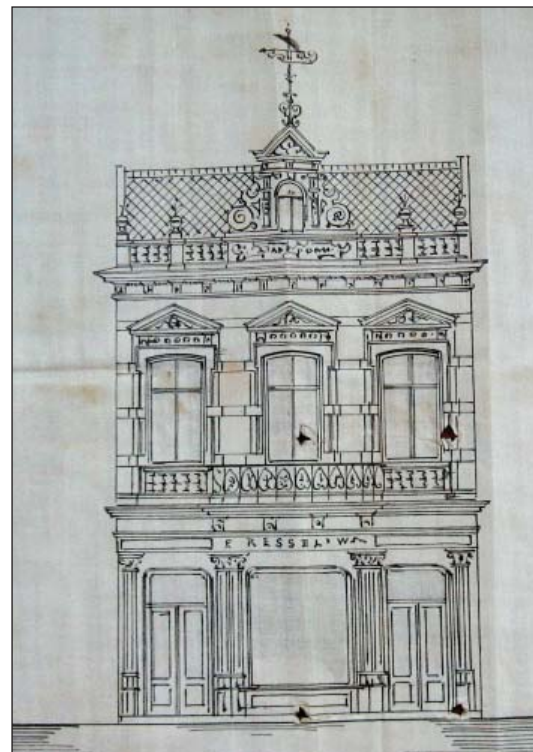

Fig. 51. Planul fațadei casei de sec. XIX

Fig. 52. Casa de pe strada Franceză nr. 24 - clădirea actuală

Fig. 53. Casa de pe strada Franceză nr. 38

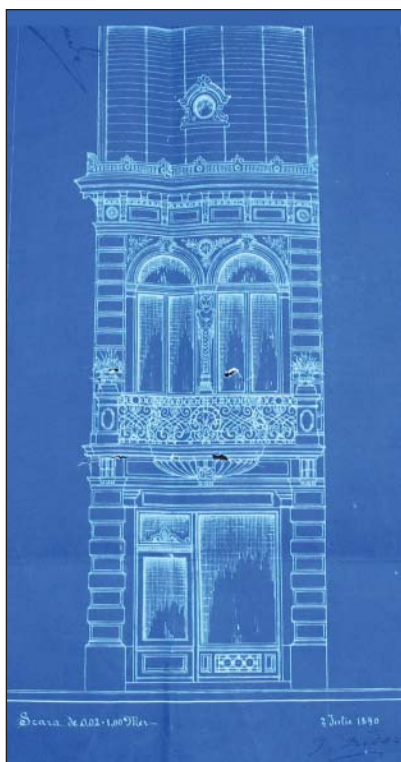

Fig. 54. Planul fațadei

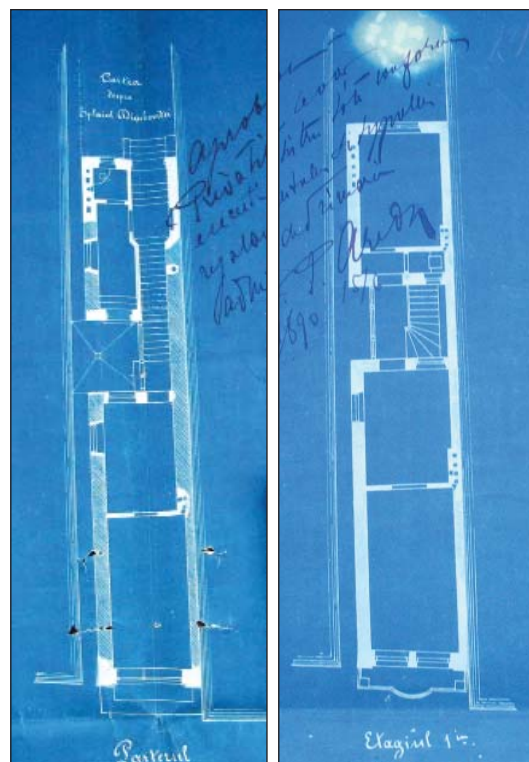

Fig. 55. Planul parterului și etajului

printr-un gang, aici amplasat în lateral. Pe strada Filitis construcția este retrasă de la alinierea străzii făcând loc unei a doua curți. În consens cu particularitatea topografică a zonei a rezultat, în acest caz, o casă cu o evidentă lipsă de concordanță a nivelurilor elevației, impusă și de o concepție diferită a înălțimilor încăperilor: pe latura dinspre strada Carol tavanele camerelor sunt mai înalte iar pe cealaltă mai joase.

Funcțiunea parterului era comercială, având o prăvălie cu vitrină și încă 2 încăperi decomandate (fig...). Scara principală deservea accesul corpului de pe strada Carol, pentru latura cealaltă fiind o scară secundară în spirală, cu pornire de la mezanin. În specificațiile funcționarilor Primăriei, proprietatea „avea curte regulamentară”, aceasta însemnând că la o suprafață construită de 166,77 mp, curtea ocupa 60,30 mp ceea ce reprezenta mai mult decât necesarul stabilit prin normele de urbanism: „se cere a avea a 5-a parte din

construcție”¹⁵².

Franceză nr. 38 – strada Carol I nr. 50, proprietar George Darvari – medic; arhitect I. Friederich; datare – 1891 (Fig. 53-55).

În anul 1891 doctorul George Darvari a primit autorizație de a reconstrui pe una din proprietățile sale de pe strada Carol¹⁵³ o casă cu un etaj, situată pe o parcelă deosebit de îngustă și cu deschidere și spre splaiul Dâmboviței. Fațada urma să fie situată pe alinierea străzii Carol: „se va da voie conform regulamentului și planului de aliniere după care s-a dat voie chiar anul acesta D-lui Petrescu la nr. 48”¹⁵⁴.

Planul casei este simplu iar conformația parcelei nu a permis o altfel de distribuție a încăperilor decât în formă nedecomandată. Din

¹⁵² SMBAN, fond PMB-Serviciul Tehnic, dos. 475/1895.

¹⁵³ Dr. G. Darvari avea proprietăți pe strada Carol la nr. 19, 21 și 50.

¹⁵⁴ SMBAN, fond PMB-Serviciul Tehnic, dos. 25/1891.

strada Carol nu există decât o singură intrare, corespunzătoare unei încăperi cu vitrină, după tipul clasic al prăvăliilor, în timp ce accesul dinspre Splai se realiza străbătând o curte și apoi un gang. Autorizația de construcție menționează care urma să fie funcțiunea casei: „case de locuit conform regulamentului și planurilor prezentate și vizate cu observațiunile introduse”. Și aici există o pantă a terenului, mai puțin pregnantă ca în capătul străzii Carol dinspre Podul Mogoșoaiei, deoarece din textul autorizației, dintr-o exprimare prescurtată, aflăm că suprafața urma să fie de „40 mp construcțiune cu III și 64 mp cu II”. Se deduce că este vorba despre o construcție cu 3 caturi spre Splaiul Dâmboviței și 2 caturi pe strada Carol.

Desenul fațadei reflectă gustul marcat în perioadă pentru eclectism și chiar etalează cu ostentație o decorație abundentă, în contrast cu proporțiile modeste ale casei.

Franceză nr. 52 – strada Carol I nr. 62, Hanul Verde, proprietar Theodor Eftimiu – moșier; clădire astăzi dispărută, dar relevantă pentru istoria străzii

Fosta clădire de pe strada Franceză nr. 52, pe locul căreia este astăzi un bloc interbelic, este aceea pe care maiorul Pappazoglu o menționează în planurile din anii 1871 și 1875 cu denumirea de Hanul Verde și era situată peste drum de Hanul Roșu (la sfârșitul secolului al XIX-lea proprietatea rentierului I. Procopie Dumitrescu), în suburbia Curții Vechi, strada Carol intersectată cu Calea Rahovei. Pe locul acestuia a existat un han mai vechi, hanul Tănase, care este menționat în legenda planului datat în anii 1803-1805: „Colțu zidu han Tănase pîn apă stj. 2, pîn la nr. 28, podu...”¹⁵⁵

În anul 1878 frații Alexandru și Sergio Băicoianu, în proprietatea cărora se afla, i-au vândut casa lui David Schwartzmann, fabricant din Viena, care la rândul său a înstrăinat-o lui Theodor Eftimiu, rentier, în anul 1890. Acesta din urmă și-a extins patrimoniul imobiliar de aici prin

¹⁵⁵ Aurelian Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 245-255. „Harta părții Dâmboviții care arată pe unde și cât se lățește apa după însemnăturile veliților vornici”.

tranzacționarea cu Primăria comunei București asupra unui teren de pe Splaiul Dâmboviței cu o suprafață de 198 mp, pe care a alipit-o parcelei sale, în 1892.

Prin căsătoria cu una dintre fiicele lui Theodor Eftimiu, Victoria, arhitectul Ion N. Socolescu devenea administratorul dotei soției sale care era partea indiviză a întregii averi a tatălui defunct în anul 1894, printre mai multe moșii rurale fiind și această clădire bucureșteană.

În anul 1895 aceeași casă se descria ca un singur corp, „o veche construcție”, cu parter, un singur etaj și pivnițele boltite ca și prăvăliile de la parter: 4 pe strada Carol, 2 pe Calea Rahovei și colț și „o cârciumă cu birt” pe cheiul Dâmboviței; la etaj erau 24 de camere care serveau ca locuințe¹⁵⁶. Construcția ocupa o suprafață de 865 mp, avea împrejmuire de grilaj de fier spre Cheiul Dâmboviței iar valoarea îi era dată atât de situarea sa într-un important vad comercial al orașului cât și de gradul de întreținere, soliditate și comodități. Poziția casei la intersecția a trei căi, formând tot atâtea fațade, venitul bun pe care îl aducea din închiriere erau și aceștia factori care îi sporeau valoarea.

Într-un act de împrumut prin care Th. Eftimiu contractase o datorie de la creditorul Marcus S. Ascher, în anul 1893, se menționează că se pune ipotecă pe „imobilul numit Hotel Central”, de pe strada Carol nr. 68 și 70, ale cărui vecinătăți erau: la E Calea Rahovei, la S Splaiul stâng al Dâmboviței, la V proprietatea lui D. Naumescu și la N strada Carol. Aceasta era o altă proprietate a lui Teodor Eftimiu, situată peste drum de Hanul Verde, care fusese constituită de părinți dotă soției sale Elena la căsătoria celor doi. Clădirea se identifică în planul de la 1911 cu Hotelul Regina, deducându-se de asemenea că existau doi proprietari: Eftimiu (G.M.) și Evloghie Gheorghieff, bancher de origine bulgărească.

În anul 1780 domnitorul Alexandru Ipsilanti i-a dat și întărit logofătului Stanciu acest loc „ca

¹⁵⁶ SMBAN, fond CFUB, dos. 7452/1895-1932.

Fig. 56. Casa de pe strada Franceză nr. 56 – Fațadă cu intervenții

Fig. 57. Planul fațadei dinspre Splaiul Dâmboviței

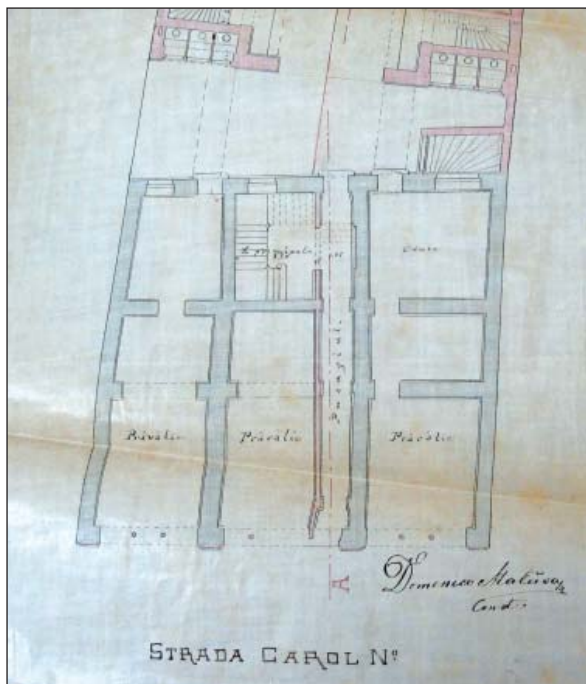

Fig. 58. Parterul corpului dinspre strada Carol I

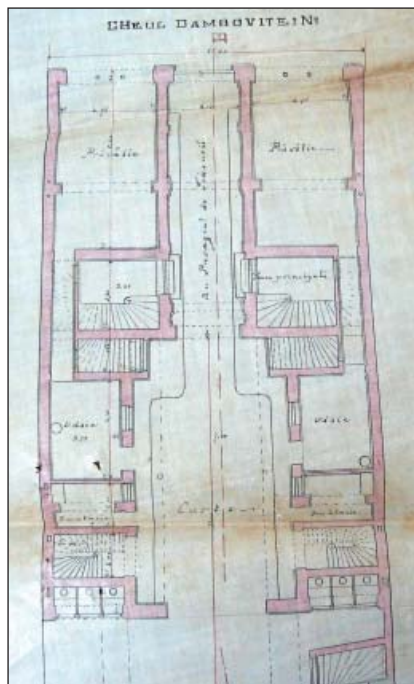
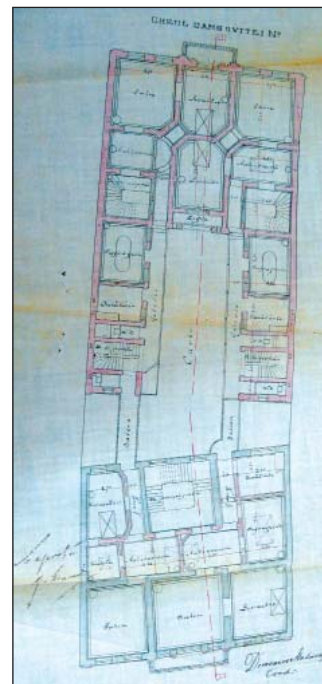

Fig. 59. Parterul și etajul corpului dinspre Splaiul Dâmboviței

să aibă a ținea și a stăpâni la poarta din sus a Curții domnești cei vechi între podul de peste Dâmboviță și între locul mănăstirii sfântului Spiridon Vechiu patru stânjeni și două palme de loc ce vine în lat pe lângă podul uliții mari care intră în curte, iar în lung până în apa Dâmboviții, pentru că acest loc domnesc slobod era vad pentru măsurătoarea buților”¹⁵⁷.

Franceză nr. 56 - strada Carol I nr. 6, proprietar Marinescu Bragadiru - negustor și industriaș; arhitect Domenico Malusar¹⁵⁸ (?); datarea corpului dinspre Splaiul Dâmboviței - 1889 (Fig. 56-59).

Autorizația de construcție i-a fost eliberată lui Marinescu Bragadiru în anul 1889, după ce acesta, în prealabil, făcuse Primăriei București o ofertă de cumpărare a terenului de pe Cheiul Dâmboviței, lipit de proprietatea sa din strada Carol. 6, pentru a construi un nou corp. Această proprietate cu nr. 6 pe strada Carol, prin renumerotarea din anul 1890¹⁵⁹ a devenit nr. 66 și tot astfel apare și în planul din anul 1911, iar pe Cheiul Dâmboviței este nr. 5. Planurile pe care Marinescu Bragadiru le-a anexat și care poartă semnătura arhitectului Domenico Malusar (?) reprezintă proiectul întregii case, cu roșu extinderea și cu albastru casa existentă în momentul cererii.

Planul clădirii este dreptunghiular și supra-pune o parcelă cu o dispunere ușor asimetrică. Clădirea are fațade atât pe strada Carol cât și spre Splaiul Dâmboviței. Se remarcă o dispoziție similară a compartimentelor parterului, la extremitățile intrărilor. Compoziția planimetrică a clădirii este neomogenă, fondul construit fiind întrerupt de o curte interioară și de un pasaj de trecere care taie longitudinal casa, de la accesul din strada Carol la cel din capătul opus. Concepția funcțională se încadrează în tipologia comercială a străzii, specifică perioadei moderne. Ambele

fronturi sunt la stradă iar încăperile extreme ale parterului au funcțiuni de prăvălii: 3 la strada Carol și 2 la Splaiul Dâmboviței. Interiorul este dedicat spațiului domestic cu odăi, bucătării (2), curtea interioară, scări de acces la etajul superior. Acestea din urmă sunt numeroase și dau accesibilitate multiplă la catul I: 2 scări principale în cele 2 corpuri, o scară exterioară, în curte, cu acces la etajul corpului dinspre strada Carol și încă 2 scări de serviciu, lângă bucătării pentru personalul auxiliar al casei. Corpurile clădirii comunică la etaj prin două balcoane iar în cel dinspre cheile Dâmboviței acestea se continuă cu două galerii închise cu geamuri. Compartimentele de la stradă, pe ambele fronturi, sunt saloane și dormitoare în care se intră prin anticamere. Etajul este și el dotat cu 2 bucătării amplasate chiar deasupra celor de la parter.

Polcovnicul Odobescu vindea în anul 1834 la mezat „spițeria cu casă deasupra”, zestre a soției sale, polcovniceasa Ecaterina, și situată pe strada Lipsani, pe un teren luat cu embatic de la Episcopiei Buzăului. Gajul pentru plata chiriei către Episcopia Buzăului o constituiau casele părintești ale polcovnicului Odobescu de la Curtea Veche, „fiind de o potrivă încă și de mai mare preț decât cele ce se vând”. Se menționează că s-au dovedit cu acte drepturile patrimoniale asupra celor două proprietăți: casa de pe Lipsani, fusese „hărăzită” polcovnicesei Ecaterina printr-un zapis din 15 noiembrie 1817, „cu pecetea și iscălitura Arhiereului Costandie, fostul episcop al Buzăului”, pentru locul de dedesubt dat în embatic plătindu-se chirie, 200 de lei pe an; pentru proprietatea lui Odobescu de la Curtea Veche existau un zapis de la 15 iunie 1798, „iscălit de răposatul ban Radu Golescu” prin care se face dovada că această proprietate a fost a tatălui său, Ion Constandin Odobescu și două hotărâri domnești, ale lui Alexandru Vodă Suțu, datând din 13 septembrie 1819 și 29 ianuarie 1820 „prin care, între altă avere părintească se vede că are dl. polcovnic

¹⁵⁷ George Potra, *op.cit.*, doc. nr. 407.

¹⁵⁸ În Anuarul Bucureștilor din anul 1896 apare Duminiță Maluzu, arhitect, cu adresa pe Șos. Cotroceni nr. 11.

¹⁵⁹ SMBAN, fond PMB-Serviciul Tehnic, dos. 11/1890.

Fig. 46. Casa de pe strada Franceză nr. 58

și acele case din Curtea Veche”¹⁶⁰. În anul 1884 Ecaterina Odobescu, văduvă, i-a vândut lui Dimitrie Marinescu Bragadiru casele sale din „strada Carol nr. 6 cu tot locul și cuprinsul lor” cu suma de 140.000 de lei, fiind vorba chiar despre imobilul „acela ce la 1834, prin știrea Tribunalului de Comerț s-a pus de către soțul meu drept andipricon pentru alt loc din Lipscani”. La tranzacție au consimțit și fii Ecaterinei, Alexandru și Constantin Odobescu. Este vorba despre scriitorul și arheologul Alexandru Odobescu.

Această parcelă, intrată în proprietatea lui D. Marinescu Bragadiru, a fost întregită în anul 1889 cu un teren în spatele ei, cu o suprafață de 85 de mp și cu comunicație spre Splaiul Dâmboviței, pe care acesta l-a cumpărat de la Primăria Comunei București cu suma de 2126,25 lei¹⁶¹. Pe acest teren cumpărătorul a construit la scurt timp o extindere a vechii case de pe strada Carol I.

Marinescu Bragadiru mai deținea o proprietate pe strada Carol, cea la de nr. 11, situată chiar peste drum de aceasta. Astăzi, acestei proprietăți îi corespunde nr. 56 pe strada Franceză iar fațada nu

¹⁶⁰ SMBAN, fond CFUB, dosar 3454/1884-1924. Copia după raportul Logofetei Mari a Dreptății către Judecătoria Comercială a Ilfovului pentru vânzarea cu mezat a caselor din Lipscani punand *andipricon* casele de la Curtea Veche, 29 noiembrie 1834.

¹⁶¹ SMBAN, fond CFUB, dosar 3454/1884-1924, act de vânzare din 19 iunie 1889.

mai păstrează nimic din decorația secolul al XIX-lea.

Franceză nr. 58 – strada Carol I nr. 8, proprietar Emilian Pache Protopopescu – avocat, primarul orașului București între anii 1888 și 1891. (Fig. 60)

În anul 1886, Emilian Pache Protopopescu, proprietarul casei cu două etaje de la nr. 8 (după anul 1890 nr. 68)¹⁶² a făcut o cerere pentru eliberarea unui „bilet de voe” pentru reparații simple de tencuieli, primind permisiunea de a face exclusiv intervențiile cerute. Astăzi, casa se află pe strada Franceză la nr. 58 iar fațada pare să păstreze la etaj decorația sfârșitului de secol XIX, chiar dacă nu integral.

Franceză nr. 60 – strada Carol I nr. 10 (nr. 70 după renumerotarea din anul 1890), proprietar Gh. Lamotescu – maior.

Din documentele Primăriei Municipiului București, reiese că proprietatea maiorului Gheorghe Lamotescu, situată pe strada Carol nr. 10 colț cu strada Căldărari, a suferit modificări din punct de vedere al construcției. În anul 1888 Primăria i-a eliberat autorizație de construire pentru modificări ale casei de pe strada Carol, dar și pentru construirea „din nou” pe laturile dinspre Căldărari și Splai: „Case de zid masiv lucrate cu mortar doar învelite cu metal întocmai planurilor vizate și aprobate. Fațada pe aliniere.[...] 1010,73 m² construcțiune cu un cat; 148,26 m² teren public cedat”¹⁶³.

La sfârșitul secolului al XIX-lea preocupările pentru alinierea străzilor se regăseau în regulamentele de urbanism, obligând orice proprietar interesat de refaceri sau modificări ale caselor lor, să ceară Primăriei punerea proprietății pe aliniere, dar se aveau în vedere păstrarea unor proporții rezonabile de lărgime a străzii, stabilite în prealabil prin norme sau prin planurile generale de aliniere ale străzilor¹⁶⁴. Cu ocazia cererii

¹⁶² SMBAN, fond PMB-Serviciul Tehnic, dos. 11/1890.

¹⁶³ SMBAN, fond PMB-Serviciul Tehnic, dos. 15/1888. Planurile lipsesc.

¹⁶⁴ SMBAN, fond PMB-Alinieri, dos. 692/1886. Planul de aliniere al străzii Carol fusese realizat în anul 1886.

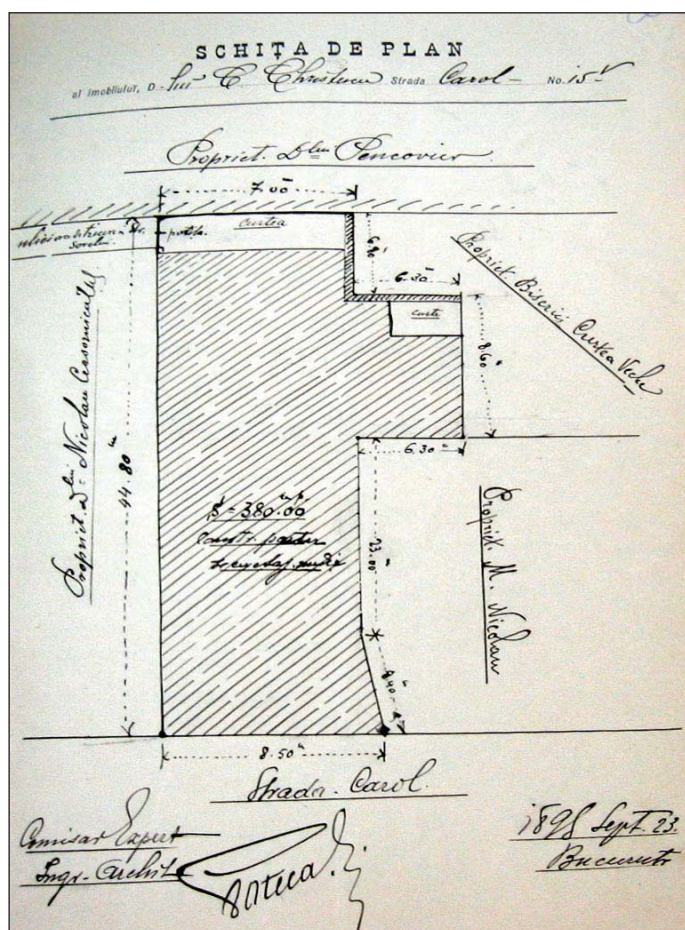

Fig. 61. Casa de pe strada Carol I nr. 45 – Plan cu vecinătățile

Maiorului Lamotescu, de punere pe aliniere, calculele au avut în vedere în primul rând evitarea îngustării exagerate a străzii Carol: „Consiliul discutând asupra cererii dlui Maior Lamotescu, făcută cu petițiunea înregistrată la nr. 6165, aici alăturată și având în vedere că strada Carol este una dintre cele mai importante și că dacă i s-ar aduce vreo modificare s-ar strâmta, a menținut alinierea de fapt a acestei strade. Secretar General C. Zătreanu”¹⁶⁵. Planurile casei care necesitau avizare și pe baza cărora se elibera autorizația de construire nu se mai păstrează.

Strada Carol I nr. 45, proprietar Tănase D. Crețulescu – cofetar; pe locul de astăzi al Muzeului Voievodal Curtea Veche; dispărută (Fig. 61)

¹⁶⁵ SMBAN, fond PMB-Serviciul Tehnic, dos. 15/1888.

Negustorul Tănase D. Crețulescu devenise în anul 1899 proprietarul unei prăvălii de pe strada Carol nr. 45, învecinată cu o altă proprietate de-a sa cu comunicație pe aceeași stradă, prin cumpărare de la rentierul Constantin Christescu. Istoricul proprietății poate fi coborât până la anul 1850 când băcanul Kiriak Pană Kirovici a cumpărat de la frații Constantin și Ioan Radu Pascali loc cu două prăvălii, aflate atunci în ruină, mistuite de incendiul din 1847. În anul 1864 acesta i-a vândut Mariei Zamfirescu „bolta din strada Curtea Veche, suburbia Curtea Veche, nr. 15”¹⁶⁶, ce fusese construită pe locul prăvăliilor anterioare. Constantin Christescu a cumpărat apoi această proprietate de la Maria Zamfirescu în anul 1878, fiind menționată la tranzacție și o clauză expresă de a se respecta contractul de „locațiune” cu chiriașul Iosef Patzak¹⁶⁷. De altfel, acest chiriaș este menționat cu prăvăliile sale și în anul 1893, când Christescu a făcut o cerere către Serviciul Tehnic al Primăriei de eliberare a unei autorizații de construire pentru reparații simple¹⁶⁸.

În anul 1895 casa se descria ca fiind un singur corp de clădire cu parter și subsol cu pivnițe boltite. Două prăvălii și două antreuri compuneau încăperile parterului, întreaga suprafață construită fiind de 380 mp. Destinația proprietății era de a fi închiriată, ca prăvălii și locuință, iar valoarea sa era dată de „modul de construire, soliditatea și întreținerea”. Aceasta putea crește „avându-se în vedere poziția sa comercială, apropierea sa de piața mare și linia tramvaiului”. În anul 1907 se descria ca fiind o casă „de zid masiv cu tablă de fier” care avea în continuare parter cu o singură prăvălie mare, două odăi și subsol cu pivniță boltită și tunel. Destinația era de prăvălie și urma a fi închiriată¹⁶⁹.

Strada Carol I nr. 55, lângă biserica „Sf. Ionică Nou”; astăzi zona este sistematizată,

¹⁶⁶ SMBAN, fond CFUB, dos. 78671895-1933.

¹⁶⁷ *Ibidem*.

¹⁶⁸ SMBAN, fond PMB-Serviciul Tehnic, dos. 28/1893.

¹⁶⁹ SMBAN, fond CFUB, dos. 78671895-1933.

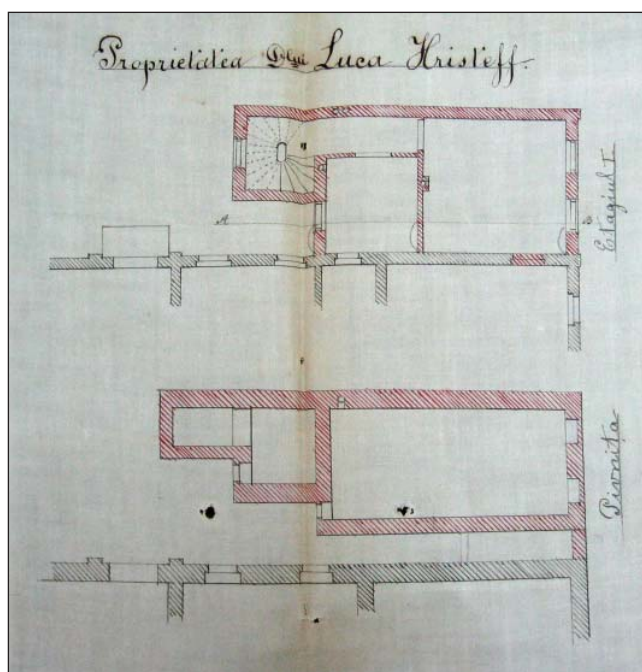

Fig. 62. Casa de pe strada Carol I nr. 55 – Planurile pivniței și etajului

Fig. 63. Planul parterului

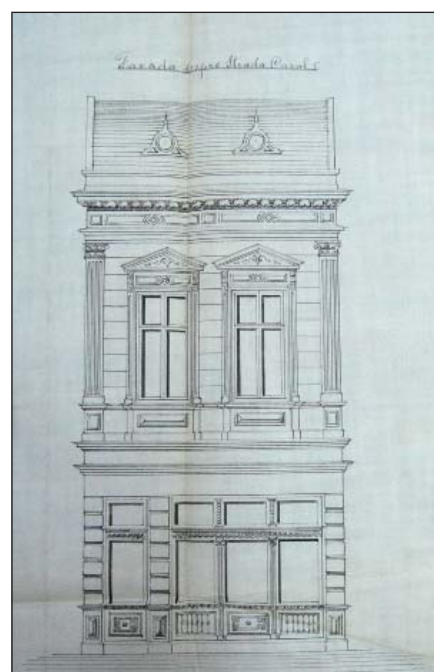

Fig. 64. Planul fațadei

proprietar Luca Hristofi; datare – 1890; dispărută (Fig. 62-64).

Un plus de valoare îl au documentele de arhivă ce redau grafic și descriu case vechi și zone care în secolul XX au fost demolate pentru realizarea planurilor de sistematizare ale orașului. Din această categorie face parte casa lui Luca Hristofi cuprinsă în porțiunea Căii Șerban Vodă care fusese atașată din punct de vedere administrativ străzii Carol.

În anul 1890 proprietarul făcuse o cerere pentru aprobarea unei construcții noi pe terenul pe care-l avea lângă biserica „Sf. Ionică Nou”. Secțiunea transversală surprinde 4 caturi (subsol cu pivnițe, parter, etaj, pod) la o casă simplă cu un singur etaj și puține camere. În desfășurarea planului se observă de asemenea că această nouă construcție se alătură uneia mai vechi în mod sigur a aceleiași proprietăți, aceasta din urmă fiind în formă de L și cu o reprezentare, la nivelul parterului, a unei galerii. Din spatele noii construcții se accede într-o curte interioară.

Desenul elevației dezvăluie funcțiunea de prăvălie a parterului iar etajul este posibil să fi fost

destinat biroului. Fațada era modelată în același stil ca mai toate casele de pe aceeași stradă, cu ancadramente și frontoane la ferestre, pilaștri cu capiteliuri la extremitățile etajului ș.a.

Concluzii

Configurația unei străzi este în permanentă schimbare, mai rapidă sau mai lentă, și în acest ritm documentele de arhivă își sporesc valoarea, prin calitatea lor de a readuce la lumină date care nu au șansa de a mai fi vizibile. Un număr mare din casele de pe strada Franceză se mai păstrează astăzi, multe dintre ele fiind incluse în lista monumentelor istorice, cu valoare de reprezentativitate pentru sistemul constructiv, tipic străzii comerciale tradiționale și estetica sfârșitului secolului al XIX-lea. Unele însă fie au fost demolate, fie și-au pierdut aspectul care le reprezenta, făcând necesar apelul la documente pentru reconstituire și reintegrare în întregul străzii.

Se evidențiază astfel etape istorice și

proprietari angrenați în înlănțuirea de tranzacții și raporturi în care proprietatea urbană, ca sursă de întreținere și factor de mobilitate socială, devine obiectul garant din mijlocul relațiilor financiare. Planurile caselor, însoțite uneori de detalii iconografice valoroase, relevă modul de construire și manifestarea unui gust colectiv, în mod vădit normat de criteriile estetice nescrise, care juca rolul dublu de factor de legitimare socială și de simbol al prosperității.

Numeric vorbind, strada Franceză era dominată de o majoritate evreiască a negustorilor, așa cum se reflectă din Anuarele Bucureștilor ale ultimului deceniu al secolului. Dintre corporațiile reprezentate, care sunt foarte variate, se remarcă o concentrare mare de ceasornicari și giuvaiergii, față de întregul oraș, după 1890. Se poate vorbi, cel puțin pentru perioada din care există listele cu adrese, numai prin prisma acestei majorități, de

apariția în mijlocul diversității și a unei anumite specialități. Prin acest detaliu semnificativ străzii Franceze se evidențiază latura elitistă și importanța de care vorbesc documentele sfârșitului de secol XIX.

Nume cunoscute în epocă, fie de negustori și industriași cu afaceri prospere cu renume, fie alte personalități ale perioadei, au locuit, au avut afaceri sau proprietăți și pe această stradă. De menționat sunt industriașii D. Marinescu-Bragadiru și Ștefan Petrovici-Armis, cofetarul Iorgu Constantinescu, negustorul de mașini de cusut E. I. Ressel, negustorul de blănuri Sigmund Prager, dar și colonelul Petre Macca, doctorul Constantin Darvari, scriitorul și arheologul Alexandru Odobescu, prin moștenirea de la tatăl său, maiorul Lămotescu, Em. Pache-Protopopescu primarul capitalei ș.a.

STAREA DE CONSERVARE A MONUMENTELOR ISTORICE DE PE STRADA FRANCEZĂ

Dalvina Luculescu

Keywords: *Preservation, poor health, degradation causes, lackness, statistics, dangerous, false restoration, commercial aims.*

Abstracts:

This study takes the opportunity for a detailed analyze and presentation of the preservation state of the architectural monuments forming the French Street neighborhood in Bucharest, once a very beautiful ensemble, now in a very poor health.

Starting with a theoretical expose on the general degradation processes, it comes to the particular causes for this case. Even though economic and administrative conditions seem hostile, the author dares to suggest some actions requested to improve the situation.

After a statistics of the main damages, the study shows five eloquent and detailed examples.

In ceea ce privește starea de conservare a imobilelor monument istoric de pe strada Franceză, fiecăruia în parte i s-a întocmit fișa de conservare exhaustivă - ce reflectă starea sa de sănătate în aprilie 2010. Aceste fișe au fost introduse, alături de fotografiile respective, în baza de date a Institutului Național al Patrimoniului.

Vorbind la modul general, această situație este extrem de gravă, majoritatea clădirilor fiind într-o stare avansată de degradare, iar acelea care sunt supuse, în scopuri comerciale, unei așa zise "restaurări", aceasta se rezumă de fapt la o "fățuire", mai mare sau mai mică, de cele mai multe ori alta în diferite părți ale imobilului, funcție de activitatea care urmează a fi desfășurată acolo, sau de gustul

proprietarului/chiriașului. (vezi Fig. 1, și 2)

Cauzele acestei stări precare a monumentelor istorice de pe strada Franceză sunt multiple dar, înainte de a le dezbate, trebuie să menționăm tipurile de degradări întâlnite, exemplificând și justificând cele afirmate.

1. Tipuri de degradări și procesele prin care se produc

1.1. Degradări fizice: distrugerii de zidării, tencuieli, pierderi ale ornamentației fațadei, decolări de material de orice fel, fisuri, fracturi, lacune spontane sau voluntare, în scop pozitiv (carote prelevate în cadrul unor expertize, slițuri pentru instalații etc.), sau negativ (practicarea de goluri de orice fel), dizlocări, alunecări, săgeți; adaosuri sau modificări, spontane sau voluntare: degradări de învelitori, distrugerii sau înlocuiri de tâmplărie, de ferestre, distrugerii de balcoane, înlocuiri de feronerie, obturări de deschideri, placări, prezența umidității pluviale și/sau ascensionale, exudări de săruri;

Degradările fizice pot apărea în urma unor procese naturale sau artificiale, în mod spontan sau voluntar.

Procesele naturale, ce duc la degradări spontane sunt, în primul rând, cele legate de regimul climatic al zonei unde este amplasat obiectivul și anume:

- de însorire, respectiv - funcție de orientarea geografică a monumentului - diferite porțiuni sunt supuse unor solicitări, termice și de iradiere luminoasă, diferențiate;

Fig. 1, 2 - Așa-numite restaurări, de fapt igienizări neadecvate, făcute exclusiv în scop comercial

- eolian;

- nivelul pulberilor din atmosferă care, cu ajutorul vânturilor, erodează obiectivul.

Degradările apărute în urma unor astfel de procese sunt: clivaje, exfolieri, eroziuni, microfisuri, fisuri, chiar fracturi, dizlocări, decolări de material.

O categorie aparte o constituie degradările datorate vibrațiilor și cutremurelor.

Între degradările datorate umidității semnalăm procesul exudării de săruri și anume: apa (în urma ploilor, a topirii zăpezii sau absorbită de ziduri prin capilaritate) dizolvă diferite săruri existente în sol sau în atmosferă și, sub formă de soluție, pătrunde materialul solid. Ulterior, apa se evaporă, iar aceste săruri recristalizează. Procesul de formare a cristalelor respective distruge structura naturală a materialului solid. Acest proces se repetă la fiecare umectare-uscare, iar sărurile se prezintă sub forma unor pete albicioase apărute pe suprafața materialului gazdă. Cu timpul materialul solid își pierde liantul căpătând o formă pulverulentă.

Un proces, ce distruge sistematic materialul, este și cel de îngheț-dezghet. Apa pătrunde în pori, fisuri etc., la scăderea temperaturii îngheață - cu creștere de volum, distrugând astfel structura solidă. Această gelivitate este, de asemenea, ciclică.

În ceea ce le privește pe cele voluntare este vorba de intervenții de "restaurare" neprofesioniste, accidente, vandalism sau, în cazul pozitiv, prelevarea de probe, unele reparații etc.

1.2. Degradări chimice: folosirea materialelor improprie de restaurare, sau a celor incompatibile cu substanța originală, macerări ale materialului folosit inițial, vopsitorii, graffiti;

Se pot enumera substanțele folosite pentru curățare, vopsire, inscripționare, reparare, "înfrumusețare" etc.

Ele atacă, într-o formă sau alta, materialele de construcție, au acțiune permanentă, sau doar în momentul când au luat contact cu suportul, se pot extro-

duce sau nu opereii, funcție de caz - uneori fiind mai dăunătoare înlăturarea lor decât păstrarea pe loc.

1.3. Degradări biologice: în general sunt avantajate de prezența umezelii și apar sub formă de alge și licheni crustoși, verzi sau bruni, mai rar sub forma de mușchi, sau substanțe în descompunere;

Degradările datorate atacurilor biologice sunt periculoase deoarece ele se extind cel mai repede, pe de-o parte, iar pe de alta, duc la degradări complexe: biofizice, biochimice etc.

Cele biofizice reprezintă modificări structurale, sau de textură, ale materialului suport, datorită prezenței agentului biologic, prin metabolismul acestuia, sau prin producții săi de metabolism.

Cele biochimice sunt modificări ale compoziției chimice a materialului de construcție, datorate metabolismului, sau produșilor de metabolism, ai agentului biologic ce formează atacul.

1.4. De cele mai multe ori degradările au cauze multiple, atacurile se “stimulează” unele pe altele, fiind mult mai agresive și ducând la **degradări integrate** care, firesc, sunt mai greu de remediat.

De exemplu atacurile biologice apar întotdeauna în prezența umidității, iar prezența unora dintre ele duc la modificări biochimice ale stratului suport.

1.5. Mai putem menționa și pe cele ce se numesc **degradări estetice**, anume acele adaosuri voluntare, cu un scop sau altul, dar care contribuie nemjlocit la stricarea aspectului monumentului și anume: bannere, instalații de aer condiționat etc. (vezi Fig. 3)

Fotografiile pentru ilustrarea uneia sau a alteia dintre tipurile de degradări vor fi prezentate la imobilele alese pentru exemplificare.

Fig. 3 - Exemplu de “degradări estetice”

2. Date statistice privitoare la gradul de afectare a monumentelor istorice de pe strada Franceză

În studiul de față s-a analizat starea de sănătate a imobilelor de pe strada Franceză - atât la modul general, făcându-se o statistică a tipurilor de degradări și clădirilor afectate de acestea, cât și în câteva cazuri particulare - considerate a fi reprezentative pentru anumite situații în care se află monumentele respective.

Menționăm ca imobilele de pe această stradă sunt locuite în proporție de 80%.

Pentru a putea efectua o statistică, au fost selectate principalele degradări constatate și s-a analizat frecvența incidenței lor asupra tuturor caselor monument istoric aflate acolo.

Au rezultat următoarele date: 50% dintre construcții au probleme mari de conservare; 30% sunt încadrate în clasa I de risc seismic, ceea ce înseamnă că structura de rezistență a acestora este puternic afectată; 25% dintre imobile prezintă lacune severe în construcția propriu-zisă, iar 40% și-au pierdut ornamentația; 55% au probleme la zidării și tencuieli; balcoanele sunt degradate la peste 60%, reprezentând unele dintre principalele elemente degradate; cu toate că învelitorile sunt

afectate doar în proporție de 10%, umezeala, pluvială și mai puțin ascensională, este prezentă în proporție de 50%, favorizând atacurile biologice într-o măsură de 40%. Factorul uman se regăsește în proporție de 80%, având cea mai mare pondere ca factor degradant.

3. Praxiologia cauzalității degradării imobilelor de pe strada Franceză

Vorbind despre cauzele degradărilor trebuie să ținem cont de factorii enumerați anterior, dar să facem și considerații privitoare la cazul particular al acestei străzi, privită în contextul actual.

A fost și este o stradă comercială, cu majoritatea caselor la două rânduri, având la parter prăvălii și la etaj locuințe.

Se află în plin centrul orașului.

Este într-un oraș cu o climă defavorizantă - datorită deselor și marilor schimbări de temperatură și umiditate.

Este într-o țară săracă - unde administrația cu greu și-ar putea permite să avanseze fonduri pentru restaurarea profesionistă, corectă și unitară a unui astfel de ansamblu. Mai mult, datorită schimbărilor frecvente ale regimului juridic și de proprietate al clădirilor, nici legislația financiară nu poate permite astfel de investiții.

Astfel, factorul uman capătă, în mod obiectiv, cea mai mare pondere în procesul de degradare al monumentelor istorice de pe strada Franceză.

Când vorbim de factorul uman ne referim atât la cel pasiv, cât și la cel activ.

Pasiv, în sensul degradărilor care survin spontan, datorită factorilor obiectivi prezentați anterior și anume: climatici, economici, juridici etc.

Factorul uman activ se manifestă defavorabil monumentelor istorice în speță după mecanisme descrise în cele ce urmează.

Parterul imobilelor este închiriat de diferiți întreprinzători - pentru a i se da o destinație în conformitate cu care clădirea este "amenajată". De cele mai multe ori, imobilul fiind mare și criza

Fig. 4 - Lucrări începute și nefinalizate

economică nepermițând unui singur patron o atare chirie, nivelul respectiv este închiriat de două sau mai multe persoane/firme. Acest lucru se întâmplă și cu locatarii de la etaj. Astfel fiecare, după gust și posibilități, își face locația cât mai atractivă, cu cheltuieli cât mai mici.

Cel mai grav este faptul ca acești "utilizatori" nu cunosc, sau nu sunt interesați, de importanța pe care o reprezintă statica clădirii; pe de altă parte, o consolidare este costisitoare și se poate face numai profesionist, în urma unui calcul și a unui proiect avizat. Pe strada Franceză au existat tentative de astfel de lucrări la numerele 34-36 (cod LMI: B-II-m-B-18782 și B-II-m-B-18783) (vezi Fig. 4) dar s-au sistat, proprietarii neputând susține economic finalizarea lucrărilor. În ceea ce privește organismele locale - acestea nu pot aloca fonduri nici măcar pentru ceea ce se numește, în

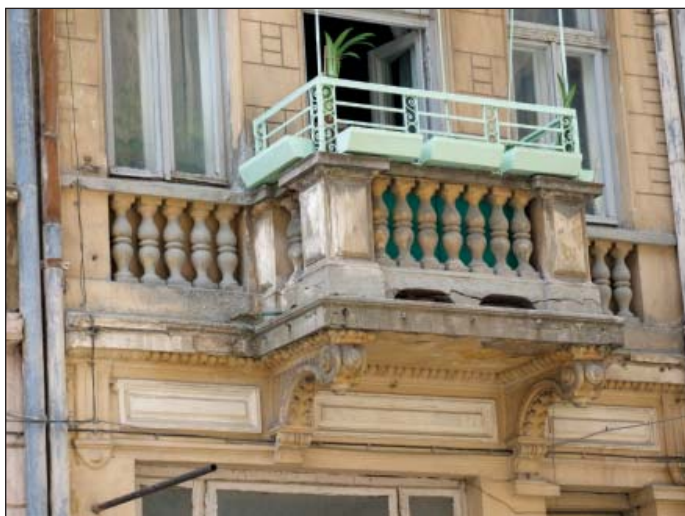

Fig. 5 - Reparații făcute de proprietar

Fig. 6 - "Restaurări" neprofesioniste executate de meșteri

Fig. 7 - Degradările cel mai des întâlnite pe întreaga stradă sunt la balcoane

Fig. 8 - Exemplu tipic de parter

termeni tehnici, o intervenție de urgență.

În schimb, în dorința de a "exploata" cât mai bine construcția existentă, dar și din lipsa unor cunoștințe elementare în domeniu, utilizatorii fac tot felul de "cârpeli", cu mortare neadecvate, care nu numai că nu ajută la consolidarea clădirii, dar duc la apariția fenomenului de respingere, aducând degradări ulterioare mai mari și stricând estetica imobilului.

Locatarii, din lipsa mijloacelor materiale, astupă crăpăturile cu ce lianți au la îndemână, (vezi Fig. 5) iar comercianții - mult mai grav - plătesc așa-

Fig. 9 - Restaurarea încă nu s-a terminat,...

Fig. 10 - ...dar degradările au și apărut,

ziși “meșteri” să le restaureze localul cu tot felul de materiale incompatibile cu cele folosite inițial. Un astfel de exemplu, dezbătut pe larg mai jos, există la numărul 17 (cod LMI: B-II-m-B-18774). (vezi Fig. 6) Mai mult, aceste “îmbunătățiri personalizate” duc la fragmentarea fațadei monumentului, distrugând definitiv unitatea și frumusețea sa.

Restaurarea corectă și unitară a clădirilor de pe strada Franceză, a ansamblului în general, se poate face numai în urma unui proiect profesionist, pus în operă de specialiști în execuția de restaurare a unor astfel de construcții.

Fără îndoială că, în momentul de față, administrația locală nu are posibilitatea să intervină direct pentru salvarea acestor imobile dar, indirect, prin condiționarea la obținerea autorizației de construire, poate obliga utilizatorii la respectarea unor minime norme de conservare a monumentelor istorice.

4. Studii de caz

O scurtă analiză, în contextul efectelor factorilor de degradare amintiți, poate apela la câteva exemple. În continuare vom prezenta, pe scurt, din fișele de conservare exhaustive, situația a cinci case, alese de noi ca fiind reprezentative pentru cele mai întâlnite cazuri.

a) O clădire cu o însemnătate aparte, memorială, o reprezintă numărul **14** – Casa Iulia Hașdeu (cod LMI: B-II-m-B-18772). Este un imobil parter plus două etaje, parțial locuit. Etajul 2, probabil părăsit, are cornișa acoperișului cu urme mari de scurgeri și balconul foarte degradat. Etajul 1, locuit, este aparent bine întreținut, având totuși mari probleme la balcon, la fel ca majoritatea imobilelor de pe aceasta stradă. (vezi Fig. 7) În ceea ce privește parterul, acesta este împărțit în trei: intrarea locatarilor având încă ușa originală, în laterale prăvălii diferite: cea din stânga conservată, în dreapta schimbată tocăria. Peste tot graffiti iar, datorită faptului că burlanul este secționat la înălțimea de 2,5 m, există bioatacuri brune și verzi. Cele patru colonete din fața prăvăliilor sunt bine păstrate, dar vopsite diferit. Talpa este distrusă. (vezi Fig. 8)

b) Casa cu numărul **17** (cod LMI: B-II-m-B-18774) este o casă cu prăvălie la parter, având două etaje și un pod mansardat. Aceasta se desfășoară de fapt pe trei străzi: Franceză, Șelari, Smârdan și este unul dintre cele mai elocvente exemple pentru o restaurare nepotrivită și condiții total greșite de întreținere. La data alcătuirii fișei de conservare imobilul era încă în curs de “restaurare” (vezi Fig. 9) având acoperișul și mansarda terminate, precum și etajele 1 și 2.

Fig. 11 - datorită materialelor și tehnologiilor neadecvate

Fig. 12 - care s-au folosit

Cu toate acestea, pe fațada din strada Franceză, evident cea care a fost lucrată prima, deja au apărut degradări mari, consola acoperișului prezentând distrugeri, de zidărie și de tencuială, în proporție de 60%, precum și o degradare masivă a colțului de sus din stânga. (vezi Fig. 10) Zugrăveala etajului 1, în partea stângă, este în stare de decolare, iar balconul, abia refăcut, are tencuiala distrusă. (vezi Fig. 11, 12) Toate aceste defecte se datorează exclusiv materialelor folosite pentru "restaurare", respectiv totalei lor incompatibilități cu cele originale. Astfel apare așa-numitul "fenomen de

respingere", când materialul original se separă de cel nou pus în operă datorită unor fenomene fizico-chimice ce apar la interfață. De cele mai multe ori însă apar și pierderi ale materialului de bază, deoarece cel nou, odată cu separarea, antrenează și părți, mai mici sau mai mari, ale celui vechi deja fragilizat. În felul acesta, încet sau accelerat, se risipește substanța monumentului, în timp putând duce la distrugerea sa. De aceea, la avizarea unei soluții de restaurare, se avansează proprietățile materialelor propuse pentru restaurare, precum și rezultatele probelor de compatibilitate. Revenind

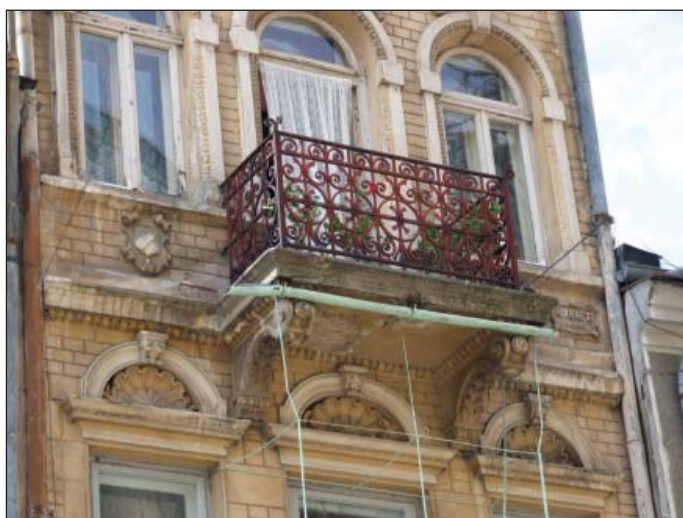

Fig. 13 - "Adaosuri funcționale" făcute de proprietar

Fig. 14 - Obturarea voluntară a deschiderilor clădirii duce la lipsirea acesteia de ventilația neapărat necesară sănătății sale

Fig. 15 - Exemplu de imobil ce-și datorează conservarea elementelor inițiale de arhitectură lipsei fondurilor pentru intervenție

asupra obiectivului discutat constatăm că la parter lucrările nu sunt terminate, se tencuiește cu mortar pe bază de ciment, astfel explicându-se rapida respingere de către materialul mamă... Și tot aici tocăria a fost schimbată (în restul imobilului fiind păstrată - nota bene! – cea originală). Întregul imobil este zugrăvit în culori stridente (galben, alb și roz), iar la parter, datorită prezenței unei cafenele, probabil cu un alt proprietar, o parte este finisată total diferit. Aparatele de aer condiționat de pe fațadă strică atât aspectul clădirii, dar și tencuiala, odată cu scurgerile de apă pe perete. (vezi Fig. 2)

c) În antiteză poate fi aleasă casa de la numărul **18** (cod LMI: B-II-m-B-18775), un imobil de locuit alcătuit din parter și două etaje, utilizat

parțial în momentul de față. Nefiind vorba de spații comerciale, fără îndoială că aici nu poate fi vorba de vreo restaurare. Astfel: cornișele prezintă urme de scurgeri pluviale, murdărie, atacuri biologice active, cea dintre parter și etajul 1 fiind distrusă de o parte și de alta a balconului. Balcoanele au infiltrații și, datorită acestora, zidăria de dedesubt este desprinsă pe porțiuni mari, cel de la etajul 1 prezintă o secțiune mare, sub baluștri, “cârpiță” cu ciment, precum și niște “adaosuri funcționale detașabile” de culoare verde. (vezi Fig. 5, 13) La parter tencuiala este degradată până la înălțimea de 1 m și datorită obturării voluntare a ventilațiilor. (vezi Fig. 14) Pe de alta parte, imobilul este intact atât d.p.d.v. al zidăriei cât și al tocăriei originale; se poate spune că, absența intervențiilor umane, fără îndoială datorată mijloacelor economice precare, a “ajutat” la conservarea monumentului. (vezi Fig. 15)

d) Un alt exemplu emblematic pentru strada Franceză din ziua de azi este clădirea de la numărul **30** (cod LMI: B-II-m-B-18778), fostul Hotel Budisteanu, un imobil mare, cu parter, două etaje și pod mansardat. Este utilizat în prezent de către mai mulți chiriași, la parter cu localuri de alimentație și prăvălii diferite, iar etajele, locuite în parte de diverși locatari. Datorită diversității activităților și locatarilor, fiecare porțiune a clădirii prezintă un alt grad de degradare sau un alt tip de finisaj ieftin. (vezi Fig. 16, 17, 18, 19) Acest imobil are elemente exterioare care efectiv sunt desprinse până la nivelul pericolului dar, mai grav, străbătând gangul de acces spre curtea din spate, se pot vedea fracturi mari, astupate cu mortar de ciment, părți dizlocate din zidărie, cărămizi macerate și urme de exudare de săruri. După felul de dispunere al fracturilor, pe verticală și pe diagonală, este probabil afectată statica clădirii, la fel ca și a multor altele de pe aceasta stradă... (vezi Fig. 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26)

Faptul ca acolo, în cafenelele și localurile de sub balcoanele și cornișele ce stau să cadă, este plin de turiști te umple de stupefacție! Există totuși o explicație: peste tot în lume este moda retro,

Fig. 16, 17, 18, 19 - Exemple asupra diversității degradărilor și heterogenității finisajelor

Fig. 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26 - Tipuri de fracturi, unele extrem de periculoase

fost renovată recent, cu fațada finisată uniform și decent, păstrând toată ornamentația originală. Fără a avea pretențiile unei restaurări profesionale, putem spune că este ceea ce se numește un bun exemplu de întreținere. (vezi Fig. 27).

toți renovează sau construiesc din nou, după care patinează cât pot. Astfel atrag turiștii, ce-și doresc să trăiască cât mai în trecut. În străinătate patina este ceva voluntar, subiectiv, la noi este spontan, obiectiv. Dar la noi este și periculos!

e) Casa numărul 48 (cod LMI: B-II-m-B-18787) este o casă tipică pentru această stradă comercială, cu prăvălie la parter și locuințe la etaj, actualmente parterul fiind utilizat ca local de alimentație, etajul păstrând destinația inițială. Este într-o stare aparent bună de conservare, a

Fig. 27 - Exemplu de restaurare decentă și unitară

Concluzii conservare:

Vorbind despre cauzele degradărilor trebuie să ținem cont de factorii enumerați anterior, dar să facem și considerații privitoare la cazul particular al acestei străzi.

A fost și este o stradă comercială extrem de importantă, cu majoritatea caselor la două rânduri, având la parter prăvălii și la etaj locuințe.

Se află în centrul istoric al orașului București.

Este într-o zonă extrem de poluată, într-un oraș cu o climă cu dese și mari schimbări de temperatură și umiditate.

Administrația locală nu se implică din următoarele motive:

- lipsa de fonduri, datorată în parte și crizei economice;
- instabilitatea regimului juridic și de proprietate al clădirilor;
- ignorarea codului de urbanism;
- ignorarea P.U.Z.-ului din anul 2000.

Utilizatorii fie nu cunosc, fie nu sunt interesați, atât de valoarea, cât și de conservarea

reală a imobilelor. Proprietarii și chiriașii, neputând susține economic lucrări serioase, făcute profesionist, sunt nevoiți să facă diferite improvizații, fiecare după posibilități, astfel încât clădirile să se adapteze cât de cât funcțiunilor pe care doresc să li le dea.

Factorul uman, pasiv și activ, capătă astfel cea mai mare pondere în procesul de degradare al acestui minunat ansamblu de arhitectură.

Restaurarea corectă și unitară a monumentelor istorice de pe strada Franceză, a ansamblului în general, se poate face numai în urma unui proiect profesionist, conceput unitar și pus în operă de specialiști în execuția de restaurare a unor astfel de construcții.

Fără îndoială că, în momentul de față, administrația locală nu are posibilitatea să intervină direct, material, pentru salvarea acestor imobile; dar indirect, prin cunoașterea și însușirea prevederilor Planului Urbanistic Zonal, poate impune beneficiarilor obligația de folosință, odată cu obținerea avizului și a autorizației de construire, să respecte și să aplice normele de conservare în domeniul monumentelor istorice.

CASA DRUGĂNESCU DIN BUCUREȘTI. CERCETARE ARHEOLOGICĂ

Emil Lupu, Ciprian Sandu

Keywords: Bucharest, Franceză street, Urban Archaeology, boyar residence, fire.

Abstract

Drugănescu House was discovered during 2007-2008 archaeological research. It use to be a large building, with basement, ground floor with four rooms and one floor. Drugănescu House was situated in the heart of old town, near the church of St. Demetrius. The house was built in eighteenth century and was destroyed on 23 March 1847, following a fire which destroyed half of the old city center. The research of this house helped us to understand the interest of the Romanian boyars class for the city life, for trade and urban architecture promoted in that period.

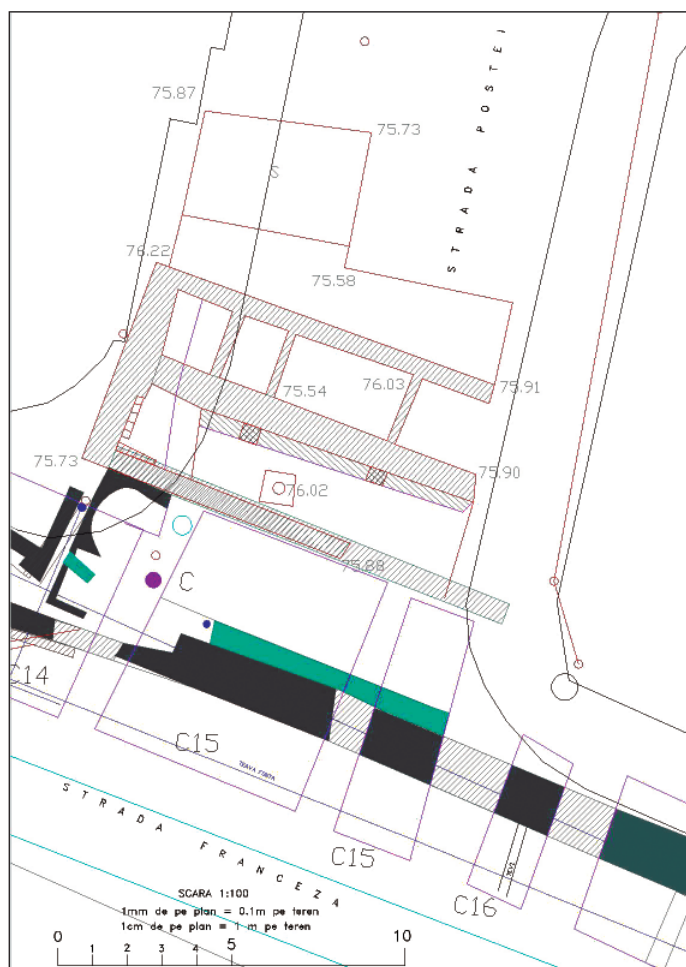
În perioada 24 martie – 14 aprilie 2008, a fost cercetată arheologic fosta casă Drugănescu, situată la intersecția străzii Franceze cu strada Poștei din București. Aceasta era a doua campanie arheologică efectuată în sectorul „Strada Franceză”, prima fiind realizată în anul 2007¹; cu acea ocazie obiectivul a fost investigat pe jumătatea sa de sud, restul aflându-se pe actuala stradă a Poștei.

Strada Franceză face parte din rețeaua „ulițelor” vechi ale Bucureștiului. De-a lungul timpului a avut mai multe denumiri: prima dată este menționată într-un document din 1659, sub

denumirea de „ulița cea domnească”; pe planul din 1789 apare cu denumirea de „ulița ișlicarilor”, nume pe care-l va purta până pe la jumătatea secolului al XIX-lea, când numele ei va deveni „ulița franțuzească”; din 1878 se va numi Strada Carol I, până în 1949, când va fi schimbat în „30 Decembrie”; în perioada 1990-2006 s-a numit Strada Iuliu Maniu, iar din anul 2007 a redevenit Strada Franceză. Probabil că podirea ei s-a făcut odată cu cea a Podului Mogoșoaiei și a altor ulițe din actualul centru istoric, încă din prima jumătate a secolului al XVIII-lea. La sfârșitul secolului al XIX-lea sunt inițiate cele mai ample lucrări edilitare, care vor schimba aspectul medieval al străzii (introducerea canalizării și alinierea fronturilor de clădiri, pavarea și construirea Palatului Poștei).

Casa Drugănescu, a fost descoperită la intersecția dintre Strada Franceză și Strada Poștei, în perimetrul ocupat de casele 14, 15, 16/2007. În anul 2008 au fost efectuate două secțiuni arheologice (S I și S II) (Pl. 1), având rolul de a stabili planimetria acestei case, datarea ei cât mai strictă și stabilirea eventualelor etape constructive și recuperarea eventualelor complexe arheologice de altă factură decât casa. Stratigrafia obiectivului (Pl. 2), în condițiile decapării în anul 2007 a peste 0,90 metri din depunerea antropică (reprezentată de covorul asfaltic și straturile suport), începe cu un strat de pământ brun-cenușiu, pigmentat cu loess și lentile de moloz, aparținând intervențiilor de epocă modernă și contemporană. Sub acesta, sau chiar pe nivelul actual de călcare se afla un strat foarte gros de moloz, aparținând demolării casei. Acest strat suprapunea un nivel de incendiere, datând din anul 1847, incendiu

¹ În prima campanie, colectivul a fost alcătuit din: Raluca Iosipescu, Emil Lupu, Dana Mihai, Ciprian Sandu și studenții Cosmin Moise, și Raluca Popescu.

Planșă 1 - Planul general al săpăturilor arheologice

confirmat de numeroase surse documentare. Acest nivel a compromis nivelul de călcare din interiorul locuinței, reprezentat de o podină de lemn, distrusă în totalitate. Sub el, se mai păstra pe alocuri un nivel de construire, aparținând zidurilor de compartimentare interioară a casei, nivel care suprapune imediat pământul steril (fără urme antropice).

În campania anului 2007 a fost investigată jumătatea sudică a pivniței. În Caseta 14/2007 a fost surprins colțul de sud-vest și o parte din latura de vest Drugănescu. Adosat la zidul vestic al casei Drugănescu apărea un alt zid, cu un traseu ușor oblic, realizat din cărămizi fragmentare. Acest zid a fost total demantelat de un cămin de canalizare, la rândul său demolat la săparea

șanțului pentru magistrala de cabluri telefonice, realizată după anul 1990. Zidul apare, ferm trasat cu o linie groasă, pentru prima dată, pe un plan din anul 1847, făcând legătura dintre casa Drugănescu și intersecția cu „Streada Mogoșoaiei”.

Latura de vest a casei Drugănescu era reprezentată de peretele unei pivnițe, păstrată până deasupra nivelului de naștere a bolții care o acoperea. El era de fapt timpanul vestic al unei pivnițe cu boltă în leagăn, orientată vest-est, al cărei montant sudic a fost descoperit în Caseta 14/2007 și Caseta 15/2007². Montantul sudic a fost parțial demantelat de șanțul pentru o conductă de apă de sec. XX, păstrându-se doar nașterea bolții și fața sudică a montantului. La interiorul pivniței, în colțul de nord-est al casetei, în elevația timpanului s-a păstrat o ocniță cu lățimea de 0,88 m și înălțimea la cheie de 0,82 m, având adâncimea de 0,33 m. Tot în această zonă a fost surprinsă *in situ* o amenajare de plan circular, construită din cărămizi de epocă refolosite, reprezentând un ghidz cu diametrul interior de 1,74 m. Foarte probabil, aceasta era o fosă, construită pe molozul rezultat din demolarea parțială a montantului sudic al pivniței și a bolții acesteia, având pe partea de nord un gârlici amenajat din cărămizi de epocă refolosite, cu lățimea jgheabului de 0,30. Gârliciul a fost suprapus și blocat de un zid de sfârșit de secol XIX, paralel cu montantul sudic al pivniței, zid care s-a păstrat pe 2,10 m înălțime. El este construit „la filă” cu latura sudică a Muzeului Național și zidul sudic al incintei bisericii „Sf. Dumitru”. Fosa menționată a fost parțial suprapusă și de fundația unui cămin TF din prima jumătate a sec. XX.

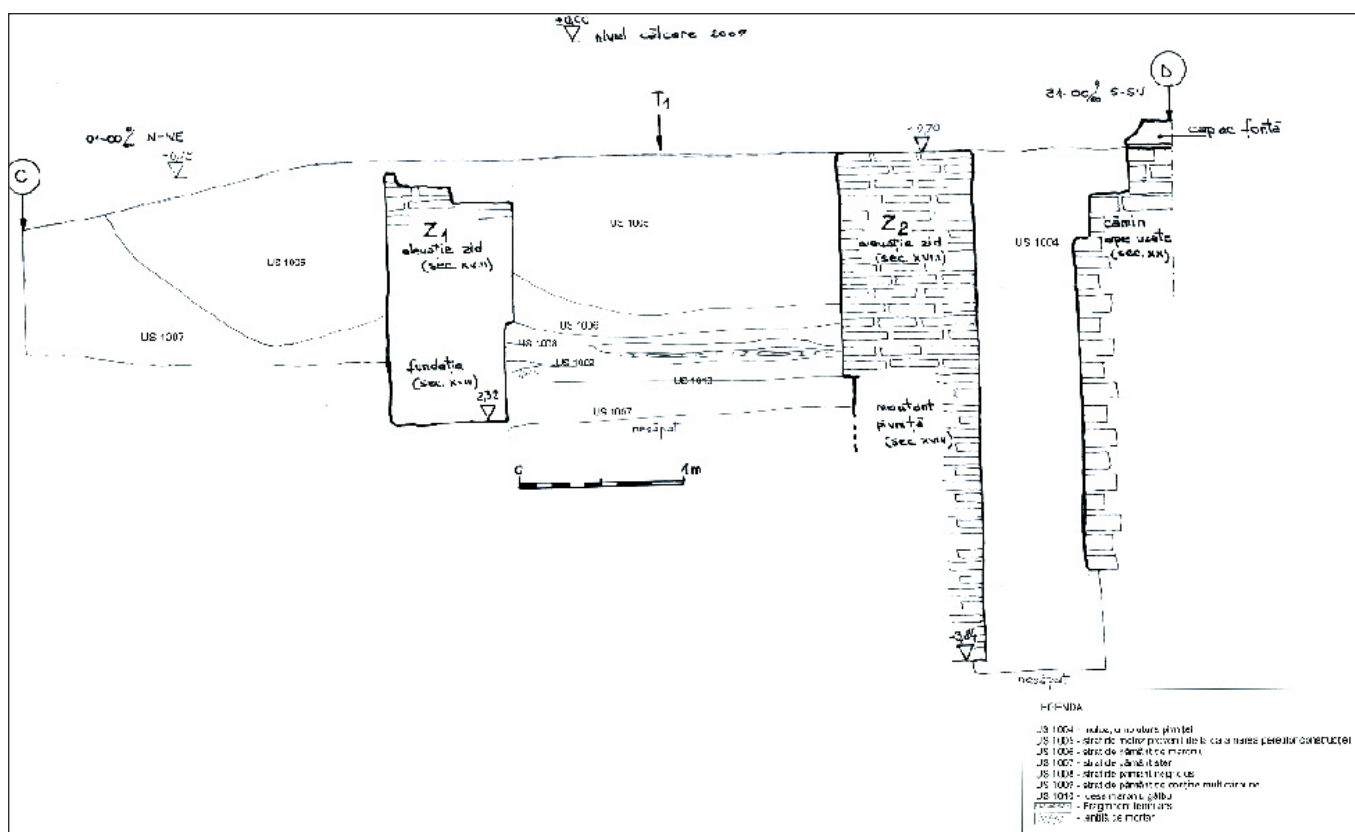
Caseta 15/2007 a intrat practic în totalitate în interiorul pivniței casei Drugănescu. Aici a fost evacuată o mare cantitate de moloz, conținând și mari fragmente din bolta în leagăn originală. Zidul

² Punct: Centrul Istoric, str. Franceză, Cod sit: 179132.52

Autorizațiile de cercetare preventivă nr. 178/2007, 383/2007

Cronica cercetărilor arheologice din România – campania 2007. Colectiv: Daniela Mihai, Raluca-Georgeta Iosipescu, Emil Lupu, Ciprian Sandu, Constantin Mehedinteanu (INMI), studenții FIB Mihai Demeny, Cosmin Moise, Raluca Popescu, Cronica Cercetarilor Arheologice, 2008, p. 65-71.

Planșa 2 - Secțiunea I/2008, profil stratigrafic estic

ce a compartimentat pe lungime pivnița era așezat direct pe molozul din demolarea bolții pivniței și prezintă în zona centrală și un arc de descărcare, cu o înălțime la cheie de 1,30 m și deschiderea totală de aproximativ 3,50 m.

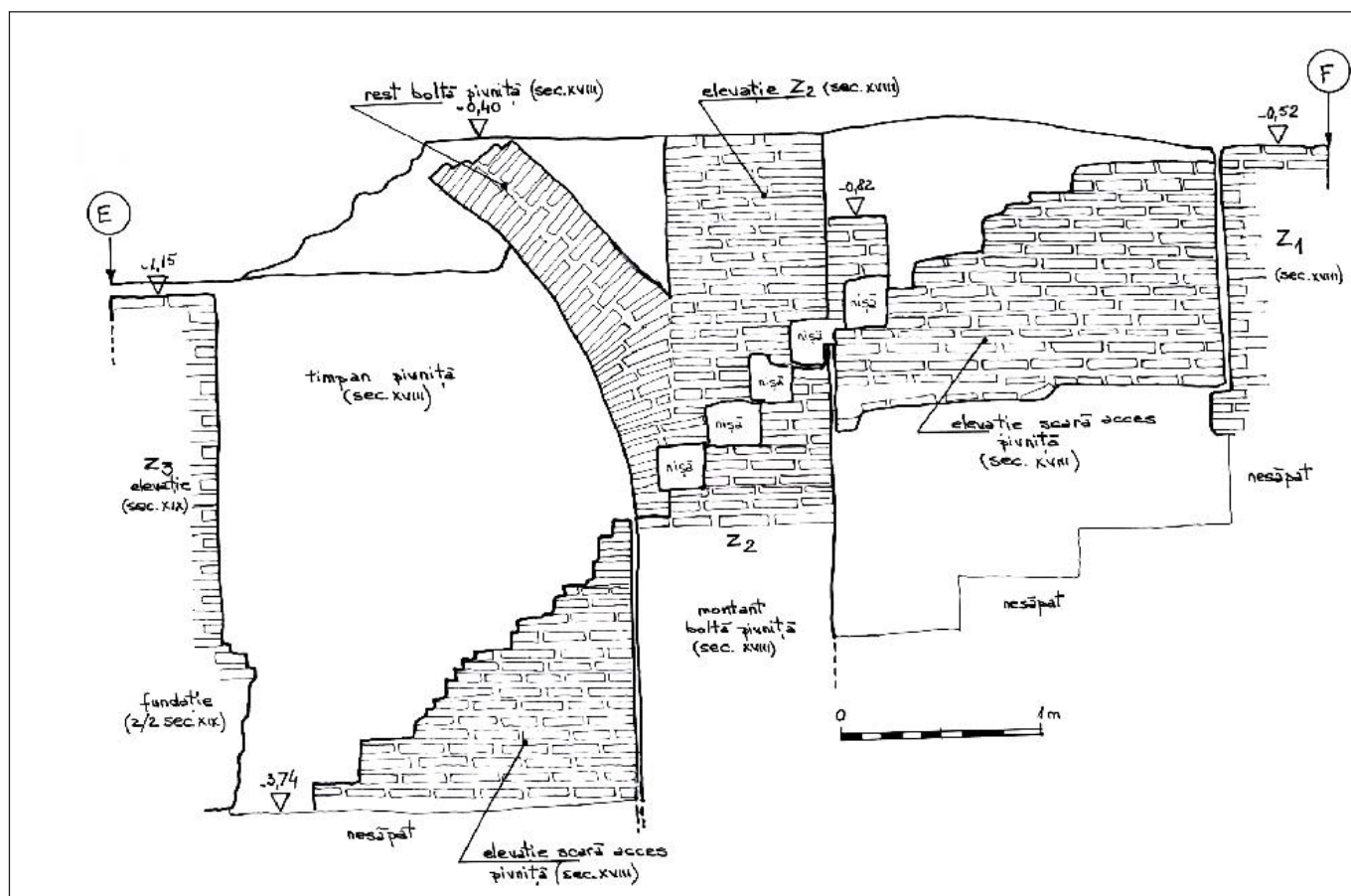
Caseta 16/2007 a urmărit continuarea pivniței casei Drugănescu, către est. Săpătura nu a putut fi adâncită, fiind interceptate mai multe trasee de rețele electrice, TF, apă, gaze, fiind doar stabilit traseul montantului sudic al pivniței și constatată existența unui rest de boltă de epocă. În această casetă a fost surprins capătul de est al pivniței casei Drugănescu. Deși nu a putut fi extinsă săpătura, a fost clar că zidul de incintă actual al bisericii „Sf. Dumitru” (colțul său de sud-vest), a fost construit peste pivnița respectivă.

Pentru cercetarea jumătății nordice a casei, aflată pe actuala stradă a Poștei, au fost trasate două secțiuni, paralele între ele și paralele cu latura estică a Muzeului Național de Istorie a

României, având fiecare dintre ele 8 x 4 metri, cu un martor de un metru între ele (Fig. 1). Capătul de sud al ambelor secțiuni a pornit de la zidul ce a compartimentat interiorul pivniței casei, astfel că interiorul acestuia a putut fi investigat exhaustiv. În ambele secțiuni a fost efectuată o săpătură ce a coborât până la pământul steril (fără urme antropice), apoi a fost demontat martorul dintre acestea, pentru a fi completată planimetria clădirii.

Figura 1 - Vedere generală a săpăturilor din anul 2008

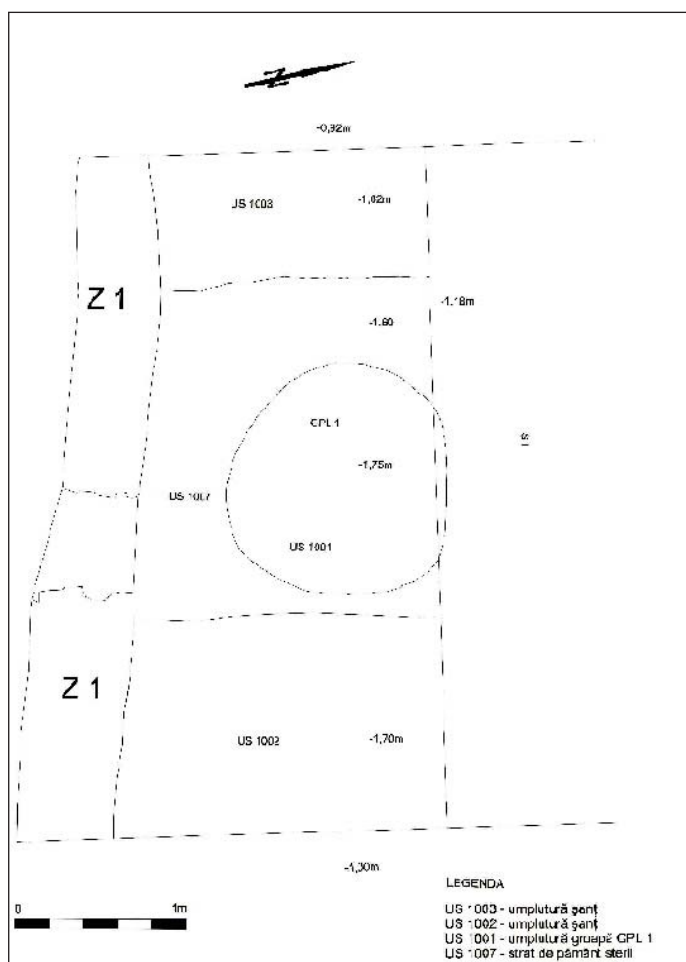
Plansa 3 - Secțiunea I/2008, releveu de parament

Figura 2 - Scara de acces la pivniță, 2008

Încă de la primul strat de săpătură, au fost surprinse *in situ* zidurile aparținând fostei case. În interiorul fostei clădiri a fost continuată săpătura într-un nivel de moloz. În stratul foarte gros de moloz (ce a ocupat practic toată suprafața și toată adâncimea secțiunilor) au fost descoperite fragmente ceramice și alte artefacte ce se datează larg în secolul al XIX-lea, astfel că acest nivel a fost pus în legătură cu dispariția casei, imediat după incendiul din ziua de Paște a anului 1847. Sub stratul de moloz, în interiorul camerelor 1-4, a fost determinată prezența nivelului de arsură aparținând evenimentului menționat. În unele locuri au fost surprinse și resturi incendiate ale lanților de lemn pe care fusese fixată dușumeaua din aceste camere, ca și fragmente de tencuială de epocă, având mai multe straturi succesive de var.

Toate cele patru camere erau situate la nord de pivniță, zidurile de compartimentare (orientate

Planșa 4 - Secțiunea I, CPL1 – plan

Figura 3 - CPL1

nord-sud) fiind construite din cărămizi întregi și fragmentare refoșite, legate cu mortar nisipos (cu o redusă compoziție de var). Deoarece nivelul la care s-au păstrat toate zidurile era situat sub nivelul de călcare al epocii (secolele XVIII-XIX), nu au fost găsite urmele spațiilor de acces în încăperi. În schimb a fost surprinsă intrarea în pivniță; deși ne-am fi așteptat ca pivnița să fie deservită de un gârlici de acces, am descoperit doar amenajarea pentru o scară (Pl. 3, Fig. 2). În interiorul camerei 1 și adosat la elevația timpanului vestic al pivniței, a fost cercetat un zid, realizat ulterior construirii peretelui de vest al casei, care prezenta nișe pentru fixarea treptelor de lemn ale scării (în camera 1) și trepte de zidărie (în interiorul pivniței). Spațiul pentru pătrunderea scării în pivniță a fost obținut prin demantelarea parțială a bolții în leagăn ce acoperea pivnița. În interiorul pivniței au fost observate două nașteri de arce dublouri, ce susțineau inițial bolta.

La nord de casă, în Secțiunea I, a fost surprins, la -1,00 m, un complex arheologic (CPL₁), reprezentat de o groapă de plan circular, cu un diametru de aproximativ 1,30 m (Pl. 4, Fig. 3). Umplutura gropii era un strat de pământ amestecat, de culoare brun închis ce conținea fragmente mici piatră, oase de animale și ceramică din secolul al XIX-lea. Groapa a fost parțial „tăiată” de un șanț de epocă contemporană.

Nu avem posibilitatea să avansăm o datare a acestei clădiri (cu metode arheologice), deoarece întregul material arheologic descoperit aparține perioadei de după dispariția acestei construcții (post 1847). Casa apare pentru prima dată pe planul Purcel (din 1789) (Pl. 5), deci ea era deja în funcțiune în ultimul sfert al secolului al XVIII-lea, apoi este pentru ultima dată reprezentată pe un plan din anul 1847. În 1852, pe planul Borroczyn ea nu mai exista, fiind înlocuită cu un dreptunghi nehașurat (legendă pentru o curte). Așadar, ea exista la sfârșitul secolului al XVIII-lea, fiind distrusă de marele incendiu din anul 1847, incendiu ce a pornit chiar de aici, în ziua de Paște.

Clădirea avea un plan patrulater regulat, fiind compusă dintr-o pivniță (pe jumătatea sudică), având o lungime de aproximativ 22 metri și o lățime de aproximativ 4,5 metri și o parte supraterană, din care se mai păstrează doar fundațiile camerelor 1- 4. Este foarte posibil ca aceste camere să fi ocupat și suprafața de deasupra pivniței. Una dintre camere (nr. 1) avea rolul de casă a scării, în interiorul ei fiind realizat accesul la pivniță. Pivnița era acoperită cu o boltă în leagăn ce se sprijinea pe doi montanți, armată fiind cu arce dublouri, dispuse aproximativ din patru în patru metri. Spre deosebire de zidurile de compartimentare interioară, atât arcele dublouri, cât și bolta, montanții și Z_1 au fost construite îngrijit, cu un liant de foarte bună calitate. O bună parte din pivniță se află în interiorul curții actuale a bisericii „Sfântul Dumitru” și sub zidul de incintă al acesteia. Este foarte probabil (conform planurilor citate), ca această casă să fi avut o intrare din Ulița Ișlicarilor (pe latura de sud) și o altă intrare de serviciu (pe latura de nord), din curtea sa; de asemenea, este foarte probabil să fi avut regim de înălțime mare (pivniță, parter și etaj).

După dispariția casei, aici a existat o curte particulară (Pl. 7), pentru o perioadă scurtă de timp. Anterior construirii Palatului Poștei (1898-1900) și a zidului de incintă actual al bisericii „Sfântul Dumitru”, aici au fost reluate lucrările constructive; în interiorul fostei pivnițe, paralel cu Z_2 , a fost construit un zid (Z_3) de sprijin și de închidere a curții particulare (probabil tot a familiei Drugănescu). Acest zid, gros de 0,70 metri, a fost realizat din cărămizi refoșite, recuperate din molozul fostei case. Fundația sa a fost realizată pe nivelul de călcare din interiorul pivniței, cu o înălțime de 0,60 – 0,70 metri. Pe traseul Secțiunii II/2008 și al Casetei 15/2008, zidul a fost prevăzut cu un arc de descărcare, la partea sa inferioară, iar lângă capătul său de vest, pe traseul Casetei 14/2007, a fost amenajat un puț absorbant. Credem că cele două amenajări aveau rolul de a colecta apa pluvială din curtea Drugănescu, după

Planșa 5 - Harta Ernst Purcel 1789, zona casei Drugănescu

dispariția casei.

După construirea Palatului Poștei, odată cu sistematizarea străzilor din jur, Z_3 a fost demolat până la nivelul de călcare al epocii, la fel ca și fundațiile casei Drugănescu. Pe amplasamentul fostei case au fost practicate nenumărate șanțuri pentru utilități (apă, canalizare, rețele electrice, gaze, rețele telefonice, cămine de distribuție a utilităților), care au afectat serios fundațiile încă păstrate.

Prin urmare, reședința boierilor Drugănescu a fost ridicată la o dată necunoscută din secolul al XVIII-lea, pe terenul aparținând bisericii „Sfântul Dumitru”. Inițial, această casă a făcut parte din ansamblul metocului, închinat de către Stroe

Râmniceanu și Tănase Atanasievici la Episcopia Buzăului și la Episcopia Râmnicului. La o dată necunoscută, o parte din terenul metocului, împreună cu această casă, situate la vest de biserică (pe amplasamentul Străzii Poștei de azi), au ajuns în proprietatea stolnicesei Drugănescu (fostă Bellu). La 21 septembrie 1808, aceasta era în conflict cu episcopul Costandie al Buzăului, care o reclama la Divan că își construia „un grajdu lângă ulucele metohului din care să pricinuieste în cădere ferestrelor metohului și primejdie de focu, fiind că atât îl înalță încât să-și puie și fân întrânsu, care nu să cuvine. Mai arăt cins(titu)lui Divan că acest loc împreună cu casile le-am cumpărat eu și dum(nea)

Planșa 6 - Harta 1847, zona casei Drugănescu

Planșa 7 - Harta Borroczyn 1852, zona proprietății Drugănescu

ei viind cu rugăciune și cu lacrimi cătră mine, ca să le dau dum(nea)ei m-am înduplecat și i-am dat, însă dându-ne zapis dum(nea)ei că niciodată și nicidecum să n-aibă voe a mai rădica casele din cât sânt nici alt(e) namestii să nu facă spre stricăciunea și căderea metohului”³.

Casele erau cumpărate de către episcopul Costandie (29 octombrie 1793 – 27 iulie 1819) anterior acestei date și apoi vândute stolnicesei Drugănescu. Cumpărarea nu s-a putut realiza decât după noiembrie 1793 și nu în perioada 1801-1802 sau 1807, când era în refugiu la Brașov. Vânzarea lor către Drugăneasca s-a făcut probabil

³ Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale, *Fond Episcopia Buzău*, Orig. LXXXV/71, f. 1. Mulțumim și pe această cale Alexandrei Țânțăreanu pentru fotocopiile documentelor citate.

cu ocazia uneia din numeroasele sale impuneri la contribuții de către domnitorul Alexandru Suțu, al cărui oponent fățiș a și fost.

Conflictul Episcopiei Buzăului cu familia Drugănescu, datorat inițiativelor constructive ale boierilor, a continuat până după anul 1821. Aflăm dintr-o învoială, din 7 septembrie 1818, că posibilul constructor și proprietar al casei ar fi fost boierii Tufeanu, cu mari proprietăți în zona Cornățelului. La această dată, căminarul Gheorghe Drugănescu ceda episcopului Costandie un stânjien domnesc din terenul său, cu obligația Episcopiei de a nu construi vreodată ceva pe acel teren. De asemenea, se obliga „cu a mea cheltuială să fac un zidu despărțitor după ce să va împreuna acum grădina metohului cu acel stânjien de loc căzând pe locul prăvăliilor mele, să fie numai de doi s(tân) j(eni) dă dinspre grădina metohului; lângă acel zid despărțitor să nu fiu volnic a face vreodată nici grajdu nici alte împuciuciuni, ca să nu aduc supărare metohului, ci numai o cuhnie dă zid care dinpotriva zidului în sus să treacă numai cu trei palme până la vârful coșului. Iar grajdul, șopronul și plimbarea să fie în linia zidului ce am să fac tot eu dispre biserică, care zid să fie înalt după cuvînță și să fiu slobod fără supărarea Prea Sfinții Sale a face prăvăliile în fața podului, precum le-am croit, cu două caturi”⁴.

La 6 iunie 1832, Marioara Drugănescu lăsa moștenire fiicei sale Zinca (măritată Grecov), între altele și „o păreche de case mari aici în București, la pod despre Sf(ântul) Dimitrie cu loc moștenesc...în care șez, cu toate împrejuririle lor”⁵.

După cum se cunoaște, la 23 martie 1847 aici a fost inițiat marele foc, de către fiul Zincăi și al lui Constantin Filipescu. Casa și acareturile au fost total distruse, așa precum se specifică și în actul de autentificare a vânzării terenului către Episcopia Buzăului, la 13 aprilie 1855: „și casele cu locul lor moștenesc la pod în marginea Sf(ântului) Dimitrie; zicând d-lui paharnicul Barbu Belu că acele case arzându-să de focul întâmplat la anul 1847, a rămas locul ce acum îl vinde cu acest act”⁶.

Fosta casă Drugănescu rămâne cel mai important și cel mai cercetat complex arheologic de pe Strada Franceză, în anii 2007-2008. Planimetria sa este cea mai cunoscută, astfel că obiectivul ar fi meritat a fi pus în valoare, după o restaurare profesională. Nu este de neglijat nici faptul că avea o mare încărcătură istorică pentru evoluția orașului; în amintirea butoiului cu păcură de la care a pornit incendiul din 1847, până către sfârșitul secolului XIX, în curtea bisericii „Sfântul Dumitru” s-a aflat un butoi, pus acolo spre luarea aminte a locuitorilor.

⁴ *Ibidem*, Orig. LXXXV/79.

⁵ *Ibidem*, Cop. LXXXV/91.

⁶ *Ibidem*, Cop. LXXXV/92, f. 3.

IDENTIFICAREA AMPLASAMENTULUI CASELOR BĂLĂCENILOR DIN BUCUREȘTI, STR. FRANCEZĂ COLȚ CU STR. POȘTEI

Dan D. Ionescu

Keywords: density of urban buildings, Bălăceanu's Family properties & Residence, hypothetically Asan-Drugănescu House

Abstract

This contribution – connected with area's recent archaeological exploration revealing the density of urban buildings (mainly belonging to aristocrats and merchants), documented by many published acts – underlines the concentration of Bălăceanu's Family properties around Sf. Dumitru "De Jurământ" church, and points out, hypothetically, that Bălăceanu's Family Residence could be identified with Asan-Drugănescu House (ex No. 9 Franceză Street) – traditionally considered March 1847 Great Fire's starting point.

Cu prilejul realizării cercetării arheologice a străzii Franceze în anii 2007 și 2008, datorată reabilitării rețelelor edilitare din Centrul Istoric al Bucureștilor, au fost descoperite vestigiile succesive ale tramei stradale, rețelelor edilitare și parcelărilor anterioare anilor 1880-1890.

În cadrul sectorului arheologic alocat Institutului Național al Monumentelor Istorice, cercetarea s-a concentrat între altele, asupra vestigiilor din proximitatea bisericii Sf. Dumitru "De Jurământ" sau a Bălăcenilor, situată între străzile Franceză, Nicolae Tonitza, Sf. Dumitru și Poștei.

Investigațiile arheologice au evidențiat mai

multe locuințe urbane, de diferite dimensiuni, unele, foarte mari, fiind lesne de atribuit unor mari boieri ori mari negustori.

Sintetizând atât datele rezultate din cercetarea arheologică, cât și datele aflate în diferite colecții de documente și studii editate, reiese că de jur-împrejurul bisericii Sf. Dumitru "De Jurământ" s-au succedat mai mulți proprietari și mai multe case, prăvălii și hanuri. Aceste case au fost amplasate în vecinătatea bisericii, dispuse de la Est la Vest, inclusiv de-a lungul laturii sudice, unde este Str. Franceză, dar aici având un procent redus de ocupare a terenului.

Astfel, pornind de la Est de biserica actuală, aproape de absida altarului acesteia, pe locul actualei străzi Pictor Nicolae Tonitza, au fost următoarele case:

- Casele fraților Constantin¹ și Pană Conțescu (fiii lui Mihai din Conțești), care fac case ante 1699 Iulie 1 (ei le vând atunci marelui negustor Dumitru Nona)².

- Casele Iorga Popa - Gheorghe sin Mantii Damaschino (acte din 1699 Iunie 20³ și 1700 Martie 3 prin care acesta vinde casele rudei și vecinului său Dumitru Nona din Brașov⁴.

¹ Constantin Conțescu a fost donator la biserica Sf. Dumitru, cf. A. Sacerdoțeanu, *Pomelnicele a 60 de biserici din București (II)*, în *GB, 11-12, Nov.-Dec., 1965*, p. 1043, [XXIV. F. 142r – 146v] *Pomelnicul de la biserica de jurământ, hramul sfântului mucenic Dimitrie*, [8] *Pomelnicul dumnealui vornecului Costandin Conțescu* <25 nume>.

² Ioan C. Filitti, *Biserica Sf. Dumitru din București (Str. Carol)*, extras din *BOR, Mai-Iunie, 1932*, p. 6.

³ G. Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București (1594-1821)*, Buc., 1961, doc. 128 / 1699 iunie 20, p. 217-218.

⁴ "[...] Gheorghe sin Mantii Damaschino dă jupânului Dumitru Nonii ot Brașov zapis că i-a vândut **un loc cu pivniță de piatră** aici în București, **care loc să trage de la moșă-mieu Iorga Popa** în

- Locul de casă al boierilor Brezoieni - învecinat cu al Conțeștilor, al lui Nona și al Episcopiei Buzăului -, este cunoscut din acte datate 1692 Februarie 13, 1693 Martie 1, 1699 Iunie 10 și 20, 1739 Mai 12⁵.

- Locul (și casele ?) lui Leca căpitan Mălureanul este amintit în 1692 Februarie 13, ca fiind învecinat cu locul de casă al fraților Manea logofătul și Neagu clucerul, fiii lui Neagoie vataful din Izvoară (Izvoru)⁶.

- Locul de casă al fraților Manea logofătul, Neagu clucerul și Radu vornicul din Izvoru - Avram pitarul și soția lui Bița - Ivașco logofătul Dâmboviceanul. Manea și Neagu din Izvoru cumpăraseră locul de casă de la Matei vistierul Ciorogârleanul⁷. Matei Ciorogârleanul avea două

mahalaua lui Sfeti Dimitrie, însă pe lângă casa Conțeștilor, care o au cumpărat dumnealui jupan Dumitru de la Conțești” și acest loc merge din Casa Conțeștilor până în bolovanii Cărstii Vistierul, și în lung până în gardul părintelui Episcop ot Buzău și până în bolovanii Radului Logofătul, fratele lui Șerban Vel Vistierul. Și am vândut dumnealui fiindu-ne și rudă și vecin, drept taleri 180. Și mi-au dat și un inel de aur cu diamant afară dintr-acești bani” Generalul P. V. Năsturel, *Biserica Stavropoleos din București după documentele din Arhivele Statului...*, MCIP, ACS, Buc., Tipografia Cărților Bisericești, 1906, p. 24-25

⁵ Năsturel, *op. cit.*, p. 29-30. Boierii Brezoieni aveau aici case la sfârșitul veacului XVII, moștenite de Ilinca Brezoianca în 1692 și Șerban postelnicul Brezoianu în 1739. Vărul Ilincăi, Pătrașcu șetrarul Brezoianu era totodată văr cu fiii lui Pătrașcu marele slugger Bălăceanu (Stoicescu, *op. cit.*, p. 111-112, 124). Probabil prin drepturile la protimisism conferite de aceste înrudiri s-ar explica transmiterea proprietăților din acest areal, mai ales că la 1782 Safta șetrăreasa Brezoianu poseda o parte din locul Caselor Asan-Drugănescu - v. infra.

⁶ Năsturel, *op. cit.*, p. 26-28. Toate aceste case erau “în dosul bisericii” Sf. Dumitru, adică la Est de absida altarului ei.

⁷ Năsturel, *op. cit.*, p. 26. Se găsea “lângă biserică unde iaste **hramul lui sfeti Dimitrie și alături pe lângă locul Mantei Damaskino și din Uliță până în locul jupăneasii Ilincăi Brezoiancăi, lungul cum merge și alătura cu locul Lecăi Mălureanul. Și seamnele precum va scrie zăpisul cel vechiu; care (loc) ne-au fost și noao de cumpărătoare de la Matei Vistierul Ciorogârleanul. Și ne-am tocmi drept bani gata, taleri 60”. Acesta din urmă achiziționase locul de la Pană logofătul din Runcul (jud. Vâlcea), la o dată momentan necunoscută. Pană din Runcul dobândise locul astfel: «La 28 Decembrie 7174 = 1665 Radul Leon Voevod dă, lui Pană Logofătul ot Runcul ot sud Vâlcea, carte de volnicie, “de să aibă a oprirea și a ținerea un loc de casă în București, care a fost cumpărat de Pană Mavranghelo, de la jupăneasa Dospina jupăneasa lui Vasilie Stolnicul ot Câmpina și de la feciorii lui: Radul i Vasilie, cu pivniță de piatră și cu**

locuri mai mari. Un loc fusese al lui **Isar (Isaar) neguțătorul cel bătrân (star)**, iar alt loc se întindea pe malul Dâmboviței, din sus de “**Podul Agăi lu Iane**”, așa cum se precizează într-un hrisov de întărire din 1693 Iulie 12, dat de către Constantin-Vodă Brâncoveanu marelui paharnic Cornea Brăiloiu⁸.

casa și cu locul cătu-i merge și cât au ținut și ei mai denainte vream preste tot, care iaste pe lângă locul lui Pătru Ceprăzarul. Pentrucă acest loc cumpăratul’au Pană Mavranghelo cu bani gata, ughi 30” ». Pană Mavranghelo cumpărase locul în 1661 Iunie 20, în tovărășie cu Iorga: “Radul, Vasilie i Preda dau zăpis lui Iorga și lui Pană Logofătul că **le-a vândut un loc de casă cu pivniță**, însă locul cât să va aleage pre seamne bătrâne, drept bani gata taleri 80”; fiind dator vărului său Pană logofătul, la moartea sa, Domnul hotărăște “**datu-i-a Domnia Mea lui Pană Logofăt acest loc cu pivnița cu casele etc**”. Iorga îi vinde lui Pană logofătul - definitiv - locul amintit “și fiind porunca Mării Sale, Ió Radul Leon Voevod, și neavând de unde plăti, **tocmitu-ne-am de i-am vândut un loc de casă din București drept taleri 250 cu grădină și cu pivniță de piatră și cu casă așezată pre pământ, și în lung cât merge îngrăditul și... din gardul lui... Vânătorul până în strășina casii lui Pătru Ceprăzarul precum au ținut vânzătorii noștri și am ținut și noi**” (ibidem, p. 25-26)

Câmpinenii stăpâneau locul dinainte de 1659 Martie 10, când este pomenit Vasilie stolnic, vecin cu locul de casă al Radei, fiica lui Antonie croitor, loc aflat: “lângă biserica Ghiormei între locu lui [al Donei neguțătorul Pepano] care au fost cumpărat de la Dumitru logofăt Boancă și între Pano doftorul Palamaru; și **în lung den uliță până în locul lui Vasilie stolnic**” (Potra, *Documente... (1594-1821)*, doc. 42 / 1659 martie 10, p. 120)

Manea și Neagu din Izvoru vând locul lor lui Avram pitarul fiul lui Badea pitarul din București, la 13 Februarie 1692. Avram pitarul și soția lui Bița stăpânesc casele între 13 Februarie 1692 și ante. 1 Martie 1693 (când Avram murise deja). La această dată văduva Bița vinde locul și casele, lui Ivașco logofătul, fiul lui Vasilie logofătul Dâmboviceanul:

Locul lui Dona Pepano era moștenit de la Pană (Pano) Pepano, care cumpărase mai multe locuri în jurul **Bisericii Grecilor (a lui Ghiorma Banul)**, întărite de Matei Basarab, în 1644 Ianuarie 4 (Potra, *ibidem*, doc. 22 / 1644 ianuarie 4, p. 101-103). O parte din locul acesta a fost moștenită de către Ilinca vistiereasa, fiica lui Pană Pepano și soția lui Cârstea vistierul Popescu (din Popești, fiul lui Ghidul Popescu) (ibidem, doc. 122 / 1696 mai 8, p. 208-209, doc. 123 / 1696 mai 8, p. 210-211, doc. 124 / 1696 iunie 10, p. 211-213, doc. 125 / 1696 iunie 11, p. 213-215)

⁸ “Ca să-i fie lui **niște locuri de case aici în orașul domniei mele, în București, în prund priste Dâmboviță, alătura cu apa Dâmboviții, însă de la podul agăi lu Iane în sus, pre marginea Dâmboviții până în locul boiarului domniei mele, Matei Ciorogârleanul vel vistiier**” (Potra, *Documente... (1634-1800)*, doc. 62 / 1693 iulie 12, p. 104-106). Matei Ciorogârleanul era fiul lui Pătru Avanel din Ciorogârla și cumnatul paharnicului Cornea Brăiloiu Drăgoianu (apoi mare ban); Matei era căsătorit cu Păuna Brăiloiu. Cf. N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători...*, Buc., 1971, p. 121-122 / Cornea Brăiloiu (Drăgoianu), p. 149-150. / Matei

- Prăvăliile mănăstirilor Bradul, Codreni⁹, Plumbuita, Mihai-Vodă și altele, înșirate pe “*Ulița ce merge la Curtea Domnească*”, numită apoi “*Ulița către Hanul lui Șerban Vodă*”, iar azi Str. Smârdan. O altă uliță menționată, “*Ulița Brădeanului*” sau “*a Bradului*” – după numele prăvăliilor din hanul acestei mănăstiri -, ar putea să fi fost ori actuala Str. Stavropoleos, o altă uliță care debușa în actuala Str.

Ciorogârleanu; G. Lazăr, *Les marchands en Valachie, XVIIe-XVIIIe siècles*, Buc., 2006, p. 260, 411 / *Annexe VIII: l'arbre généalogique de la famille Ciorogârleanu*.

Isar neguțătorul cel bătrân – care pare a fi identic cu Isar Ghiorma neguțătorul și cămărașul – mai avea trei locuri lângă biserica Grecilor: un loc a fost cumpărat de la Isar, de către Pană (Paan) Pepano (I); al doilea a fost lăsat ca zestre, Asprei, fiica lui Isar, la rândul ei trecându-l asupra ginerelui ei, Panait neguțătorul Primichiriul (Glăbuceariul); iar al treilea a fost dăruit Mănăstirii Bradul din jud. Buzău de către fiul lui Isar. Pană Pepano (I), lasă locul său moștenire, celor doi copii, fiului său Pană (II) și fiicei sale Ilinca, soția lui Cârstea marele vistiernic Popescu (Potra, ibidem, doc. 122/1696 mai 8, p. 208-209, Cârstea stăpânea prăvăliile zestrare “*de sănt acum 28 de ani*”).

Despre Isar neguțătorul cel bătrân v. Potra, ibidem, doc. 66 / 1670 februarie 28, p. 147-148. Conform acestui document, pe același loc au fost întâi niște case ale lui Iane grecul popa, care pare să fie identic cu Iane grecul Papa.

Mănăstirea Bradu (Tisău) din jud. Buzău a fost închinată în 1638 Mai 2 și în 1688 la “*marea mănăstire [Molivoschepastos, hram Adormirea Maicii Domnului] de la Pogoneni [Pogoniana], de la Rumele*” din Epir – cf. Aurel V. Vasilescu, *Mănăstirea Bradu de pe Nișcov*, în *BOR*, 1-2, Ian. – Feb., 1937, p. 63, 66, 67 (n. 2), 68, 72 și 81 – în 1696 Noemvrie 27, “*Constantin Basarab Voevod întărește stăpânirea mănăstirii Bradu peste niște prăvălii din București, în mahalaua Grecilor, pe care le avea danie de la Isa (sau Isar) Neguțătorul*”. Preotul Gabriel Cocora - arată că închinarea s-a făcut la 2 Mai 1639 (*Mănăstirea de la Brad*, GB, 4, Iul. – Aug., 1988, p. 118). Oricum, prăvăliile Mănăstirii Bradului de pe “*Ulița către Curtea Veche*”, trebuie s-ar putea dateze din această perioadă, sau ulterior anilor 1638/1639.

⁹ Potra, *Documente... (1594-1821)*, doc. 234 / 1729 septembrie 29, p. 323. Mathei egumenul Mănăstirii Codreni, jud. Ilfov (ctitoria marilor negustori Pepano), face schimb cu Ioanichie Stavropoleos: el dă un loc “*înfundat între casele dumnealui Grigorie vel serdar și între casele logofătului Mihai*”, iar Ioanichie îi dă un țigan și o țigancă. Grigorie marele serdar este același cu Grigorie Greceanu, vecin cu Mănăstirea și Hanul Stavropoleos (în dregătorie la 16 Mai 1727, cf. Theodora Rădulescu, *Sfatul domnesc și alți mari dregători ai Țării Românești din secolul al XVIII-lea. Liste cronologice și cursus honorum*, D.G.A.S., Buc., 1972, p. III 452; Potra, ibidem, doc. 235 / 1729 noiembrie 18, p. 324 – Grigorie marele serdar face schimb de loc cu Ioanichie Stavropoleos: “*și pentru acest loc mi-au dat sfinția sa schimb un loc de lângă grădina mea ce să hotărâste cu locul lui Mihai logofăt, care loc l-au cumpărat și sfinția sa de la igumenul ot sfânta Mănăstire Codrenii, chir Manthei; - însă în lat stânjeni trei și jumătate și în lung stânjeni doi*”).

Smârdan – probabil Ulița Sf. Dumitru - sau poate chiar Str. Smârdan¹⁰ ?!

- Locurile, casele și prăvăliile proprietatea familiei Bălăcenilor - a căror prezentare urmează mai jos.

Locurile, casele și prăvăliile bălăcenești.

Din actele redată mai jos, se va constata amplasarea proprietăților Bălăcenești mai ales pe actuala stradă Franceză, către biserica Sf. Dumitru- “*De Jurământ*”, dar și către Str. Smârdan, unele loturi având deschiderea pe ambele străzi.

Identificarea acestor proprietăți ale Bălăcenilor o realizăm dinspre zorii epocii moderne către perioada anterioară, pornind de la o precizare a academicianului Constantin Bălăceanu-Stolnici în monografia dedicată familiei sale¹¹:

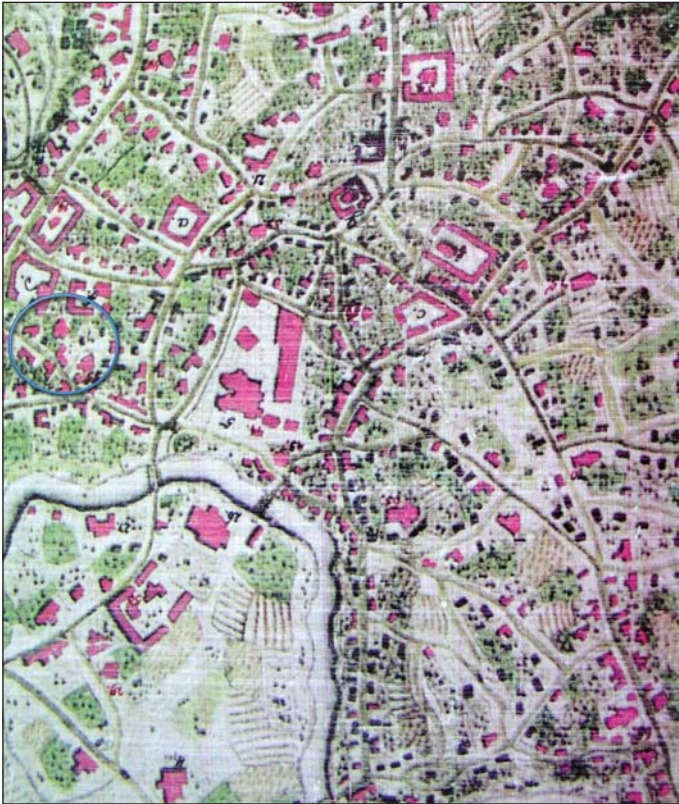
“*În București, contesele dispuneau de un patrimoniu foarte vast. Ele locuiau în mahalaua Sf. Vineri, pe Podul Vergului (Calea Călărași). Mai dispuneau de o clădire pe Podul Mogoșoaiei, în mahalaua Sf. Dumitru (mahalaua Bălăceanu), lângă hanul lui Șerban Vodă, unde erau prăvăliile unui postelnic Porfir, și de multe alte case și prăvălii*”¹².

¹⁰ Năsturel, op. cit., p. 38: “[...] Strada Smârdan (numită ulița care duce la poarta de sus a Curții domnești, apoi Ulița Brădeanului, după acea Ulița Nemțească) [...]”. Identificarea unora dintre casele amintite mai sus, dezvelite arheologic de Muzeul Municipiului București pe străzile Smârdan, Sf. Dumitru, Nicolae Tonitza și Poștei s-a încercat în 2008.

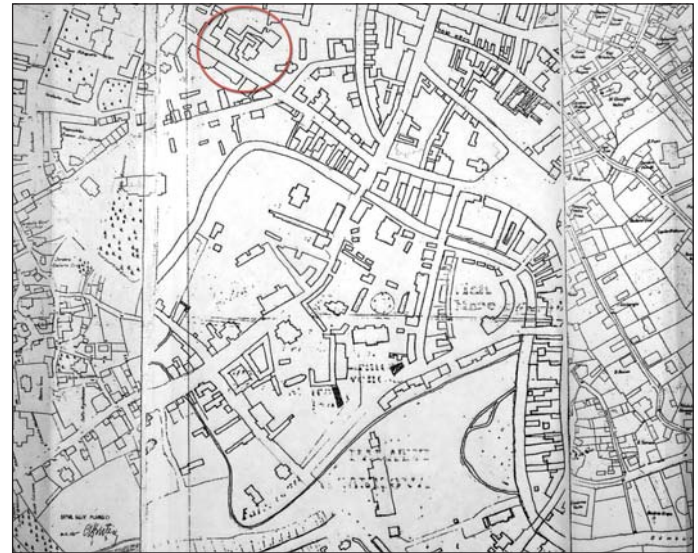
¹¹ Constantin Bălăceanu-Stolnici, *Saga Bălăcenilor*, ed. a II-a, Buc., 2000, p. 63-67. Un loc bălăcenesc diferit de cele tratate anterior este documentat la 1846 Decembrie 1 ca fiind proprietatea clucerului Ioniță Bălăceanu, ale cărui case se învecinau cu locul Elencăi Hiottina și cu al serdarului Dobre (Potra, *Documente... (1821-1848)*, doc. 460, 1846 decembrie 1, p. 516-517). Alt loc era al lui Ștefan vornicul Bălăceanu, ai cărui frați, Costache și Ioan, își împart moștenirea lui, la 1847 Decembrie 23: “*pe care avere au binevoit ca prin diată să lase pe noi suptiscăliții moștenitori, am împărțit astăzi numai casele cu tot locul ce au avut și s-au mai cumpărat, din mahalaoa Ienii și hanul cu toate cumpărăturile făcute, după Ulița Șelarilor și ulița ce duce la casele Castrisoaii, în chipul următor: Hanul cu toate cumpărăturile făcute le-am luat eu logofăt Costache Bălăceanu și casele cu tot locul ce au avut și s-au mai cumpărat le-am luat eu logofăt Ioan Bălăceanu [...]*” (Potra, op. cit., doc. 479, 1847 decembrie 23, p. 535 – han vândut ulterior lui Mihail Anghelovici, 1848 Aug. 24).

¹² Constantin Bălăceanu-Stolnici, op. cit., p. 67 ; Potra, *Documente... (1594-1821)*, doc. 441 / 1786 februarie 5, p. 545-546 (locul Mariei

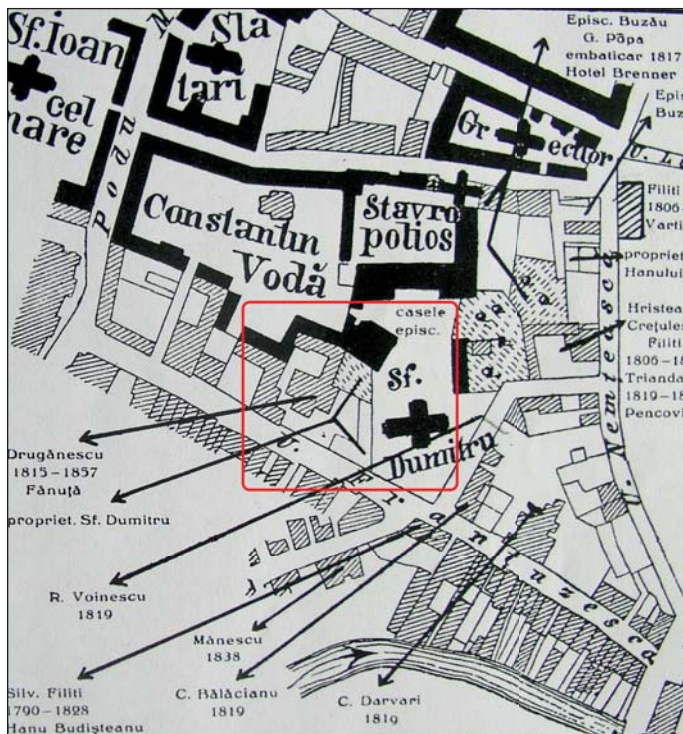

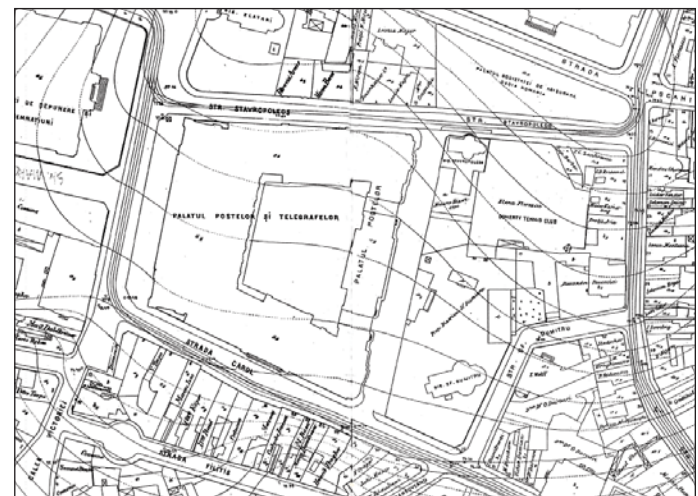
Planșa 1 - Planul lct. F. Purcell, 1789

Planșa 2 - Planul Borroczyn, 1843-1846 (copie Sfințescu, 1915)

Planșa 3 - Planul Jung, 1856, cu adnotările g-ral P. V. Năsturel

Planșa 4 - Planul I.G.A., 1911

Din două acte din 1785 reiese că Bălăcenii aveau un loc cu case (cârciumă) în mahalaua Sf. Dimitrie. Primul act este o danie către biserica Sf. Gheorghe-Vechi, din 1785 Iunie 14, din care rezultă următoarele: peste drum de altarul bisericii Sf. Dimitrie era un loc pe care se găsea o casă cu pivniță, locul fiind proprietatea Mariei Bălăceanu, iar casa proprietatea Ecaterinei, văduva lui Ioniță marele stolnic Bălăceanu. Casa fusese cumpărată de Ecaterina de la logofătul Andrei al episcopului Cosma al Buzăului. Actul de danie arată:

“[...] am închinat danie sfintei și dumnezeieștei biserici de aici din București, o casă cu pivniță de piatră dedesupt, ce este peste la drum la altarul bisericii Sfântului Dimitrie, pă locul dumneaei jupînesei Marii Bălăceanchii. Și să vecinește această casă din sus cu părintele popa Toma eclisiarh sfintei biserici Domnești, din jos cu preotul... popa Sima proin protopop. Care casă îmi este și mie cumpărătoare de la logofăt Andrei ce este la prea sfinția sa părintele episcop Cosma, la care sfântă biserică să cinstește și să prăznuește hramul sfântului marelui mucenic și purtătorului de biruință Gheorghie ce să numește Vechiu. Care sfântă biserică este zidită din temelie de răposatul dumnealui jupan Nedelco vel dvornec, la leat 7000 [1492] [...] Eu Catrina Bălăceanca, soția răposatului Ioniță Bălăceanu, adeverez [...]”¹³
- v. planșa 1.

Deci acest rând de case fusese închinat bisericii Sf. Gheorghe-Vechi, ctitorie a strămoșilor Bălăcenilor.

Ceva mai târziu, la 27 iunie 1796, Maria Bălăceanu îi dăruiește marelui logofăt Constantin (Costache) Știrbei o cârciumă, lângă absida altarului bisericii Sf. Dimitrie:

Bălăceanca vecin cu prăvăliile postelnicului Profir și cu locul biv vel clucerului Constantin Bălăceanu). Contesele Smaragda + 1795 (Maica Samaria), Maria + 1797, și Elena (Ilinca) + p. 1804 erau fiicele lui Ion “Groful”, adică contele Bălăceanu (1688 + 1738, ucis) – ce moștenise titlul nobiliar acordat de austriaci tatălui său Constantin aga Bălăceanu, cel căzut la Zărnești – și pribegise toată viața prin Imperiul Romano-German împreună cu familia sa (Bălăceanu-Stolnici, op. cit., p. 61-62).

¹³ Potra, *Documente... (1594-1821)*, doc. 433, 1785 iunie 14, p. 534-535.

“(semnătura mitropolitului Dosithei)

Adeverez cu zăpisul meu la mîna dumnealui vel logofăt Costache Știrbei, precum să să ste că i-am dat dumnealui niște loc de danie, din locul meu de aicea din București din mahalaoa Sf. Dimitrie în ulița care trece pă la oltar (altarul) aceștii biserici, pe cvare se află o bina cârciumă a Sf. Gheorghie-Vechiu, care loc îi este fața l pod, stînjiți trei și palme două; și lungul, pînă în colțul grajdului dumnealui dohtorului Costandin, stînjiți nouă tocmai.

Și să aibă a stăpîni acest loc cu bună pace ca un ohavnic și stătător în veci, dumnealor,, coconii, nepoții și strănepoții dumnealor, de către mine și de cătră tot neamul meu, că l-am dat dumnealui de a mea bună voie.

Și pentru mai adevărată credință, am iscălit mai jos puind și pecetea.

1796 iunie 27

Maria Bălăceanca adeverez”¹⁴.

”Al doilea act este plângerea Mariei Bălăceanca asupra Catrinei stolniceasa Bălăceanca din 1785 Decembrie 1:

“[...] cum că cumpărând stolniceasa o cârciumă ce este făcută pe un loc al dumneaei ce-l are în mahalaoa Sfântului Dimitrie, cu chirie pe an câte taleri 10, atunci după cumpărătoare au dat cevași din chiria locului acei cârciume [...]”¹⁵.

Prin diata Mariei Bălăceanu din 1797 aprilie 20, ea lăsa o mare parte din averea sa fiului său de suflet, Petre, iar restul unor rubedenii, precum:

- Paharnicului Constantin Bălăceanul:

“[...] Trei stînjiți de loc ce sînt supt binaoa cârciumii popilor Sfântului Gheorghie Vechiu, este dată danie mai dinainte prin scrisoarea dumnealui dvornecului Costandin Drăgănescu”¹⁶.

- Lui Mateiaș Cantacuzino:

¹⁴ Potra, *Documente... (1594-1821)*, doc. 484, 1796 iunie 27, p. 599.

¹⁵ Potra, *Documente... (1594-1821)*, doc. 437 / 1785 decembrie 1, p. 539-540. Catrina stolniceasa Bălăceanca născută Cantacuzino (călugărită Eupraxia) era soția lui Ioniță stolnicul Bălăceanu + 1801. Fiul lor Mihai (I) + 1784 a fost întâiul soț al Sultanei Pârșcoveanu, ulterior soția marelui ban Constantin (V) Bălăceanu, ce va moșteni casele din Mahalaua Bălăceanului, vândute apoi lui Petre Ișlicarul (Bălăceanu-Stolnici, op. cit., p. 89, 95).

¹⁶ Potra, *ibidem*, doc. 489 / 1797 aprilie 20, p. 606-607.

“[...] Un loc de supt binalele șatrului Polizu [...]”¹⁷

“[...] Și din locul ot București, din mahalaoa Sfintului Dimitrie, iar nu are soru-mea parte, fiindcă acest loc au fost vîndut de răposata maica noastră, în urma morții tătîni-mieu, pînă cînd ne aflam din pricina răzmiriții în Brașov și făcîndu-să pace și viind noi aicea în țară am luat bani cu dobîndă de la ovrei de **am răscumpărat, cu judecată, locul de la Climent Dudescu**”¹⁸ - v. planșa 1.

Acesta este locul Caselor Bălăcenești, ale ramurii agăi Constantin Bălăceanu, care, după moartea sa tragică în bătălia de lângă Zărnești (11/21 august 1690), ajunsese în proprietatea marelui vornic Constantin Dudescu. În apropiere, unde debușează Str. Poștei în Str. Franceză, în 2007-2008, au fost dezvelite mai multe rînduri de case. După uciderea Brâncovenilor și Cantacuzinilor, o parte din locul Bălăcenilor, unde au fost casele – inclusiv parte din locul bisericii - au fost cotropite de diferite persoane. Aceste încălcări ale proprietăților Bălăcenilor au dublat confiscarea (« prădalica ») în 1690 a unei porțiuni din proprietatea bălăceanească de către Domnitorul Constantin Brâncoveanu, căruia i se atribuie construirea aici a Hanului Constantin – Vodă¹⁹.

¹⁷ Potra, ibidem, doc. 489 / 1797 aprilie 20, p. 607.

¹⁸ Potra, ibidem, doc. 489 / 1797 aprilie 20, p. 609. Mama lor era Ilinca născută Brezoianu. Dintr-un alt act rezultă că părintele Climent Dudescu cumpărase locul de case de la marele spătar Ghica. Apoi Climent le vînduse stolnicului Coduratu care a construit case noi “pă locul caselor celor vechi” ale fetelor doctorului Dimitrie Gorgali Notara. Ultimul era al doilea soț al Saftei + 1757, soră cu Barbu (III) Bălăceanu + 1733 și cu Chira. Barbu a fost soțul Saftei Asan, remăritată după moartea lui năpraznică cu Preda Drugănescu; ei au fost părinții lui Constantin (V) Bălăceanu de la Stolnici. Cel din urmă s-a judecat ani în șir cu fratele său vitreg, Scarlat Drugănescu, spre a reintra în posesia moșiilor și caselor bălăcenești atribuite mamei lor Safta (Potra, *Documente... (1594-1821)*, doc. 437/1764 octombrie 8, p. 461; Bălăceanu-Stolnici, op. cit., Genealogia Bălăcenilor, tabelele I, II, p. 328-331).

¹⁹ Generalul P. V. Năsturel arată că nu a găsit nici un document privind închinarea veniturilor hanului și prăvăliilor construite pe locul Bălăceanului de către Sf. Constantin Brâncoveanu. Mai departe arată că „Ceea ce ar confirma însă această aserțiune, este

În 1757 este atestată următoarea situație:

“[...] Milostiu bojiu Io Costandin Nicolae vovod I gospodar prăd zemli Vlahisocie.

La divan înaintea domniei mele avu judecată popa Vasilie din București, de la biserica sfântului Dimitrie, cu Tănase logofăt de visterie, zicând popa Vasilie cum că nește case cu pivniță ce sânt în curtea bisericii despre poartă și de danie bisericii le stăpânește Tănase logofătul fără de a nu da bisericii nimic.

Tănase logofătul nu au tăgăduit, numai au răspunsu că și socru-său popa Călin le-au stăpînit și cumnată-său popa Istrate, prefăcându-le iarăși le-au stăpînit. Și de zestre fiindu-l date le stăpînește și el.

I s-au cerut să arate vreo dovadă că au fost ale socru-său și n-au avut; s-au întrebat și pentru loc de au fost al socru-său sau al lui și singur au mărturisit că locul să numește al Bălăceanului. Deci fiindcă și biserica este zidită iar pă loc al Bălăceanului, l-au cumpărat dumnealui Costandin Dudescu vel vornic. Și față fiind și dumnealui la divan au mărturisit că lui Tănase logofăt nici i-au vîndut loc dintr-aceia, nici nu i-au dat dumisale vreo chirie.”²⁰

Pe bună dreptate se întreba Generalul Petre Vasiliu-Năsturel: “Poarta bisericii era atunci unde este și azi: da în “Ulița cea mare care duce la poarta de sus a Curții domnești”. Apoi Vornicul Dudescu cumpără restul locului bălăcenesc. Unde era acel loc, dacă nu alături cu poarta”²¹ Pe de altă parte, un act din 1696 august 20, lămurește astfel chestiunea:

Io Constantin Voievod Brâncoveanu întărește lui “[...] Asan Cămărașul și frăține-său lui Ianache etc. să le fie locul de case și de prăvălii în mahalaua de la biserica Bălăceanului, care loc iaste alătura pre lângă locul Badii Vornicul Bălăceanul, în

faptul că Hanul și locurile Bălăceanului devenite domnești, se văd trecute sub stăpînirea mănăstirii Văcărești” (op. cit., p. 40). Dealtfel nici George Potra în a doua ediție a monografiei *Istoricul Hanurilor bucureștene*, Buc., 1985, p. 55-65, nu publică nici un document ori extras din timpul domniei Brâncoveanului privind construirea, dotarea și închinarea Hanului Constantin-Vodă, care îi este atribuit.

²⁰ Potra, ibidem, doc. 344, 1757 noiembrie 5, p. 437; Năsturel, op. cit., p. 39-40 – v. nota 18.

²¹ Năsturel, op. cit., p. 40.

lung până în locul Mitrii Șălarul stânjeni 13 și în lat stânjeni 15 pentru că l'au cumpărat Asan de la Manta zaraful, drept bani gata taleri 40; care loc și Manta îl cumpărase de la Eftimie și fămeia lui Stanca.

Și iar să fie lui Asan un loc tot aci în acea mahala în dosul casei lui Iane Pitarul și iar pre lângă locul Bălăceanului, care loc iaste pre din sus alătura cu locul ce au cumpărat de la Manta Zugraful în lung pre lângă curtea Bălăcianului stânjeni 7 și în curmeziș până în Uliță stj. 7 1/2 . Pentru că acest loc de casă fost-a al sfintei biserici ce să chiamă biserica Grecilor, dat de pomană de Mihul Pitariul de acolo de la Rumeli de la Arghiro-Castro și Mihul îl cumpărase de la Zamfir și de la femeia lui Aspra, feciorii lui Statie bulucbașa și de la Chirca i Dumitro frații Zamfirii, care și ei îl cumpărase de la Nicula Sărbul.

Acum, întâmplându-se de au ars târgul Bucureștilor și arzând și sf. Bisearică a Grecilor și stricându-se și zidurile bisericii foarte rău și aflându-se și părintele Malahia Episcopul de acolo de la eparhia ce să chiamă Pogonianis, aici în țar(ă), s'au apucat ca să direagă, această sf. Bisearică și lipsindu-le banii, au făcut vânzător locul de casă (care tot nu producea nimic) pentru taleri 30, lui Asan Cămărașul²².

Finalul odiseei Caselor Bălăcenilor se petrece între prima jumătate și a doua jumătate a veacului al XIX-lea. În monografia sa, acad. C. Bălăceanu-Stolnici precizează:

“Constantin III (Dinu) [de la Stolnici] a continuat să lupte și după moartea bunicii sale prin judecăți cu vecinii de moșie, apoi (1757) cu Scarlat Drugănescu, fiul din a doua căsătorie a mamei sale, Safta Asan-[Micșunescu] – Drugănescu. Aceasta cu greu și-a împăcat fiii (înainte de a se călugări, la Țigănești), rânduindu-i și moștenirea (1757) cu blestemele însoțitoare obișnuite”.

La nota 3 precizează: “Cu acest prilej i-a lăsat lui Dinu o casă în București, în mahalaua

Sf. Dumitru, și moșia Rușii lui Asan”²³. Deci, locul Caselor Drugănescu-Filipescu – de unde, zice-se, ar fi izbucnit Marele Foc la 1847 – rezultă că era, foarte probabil, loc bălăcesc.

Constantin (Dinu, Costache) Bălăceanu (+ 1843) a stăpânit aici case, datorită drepturilor zestrare ale celei de-a doua soții, Maria, născută Drugănescu. Dar el nu era un Bălăceanu decât prin căsătorie, altfel zis, «era ginerit pe moșie»²⁴. Văduva lui “răscumpără embaticul casei și locului care are 7 stj. Fața, 8 fundul, iar lungimea 23 stj. și se învecinește spre răsărit și nord cu prăvăliile mănăstiri Văcărești, spre apus cu piața Costandin Vodă și spre sud cu Ulița ce merge în curtea fostului han Costandin-Vodă”²⁵ - v. planșele 2 și 3.

Fiica lor, Elena Caribolu, la a doua ei căsătorie cu maiorul Petre Macca, primește prin act dotal din martie 1880, “casa din strada Carol No. 3 cu toate dependențele, locul și împrejmuirea ei ce o am cumpărat dela licitație publică etc”²⁶.

“La 20 Ianuarie 1891 Primăria Capitalei expropriează imobilul din strada Carol I-iu No. 3 pentru suma de 275 000 lei”.

Odată cu acest imobil era expropriat și prăvălia fostă a serdăresei Ralița Boiaroglu, lipită de Hanul Constantin-Vodă, iar la răsărit învecinată cu prăvăliile lui Ioniță Popescu²⁷.

Dar Casele Bălăceanu (probabil) – Asan – Drugănescu ar putea fi identificate cu cele de pe Str. Carol I-iu No. 9 colț cu Hanul Constantin-Vodă. Aceste case trecuseră prin următoarele mâini:

1782 mai 10 – Safta Brezoianca șetrăreasa

1819 martie – Ioniță vornicul Știrbei primește

²³ Bălăceanu-Stolnici, op. cit., p. 89. Completările dintre parantezele drepte se datorează lui DDI.

²⁴ Constantin era nepotul de fiu al negustorului Gheorghe din Arvanitohori, zis Pălăceanu. Abia după căsătoria cu Marghioala Drugănescu din Miroși, strănepoata Saftei Asan-Bălăceanu-Drugănescu, și-a luat numele de Bălăceanu (Mihai Dimitrie Sturdza (coordonator și coautor), *Familiiile boierești din Moldova și Țara Românească*, vol. I, Buc., 2004, p. 176).

²⁵ Acte din 23 decembrie 1844, 22 ianuarie 1845, 2 martie 1870 (Năsturel, op. cit., p. 42).

²⁶ Năsturel, op. cit., p. 43.

²⁷ Ibidem, p. 43.

²² Năsturel, op. cit., p. 41.

Carte patriarhicească de stăpânire a caselor fără a mai plăti embatic M-rii Văcărești.

1837 septembrie 10 – Este aminitit testamentul lui Ioniță vornicul Știrbei prin care lasă locul și casele soției sale.

1847 martie 23 – Focul cel Mare provocat, zice-se de fiul Drugăneascăi, C. Filipescu, ar fi izbucnit de la etajul (parterul supraînălțat al acestor case).

1857 aprilie 23 – Zoe Grecov născută Drugănescu ce moștenise casele de la tatăl ei, căminarul Gheorghe G. Drugănescu, vinde casele sale din Ulița Franțuzească, Mahalaua Sf. Dumitru, serdarului Mihalache Anghelovici.

1873 mai 8 – Elisa M. Anghelovici primește ca zestre locul și Casele Drugănescu, la măritișul ei cu locotentul Athanasie I. Fănuță (fiul lui Ioan Fănuță, alias Zilot Românul, ultimul cronicar muntean)

1877 ianuarie 30 – Surorile Ecaterina M. Atanasiu și Elisa A. Fănuță, născute Anghelovici, își împart moștenirea: casa din Str. Carol I No. 9 îi revine Elisei.

Ante 1884 iunie 13 – Casele Vasile Gugiu de pe Str. Carol I No. 7 au fost dărâmate.

1884 iunie 13 – Vasile Gugiu vinde o porțiune din imobilul său de la No. 7, către Elisa A. Fănuță, deoarece forma un intrând dezavantajos pentru V. Gugiu.

1891 septembrie – Primăria Capitalei expropriază întreg imobilul de pe Str. Carol I No. 9, pentru suma de 300 000 lei. Apoi acesta este demolat – v. planșa 4, situația din 1911.

Casele Bălăceanu (probabil) - Asan-Drugănescu - Fănuță – aflate la Vest de biserica Sf. Dumitru -, unde ar fi fost unul din focarele incendiului din ziua Paștilor anului 1847²⁸, au fost afectate parțial de acesta, fiind refăcute ulterior. Au fost în ființă până după anii 1853-1873, când se desfășoară dărâmarea Hanului Constantin -

Vodă²⁹ și a caselor limitrofe³⁰. Mai exact, existau la 1854-57 când le fotografiază Angerer³¹ și au fost dărâmate în 1891³².

Corelând cele prezentate mai sus cu vestigiile dezvelite arheologic în anii 2007-2008, avem următoarea situație:

Exact la răscrucea străzilor Poștei și Franceză³³ și de-a lungul împrejmuirii bisericii Sf. Dumitru vestigiile corespund la două clădiri diferite:

- o clădire cu funcțiune comercială, după forma planului la 1844-46 și 1852³⁴ - care era proprietatea Metohului Episcopiei Buzăului

- altă clădire care fusese Casa Drugănescu³⁵ având în vedere întinderea, dimensiunile monu-

²⁹ Potra, op. cit., p. 62-64.

³⁰ Năsturel, op. cit., p. 43-45.

³¹ Emanuel Bădescu, *Bucureștii în imagini în vremea lui Carol*, vol. I, Buc., 2006, p. 45.1

³² Năsturel, op. cit., p. 44-45.

³³ Din punct de vedere legal, Strada Sf. Dumitru exista înainte de 1789, când este documentată de Planul F. Purcell precum și înainte de 1844-1846, când este atestată de Planul Bucureștilor, ridicat de către baronul maior R. A. Borroczy. Alinierea veche a străzii a fost recunoscută de către Ministerul de Interne la 5 Mai 1869. Aproape concomitent a fost recunoscută și alinierea străzii Franceză, tot în 1869.

Pentru toate a se vedea: Plan von der Haupt und Residenz Stadt Bukuresht, in der grossen Wallachey [...], Maasstab vor 1 400 klafter, 1789, cota H.S. 92, BAR – CS. Publicat prima oară în *Atlasghid...*, vol. I, 1999, caroul 6, p. 129.

Planul Orașului București, ridicat de Baron Maior Rudolf Arthur Borroczy la porunca M.S. Domnitorului Gheorghe Bibescu, 1844-1846, copie din 1915, coordonată de ing. urb. Cincinat Sfunțescu – caroul 50, Arhiva CITA – UAUIM.

AN – DAMB, Fondul Planuri cu Alinieri de Străzi, Dos. 147 / 1889-1890. Vezi și fotografia bisericii Sf. Dumitru, din 1873, datorată lui Moritz B. Baer; aflată în fondurile Cabinetului de Stampe al BAR și reprodusă de către Emanuel Bădescu în opera sa, *Bucureștii în imagini...*, p. 234-235 „*Biserica de Jurământ / Church of Oath*”. Biserica este văzută dinspre Vest, iar la Est, printre ramurile arbuștilor ce creșteau în cimitirul bisericii, se poate zări caldarâmul unei străzi. Totodată vezi și fotografia bisericii, a ruinei Caselor Episcopiei Buzăului (lângă Str. Franceză), a Caselor Asan-Drugănescu și a Caselor Metohului Episcopiei Buzăului, datorată farmacistului Ludwig Angerer (1854-57) – la p. 44-45 ; AN-DAMB, idem, Dos. 134 / 1869.

³⁴ I. C. Filitti, op. cit., 1932, p. 20.

³⁵ Năsturel, op. cit., p. 44-45 – aici locuia familia Anghelovici „*domiciliați în suburbia Sf. Dumitru, strada Carol I, no. 9*”.

²⁸ Dr. G. Severeanu, Directorul Muzeului Municipiului București, *Bucureștii șz b Focul cel Mare*, în *Urbanismul*, Martie-Aprilie, 1932, p. 87

mentale ale beciurilor dezvelite până acum, modul de boltire (*en berceau*, specific jumătății secolului XVII), precum și lipsa vreunei urme (vizibile) de incendiu devastator, precum acela din 1847. Aceste case existau cel puțin din 1782 (proprietatea Saftei șetrăreasa Brezoianca); devin proprietatea Zoei Asan Drugănescu Grecov, iar mai târziu a serdarului Mihalache Anghelovici. Fiicele acestuia fac partaj, la 30 Ian. 1877, Eliza (soția căpitanului Fănuță) primind casele; expropriate la 13 Iunie 1884 și dăruite³⁶

- în urma dăruirii acestor case a fost posibilă trasarea limitei estice a viitorului amplasament al Palatului Camerei Deputaților, ulterior schimbat cu locația actualului sediu al Primăriei Capitalei³⁷. Prin decizia Consiliului de Miniștri din 26 Iulie 1892, s-a hotărât ca pe acest amplasament să fie construit Palatul Poștelor. La 20 Octombrie 1894 este pusă piatra de temelie a Palatului Poștelor, Telegrafului și Telefonoanelor, proiectat de arh. Alexandru Săvulescu³⁸.

Alte locuri și prăvălii poseda Smaragda Bălăceanu – fiica grofului Ion Bălăceanu, ucis de otomani în 1738 -, “*pe ulița ce mergea la hanul lui Șerban Vodă*”³⁹.

Ulterior actului de danie din 1785, constatăm că, în vecinătate, mai exact la Est, erau alte locuri ale Mariei Bălăceanca, cuprinzând case și prăvălii: unul dăruit Catincăi, fiica Ilincăi, unul închiriat Mariei Cantacuzino, altele închiriate postelnicului Profir, lui Alexie ișlicar și lui Dimitrie Polizu.

Locul dăruit în 1786 februarie 5 ca zestre Catincăi:

“*Dat-am această scrisoare a mea la mîna dumneaei Jupănesii Ilinchii, precum să să știe ca avînd dumneaei o copilă de vîrstă, anume Catrina, și vrînd dumneaei acum ca să o căsătorească, au*

³⁶ Ibidem.

³⁷ *Analele Arhitecturii și artelor cu care se leagă / 1891.*

³⁸ Ștefan Ionescu, *Podul Mogoșoaiei (Calea Victoriei)*, Muzeul de Istorie a Orașului București, SPC, 1961, p. 31; Angelo Barbu Popescu, *Palatul Poștelor*, în MIMB, vol. XVII, 2003, p. 365-369.

³⁹ Constantin Bălăceanu-Stolnici, op. cit., p. 64.

venit acum și la mine, ca să o ajuterez, cu ce-mi va fi cu puțință. Și neputînd cu altcevași să o ajuterez și fiindcă este chirgiică veche și dîndu-i dumneaei casa de zestre, I-am dat și eu locul casii de pomană, cu știrea și cu voia și a surorilor mele. Însă să să știe și locul casii aceștia cît coprinde, latul la fața podului stînjiți doi și jumătate și o palmă și latul în fundul curții stînjiți trei și jumătate și trei palme; și lungul despre prăvăliile postelnicului Profir stînjiți treisprezece și jumătate; și iar lungul despre dumnealui biv vel clucer Costandin Bălăcean, care au fost iar al mieu, stînjiți doisprezece și un sfert.

Ci să aibă a-l stăpîni cu bună pace dumneaei și copiii dumneaei, că I l-am dat de pomană pentru sufletul nostru.

Și pentru mai adevărată credință, am iscălit mai jos, puind și pecetea.

1786 februarie 5

Maria Bălăceanca⁴⁰.

Ulterior, la 9 septembrie 1793, Maria Bălăceanca se răzgîndește și le vinde locul respectiv de casă, pentru 262 taleri și 1/2:

“*Încredințez acest zapis al mieu la mîna dumnealui stegarului Iamandi i soacrii dumnealui Jupănesii Ilinchii. Precum să să știe că avînd dumnealor o casă pe locul mieu, aicea în București în mahalaoa Sfîntului Dimitrie, care să numește locul Bălăceanului și făcînd eu locul de vînzare, m-am tocmit cu dumnealor de le-am vîndut locul casii, dumnealor. Însă latul la fața podului, pe podul carele merge de la poarta Curții domnești cei vechi spre Hanul lui Șărbănu Vodă, stînjiți doi și jumătate și o palmă, și latul din fundul curții stînjiți trei și jumătate și trei palme; și lungul locului despre prăvăliile lui postelnicu Profir, care sînt iar pe locul mieu, stînjiți treisprezece și jumătate; și iar lungul despre casa ce au cumpărat dumnealui biv vel clucer Costandin Bălăceanul, care au fost iar al mieu, stînjiți doisprezece și un sfert. Care loc s-au tras cu vornicel domnesc, anume Nedelco Burcu,*

⁴⁰ Potra, *Documente...* (1594-1821), doc. 441, 1786 februarie 5, p. 545-546.

stînjenu lui Șărbănu Vodă.[...]”⁴¹.

Locul închiriat de la Maria Bălăceanu de către Maria Cantacuzino:

“Precum să se știe că având eu o pereche de case aici în București, în mahalaoa Bălăceanului, pă locul dumneaei Marii Bălăceancăi, cu chirie pentru loc pe an taleri unsprezece și jumătate, care case ne sânt rămase de clironomia răposatului soțului meu cluceriului Zamfirache. Și dumnealui Ioniță vel logofăt fratele răposatului de la răposatul fratele dumnealor Zaharia cămărașul și mai nainte făcându-le noi amândoi vânzătoare tot dumisale dohtorului Costandin ne-au fost dat prețu taleri 2750 ca să le cumpere.

Ci după protimisis ce am avut, am cumpărat-o eu și partea jumătate de case a dumnealui cumnatului Ioniță vel logofăt, numărându-i dumisale banii aceștii sumi pă jumătate, am rămas însumi stăpână singură pe acele case, după zăpisiul dumnealui ce mi-au dat la leta 1789 octomvrie în 4.

Acum dar, și eu având trebuință de bani, le-am făcut vânzătoare aceste mai sus arătate case, tot dumisale dohtorului Costandin Dărvări, tot într-acest mai sus arătat preț, adecă taleri două mii șapte sute și cincizeci [...]”⁴².

⁴¹ Potra, ibidem, doc. 466, 1793 septembrie 9, p. 574. Acest loc din mahalaua Bălăceanului aparținuse inițial Catrinei Bălăceanca, “cea care stăpânea moșia dintr-aceva mahala, și arătându-ne că-l are dăruit vânzătorilor”; locul cuprindea “casă cu prăvălie la poarta Curții domnești cei vechi din sus, pă ulița ce merge spre Hanul lui Șărbănu Vodă, care casă este cu pămîntul ei, fără de chirie”, proprietatea lui Iamandi ișlicarul și a soției sale Ilinca, a fost vândut de către deținători, lui Nicolae Saegiu Gelepul, pentru 1 435 taleri. Amplasamentul casei cu prăvălie: “Însă să se știe că locul are această casă cumpărată, în jos în fața podului stînjeni doi și jumătate și o plamă, iar latul și fundul curții stînjeni trei și jumătate; și iar lungul despre dumnealui biv vel clucer Costandin Bălăceanu, stînjeni doisprezece și un sfert” (Potra, ibidem, doc. 481, 1796 februarie 2, p. 595-596).

⁴² Potra, ibidem, doc. 451, 1790 iunie 20, p. 557-558. Casele lui Zaharia biv vel cămăraș fuseseră ale răposatei Irinotei sin Elena Mamii, care, la moartea ei lăsase să fie vândute, ceea ce se și întâmplă, în 1784 Aprilie 30. Casele au fost cumpărate de Zaharia cămăraș pentru 1750 taleri. Casele erau “în mahalaoa ce se numește a Bălăceanului, pă locul dumneai jupănesii Marii Bălăceancăi” (Potra, ibidem, doc. 419, p. 512-513). Zaharia biv vel cămăraș este același cu Zaharia Cernovodeanul care a deținut dregătoria de mare cămăraș în 1777 iulie 9 (Th. Rădulescu, *Sfatul domnesc...*, p. 660)

La 30 mai 1796, doctorul Constantin Darvari cumpără o prăvălie cu locul ei, de la Tănăsie fiul lui Antiohie logofătul de vistierie, învecinată cu o prăvălie a sa de la poarta din sus a Curții domnești:

“Încredințez cu zăpisiul meu acesta la mîna dumisale Costandin dohtorului, precum să se știe, că o prăvălie ce au fost zestre dată de răposatul tată-meu soru-mii Sarii ce au ținut-o în căsătorie Ivan șalvaragiu, care prăvălie este la poarta din sus a Curții domnești cei vechi, cu pămîntul ei ohabnic. Și este între prăvăliile dumnealui numitului dohtor și între altă prăvălie a mea ce este tot întru învâliș și păretele de mijloc este de frați. Și coprinsul locului atîta este precum să vede despărțit cu uluce care sînt din prăvăliile dumnealui numitului dohtor și despre a mea.

Iar stînjenu pămîntului în lung sînt adică cît ține binaoa prăvălii și locul din dos opt stînjeni și o șchioapă, cu stînjenu răposatului întru fericiți Șărbănu Vodă. În față, la pod, din prăvăliile dumnealui dohtorului, însă din părete și pînă în păretele de frați stînjeni doi fără de trei palme proaste. În dosul prăvălii, iar din zidul prăvăliilor dumnealui dohtor și pînă unde sînt ulucile despărțite iarăși pînă în păretele de frați este un stînjenu și palme proaste șase și două degete; la mijlocul locului stînjenu unul, palme patru proaste. Din ulucele ce sînt gard despre locul prăvăliilor dumnealui dohtorului și pă lîngă zidul pivniții dumnealui vornec Brîncoveanul stînjenu unul, palme trei proaste, după cum ulucile ce sînt gard arată.

Deci întîmplîndu-se moarte atît soru-mii soții lui Ivan cît și copiilor lui și fiind datorie la mijloc și neavînd alt tropos de plată și mai vîrtos ca să mă izbrănesc și de cumnată-mieu Ivan, cu a-i da a treia parte după pravilă, am vîndut această prăvălie dumnealui mai sus numitului Costandin dohtorului în taleri 950, adecă nouă sute cincizeci tocmai, ca unul ce dumnealui să cade a lua după protimisis ce are acele două prăvălii ale dumnealui, precum să vede. Însă față fiind și cumnată-mieu Ivan, care acești bani l-am primit toți deplin în mîinile mele.

Drept aceia cu acest zăpisi al meu să aibă

dumnealui i cocoana dumnealui și fiii dumnealui ori cîți Dumnezeu îi va dăruî, a stăpîni această numită prăvălie, de către mine și de către tot neamul meu, nesupărat, să fie stătătoare și ohabnică. Iar alte zapise nefiind deosebit numai pã numele aceștii prăvălii, fără de numai cărți domneștii i alte cărți de judecată care copriind pentru mai mult loc, și a altor prăvălii, acelea au rămas la mine în păstrare, fiindcă eu sînt cu stăpînire de alte două prăvălii tot acolo. Pentru care într-acest chip fiindu-mi așezămîntul și tocmeala vînzării, mai jos cu mîna mea m-am iscălit spre încredințare.

1796 mai 30

Tănase sin Antiohie logofăt za Divan, vînzător Eu Ivan șlvaragiu cumnatul logofătului Tănase adeverez. Și neștiind eu carte m-au iscălit logofătul Androne cu zisa mea, puindu-mi și pecetea.

Androne Morăglăvean [?], martor

Cu zisa și învățătura numiților, vînzătorului i-am scris acest zăpis eu Răducanul logofăt și martor ⁴³.

Tot doctotul Darvari cumpără de la Maria Bălăceanca locul caselor închiriate de către Maria Cantacuzino, în 1790 iunie 20:

“Adeverez cu zăpisul meu la cinstita mîna dumnealui dohtorului Costandin Darvari, precum să știe că fiind casele dumisale clădite pã locul meu ce este la mahalaoa Sfîntului Dimitrie, care loc îmi este și mie rămas de la părinți și vrînd să-l cumpere dumnealui, m-am învoit de a mea bună voie, nefiind silită de nimenea, și cu știrea rudelor mele de l-am vîndut dumnealui în taleri 1 700, adecă una mie șapte sute. Care banii i-am primit toți deplin în mîinile mele, față fiind la această tocmeală și alte obraze care mai jos să vor iscăli.

Și ca să știe latul și lungul acestui loc: latul la poarta curții stînji opt și palme șapte, mijlocul pã lîngă scara casii stînji doisprezece și palme șapte și fundul grajdului și al șopronului stînji cinci și palme trei; și lungul locului să știe de la poarta curții cum intri din dreapta pînă în fundul curții stînji cincisprezece și palme una, asemenea

și din fundul curții lui Ioniță ișlicar pînă la fundul grajdului iarăși stînji cincisprezece și palme una.

Această măsurătoare s-au făcut cu stîjnenul mării sale Șarban Vodă și **ulicioara ce iaste din podul cel mare pînă la poarta curții dumnealui** să aibă dumnealui voie a umbla cu bună pace.

Deci am dat acest zăpis la mîna dumnealui ca să-și stăpînească numitul loc ce s-au zis mai sus, atît dumnealui cît și coconii dumnealui i tot neamul dumnealui, neclătît de mine și de tot neamul meu. Și să le fie moșie ohabnecă în veci. Și pentru mai adevărată credință am iscălit dinpreună și cu soru-mea, puindu-ne și peceteile noastre

1796 septembrie 6

București

Maria Bălăceanca adeverez

Elenca Bălăceanca adeverez⁴⁴.

După decesul Mariei Bălăceanca (1797 ante mai 16), epitropii averii ei, urmînd voinței sale testamentare, vînd doctorului Constantin Darvari, pentru 850 taleri:

“[...] un loc sterp ce-l are în mahalaoa Sfîntului Dimitrie, în dosul locului numitului dohtor, care l-au ținut mai dinainte o femeie văduvă anume Velisaroaia, împreună și cu limbă de loc tot alătura”

La finalul actului citat este și delimitarea locului vîndut:

“[...] Locul Velisarii

Stînji, palme, latu

nouă, una, din ulucele șătrarului Polizu pînă în gardul căpitanului Dumitru Ceaca [?]

nouă, una, trăsura a doua din ulucele vechi ale dohtorului pînă în ulucele bulucbașii Nicolii lungul

nouă, șase, din ulucele cîrciumii paharnecului Bălăcean pînă în șopronu dohtorului limba de loc de alătura

cinci, din colțul grajdului dohtorului pînă în ulucele vistirului Dragomir, latul

patru, șase din colțul șopronului dohtorului pînă în colțul grajdului dohtorului unde

⁴³ Potra, *Documente...* (1594-1821), doc. 483, 1796 mai 30, p. 597.

⁴⁴ Potra, *ibidem*, doc. 487, 1796 septembrie 6, p. 599-600.

lovește în locul vornecului Drăgănescu”⁴⁵.

Locul închiriat lui Alexie işlicar:

“Adeverez cu acest zapis al meu la mîna dumnealui chir Alecsie işlicaru. Precum să ştie că avînd dumnealui o prăvălie, ce au luat-o de zestre, pe locul meu aicea în Bucureşti ot mahalaua Sfîntului Dimitrie, pe podul care merge de la poarta din sus spre Sfîntul Dimitrie, care loc îl am cu chirie. [...]”⁴⁶.

O mică porţiune din locul răposatei Maria Bălăceanca (ulterior al doctorului Constantin Darvari) era ocupat de un grajd al lui Ioan işlicarul, care mai închiriasse şi o bucată din parcela lui Constantin Drugănescu, unde construisse o pivniţă:

“[,,] încredinţez cu acest zapis al meu la mîna dumnealui dohtorul Costandin Drăgănescu, şi din dosul acei pivniţe este un petec de loc al dumnealui mai sus numitului dohtor ce l-au cumpărat dumnealui de la epitropii cocoanii Marii Bălăceanchii. Şi eu fiindcă apucasem de făcusem pă acel petec de loc un grajd pentru trebuinţa mea, mai niate pînă nu-l cumpărase dumnealui locul, acuma fiindcă s-au făcut dumnealui stăpîn, mi-au poruncit să-mi ridic grajdul după acel loc. Eu m-am rugat de dumnealui, de am făcut aşezământ, ca cît va trăi acel grajd pă loc, să-i dau chirie pă tot anul cîte taleri trei”⁴⁷

Locul închiriat lui Dimitrie şetrarul Polizu – chiria a crescut de la 27 ½ la 36 de taleri / an:

“Au dat dumnealui şătrar Dimitrie Polizu taleri 220, adică doaă sute douăzeci, chiriia locului caselor ce are dumnealui pe locul nostru. Însă chiriia de ani opt ce au fost neplătit, pe an cîte taleri 27 ½, adică doazăci şi şapte şi jumătate, de stânjen po taleri cinci”⁴⁸.

Pe de altă parte, reiese că locul Mariei Bălăceanca se întindea din dreptul altarului

bisericii Sf. Dimitrie (Dumitru) – colţul Str. Nicolae Tonitza cu Str. Franceză -, până dincolo de actuala Sală “Casandra” a Academiei de Teatru şi Film, aflată pe Str. Franceză No. 7 (număr poştal actual). Pe Str. Franceză 7 a fost la 1791 “[...] prăvălia ce este în podul cel mare la poarta din sus a Curţii domneşti cei vechi, dedesupt cu pivniţă de piatră, cu locul ei şi cu toate precum să află”, proprietatea logofetesei Bălaşa Băbeanu, care i-a dăruit-o de zestre fiicei ei, Elena (Elenco), la căsătoria ei cu doctorul Constantin Darvari, medicul Spitalului Colţea⁴⁹.

La Nord de biserica Sf. Dimitrie, locul Bălăcenilor se învecina cu locurile propriu-zise ale Brezoienilor şi Conţeştilor, precum şi cu Podul Bălăceanului, actuala Str. Sf. Dimitrie.

Astfel, reiese că Bălăcenii deţineau iniţial un

⁴⁹ Potra, *Documente... (1821-1848)*, doc. 452, 1791 mai 9, p. 559 (foaie de zestre pentru Elena Băbeanu). La 20 august 1792 Panait fost căpitan de legegii Băbeanu arată că locul de case de pe podul cel mare l-a împărţit între nepoatele sale, astfel: *“Adeverez într-acest zapis că după făgăduiala ce am fost făcut să dau tot locul nepoatemei Sandii răposatei, m-am fost învoit cu răposatul Dumitrache de i l-am dat pă jumătate din tot locu, unde era şi case, unde şi în foaia dă zestre am arătat. Iar în urmă după moartea lor, au rămas al nepoatămea Uţa. Iar ceilaltă parte dă jumătatea locului l-am dat nepoatămii Elenco ce ţine pe dumnealui dohtorul Costandin, la măritişul său, după cum şi în foaia dă zestre să arată. Şi pentru credinţă am iscălit. 1792 avgust 20. Panait biv căpitan za legegii”* (Potra, *ibidem*, doc. 461, 1792 august 20, p. 569-570; la nota 1 se menţionează că documentul este în legătură cu actele din: 1773 ianuarie 30, 1773 iulie 15 şi 1803 noiembrie 20). Vezi şi G. D. Florescu, *Din vechiul Bucureşti. Biserici, curţi boiereşti şi hanuri între anii 1790-1791 după două planuri inedite*, Editura 1935, Buc., 1935, p. 125, unde se arată că doctorul Constantin Darvari ar fi deţinut această proprietate de-abia din 1821. În actul din 1784 se precizează că parcela, aflată pe *“Podul dela hanul lui Şerban Vodă ce merge în jos spre Curtea domnească cea veche în mahalaoa ce să numeşte a Bălăceanului”*, cuprindea *“o pereche de case mari de zid cu locul lor pe taleri 2.500”*, care fuseseră ale lui Gheorghe Mărgărit starostele, *“acest loc fiind al soţiei mele Iliniţii şi fiindu-i dă zestre de la părinţii dumneaei, avea pe dănsul pivniţă şi case mai mici, iar eu apucându-mă am stricat acelea şi am făcut alte case mai mari tot pă pivniţa veche în locul celor dăntăi [...]”*. Anterior acestui act, Mărgărit răscumpărase casele de la soţia sa, dându-i 19 pogoane de vie în Dealul Scăenilor, judeţul Saac, apoi *“încăpând la datorie şi datornicii făcându-mi mare siclet”*, a fost nevoit să i le vândă ginerelui său, Anastase Gheţea (Potra, *Documente... (1634-1800)*, doc. 267, 1784 septembrie 19, p. 317-318; G. D. Florescu, *Din vechiul Bucureşti...*, p. 124, şi notele 609 - , 611 - rezumatul actului din 19 septembrie 1784; arată că locuinţa doctorului C. Darvari era *“nu departe de întretăerea acestei mult umblate artere bucureştene cu str. Şelari, poate în acea casă de care ne vorbeşte un act din 1784”*).

⁴⁵ Potra, *ibidem*, doc. 494, 1797 noiembrie 26, p. 613. Drăgănescu era de fapt Drugănescu.

⁴⁶ Potra, *ibidem*, doc. 467, 1793 octombrie 6, p. 575.

⁴⁷ Potra, *ibidem*, doc. 498, 1798 mai 20, p. 617.

⁴⁸ Potra, *ibidem*, doc. 477, 1794 noiembrie 22, p. 590. Amintit în 1797 martie 13, (*ibidem*, doc. 488, p. 603) şi în 20 aprilie în diata Mariei Bălăceanu (*ibidem*, doc. 489, p. 604).

teren vast, cuprins între Podul Mogoșoaiei la Vest, răspântia Șelari – Smârdan la Est, Str. Franceză la Sud, iar la Nord parțial Str. Stavropoleos, apoi o linie frântă urmând dosurile loturilor dintre străzile Smârdan și Sf. Dumitru (cea inițială).

Aceasta din urmă stradă este atestată astfel:

- după războiul Ruso-Turc din 1769-1774 și ante. 1778 – *“din podul ce merge spre mânăstirea Stavropoleos, pe lângă biserica grecilor [str. Stavropoleos de azi] și până în podul ce se chiamă al Bălăcianului, ce merge spre bis. Sf. Dumitru [str. Sf. Dumitru de azi], lungul st. 45 [...]”*⁵⁰

- la 1780, când *«Ilinca serdăreasa (bănuesc văduva, remăritată, a lui Șerban Brezoianu), închiriază un loc “pe podul ce merge la hanul Șerban Vodă, alătura cu bolta d-lui Hristii medelnicer... afară de ulicioara care am lăsat-o d-lui Hristii, prin multă rugăciune ce au făcut, măcar că altă dată n’au mai fost această ulicioară”. Hristea medelnicerul a fost tatăl Elencăi Crețulescu clucereasa, care la 1806 vinde casele sale din podul Șerban Vodă (azi str. Smârdan) sărdarului Diamandi Filitti, fratele episcopului de Buzău Costandie. Noul proprietar dăruiește casele, la 1814, fiului său căminarul Toma și acesta le vinde, în Dec. 1819, unui oare care Nicolae Triandafil. Erau cu “fața pe podul Șerban Vodă, cu dosul spre locul metohului episcopiei de Buzău, și la dreapta pe ulița ce merge la podul Sf. Dumitru”. Aceste case aparțineau încă la 1867 lui Iancu Nicolau Triandafil și se învecinau cu curtea metohului Sf. Dumitru și cu fundul curților lui Vasile Papa, adică celor cumpărate la 1817 de Gheorghe Papa dela episcopul Costandie. La 1906 casele lui Triandafil deveniseră casele Pencovici»*⁵¹.

Ulicioara lui Hristea medelnicer trebuie să fi fost o servitute între proprietatea Ilincăi serdăreasa și aceea a lui Hristea, și nu o uliță care una alte ulițe⁵². **Podul ce se chiamă al Bălăcianului, ce**

merge spre bis. Sf. Dumitru, este limpede că era o uliță podită, care una alte două ulițe, și care, după toate aparențele, este aceeași fie cu Ulița/Podul/Str. Brâncoveanului (adică Str. Pictorul Nicolae Tonitza de astăzi), fie aceeași cu actuala stradă Sf. Dumitru – v. planșa 1.

Alături era un alt loc de două prăvălii al lui Constantin postelnicul Pamberi sin Ilinca serdăreasa (deci fiul Ilincăi Brezoianu și al doctorului Pamberi, al doilea ei soț, pe care nu-l identificase I. C. Filitti)⁵³. Cu alte cuvinte, o parte din locul Conțeștilor, aflat la Nord-Nord Est de biserica Sf. Dimitrie, se învecina cu locul prăvăliilor lui Constantin Pamberi - cumpărate de Ianache Prejbeanul. Cel din urmă a dat la schimb casele și încă 300 stânjeni din moșia Conțești, jud. Dâmbovița, lui Scarlat Greceanul mare vistier.

Pe de altă parte, Conțeștii, prin Ilinca Conțeasca erau înrudiți cu Bălăcenii prin Vintilă Prejbeanu, nepotul celor din urmă, ceea ce ar explica, încă o dată, modul de transmitere, prin protimisis, a unor porțiuni din vasta moșie a Bălăcenilor, către descendenți colaterali.

⁵⁰ Filitti, op. cit., adaos la pag. 12.

⁵¹ Filitti, op. cit., p. 13.

⁵² Este interesant că în aceeași Mahala a Grecilor, mai existase o ulicioară, între locul prăvăliilor lui Constantin Pamberi și locul prăvăliilor Mânăstirii Bradului, toate aflate *“pe ulița ce merge la*

poarta Curții domnești de sus”. Locul era vecin cu al marelui logofăt Scarlat Greceanul *“dumnealui să vecinește cu aceste prăvălii ce vine pe din jos cu locul prăvăliilor dumnealui”* (Potra, ibidem, doc. 408, 1781 martie 26, p. 498).

⁵³ Potra, ibidem, doc. 413, 1781 noiembrie 25, p. 504-505.

BUCUREȘTI - STUDII ISTORICE

CASE VECHI DE PE CALEA MOȘILOR

Ciprian Buzilă

Keywords: Moșilor „royal bridge”, architectural eclecticism, Alexandru Ghica, J. Berthet, C. Enderle, L. Negrescu, urban, slums, the Old Court.

Abstract

This study consists of two parts summarizes presents the historical development and urban development of one of the oldest thoroughfares in the city of Bucharest. This arose due to relations with other neighboring cities (including Moldova, Lviv and Hanseatic City) and continues to grow especially through the establishment at the end of it - outside the city - a „Fair Out”, formed due to trade fair and the need for disposal of commercial products, in rural case. The second part of the text is the presentation of eclectic architectural monuments that are left in disarray. Buildings plans published on this occasion can be used for a sensible restoration wich is required urgently.

I. Calea Moșilor. Evoluție istorico-urbanistică

Alături de „Podul uliței Mari” care continua sub numele de Podul cel vechi al Târgoviștei¹ și de Podul lui Șerban Vodă (numit în secolul al XVIII-lea și Podul Beilicului) Podul Târgului de afară este cel mai vechi drum bucureștean². Ulterior se vor înfiripa și celelalte drumuri importante: Podul Calicilor [azi Calea Rahovei], iar la finele secolului al XVII-

lea, Podul Mogoșoaei [Calea Victoriei], care se suprapune mai vechiului drum al Brașovului. Toate aceste ulițe porneau de la Curtea domnească și urmăreau traseul marilor drumuri comerciale continentale sau de interes local- care legau cele trei țări române, integrându-le mai departe comerțului continental: „ulița Târgoviștei”, care se suprapune parțial cu ulița Mogoșoaei, care după cum îi spune numele, ducea către Târgoviște, pentru a merge mai departe spre Brașov; „ulița Târgului de Afară”, prelungindu-se cu „drumul Focșanilor”, așadar spre Moldova; „ulița Beilicului” din capătul caruia se continua „drumul Giurgiului”; „ulița Calicilor”/ Calitei din care pornea „drumul Craiovei” [Calea Rahovei]³.

„Ulița Târgului de afară”, ca și celelalte artere principale de circulație, făcea legătura cu localitățile din împrejurimile orașului, (Afumați), iar capătul ei de răsărit deschidea drumul care continua către Lvov, și mai departe, spre orașele hanseatice. Ceea ce vor deveni “Drumul Târgoviștei”, Podul Șerban Vodă (Podul Beilicului) cât și Podul Târgului de Afară, existau încă dinaintea formării orașului București, sub forma unor simple drumuri de țară, ca segmente ale drumurilor comerciale și au contribuit, se pare, la nașterea acestuia⁴.

³ Vezi *Planul Orașului București*, realizat de Vladimir de Blaremburg în 1842, redesenat și publicat în Dan Berindei, *Orașul București, reședință și capitală a Țării Românești 1459-1862*, București, 1963.

⁴ În secolul al XV-lea capitala Țării Românești se afla la Târgoviște; în momentul primei atestări a cetății București, în 1458-1459, devine evident faptul că aceasta este una dintre primele ulițe ale Bucureștilor, și să nu uităm că viitorul oraș exista ca popas (sau târg) pe drumurile comerciale menționate, încă din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Dar tronsoanele care vor deveni mai târziu “Podul Beilicului” și “Podul Târgului de Afară” sunt la fel de vechi ca și drumul Târgoviștei. “Drumul Giurgiului”, la care se aliniază Podul Beilicului, este menționat documentar la numai doi ani de la nașterea noului oraș, în 1461 (*D.I.R.*, veacul XIII, XIV, XV, p. 132.), dar

¹ Sau „drumul Brașovului”.

² Vezi G. I. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 351, George Costescu consideră Podul Târgului de Afară a fi cel mai vechi drum al Bucureștilor, cf. G. Costescu, *Bucureștii Vechiului Regat*, Universul, București, 1944, p. 49.

Având în vedere că nu dispunem de mărturii cartografice decât începând cu anul 1770, de când datează primul plan al Bucureștilor, reconstituirea orașului în secolele premergătoare nu poate fi decât una ipotetică, făcută fie în urma unor cercetări arheologice fie după documente, sau după imaginea arbitrară lăsată de unii călători străini; o cercetare mai nouă constă în analiza făcută pe planurile de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, prin analizarea tramei stradale, a parcelelor și a sistemului de lotizare, ne oferă informații importante în privința celor trei componente de bază ale țesutului urban: strada, parcela și clădirea. Singurele certitudini într-un oraș în care „intemperiiile” schimbau fața orașului la doar câțiva ani distanță îl constituie bisericile, adevărate repere urbanistice. Acestea ne vor ghida în încercarea de a stabili evoluția urbanistică a Căii Moșilor.

În secolul al XV-lea Bucureștiul era format de cetatea clădită peste o construcție care datează din a doua jumătate a secolului al XIV-lea (cu fundații de cărămidă⁵) de către Vlad Țepeș la 1458-1459. Curtea era înconjurată de ziduri care „se întindeau pe porțiunea de teren cuprinsă, în mare parte, între actualele străzi: partea dreaptă a străzii Șelari, strada Gabroveni, bulevardul 1848 [azi I. C. Brătianu] în dreptul Bărăției, apoi de-a lungul gârlei Bucureștioara, azi dispărută (curgea pe unde e strada Brașovenilor), marginând vechea albie a Dâmboviței, cam de-a lungul actualei strada Halelor, spre a se încheia unde este astăzi colțul

dintre această stradă și strada Șelari”⁶.

În secolul al XVI-lea, orașul se extinde mai mult în partea stângă a cursului Dâmboviței; în partea dreaptă a râului orașul abia începuse să se dezvolte: limita de jos nu ajungea până la mănăstirea Radu Vodă, iar în sus nu trecea de mănăstirea Mihai Vodă. De cealaltă parte a Dâmboviței, înspre nord-est, orașul se întindea până pe locul bisericilor Sfântul Gheorghe vechi și Stelea, iar înspre nord-vest, în jurul bisericii lui Ghiorma banul, Sărindar și Sf. Ioan⁷.

În acest timp viitorul „pod” al „târgului de Afară”, care nu avea nume, cum de altfel nu aveau nici majoritatea ulițelor, se întindea probabil până în zona bisericii Sf. Gheorghe, sau poate chiar până în cea a bisericii Răzvan, unde s-au descoperit urme de viață feudală de secol XV⁸, unde se formase deja mahalaua Sfântului Gheorghe; o altă mahalala care își avea ca hotar ulița studiată este cea a bisericii Stelea; numele acestor mahalale apar în documente abia în secolul al XVII-lea, dar probabil că existau încă din secolul al XVI-lea, având în vedere că sunt două dintre cele mai populate⁹: un document din 27 aprilie 1664 ne amintește că în mahalaua Sfântului Gheorghe Vechi „au fost mai dă nainte vreme scaunele dă carne, ceale vechi, în țigănie”; așadar, mahalaua fusese în secolul al XVI-lea un loc în care locuiau țiganii, adică la periferie, fiind locul unde se tăiau vitele¹⁰.

Moșia orașului era formată din vii și livezi care înconjurau orașul. În apropierea orașului se aflau și case boierești și sătești. În dreapta Dâmboviței moșia orașului ajungea până la hotarul moșiilor Jilava și Măgurele; înspre nord-est ajungea până la

el exista cu mult înaintea acestei date, anterior chiar anului 1431, atunci când ni se spune că negustorii brașoveni treceau Dunărea pe la Giurgiu pentru a face negoț. În ceea ce privește Podul Târgului de Afară, cu toate că este amintit în documente abia în veacul al XVI-lea (G. I. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, ediția a II-a, București, 1998, p. 351.), el constituia un fragment din vechiul drum comercial care lega Țara Românească de Moldova, și care se continua spre Polonia și Rusia (București (ante 1458-1459) - Buzău - Râmnicu Sărat - Focșani - Bacău - Suceava - Cernăuți sau Hotin, cele două vămi domnești, iar de aici drumul comercial trecea prin Polonia pe la Camenița- Lvov, (de unde se ramifica ajungând până la Moscova, în Rusia); de la Liov, drumul continua spre orașele hanseatice.

⁵ Gheorghe I. Cantacuzino, *Cetăți medievale din Țara Românească în secolele XIII-XVI*, Editura Enciclopedică, București, 2001, p. 234.

⁶ Vezi D.V. Rosetti, „Curtea Veche” în *Bucureștii de odinioară în lumina săpăturilor arheologice*, sub redacția prof. I. Ionașcu, Editura Științifică, 1959, p. 147.

⁷ Vezi Dan Berindei, *Orașul București, reședință și capitală a Țării Românești 1459-1862*, București, 1963, p. 38.

⁸ Vezi D.V. Rosetti, *op. cit.*, p. 156.

⁹ Potrivit catagrafiei de la 1798, citată de Ionescu Gion, mahalaua Sfântului Gheorghe Vechi număra 335 de case, fiind cea mai populată din oraș.

¹⁰ Vezi C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, Editura Sport-Turism, București, 1979, p. 301.

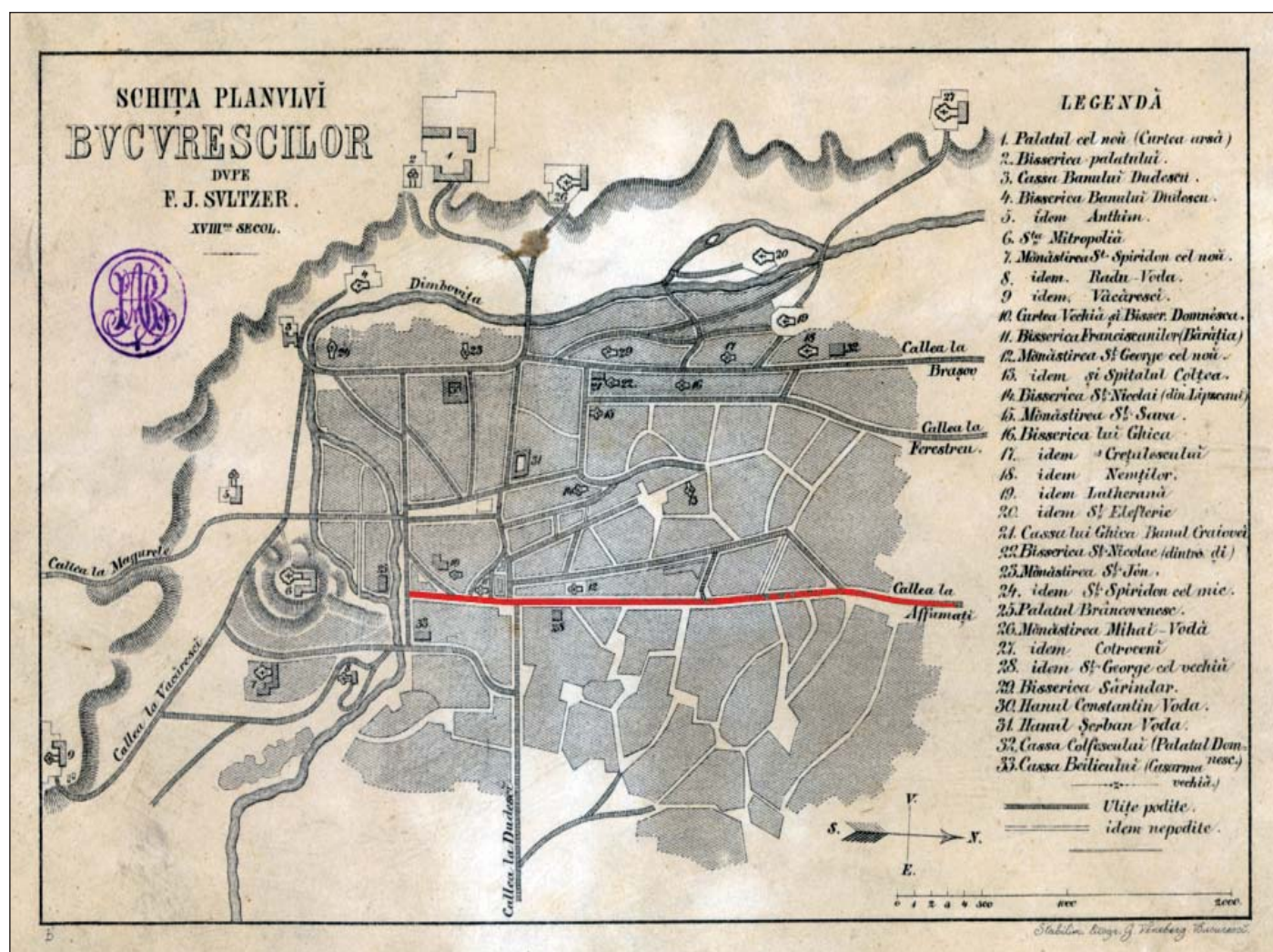

Fig. 1 - Schița Planului Bucureștilor după F. J. Sulzer. Biblioteca Academiei Române, DXXXVIII.3.

râul Colentina, iar spre vest până la satul Lupești¹¹.

Ulițele principale ale orașului erau pavate cu un sistem interesant încă din acest secol; Pierre Lescalopier nu uită să-l amintescă cu prilejul vizitei sale prin București: „[...] pavajul orașului este din trunchiuri de copaci”¹².

Începând cu secolul al XVII-lea Bucureștii cunoaște o dezvoltare teritorială evidentă. Pe artera studiată, continuă să se formeze de-a lungul

¹¹ Ibid.

¹² Paul Cernovodeanu, “Călătoria lui Pierre Lescalopier în Țara Românească și Transilvania la 1574”, în *S.M.I.M.*, IV, 1960, pp. 433-463; vezi de același autor și *Societatea feudală românească văzută de călători străini (secolele XV-XVIII)*, Editura Academiei, București, 1973, p. 178.

ei sau tangențial (ca zona limitrofă a mahalalei) pe lângă mahalaua Sf. Gheorghe Vechi, noi mahalale: Răzvan¹³, Scaune¹⁴ (Măcelari), Scaunele pescarilor, Negustori (1669), Popa Herea (ulterior Sibilelor sau Sfinți¹⁵).

Dacă până acum „podul” se dezvoltase mai ales datorită relațiilor cu celelalte localități vecine

¹³ Menționată în documente abia în 1742, T. Sinigalia, *op. cit.*, *loc. cit.*

¹⁴ Mahalaua Scaune (Săpunarilor) este una dintre cele mai vechi; în secolul al XVII-lea mahalaua se mută din zona Universității de azi (pe locul unde se va forma mahalaua Sfântul Sava) spre răsărit, undeva pe actuala stradă Scaune. Vezi Constantin Giurescu, *op. cit.*, p. 308.

¹⁵ Atestată documentar în 1711, dar exista la sfârșitul secolului al XVII-lea.

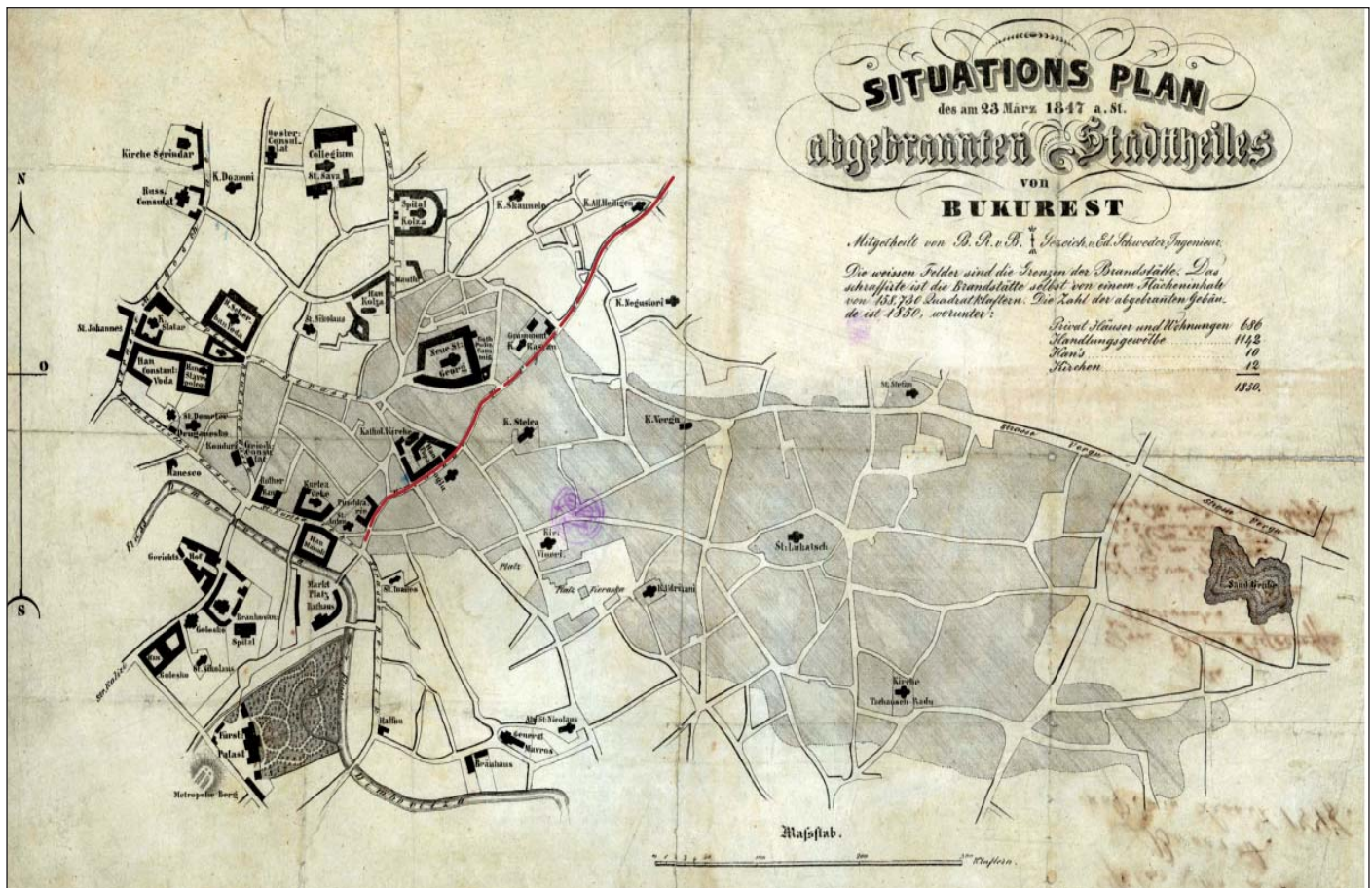

Fig. 2 - Calea Moșilor. Planul de situație al orașului București, întocmit de inginerul G. v. Ed. Schweder, 1847. Biblioteca Academiei Române

(inclusiv cu Moldova, Lvov și orașelor hanseatice), evoluția sa în secolul al XVII-lea este strâns legată de târgul care se formează la capătul dinspre răsărit, în afara orașului, de unde îi vine și numele de „târgul de Afară”. Târgul s-a format datorită relațiilor comerciale și nevoii de desfacere a unor produse, în speță rurale, pe piața unui oraș aflat în plină dezvoltare, și care se ținea două zile pe săptămână (marțea și vinerea). Aici se mai ținea și un târg cu durată mai lungă care purta numele de Moși, străvechi obicei închinat pomenirii morților în sâmbăta Rusaliilor¹⁶. Atestat încă din secolul al

¹⁶ *Ibidem*, p. 325. George Potra consideră ceea ce se numea în secolul al XIX-lea Târgul Moșilor nu este nimic altceva decât Târgul de afară, care se va ajunge să se suprapună teritorial (împins tot timpul în exterior, datorită dezvoltării continue a orașului) încă din prima jumătate a secolului al XVIII-lea cu locul, aflat la marginea orașului, pe care se pomeneau morții, avea loc parastasul și

XVII-lea, Târgul de Afară se desfășura în vremea lui Matei Basarab la marginea răsăriteană a mahalalei Sibilelor, care constituia bariera orașului¹⁷.

Următorul reper după care putem stabili o altă zonă în care s-a fixat „Târgul de Afară” este zona bisericii Olari, care în secolul al XVIII-lea va găzdui acest târg. Drept mărturie stau numele unor străzi care amintesc de îndeletnicirile comerciale și meșteșugărești puse în legătură cu târgul¹⁸:

împărțirea pomenilor, în memoria bătăliei care a avut loc la data de 25 octombrie 1632, lângă Obor, devenind astfel “Târgul Moșilor” Vezi George Potra, *Din Bucureștii de ieri*, vol. I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1990, p. 366 și urm.

¹⁷ Vezi G. I. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, ediția a II-a, București, 1998, p. 353; *Istoria orașului București*, lucrare realizată de un colectiv al muzeului de istorie al orașului București, vol. I, București 1965, p. 136.

¹⁸ Vezi George Potra, *op. cit.*, p. 367.

Fig. 3 - „Perspectiva Culorii de Roșiu din București”, Biblioteca Academiei Române. Detaliu.

Olari, Călușei, Vaselor, Buciumului, Brașoveni. De la mahalaua Sibilelor, pâna la biserica cu pricina care grupa și ea la rândul ei o enorie, formată majoritar din meșteri olari se mai formaseră în legătură cu „Târgul de Afară”, cum începem să-l găsim menționat în documente, mahalalele Caimata, Armenească (mulți negustori armeni își aveau prăvălii aici), în partea stângă a podului, Negustori, Mântuleasa (Popa Drăgușin), în partea dreaptă, înspre târg.

Pentru sfârșitul secolului al XVIII-lea avem primele mărturii cartografice: planul din 1770, planul Sultzer (1781, fig. 1) planul Purcel și planul Ernst (1789, respectiv 1791). În jurul podului se grupează noi mahalale: în partea stângă, de la mahalaua Armenească, se naște mahalaua Popa Rusu (1718), Popa Pătru (1731) [Popa Petre], apoi Silvestru (1732) [Silivestru] și Precupeții Vechi; în partea dreaptă găsim: mahalaua Silvestru, care se continua și în partea dreaptă, în “culoarea de Negru” pentru secolul al XIX-lea, Oborul Vechi, și Pantelimon (1752)¹⁹. Ulterior, la începutul secolului al XIX-lea mai găsim o mahala nouă, Ioan Moși, la stânga uliței (în culoarea de Galben), unde se găsea și bariera orașului, nume dat de la Târgul Moșilor din aporie.

Pentru secolul al XIX-lea se observă că unele mahalale, care erau hotărnicite de strada Moșilor, și-au restrâns zona teritorială, iar că altele se măresc (suburbia Mântuleasa, Pantelimon). Grigore Ghica (1822-1828) este cel care va stopa aceste fluctuații teritoriale înspre răsărit ale târgului, stabilindu-i un amplasament permanent prin îngrădirea acestuia și prin pavarea „uliței Târgului de afară”, și va poziționa bariera dincolo de terenul pe care se desfășura târgul, și asta datorită faptului că domnitorul își avea moșia în imediata vecinătate. Aici se oprește podul nostru; de acum înainte, el va fi pur și simplu înghițit de tentaculele orașului modern. Numele de Strada Moșilor și-l va primi în urma oficializării Târgului

Moșilor²⁰, devenită apoi Calea Moșilor în 1878.

II. Case eclectice de pe Calea Moșilor

Odată cu trecerea timpului, numele unei străzi care era cândva uliță domnească, și una dintre principalele artere de circulație ale orașului, este dat uitării. În ciuda importanței sale economice care a condus la dezvoltarea orașului, și poate chiar la formarea acestuia, pe care majoritatea cercetătorilor se mulțumesc doar să o treacă în revistă, Calea Moșilor nu a făcut obiectul unui studiu sistematic.

Zona de studiu se limitează la partea care a reușit să supraviețuiască în urma regimului ceaușist, când mai bine de două treimi din întregimea străzii vor fi “înmormântate”, la sfârșitul anilor '70, în vederea sistematizării, areal cuprins în zona rezervată centrului istoric al orașului, cu începere de la intersecția Căii Moșilor cu strada Bărăției până la întâlnirea acesteia cu bulevardul Carol I. Documentația rezultată în urma cercetărilor de arhivă, prin organizarea informației și fotocopierea planurilor originale, va putea folosi oricând pentru conceperea unor proiecte de urbanism sau de arhitectură și restaurare. Pe de altă parte, analizele arhitecturale conținute în această cercetare, atrag atenția în primul rând asupra valorii arhitecturale a clădirilor (majoritatea monumente de arhitectură) și apoi asupra stării acestora, atâtea câte au mai rămas și poate vor mai rămâne în picioare. Unul dintre hanurile datând din prima jumătate a secolului al XIX-lea cunoscut sub denumirea de hanul Neculescului sau al „ovreilor” scăpat demolărilor, mai dăinuie încă: se află pe Calea Moșilor la numărul 84.

Imobilele de pe Calea Moșilor ilustrează evoluția orașului de la începutul secolului al XIX-lea până în zilele noastre: se păstrează clădiri neoclasice, printre puținele de acest fel din București (hanul Neculescu, imobilul de la nr. 82), casele în stil eclectic având preponderența

¹⁹ Pentru datarea mahalalelor de secol XVIII vezi Tereza Sinigalia,

²⁰ G. Costescu, *op. cit., loc. cit.*

cea mai mare (imobilele de la nr. 34, 90, 94, 122, 69 etc.) stilul neoromânesc având doar un singur reprezentant (nr. 158), blocuri interbelice dintre care se remarcă clădirile grupate și în front închis de la nr. 124-126 (1933, arhitect T. Popescu), și construcții contemporane nefericite cum ar fi imobilul de birouri Lafarge care alterează situl bisericii Răzvan.

Imobilul din Strada Cernica nr. 2 colț cu Calea Moșilor

Amplasată în retragere cu câțiva metri de Calea Moșilor, la intersecția cu strada Cernica, construcția ne oferă un exemplu de casă de oameni înstăriți din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în formă de L cu latura mai scurtă spre stradă, compusă dintr-un corp central și o aripă laterală. Latura mai scurtă reprezintă corpul central al clădirii, cu acces din strada Cernica, iar latura dezvoltată în lungime corespunde dependențelor. Planurile imobilului nu sunt semnate, dar execuția lor recomandă un arhitect străin, probabil de origine franceză. Clădirea a fost pentru o vreme în posesia lui Alexandru Ghica²¹, membru al familiei domnitoare.

Imobilul are fundații de cărămidă, și două pivnițe, care reprezintă doar 33,96 mp din suprafața totală a clădirii, ambele boltite *a vella*, una pentru corpul central accesul făcându-se din interior printr-o scară, aflată într-una din încăperile dispuse de o parte și de alta a holului care face legătura cu corpul secundar, iar cealaltă la extremitatea aripii laterale, la care se ajunge din exterior.

Corpul principal prezintă un plan central, camerele fiind dispuse simetric în jurul unui hol pătrat deasupra căruia se află un luminator (fig. 4d). Colțurile holului prezintă în plan patru nișe semicirculare în grosimea zidului, încadrate de opt pilaștri adosați pereților, având în partea superioară capiteluri care înrămează ușile. Una

dintre aceste nișe adăpostește azi o elegantă sobă din *terracotta*, cu o decorație eclectică²². Pereții prezentau picturi murale, astăzi acoperite de un strat gros de vopsea în ulei.

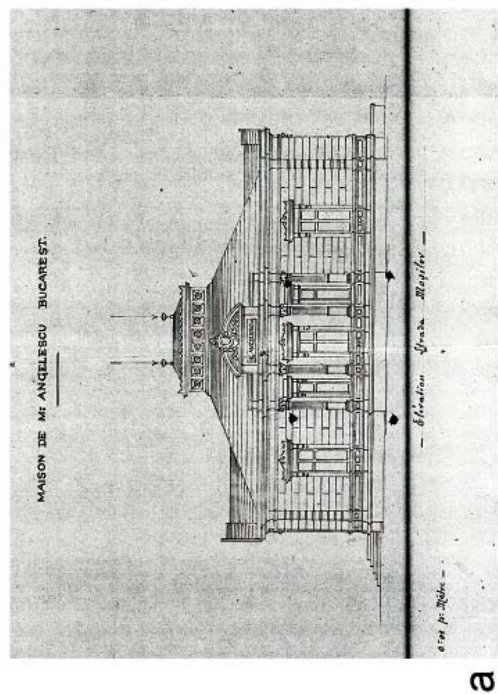
Legătura cu aripa laterală, se face pe de o parte printr-un hol care permite accesul într-o galerie vitrată de dimensiuni mari, care face legătura cu ultima travee a construcției, iar pe de cealaltă parte, prin spatele galeriei vitrate, unde se înlățuie dependențele formate din camerele servitorilor. O intrare secundară, era amplasată pe latura posterioară.

Fațada corpului central din strada Cernica (fig. 4b), prezintă trei travee, dintre care una este dispusă în ax, corespunzând intrării principale. Ușa este flancată de o parte și de alta de câte doi pilaștri îngemănați, având partea inferioară casetată; la partea superioară se găsesc capiteluri corintice, care susțin cornișa deasupra căreia se înalță un fronton bine conturat, al cărui traseu semicircular este întrerupt de un blazon, încununat de o acroteră. Ultima travee, plasată în capătul corpului lateral, reia elementele decorative de la intrarea principală: deschiderea corespunzătoare ușii, încadrată de astă dată nu de câte doi pilaștri, ci de unul singur cu caneluri, amplasați de o parte și de alta, care susțin frontonul, identic cu cel al intrării principale, dar de dimensiuni mai modeste. Limitele fațadei sunt marcate prin bosaje de colț. Fațada galeriei este formată din cinci panouri vitrate, cu structură metalică, cea din centru servind ca intrare.

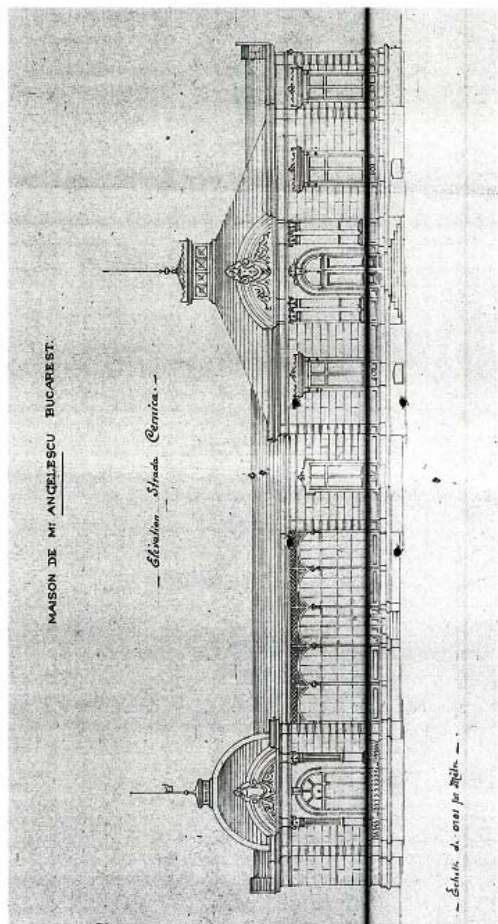
Fațada din Calea Moșilor (fig. 4a) oferă ca element interesant privirii, tratarea traveei corespunzătoare salonului, subliniat la exterior printr-un decroș ce iese cu mai bine de o treime din planul fațadei. Partea decroșată prezintă trei ferestre, cea din centru fiind flancată de doi pilaștri, iar celelate deschideri de dimensiuni mai mici, încadrate la rândul lor cu pilaștri de colț, identici cu cei de la intrarea secundară. Alte două ferestre

²¹ Semnalat în planul din 1911, vezi și Damé Frederic, *Bucarest en 1906*, Ed. 1907, il. p. 582.

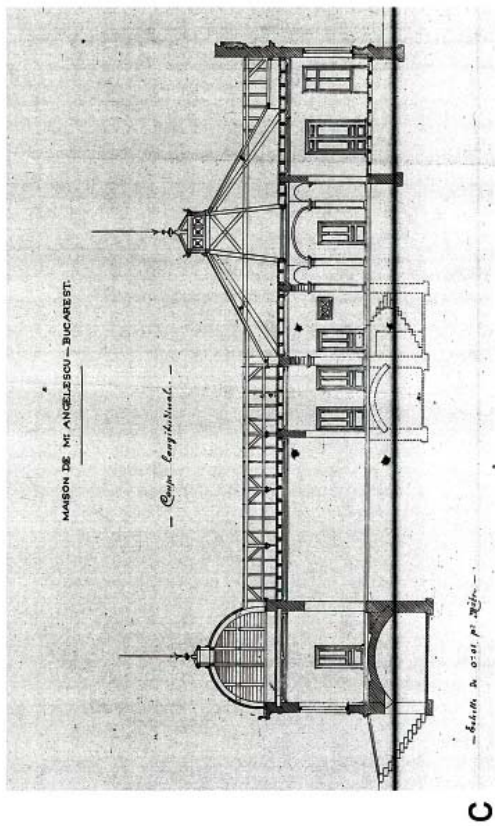
²² Unul dintre actualii proprietari susține că existau patru sobe, pentru cele patru nișe.

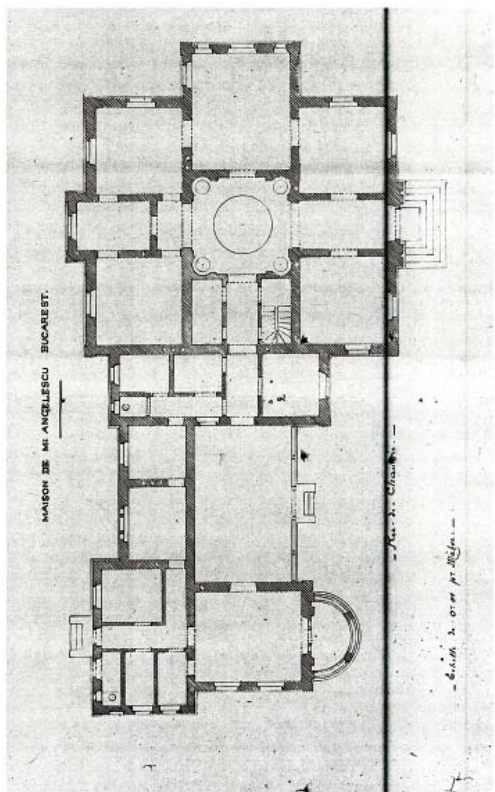
a

b

c

d

Fig. 4 – a. Fațada dinspre Calea Moșilor; b. Fațada dinspre str. Cermica; c. Secțiune longitudinală; d. Plan parter. AN-DMB, fond PMB, Serviciul Tehnic, d. 38/1884.

sunt plasate pe lateralele decroșului. Pilaștrii susțin un impunător atic terminat cu un fronton aidoma celorlalte. Fațadele sunt tratate unitar, iar impresie de unitate este dată de eunitmia unui repertoriu restrâns de elemente decorative, care combină liniile curbe cu cele drepte, în plan cât și la fațade, fără a deveni plictisitoare.

Imobilul din Calea Moșilor nr. 25 (cod. LMI 13-II-m-B-19237)

Clădirea prezintă un plan în formă de L, format dintr-un corp central, aliniat la Calea Moșilor, și o aripă laterală scurtă (corespunzând unei odăi și latrinelor de serviciu). Planurile originale, doar cel al parterului, fațada din Calea Moșilor și o secțiune, sunt semnate de arhitectul C. Enderle (activ între 1867-1886)²³, autorul unei alte case monumentale situate pe strada Lipscani la nr. 88, datând din anul 1874²⁴. Repertoriul formal și decorativ este cel eclectic, specific arhitecturii lui Enderle, dar rigurozitatea dispunerii acestora este de factură neoclastică.

Spațiile parterului sunt dispuse simetric în jurul unui gang situat în ax, toată suprafața parterului fiind folosită pentru funcția comercială prin cele patru prăvălii situate simetric de o parte și de alta a gangului de intrare (fig. 5a). Spațiile comerciale din dreapta gangului comunică cu nivelul etajului printr-o mică scară, iar cele din stânga, prin intermediul scării de serviciu din aripa laterală. Planul etajului nu s-a păstrat, dar din cercetarea pe teren a rezultat că imobilul comunica cu cel de la numărul 31. Așa cum rezultă din cererea făcută de proprietarul D. Klaesi pentru obținerea autorizației, imobilul de la nr. 31, era tot proprietatea acestuia, construirea fiind începută doar cu o lună mai înainte²⁵, acum dorind “[...]a mări această construcțiune conform planurilor aici

alăturate [...]”²⁶. Spațiile parterului construcției mai vechi, sunt de asemenea folosite pentru funcția comercială, fiind vorba de două prăvălii, cu alte două odăi aferente.

Fațada corpului central prezintă trei travee, cea principală care corespunde intrării fiind plasată în axul construcției, ușor scoasă în rezalit, și alte două în laterale, identice în ceea ce privește plastica decorației (fig. 5c). Imobilul este situat pe o denivelare de teren, astfel că soclul construcției este mai înalt în partea stângă, intrarea la prăvălii fiind posibilă cu ajutorul a câtorva trepte. Golurile vitrinelor și ale ușilor, se dezvoltă pe verticală; tâmplăria ușilor prăvăliilor (și ale vitrinelor) nu s-a mai păstrat, dar în planul original acestea erau prevăzute în partea inferioară cu tăblii.

Bosaje puternic profilate decorează întregul registru al parterului. Etajul este delimitat de parter printr-un șir de muluri, dintre care se remarcă un rând de denticuli. Traveea centrală prezintă în proiectul original, două deschideri îngemănate, tratate sub forma unei ferestre franceze, unite la partea inferioară de conturul unui balcon având clasicul parapet cu pilaștri, iar la partea superioară un elegant fronton semicircular cu timpanul decorat cu elemente vegetale. De o parte și de alta a balconului, despărțite prin pilaștri cu baze și capiteluri corintice, golul unei ferestre străpungea fațada, cu ancadrame geometrice, terminată în partea superioară cu o cheie de boltă; deasupra, susținut de console, se așeza un fronton triunghiular, formulă aleasă pentru a rupe din monotonia repetării aceluiași soluții decorative.

Traveea centrală este marcată la colțuri de câte un pilastru identic cu cele care încadrau fereastra etajului. La această formulă a traveei centrale, pe care am analizat-o conform planurilor de arhivă, se va renunța, adoptându-se, probabil pe parcursul lucrărilor, formula actuală: o deschidere în axul traveei corespunzătoare unei ferestre, prezentând în partea inferioară un parapet cu pilaștri adosați, încadrată de două coloane adosate,

²³ Vezi Cezara Mucenic, „București un veac de arhitectură civilă secolul al XIX-lea”, Editura Silex 1997, p. 57.

²⁴ AN-DMB, fond PMB, Serviciul Tehnic, d. 11/1874, plan f. 18.

²⁵ În aprilie 1884, autorizația cu numărul 927, *ibid.*, d. 41/1884, f. 181, verso.

²⁶ Cerere înregistrată la 18 mai 1884, *ibid.*, față.

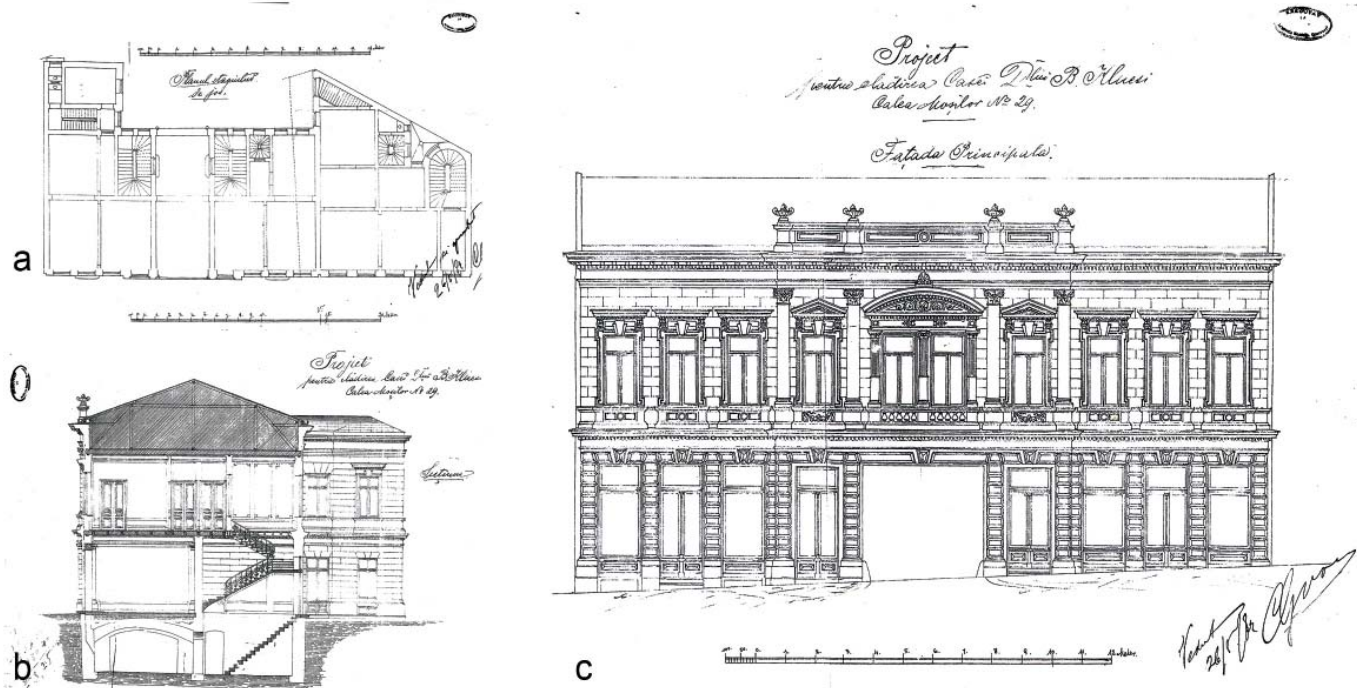

Fig. 5 - a. Plan parter; secțiune transversală; c. Fațada principală. AN-DMB, fond PMB, Serviciul Tehnic, d. 41/1884.

cu capiteli corintice, care susțin antablamentul și un fronton semicircular, întrerupt de un cartuș destul de greoi. Celelalte deschideri, plasate de-o parte și de alta, nu mai au funcția de ferestre, ci de uși care conduc spre un balcon având balustradă cu baluștri. Ferestrele traveelor laterale, identice, prezintă același tip de ancadrament, terminate însă cu o cornișă susținută pe două mici console, ancadramente pe care le putem admira și astăzi. Cornișa, masivă, prezintă printre mulurile simple un șir de denticuli. Deasupra cornișei se înalța un atic, încununat de agave, care astăzi nu mai există.

Interiorul gangului - astăzi închis - se bucură și el de o decorație interesantă, din ove și denticuli. Se remarcă grilajul din fier forjat, foarte bine executat.

Imobilul din Calea Moșilor nr. 34 (cod. LMI 13-II-m-B-19240)

Unul dintre cele mai elegante imobile este cel de la numărul 34, opera arhitectului Leonida Negrescu, oferindu-ne un exemplu de casă unde

funcțiunea de locuit și cea comercială coexistă.

Proprietarul, M. Waraff, intenționase să-și transforme vechea clădire - care se compunea din pivnițe, parter și etaj - prin adăugarea unui etaj. Examinând însă vechea clădire²⁷, ajunge la concluzia că nu poate să păstreze din vechea casă decât "două ziduri laterale" și astfel se hotărăște să construiască un nou imobil, pentru care înaintează Primăriei planurile semnate de arhitectul Leonida Negrescu, spre a primi autorizația de construcție. Noua clădire avea în planuri înălțimea de 14,20 m "cea ce aflăm din referatul arhitectului Dobrescu, angajat al serviciului tehnic- este în contra art. 42 din Regulament, care prevede că pentru stradele dela 11-20 metri (cum este aceasta) înălțimea maximă a clădirilor nu poate fi de cât maximum de 13 metri"²⁸. În autorizația de construcție, din 13 aprilie 1899, pe care o primește în cele din urmă, i se impune ca înălțimea casei să fie de cel

²⁷ Construită în 1897, vezi AN-DMB, fond PMB, Serviciul Tehnic, d. 606/1897.

²⁸ *Ibidem*, d. 408/1899, f. 1, verso.

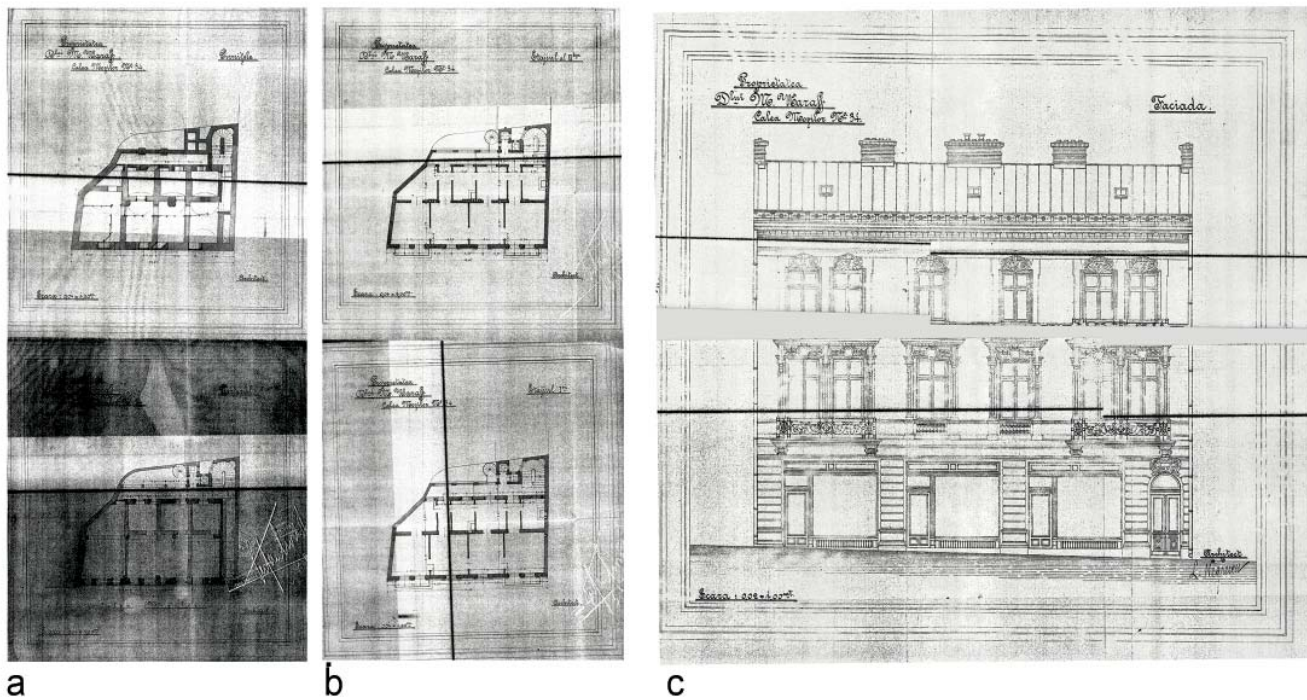

Fig. 6 - a. Plan pivnițe și plan parter; b. Plan etaj I și plan etaj II; c. Fațada principală. AN-DMB, fond PMB, Serviciul Tehnic, d. 408/1899.

mult 13 metri și ca “la dărâmarea clădirii vechi se va stropi molozul [...] spre a se evita praful”²⁹. Pivnițele, boltite cu bolți în leagăn și *a vella*, sunt dispuse pe toată suprafața construcției, având menirea de a adăposti mărfurile comercializate în prăvăliile de la parter (fig. 6a). Accesul la pivnițe este permis prin scara principală, care face posibilă comunicare cu apartamentele de la celelalte etaje. În planul parterului citim trei prăvălii, cu vitrine și căi de acces din stradă, plus alte trei încăperi aferente acestora, care comunică prin intermediul unui culoar. Intrarea în imobil se face printr-un gang³⁰ care ajunge la scara principală. În planul celor două etaje, identice, se remarcă sistemul de iluminare al camerelor, o parte dintre acestea primind lumina naturală prin deschiderile fațadei principale, iar cealaltă serie de camere, din curtea interioară, prin intermediul unei galerii cu goluri

largi (fig. 6b).

Fațada principală se compune din trei travee, la parter prezentând deschideri generoase pentru vitrine și căile de acces, iar la etaje, câte două deschideri, cele limitrofe (o fereastră și o cale de acces) părând îngemănate prin legarea cu câte un balcon, susținut pe console (fig. 6c).

Decorația parterului se remarcă prin: bosaje, ancadramente ușor profilate, ce împodobesc zona din partea inferioară a vitrinelor și ușilor prăvăliilor. Intrarea, situată la marginea fațadei, având o deschidere semicirculară la partea superioară, este încununată de un cartuș bogat decorat, care se păstrează și astăzi.

Sensul ascensional al clădirii este dat de proporția deschiderilor etajelor, zvelte, având ancadramente fin profilate (mai ales cele de la al doilea etaj), și de elementele decorative care mizează pe verticalitate- pilaștrii foarte înguști care încadrează golurile primului etaj. Echilibrul compoziției fațadei este dat de liniile orizontale

²⁹ *Ibid.*, f. 3.

³⁰ Lățimea de 1,40 metri era minimum admis pentru astfel de coridoare.

ale bosajelor, de la registrul parterului, și de cel al nuturilor de la etaje, de balcoanele din fier forjat, de succesiunea baluștrilor de mici dimensiuni care suplinesc absența balconului la primul etaj în traveea centrală, și de decorația cornișei.

Decorația, destul de bogată, este riguros repartizată, limitându-se la ancadramele deschiderilor, și la cornișă. Imobilul păstrează mult din concepția proiectului original, singurele transformări survenite în timpul ridicării construcției fiind renunțarea la cornișa din proiect, bogat decorată, și înlocuirea ei cu cea pe care o putem vedea și astăzi, mult mai simplă.

Imobilul din Calea Moșilor nr. 90 (cod. LMI 13-II-m-B-19257)

Inserată în rândul clădirilor eclecticice de la sfârșitul secolului al XIX-lea, se remarcă în primul rând prin soluția planimetrică aleasă, în formă de U astfel încât terenul avut la dispoziție să fie folosit la maximum, și în al doilea rând prin interesanta decorație a fațadelor.

Imobilul datează din anul 1894, atunci când proprietarul, Leon H. Loebel “dorind a pune în executare o clădire masivă în Calea Moșilor no 90”³¹ primește din partea Primăriei autorizația de construcție “cu obligația expresă ca ambele galerii de la etaj să fie construite în fier și deschise, servind ca simple pasagiuri”³². Din nefericire, numele arhitectului ne rămâne necunoscut, semnătura acestuia neputând fi descifrată.

Clădirea prezintă pivnițe pe toată suprafața construcției, accesul fiind posibil o dată prin cele două scări ale corpului central, și prin alte două scări, situate la extremitățile celor două aripi laterale. Calea de acces la parter și etaj consta într-un coridor (vestibul), astăzi deschis, care permitea accesul în cele două brațe laterale, prin intermediul a două scări principale, aflate în pandant (fig. 7c). Prăvăliile foarte largi, desfășurate pe două încăperi, doar două la număr, cu acces din Calea Moșilor, comunică cu restul camerelor, destinate funcțiunii de locuit (în ordinea dispusă în plan: dormitor, odaie, sufragerie, bucătărie, latrina) ordonate

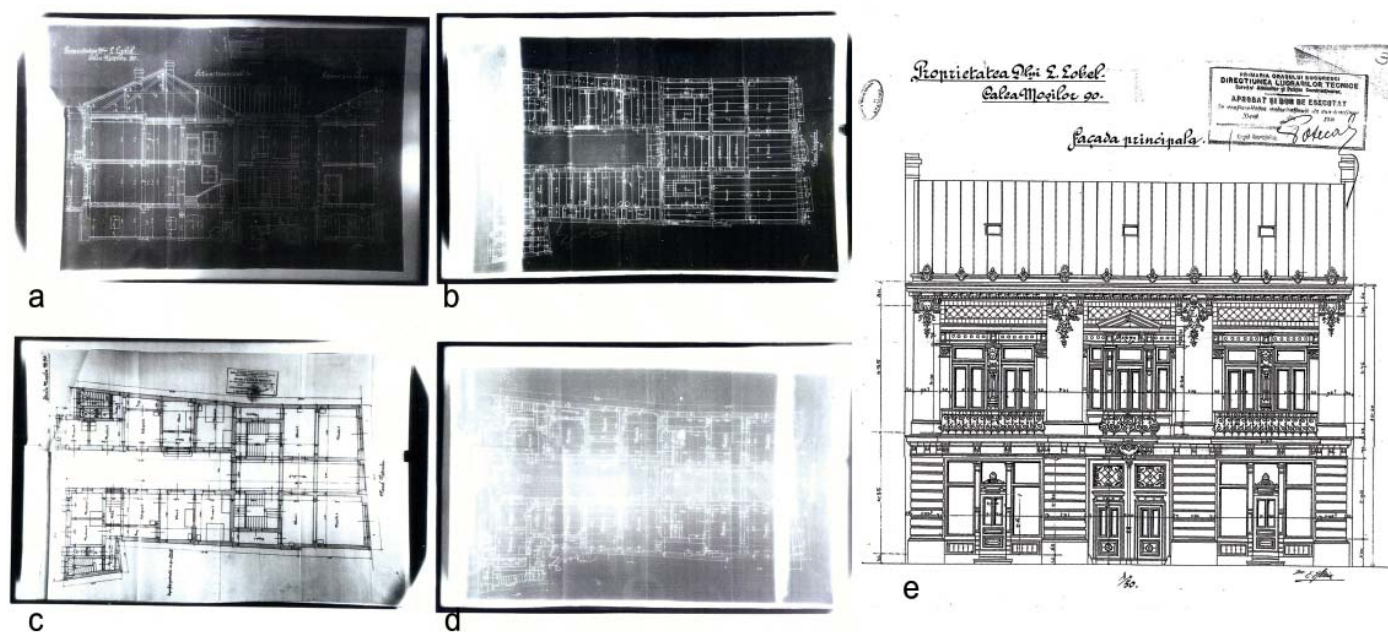

Fig. 7 - a. Secțiune longitudinală; b. plan parter; c. Plan etaj I; d. Plan pivnițe; e. Fațada principală. AN-DMB, fond PMB, Serviciul Tehnic, d. 674/1894.

³¹ AN-DMB, fond PMB, Serviciul Tehnic, d. 674/1894, f. 1.

³² *Ibid.*, f. 2.

în aripile laterale. De remarcat este faptul că funcțiunea încăperilor este aceeași, pentru ambele aripi laterale, în cazul parterului. În privința etajului, avem de-a face cu două apartamente separate, ale căror saloane sunt luminate dinspre stradă (fig. 7b). Din planuri rezultă că imobilul avea funcția de casă de raport, cu două prăvălii la parter, și patru apartamente.

Fațada principală (fig. 7e), simetrică, este compusă din trei travee, dintre care cea centrală corespunde intrării principale (gangului) fiind situată în axul construcției. Cele două registre, cel al parterului și cel al etajului, având aceeași înălțime (4,35 metri), folosesc sisteme de decorare diferite, specifice caselor cu prăvălii la parter și locuința la etaj: la parter decorația se compune din bosaje frumos profilate, ale căror succesiuni de orizontale contribuie la echilibrul fațadei, și din ancadramentele fin profilate ale vitrinelor și a gangului de intrare, încununat de un cartuș bogat decorat. Interesantă este tocăria vitrinelor, dar mai alea a ușilor, consemnate în planul original, care din păcate nu se mai păstrează; ușile prăvăliilor erau decorate cu tăblii, delimitate de vitrine prin câte un pilastru adosat și încoronate cu câte o acroteră. Registrele parterului și al etajului sunt delimitate printr-un brâu de muluri, susținute la partea inferioară de console.

Tratarea etajului este remarcabilă ca decorație. Traveea centrală, prezintă trei deschideri, una corespunzând ușii care permite accesul la un balcon din fier forjat, cealaltă două, de o parte și de alta, ferestrelor - mai înguste, delimitate de prezența unor pilaștri decorați la partea superioară cu două console dispuse succesiv una sub alta, cea superioară fiind înlăturată pe parcursul construirii casei, pentru a face loc unui mascheron cu figură de cap de leu, care susține antablamentul frontonului triunghiular. Traveele sunt marcate la extremități de pilaștri, scoși foarte puțin în relief, cu baze abia schițate, terminați în partea superioară cu câte un blazon excesiv de decorat, în centrul căruia se găsește inițiala proprietarului (L). Cornișa,

susținută pe console, este formată din mai multe șiruri de muluri dintre care distingem un rând de ove, peste care se așează unul de denticuli. Partea superioară a cornișei, era încununată de acrotere.

Imobilul din Calea Moșilor nr. 94

La prima vedere, imobilul din Calea Moșilor nr. 94 (număr vechi 82), situat la intersecția Căii Moșilor cu bulevardul Hristo Botev, pare o clădire imensă, fără a ieși în evidență nici prin decorație, nici prin formule arhitectonice deosebite. Dar sub straturile succesive de var care îmbracă astăzi fațada fără nici o urmă de considerație pentru trecut, reușim să citim, prin simplitate, frumusețea ei.

În urma cercetărilor de arhivă s-au găsit toate planurile acestei construcții. În data de 29 februarie 1888, cei doi administratori ai *"Epitropiei Bisericii Armene"*, îi fac cunoscut primarului Bucureștiului, despre intenția Epitropiei de a-și ridica un imobil în Calea Moșilor, la numărul 82, *"pentru a se putea întreține școala acestei comunități de ambe secse și în care se admite copii de orice religione"*, cerând primarului să-i scutească în același timp de taxele de construcție având în vedere *"starea financiară a acestei epitropii și lipsa de bani."*³³ Așadar, funcțiunea inițială a construcției era în primul rând una comercială, imobilul prezentând prăvălii la parter. Astăzi, servește drept restaurant³⁴.

Clădirea, în formă de U, se desfășoară pe întreg lotul, două dintre laturile sale dând una spre Calea Moșilor, iar cealaltă spre fosta stradă a Domniței, azi bulevardul Hristo Botev și este compus din pivnițe, parter și etaj.

Pivnițele sunt constituite din ziduri groase de cărămidă (circa 70 centimetri), accesul la acestea făcându-se prin două scări dispuse simetric, în pandant, (scări care se continuă la etaj); alte două scări de serviciu, aflate la capătul celor două aripi laterale, fac legătura cu două încăperi ordonate de o parte și de alta a axului clădirii. Unele pivnițe prezintă guri de aerise pe laturile celor două străzi.

³³ PMB, Serviciul Tehnic, d. 28/1888, f. 39.

³⁴ Restaurantul turcesc "Golden Falcon".

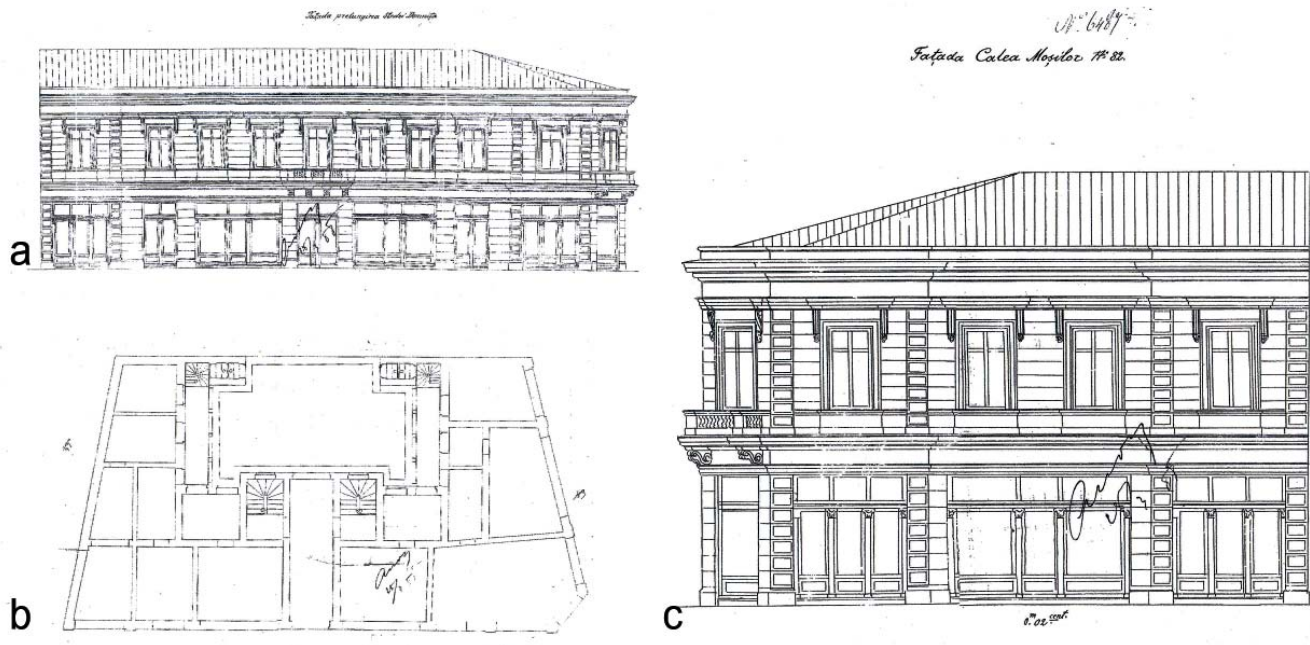

Fig. 8 - a. Façada din str. Hristo Botev; b. Plan parter; c. Façada din Calea Moșilor. AN-DMB, fond PMB, Serviciul Tehnic, d. 28/1888.

Parterul (fig. 8b) este rezervat în totalitate prăvăliilor și spațiilor aferente, necesare acestora (depozite, etc). Pereții prezintă deschideri foarte mari la vitrine, de unde și efectul de traforare a zidurilor; cele două prăvălii aflate de o parte și de alta a gangului de intrare, situat pe strada Domniței, prezintă deschideri pe toată porțiunea dintre travee. Acestea comunică cu câte o cameră care permite accesul într-un hol îngust, lung, în capul căruia se află scara de serviciu și privatele. Din aceste holuri, se comunică și cu celelalte spații-anexă ale prăvăliilor.

La fațade, decorația aproape că lipsește. O găsim la parter doar sub forma unor bosaje de colț, marcând la exterior, structura internă a clădirii. Un brâu lat, format din muluri suprapuse, simple, desparte parterul de registrul etajului; bosajele parterului se continuă și la etaj, contribuind la echilibrul compoziției fațadei, al orizontalelor și al verticalelor. La colțul dintre cele două fațade se găsește un balcon clar conturat, cu baluștri,

susținut pe console, decorate cu motive vegetale. Ancadramentele ferestrelor urmează traseul deschiderilor, având la partea superioară o cornișă puternic profilată, susținută pe console, încheiate în partea inferioară cu un element floral stilizat. O cornișă lată și frumos profilată, înconjoară cele două fațade, conferind unitate ansamblului.

Façada dinspre strada Hristo Botev (fig. 8a), este simetrică față de gangul de intrare, deasupra căruia se conturează profilul unui balcon asemănător.

Imobilul din Calea Moșilor nr. 122 (cod. LMI 13-II-m-B-19260)

Situat în apropierea Bisericii cu Sfinți, imobilul de la nr. 122 se remarcă prin eleganța și rigurozitatea decorației, care îi conferă o notă specifică în ambianța celorlalte clădiri de pe Calea Moșilor.

La 21 martie 1895, arhitectul Jules Berhet (1884-1889), însărcinat cu executarea planurilor clădirii, cere primăriei să numească pe unul din arhitecții corpului tehnic "să ficseze alinierea

pentru a putea întocmi planurile de construcție”³⁵. La trei săptămâni, (la 12 mai 1895), acesta enexează planurile în vederea obținerii autorizației de construcție³⁶.

Clădirea prezintă pivnițe pe toată suprafața spațiului construit (fig. 9d), largi, spațioase, legate de funcțiunea comercială a parterului compus exclusiv din prăvălii, accesul fiind realizat prin intermediul a patru scări, trei dintre ele permițând accesul și la etaj. Remarcăm faptul că pivnițele sunt compartimentate pe zone, fiecare acces separat, ceea ce trimite cu gândul la existența mai multor locatari ai imobilului, probabil negustori, care obișnuiau să închirieze pe un anumit interval de timp spații comerciale, cu locuința la etaj.

Parterul este compus din șase prăvălii, cu vitrine și uși la fațadă, cu spații aferente, care au cale de acces spre curtea interioară (fig. 9c). Accesul la pivnițe și la etaj, cu excepția unei singure prăvălii care comunică direct cu pivnița, printr-o mică scară în colimason, și cu etajul, printr-o altă scară, era posibil fie prin curte, care comunica cu scările, fie prin intermediul holului central, pentru prăvăliile dispuse în lateralele acestuia. Etajul era destinat funcțiunii de locuit (fig. 9b).

Fațada principală, cu o decorație riguroasă, sub forma unor bosaje reliefate la parter, cu ancadramente geometrice fin profilate la vitrine și la cele două accese care conduc la etaj (funcțiunea de locuit), se eliberează în registrul etajului, diferențiat de cel al parterului printr-un brâu de muluri suprapuse, puternic ieșit în afara fațadei, susținut pe console ca o cornișă (fig. 9a). Balcoanele, superbe ca decorație, unul în prima travee (de la stânga la dreapta), iar celălalt în cea de-a patra travee a etajului, susținute pe console, terminate la capete cu câte un *grottesco*, prezintă un parapet traforat, golurile având forma dreptunghiulară cu colțurile tăiate, cu elemente decorative din fier forjat. Ancadramentele ferestrei și ușii care permite accesul spre balcon, foarte puțin profilate

(ca toate celelalte), terminate la partea superioară de frontoane dreptunghiulare, sunt despărțite prin pilaștri lași, decorați cu nuturi. Cornișa, foarte lată, cuprinde o friză de casetoane cu o decorație bogată, scoase în relief foarte mult, peste care se așează un rând de denticuli, încoronați la rândul lor de o mulură încărcată de decorație.

Clădirea ne oferă un exemplu pentru casa de negustor cu dublă funcțiune: comercială și de locuit. Din analiza planurilor rezultă că parterul era destinat exclusiv funcției comerciale și cum una dintre prăvălii având acces direct la pivnițe și la etaj, unde se afla spațiul locuinței, ne face să credem că proprietarul Haritiadis era el însuși negustor, el folosind cel mult trei prăvălii, restul fiind închiriate diverșilor negustori. Nu este exclus ca și unele camere de la etaj să fi fost închiriate acestora.

Imobilul din Bulevardul Carol I nr. 64³⁷
(cod. LMI 13-II-m-B-19325)

Situat la intersecția Căii Moșilor cu bulevardul Carol I, clădirea articulează piațeta formată din intersecțarea străzilor Calea Moșilor, bulevardul Carol și strada Latină, urmărind traseul curb al piațetei.

Din cercetarea de arhivă, aflăm că profesorul Theodor Popescu, proprietarul clădirii, mai deținea trei imobile, unul situat pe strada Negustori, nr. 5, altul pe bulevardul Carol, nr. 75, și încă o casă pe Calea Moșilor, la nr. 268, la care adaugă dependențe în anul 1904³⁸.

Inițial, proiectul clădirii avea inclus în planuri și un „entre-sol” (fig. 10b), la care se va renunța „deoarece planurile au fost întocmite pe înălțimea de 15,20 m”³⁹ înălțimea canonizată a unei clădiri pentru „Bulevarde și Splaiuri” neputând depăși 13 metri⁴⁰. Planurile vor fi aprobate de Primărie, dar cu câteva corecturi semnalate în planuri, una din ele prevăzând ca „Fereastra mare de la scară se va

³⁵ AN-DMB, fond PMB, Serviciul tehnic, d. 806/1895, f. 1.

³⁶ *Ibid.*, f. 4.

³⁷ Pe planul cadastral actual figurează cu nr. 74.

³⁸ AN-DMB, fond PMB, Serviciul Tehnic, d. 165/1904, f. 1.

³⁹ *Ibidem*, d. 142/1905, f. 10.

⁴⁰ *Ibid.*, f. 1, verso.

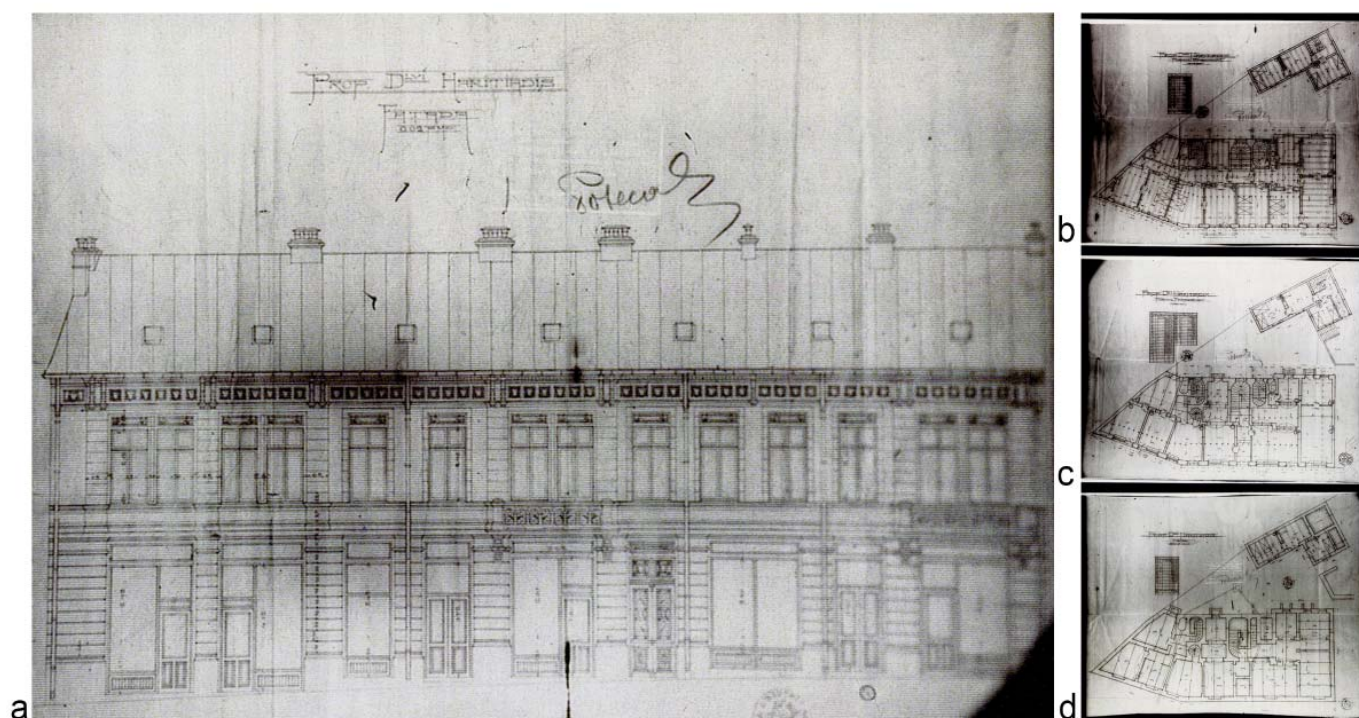

Fig. 9 - a. Fațada principală; b. Plan etaj; c. Plan parter; d. Plan subsol. AN-DMB, fond PMB, Serviciul Tehnic, d. 806/1895.

închide nefiind la 2 m depărtare de vecini”⁴¹.

Pivnițele se întind pe toată suprafața construcției, accesul făcându-se printr-o scară principală și o altă scară de serviciu dispusă lateral dreapta în *colimaçon*, pentru partea cu magazine, dinspre Calea Moșilor. Accesul la cealaltă parte a pivnițelor dinspre strada Mântuleasa se face din curtea interioară (fig. 10c).

Intrarea se face în axul construcției, dinspre bulevardul Carol I, printr-un hol care conduce spre casa scării principale, monumentală, prin care se accede la apartamentul de la etaj. Holul permite accesul la micul apartament de la parter, cu vedere spre strada Mântulesei, compus din vestibul, dormitor, salon și „odaie” (bucătăria). Salonul, de formă circulară, comunică direct cu toate celelate spații. Accesul la acest apartament se mai face și din strada Mântuleasa, printr-un pasaj lung și îngust, care dă în vestibul. Din capătul pasajului,

se ajunge în curtea interioară, care comunică cu anexele spațiilor comerciale.

Partea parterului din dreapta axului clădirii, de pe Calea Moșilor, era destinată funcțiunii comerciale. Pătrunderea în cele două magazine, se putea face direct din Calea Moșilor, prin cele două intrări cu vitrine, dar și din corpul cilindric care marchează intersecția străzii cu bulevardul. Interesant este că în proiectul inițial, spațiile comerciale se continuau și la nivelul entre-solului, prin intermediul unei scări în *colimaçon*, localizată în primul magazin de la parter. Scara cobora la pivnițe, care serveau ca depozite de mărfuri.

Etajul era destinat strict funcțiunii de locuit, un apartament pe toată suprafața palierului (fig. 10d). Accesul la apartament, pe lângă cel posibil din scara principală, mai putea fi făcut prin intermediul unei scări de serviciu; ambele scări dau într-un vestibul prelungit cu câte două mici coridoare având capetele semicirculare, urmărind traseul existent al încăperii scărilor de la parter,

⁴¹ Autorizația de construcție din 30 mai 1905, nr. 21888, *ibid.*, f.2.

Fig. 10 - a. Plan pivnițe; b. Plan mezanin; c. Plan parter; d. Plan etaj; e. Secțiune; f. Desfășurare fațade. AN-DMB, fond PMB, Serviciul Tehnic, d. 142/1905.

făcând accesul pe de o parte la zona de zi (partea dinspre strada Mântuleasa și bulevardul Carol) și spre zona de noapte (Calea Moșilor). Cele două zone sunt mediate de salon, de dimensiuni mari, având o privesc deosebită asupra piațetei, prin cele trei deschideri ale balconului. Partea stângă a apartamentului, este compusă din bucătărie, și o interesantă sufragerie, care combină în plan dreptunghiul cu cercul, înțesarea lor fiind marcată de câte două colonete. Partea dreaptă a vestibulului este legată în mod direct cu biroul și indirect, prin intermediul unui coridor, cu cele două dormitoare, mediate de o "toiletă".

Fațada principală (fig. 10f), de pe bulevardul Carol I, urmează traseul curb al piațetei și este compusă din trei travee, cea centrală corespunzând intrării principale, deschidere înconjurată cu un ancadrament cu o decorație florală (lalea stilizată), terminată în partea superioară cu un fronton ornat cu ocheie de boltă. În registrul parterului, cele două corpuri semicilindrice, prezintă câte o deschidere, respectiv o fereastră pentru cel care marchează intersecția bulevardului Carol I cu strada Mântuleasa, și o vitrină cu cale de acces în magazin, pentru cel din Calea Moșilor.

Etajul, reia deschiderile de la registrele anterioare, golul central având funcția de cale de acces spre un balcon lung, susținut pe console. Ancadramentele dreptunghiulare ale deschiderilor, simple, întrerupte pe lateral de câte un motiv decorativ, sunt terminate în partea superioară cu câte o cheie de boltă. Același tip de decorație se regăsește și la ancadramentele ferestrelor (ferestrele au lățimea mai mică) celor trei corpuri semicilindrice (inclusiv cel de pe Calea Moșilor). Cele trei fațade ale imobilului, cea principală, de pe bulevardul Carol I, și cele laterale, prezintă o decorație simplă, folosindu-se un repertoriu restrâns de elemente decorative, specifice stilului eclectic. Cornișa, destul de lată, cuprinde o friză în care casetoanele alternează cu câte un element decorativ. Deasupra cornișei se înalță un atic cu baluștri. Cele două corpuri semicilindrice, care

încadrează fațada principală, sunt terminate la partea superioară cu două cupole, acoperite cu tablă de zinc, având în ax câte o lucarnă în formă de "ochi de bou".

În prezent, clădirea are funcțiunea de birouri a firmei Kiwi Finance. Restaurată după 1992, clădirea constituie un frumos capăt de perspectivă dinspre tronsonul II al Căii Moșilor.

Concluzii

Pe parcursul acestui studiu am încercat să conturez profilul uneia dintre cele mai vechi străzi bucureștene, aflată astăzi într-un proces continuu de degradare. Cercetarea documentelor Arhivelor Naționale, fondul Primăriei Municipiului București, au condus la nașterea acestei documentații, care va putea fi valorificată ulterior și utilizată în conceperea unor proiecte de urbanism sau de arhitectură și restaurare. Sunt făcute cunoscute proiectele unor arhitecți consacrați (precum Leonida Negrescu, C. Enderle) dar și a unora mai puțin cunoscuți care activează în a doua jumătate a secolului al XIX-lea (J. Berthet). Tronsonul vechi, care face obiectul cercetării noastre, cuprins de la intersecția Căii Moșilor cu strada Bărăției, până la intersecția ei cu bulevardul Carol I, se află în prezent în marele pericol de a fi integral demolat. Foarte multe case, unele fiind declarate monumente de arhitectură de către Direcția Monumentelor Istorice, sunt lăsate special în paragină pentru a fi demolate, în scopul folosirii terenului aflat în plin centru al Bucureștiului. De asemenea, imobilele considerate insalubre și nefolositoare, au fost demolate, de unde și aspectul de front discontinuu al străzii de astăzi. Mai mult de o treime din suprafața parcelelor ocupate înainte de clădiri, reprezintă acum terenuri virane, intervențiile de arhitectură contemporană trebuiesc efectuate cu multă grijă, astfel încât integrarea elementului nou să fie acceptată de ambianța eclectică a caselor de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Un program special de conservare arhitectonică ar salva o parte a ceea ce a fost Bucureștiul în veacul al XIX-lea.

ACADEMIA DE STUDII ECONOMICE DIN BUCUREȘTI SCURT ISTORIC

Adriana Stroe, Aurelian Stroe

Keywords: Romania, Bucharest, establishment for higher studies, the Academy of High Commercial and Industrial Studies (AISCI), the Academy of Economic Studies, Grigore Cerchez, Edmond van Saanen-Algy, A. Culina, Cecilia Cuțescu-Storck, Cleopatra Alifanti.

Abstract

The topic of this article is the building at No. 6 in Piața Romană, in Sector 1 of Bucharest, an establishment of the Academy of Economic Studies. The edifice is categorized as a historic monument, having the code B-II-m-B-19597.

The preoccupation to establish economic studies in the United Principalities goes back to mid 19th century, while the necessity to found a practice-oriented Academy became stringent around early 20th century. In 1913 the Academy of High Commercial and Industrial Studies (Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale – AISCI) was created, and, as early as the beginning, the need to built its own establishment was felt. In 1924, the Administrative Board approved the start of the construction work and the contract with the architects Grigore Cerchez, Edmond van Saanen-Algy and A. Culina, so that, on November 15, 1926, the establishment of the Academy could be inaugurated. At that time, the establishment comprised two wings: the main wing and the wing of the amphitheatres. In 1934-1935 the main wing was enlarged with a new building, its architect being A. Culina. In the 1970s, the two establishments in Calea Dorobanți were built, the head of project being arch. Cleopatra Alifanti.

The edifice of the Academy of Economic

Studies is representative of the edifices for higher studies that were constructed in late 19th century and early 20th century. A special component with regard to appearance and technical execution is the Wing of the Amphitheatres. While the main wing (arch. Gr. Cerchez) iterates elements of volumetry, decoration and adaptation to the front used for large official buildings that are placed in representative areas of the city (e.g. the BCR establishment in Piața Universității), for the wing of the amphitheatres, Edmond van Saanen-Algy used a modernist architecture, with large openings, with structure elements that also play an aesthetic role.

Studiul istoric de față are ca obiect construcția situată în Piața Romană nr. 6¹, sect. 1, București, localul principal și cel al amfiteatrelor ale Academiei de Studii Economice.

Clădirea este clasată monument istoric, având codul de monument B-II-m-B-19597 și se află, de asemenea, în zona de protecție a monumentelor de arhitectură din Piața Romană, nr. 5 și nr. 8, și în zona de protecție a Ansamblului de arhitectură «Bd. Lascăr Catargiu».

Zona în care este amplasat monumentul, Piața Romană, deși apărută târziu în structura orașului modern², este unul din punctele de

¹ Parcela pe care este amplasată construcția menționată este situată în Piața Romană, la nr. 6, dar, datorită caracteristicilor de mărime ale clădirii, are numere poștale și în str. Căderea Bastiliei (nr. 2-10) și în str. Stanislas Cihoschi (nr. 3 și 5).

² Piața Romană apare cu traseul actual pe planul cadastral de la 1895, iar conformația circulară a Pieței Romane a fost stabilită în jurul anului 1900. Parcela pe care va fi construită clădirea analizată

greutate ale acestuia.

Preocuparea pentru înființarea învățământului economic pe teritoriul Principatelor datează de la mijlocul sec. XIX, când, în 1843, la Academia Mihăileană de la Iași au avut loc primele lecții de economie, profesor fiind Ion Ghika. Spre sfârșitul sec. XIX, lecții de economie existau în programa Facultății de Drept, dar practicienii reproșau acestora caracterul lor prea teoretic.

Studierea înființării unei Academii cu orientare practică, ce urma să formeze specialiști necesari dezvoltării economice accelerate a țării, a început în anul 1912, când Ministerul de Industrie și Comerț a cerut atașaiilor comerciali din Hamburg, Anvers, Londra și Paris să trimită material documentar privitor la învățământul superior comercial din țările respective. A fost constituită o comisie de analiză a materialului³, iar, în anul următor, a fost creată, printr-o lege promulgată prin Decretul Regal nr. 2978/6 Aprilie 1913 și publicată în MO nr. 12/Aprilie 1913, Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale (AISCI).

Nevoia unui local propriu a fost resimțită chiar de la inaugurarea instituției, la 1 Noiembrie 1913, fiecare an universitar debutând cu un apel către guvern pentru obținerea fondurilor necesare pentru cumpărarea sau construirea unui local.

Începutul real în această direcție a fost făcut în anul 1919, când unul din profesorii Academiei, I. N. Angelescu, a fost numit Director General al Comerțului. Acesta a propus crearea unui „fond de comision” destinat dezvoltării culturii economice. Fondul urma să fie alimentat de o taxă

de 2% asupra importului și exportului de mărfuri. Guvernul a aprobat această măsură, astfel încât, la scurt timp de la înființarea fondului, Academia a primit suma de 2.500.000 lei pentru cumpărarea/construirea unui local propriu. La această sumă Ministerul Industriei și Comerțului a adăugat, în 1921, suma de 15.000.000 lei.

Inițial, rectorul de atunci al Academiei, Stanislas Cihoschi, a propus să fie cumpărată o clădire care să fie, apoi, amenajată ca local de învățământ, însă această achiziție nu a putut fi realizată prea curând. În paralel cu această propunere, câștiga teren ideea de construire a unui local proiectat dintru început să corespundă cerințelor de spațiu și dotări necesare unui învățământ modern.

În acest scop Academia a cumpărat, în luna Mai 1922, un teren situat pe str. Romană (azi Bd. Dacia și Piața Romană), colț cu str. Cometa (azi str. Căderea Bastiliei). Tot atunci, a fost contractată întocmirea planurilor construcției cu arhitectul Grigore Cerchez⁴, acesta colaborând cu arhitectul Edmond van Saanen Algy⁵ la proiectarea localului Academiei.

În același an, pe fondul crizei financiare, Ministerul Finanțelor a cerut restituirea sumelor primite de Academie din „Fondul de Comision”, aceasta rămânând numai cu terenul achiziționat în strada Romană și suma de 4.120.000 lei.

La 12 Februarie 1924 a fost ales ca rector I. N. Angelescu, fervent susținător al construirii unui local adecvat pentru Academie. Acesta și-a luat răspunderea procurării fondurilor, prevăzute a se ridica la cca. 50.000.000 lei. La 8 Martie, în

nu exista, ca atare, în planul de la 1895; pe acest loc se aflau o parcelă de formă aproximativ triunghiulară, proprietate a comunei, în urma exproprierilor pentru trasarea Bulevardului Colței, și o parcelă mare (proprietatea Cleopatrei Lecca), cu două corpuri de locuințe, dintre care una amplă, precedată de grădină amenajată.

³ Compusă din D. Hagi Theodoraki, președintele Camerei de Comerț din București, Chr. D. Staicovici, secretarul aceleiași, D. Comșa, Stanislas Cihoschi, profesor la Școala de Științe de Stat, Aristide Blank, directorul băncii Marmorosch Blank & Co, G. J. Juvara, director comercial din Ministerul de Industrie și Comerț.

⁴ Grigore Cerchez s-a născut la București/Râmnicu Vâlcea în 1850. A plecat în 1866 la Paris unde a terminat liceul și a urmat cursurile Școlii Centrale de Arte și Meserii, specialitatea „construcții”. Întors în țară în 1873 a profesat atât ingineria cât și arhitectura, în această din urmă calitate fiind autor a mai multe clădiri publice, dintre care cea mai cunoscută este clădirea Universității de Arhitectură. A condus, de asemenea, o antrepriză de construcții.

⁵ Edmond van Saanen Algy, al cărui tată a fost Ministru de Externe al Munteniei și apoi al Principatelor Unite, a făcut parte din prima generație de arhitecți cu studii în străinătate. Arhitect, pictor, muzicant, a participat și la proiectarea Palatului telefoanelor.

Fig. 1 – Clădirea principală (reproducere din "Anuarul Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București", Anul XIV, 1926-1927, București, 1927).

același an, Consiliul de Administrație a aprobat începerea lucrărilor și contractul cu arhitecții Grigore Cerchez, Edmond van Saanen-Algy și A. Culina, pentru definitivarea planurilor, respectiv supravegherea construcției. Între timp, terenul din Piața Romană s-a dovedit insuficient fiind necesară achiziționarea unor terenuri învecinate.

La 24 Aprilie 1924 a fost ținută licitația pentru darea în antrepriză a construcției „de roșu”; licitația a fost câștigată de arh. Grigore Cerchez. La 4 Mai 1924 au început lucrările, iar la jumătatea anului 1925 construcția era ridicată „la roșu”, la 17 Iulie 1925 fiind dată în antrepriză, tot lui Grigore Cerchez, execuția învelitorii. În cursul lunii August a aceluiași an au fost licitate restul lucrărilor la construcție – tencuieli, scări, etc. Licitarea a fost câștigată tot de către Grigore Cerchez.

În paralel, au avut loc licitațiile pentru lucrările de tâmplărie (fabricile „Locuința Română” și „Fabrica de Tâmplărie Artistică” din Cluj), fierărie („Frații J. & P. Lăzărescu”), încălzire și sanitare

(„Mecano”), instalații electrice („Energia”), ascensoare (Fr. Porn), zugrăveli și vopsitorii (Antrepriza „Stanciu”), mobilier, Academia propunându-și ca lucrările să fie terminate la 1 Octombrie 1926.

Luni 15 Noiembrie 1926, Palatul Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale a fost inaugurat în prezența a numeroși invitați. (Fig. 1). La deschidere au luat cuvântul Patriarhul Miron Cristea, rectorul Academiei – Dr. I. N. Angelescu, ministrul Industriei – M. Berlescu, și președintele Uniunii Camerelor de Comerț, și Industrie, Dr. Șt. Cerchez⁶.

După terminarea festivităților a fost semnat un „Act Comemorativ” și a fost vizitat localul, care, la acea dată, era compus din două corpuri:

- corpul principal, care adăpostea aula, cabinetul rectorului, cabinetele profesorilor,

⁶ Placa de fundație, aflată la primul nivel, deasupra scării dinspre vestibul are următorul text : «Acest Palat s-a ridicat/ sub augusta domnie / a/ Regelui Ferdinand I/ rector fiind dl. Prof. Dr. I. N. Angelescu/ arhitecți profesor Gr. Cerchez și E. van Saanen Algi/ arhitect controlor A. Culina/ 1924-1926».

Fig. 2 – Corpul amfiteatrelor – fațada la str. Stanislas Cihoschi

sala de consiliu, săli de seminar și săli rezervate cursurilor de specialitate, biblioteca studenților și o sală specială pentru profesori, ca și două săli pentru muzeu - corpul amfiteatrelor, care adăpostește, în principal, Auditorium maximum – Amfiteatrul I, cu 663 locuri, Amfiteatrul II, cu 525 locuri, Amfiteatrul III cu 468 locuri și laboratoarele.

Lucrările, în special amenajările interioare ale laboratoarelor, ale expoziției, vestiarelor și ale bufetului-cantină au fost finalizate în prima jumătate a anului 1927.

O parte a mobilierului, donat de Ministerul Comerțului, făcea parte dintre piesele expuse la Expoziția Generală Română din 1906.

În 1928 a fost inaugurat căminul studențesc

din str. Cometa (azi str. Căderea Bastiliei 5).

În 1933 în Aulă, în absida din spatele tribunei, a fost pictată, de către Cecilia Cuțescu-Storck, marea frescă înfățișând „Istoria comerțului românesc”.

În 1934-1935 corpul principal a fost extins cu o nouă aripă în prelungirea celei dinspre strada Cometa, destinată, în special, pentru bibliotecă; arhitect A. Culina.

În anii 1970 ai sec. XX, au fost construite cele două corpuri din Calea Dorobanți, șef de proiect fiind arh. Cleopatra Alifanti.

Clădirea Academiei de Studii Economice are plan neregulat, cu patru aripi care închid complet o curte interioară dreptunghiulară. Are două corpuri: corpul cu acces principal din Piața Romană, numit în continuare “Corpul Principal” și corpul care închide curtea interioară spre str. Stanislas Cihoschi, numit în continuare “Corpul Amfiteatrelor”.

Clădirea Academiei de Studii Economice se face remarcată, în cadrul Pieței Romane, prin volumetrie și arhitectura clasicizantă a fațadei Corpului Principal, proiectată pe silueta piramidală a ultimelor niveluri ale Corpului Amfiteatrelor.

Corpul principal are plan în U, cu subsol tehnic, trei niveluri și nivel de mansardă, acoperiș parțial cu rupere de pantă, parțial cu terasă, iar la

Fig. 3 – Amfiteatrul II – interior

Fig. 4 – Monograma AISCI

Fig. 5 – Aplică – casa scării de onoare

colțul spre Piața Romană, dom cu lanternon.

Fațadele spre Piața Romană și str. Căderea Bastiliei, cu decorație clasicistă, sunt simetrice față de colțul în arc turtit al clădirii, care conține accesul principal. Interioarele și în special cele “de reprezentare” (holul cu scara de onoare, Aula, Muzeul, Biblioteca) prezintă aceleași caracteristici stilistice cu ale fațadei la stradă.

Corpul amfiteatrelor, cu plan dreptunghiular, demisol, 7 niveluri și nivel tehnic are fațada principală spre str. Stanislas Cihoschi (Fig. 2). Aceasta are trei niveluri de ferestre înalte, în trepte,

care sugerează structura interiorului, separate de “contraforți” stilizați, cu banchete care subliniază nivelul demisolului. La ultimul nivel se află un balcon continuu, cu parapet metalic. Nivelul tehnic este decorat cu pilaștri aplatizați, stilizați și are acoperiș piramidal, în trepte. Sala laboratoarelor, situată la demisol, are plafon în carenă, pe grinzi.

Amfiteatrul I (Auditorium maximum) are pe latura de fund balcon pe două niveluri și lateral balcon în trepte. Plafonul, de asemenea în trepte, casetat, este sprijinit pe grinzi și console. Amfiteatrul II (Fig. 3) este similar Amfiteatrului I, dar nu are balcoane. Amfiteatrul III, scund, are plafon pe grinzi. La ultimul nivel se află două săli de curs, cu plafoane pe grinzi pe console. Corpul amfiteatrelor păstrează liftul original.

Clădirea Academiei de Studii Economice este semnificativă pentru clădirile de folosință publică – clădiri pentru învățământul superior de la sfârșitul sec. XIX-1/4 sec. XX, care îmbină stilul emfatic al clădirilor oficiale cu necesitățile unui

Fig. 6 – Corpul amfiteatrelor (reproducere din "Anuarul Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București", Anul XIV, 1926-1927, București, 1927).

învățământ modern. Fațadele, păstrate în starea originală, au motivele decorative tipice, atât ca repertoriu cât și ca dispunere, pentru clădirile oficiale menite a mobila piețele și bulevardele deschise în București la sfârșitul sec. XIX-începutul sec. XX. Partiul și decorația originală, în special cea a încăperilor de reprezentare, sunt, de asemenea, bine păstrate. De remarcat tratarea diferențiată a spațiilor interioare în funcție de importanța lor. La interior sunt păstrate elemente de mobilier originare, ex. Aula, biblioteca, sala V. Madgearu, vitrinele în stil național românesc de la parterul scării de onoare. Sunt păstrate și dotări originare (Fig. 4), ex. lustre, plafoniere, aplici (Fig. 5) din casa scării de onoare.

O componentă deosebită, ca aspect și realizare tehnică, este reprezentată de Corpul Amfiteatrelor. În timp ce corpul principal reia elemente de volumetrie, decorație, adaptare la front folosite la clădiri oficiale ample, amplasate în spații reprezentative ale orașului (ex. localul BCR din Piața Universității), în corpul amfiteatrelor arhitectul a folosit o arhitectură modernistă, cu deschideri largi, cu elemente de structură care au totodată și rol estetic (Fig 6).

Deosebirea este datorată, credem, nu numai diferențelor de amplasare (corpul spre Piața Romană fiind conceput special pentru a da monumentalitate acestui spațiu care urma să devină unul reprezentativ pentru orașul modern, în timp ce corpul amfiteatrelor, așezat pe o stradă secundară, permitea o mult mai mare libertate de exprimare), ci și stilurilor diferite ale celor doi arhitecți. În timp ce Grigore Cerchez, cel ce a proiectat Corpul Principal, profesa, în special în cazul marilor clădiri publice, o arhitectură caracteristică pentru o epocă arhitecturală aproape încheiată, influențată de arhitectura franceză a sfârșitului de sec. XIX - începutul sec. XX, Edmond Van Saanen-Algy, proiectantul corpului amfiteatrelor, era adeptul unei arhitecturi moderniste, simplificată, luminoasă, în care elementele de structură devin și elemente decorative.

BIBLIOGRAFIE

„Anuarul Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București”, Anul XIV, 1926-1927, București, 1927.

„Arhitectura”, Anul VII, Nr. 1, Ianuarie-Martie 1941 (nr. jubiliar – 1891-1941. *Semicentenarul Societății Arhitecților Români*).

Mariana Celac, Octavian Carabela, Marius Marcu-Lapadat, *București, arhitectură și modernitate. Un ghid adnotat/Bucharest, architecture and modernity. An annotated guide*, ARCUB/SIMETRIA, București, 2005.

Douăzeci de ani de activitate a Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București. 1913-1933. Privire critică, Institutul de arte grafice și editură „Tiparul românesc” S. A., București, f. a.

Grigore Ionescu, *București. Ghid istoric și artistic*, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”, București, 1938.

Nicolae Lascu, *Legislație și dezvoltare urbană. București 1831-1952*, București, 1997 (teză de doctorat).

Nicolae Lupu, *Grigore P. Cerchez (1850-1927)*, în „Arhitectura”, Nr. 4, 5/1973.

Duiliu Marcu, *Arhitectură și clădiri. Contribuțiuni la istoria dezvoltării arhitecturii în România dela 1881 până azi*, tiraj á part din „Buletinul Societății Politehnice”, Nr. 10/1931.

Carmen Popescu, *Le style national roumain. Construire une Nation à travers l'architecture. 1881-1945*, Presses Universitaires de Rennes/SIMETRIA, 2004.

Emil Răcilă, *Studii și documente privind Academia de Studii Economice. 1913-1993*, I, București, 1993.

NOTE ȘI STUDII

LISTA MONUMENTELOR ISTORICE 2010 - INVENTARIEREA, PARTE A PROCESULUI DE PROTEJARE A PATRIMONIULUI NAȚIONAL

Dana Mihai

Keywords: inventory, planning, protection, historical monuments

Abstract

Inventory is fundamental in the design heritage in the broadest term, not just for individual historical monument, but also for understanding the social, political and architectural context. In practical terms, the inventory is the first step in the process of the definition, interpretation, protection, conservation, rehabilitation planning of the heritage.

Inventarierea este fundamentală în conceperea mai largă a termenului de patrimoniu, nu numai pentru monumentul istoric individual, dar și pentru înțelegerea contextului social, politic și arhitectural. În termeni practici, inventarierea stă la baza definirii, interpretării, protecției, conservării, planificării și a reabilitării patrimoniului.

Evoluția mediului inconjurător, violența schimbărilor economice determină vigilență maximă din partea celor care au ceva de spus în domeniul protecției patrimoniului cultural, dar și putere de intervenție în planificarea și dezvoltarea urbanistică a centrelor urbane. Indiferent de tipurile de inventariere existente la ora actuală, tematice, selective, topografice, toate aceste forme de inventariere au determinat și determină temeiul și scopul *procesului de înțelegere a protejării, restaurării, conservării și educării*.

Procesul de inventariere este parte a unui lung proces care ține de scopuri precise, de

restaurare, planificare și punere în valoare. Iată de ce inventarierea este o etapă esențială, fără de care nu putem vorbi de strategie în domeniul protejării monumentelor istorice.

Noua ediție a Listei Monumentelor Istorice a prilejuit probleme majore de identificare a monumentelor aflate în Listă, precum și probleme legate de inventarierea, delimitarea siturilor arheologice.

Schimbări determinate de numărul poștal, precum și cele determinate de schimbarea numelui de străzi, au ridicat probleme majore în noua ediție a Listei. De asemenea, problemele ce țin de delimitările de situri arheologice, care în mod normal ar trebui să apară în listă, au ridicat probleme de identificare. Aceste delimitări clare topografice, pe teren, ale siturilor arheologice, rămân una din problemele majore ale protecției reale acestei categorii din LMI.

Drumul lung către intabularea și incadastrarea siturilor arheologice, care trebuie să urmărească o procedură extrem de complicată și costisitoare, pare fără rezolvare în momentul de față.

Această situație determină consecințe dramatice, care, în multe cazuri, duc la distrugerii inconștiente sau voite de situri arheologice, soldate, în unele cazuri, cu trafic de obiecte de patrimoniu, braconaj, etc. Soluția aleasă pentru siturile arheologice inventariate deja pe teren a fost centralizarea acestor delimitări în baza de date a Institutului Național al Patrimoniului. Faptul că multe din aceste situri arheologice sunt în proprietate particulară determină și mai mari confuzii și lipsă de strategie. Obligația de folosință înmănată proprietarilor este dată foarte rar de Direcțiile de Cultură, în plus, chiar atunci când este

Tabelul 1

Județ	Tip I	Tip II	Tip III	Tip IV
AB	202	447	20	10
AG	80	766	14	163
AR	142	234	19	18
B	186	2084	114	239
BC	118	223	8	15
BH	170	227	19	19
BN	380	367	11	7
BR	41	79	9	42
BT	250	235	16	8
BV	117	781	8	77
BZ	494	320	3	48
CJ	691	636	13	41
CL	110	143	0	31
CS	305	502	15	11
CT	476	153	43	12
CV	141	430	8	9
DB	456	698	12	73
DJ	98	530	23	48
GJ	87	362	24	28
GL	96	143	20	4
GR	228	282	11	21
HD	135	359	9	17
HR	255	464	4	17
IF	567	126	17	14
IL	83	120	3	12
IS	828	703	54	45
MH	163	369	9	28
MM	127	415	13	27
MS	242	736	12	27
NT	169	336	11	21
OT	130	595	13	20
PH	258	723	16	72
SB	162	801	14	37
SJ	318	217	6	3
SM	109	189	6	6
SV	124	353	10	30
TL	470	87	2	8
TM	57	235	27	19
TR	83	299	8	3
VL	221	508	18	43
VN	145	196	17	69
VS	148	266	0	24
TOTAL	9662	17739	679	1466

înmănată, nu este respectată.

Aceeași legislație de protejare a monumentelor istorice, pare să nu mai fie respectată și se constată adeseori cazuri de încălcare gravă a acesteia. Privită din punctul de vedere al proprietarului de monument istoric, legislația pare extrem de greoaie și nu acordă facilități de vreun fel pentru întreținerea caselor, sau a oricăror alte imobile cu valoare de patrimoniu.

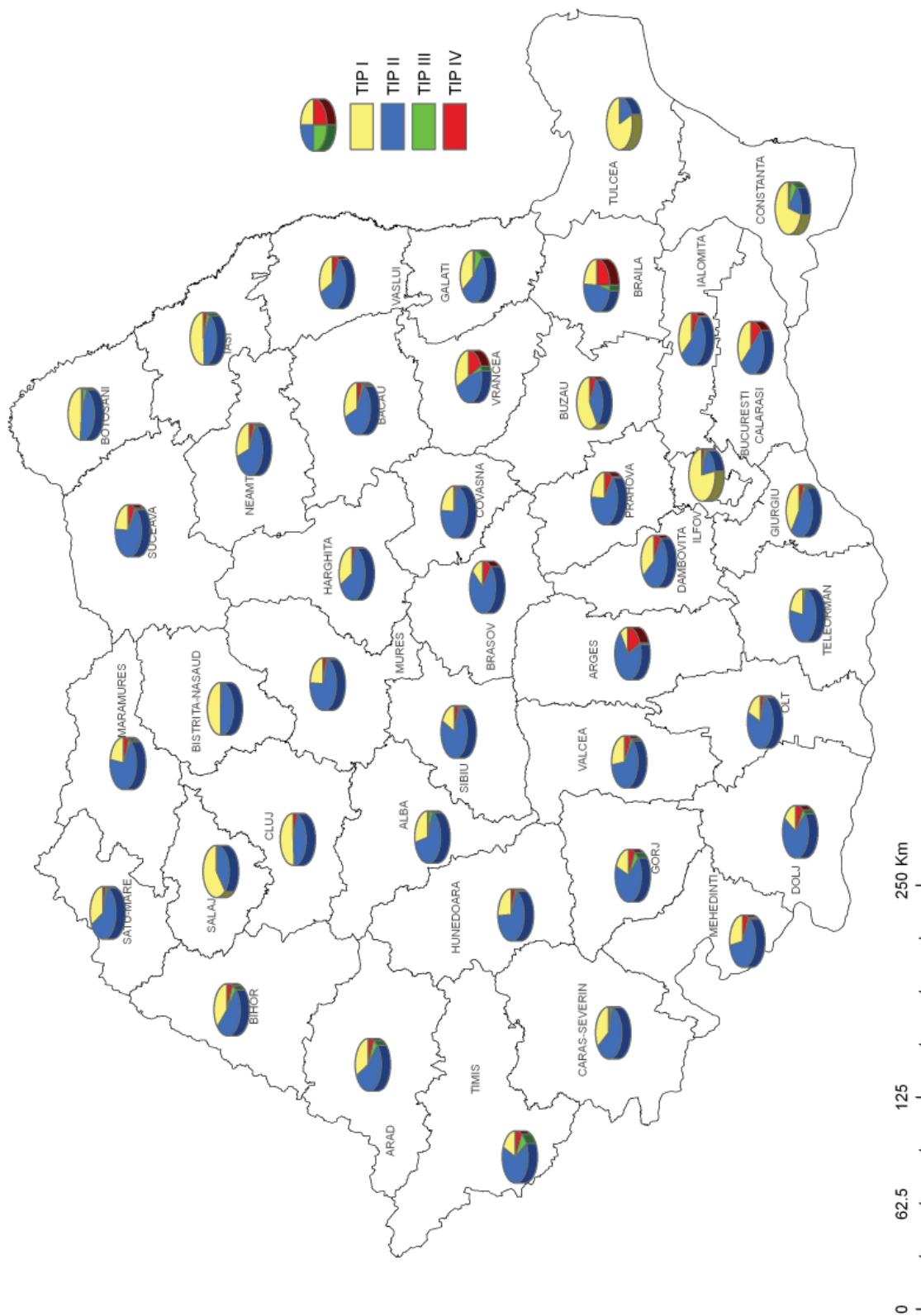
Așa stând faptele, se impun modificări ale legislației, în spiritul ajutorării sau acordării de facilități pentru repararea monumentelor istorice, dar și amenzi dure și pedepse aspre pentru lipsa întreținerii, sau chiar a demolării acestora.

În actuala ediție a LMI există 29546 de monumente istorice, (tabel 1, harta 1) cel mai bine reprezentate fiind monumentele de arhitectură, cu un total de 17339 de poziții, (pe primul loc situându-se Bucureștiul cu 2084 de monumente de arhitectură, secondat de Sibiu, 801 poziții, și Brașov 781 poziții) urmate de siturile arheologice în număr de 9662, (pe primul loc situându-se județul Iași, apoi Cluj și Ilfov, majoritatea covârșitoare fiind situri arheologice) apoi cele memorial funerare, (pe primul loc fiind Bucureștiul) destul de puține în număr de 679 de poziții, urmate de monumentele de for public în număr de 1466.

Interesant de analizat este ponderea monumentelor istorice de grupă A și B, în cadrul diferitelor județe, eventualul dezechilibru sau reprezentarea unei situații reale. Analiza succintă a acestor repartiții duce la concluzia că județul Argeș are cele mai multe monumente de grupă valorică A, aproape la toate categoriile de monumente istorice, ceea ce constituie evident un dezechilibru. În cazul altor județe, județe cu anumite caracteristici și bogăție în categoria arheologie, acest lucru se regăsește și în grupele valorice, astfel încât în județul Constanța există 203 situri arheologice de grupă valorică A. (tabel 2, harta 2).

În general, monumentele istorice de grupă valorică A nu depășesc 25% din totalul monumentelor istorice. (tabel 3, harta 3)

Distributie comparativa pe categorie de monument la nivel de judet

Harta 1

Tabelul 2

Județ	Ansamblu	Monument	Sit
AB	72	515	92
AG	94	892	37
AR	27	334	52
B	91	2464	68
BC	22	288	54
BH	21	332	82
BN	33	557	175
BR	8	147	16
BT	25	389	95
BV	119	823	41
BZ	52	687	126
CJ	36	1019	326
CL	9	210	65
CS	74	633	126
CT	10	440	234
CV	76	456	56
DB	39	981	219
DJ	22	623	54
GJ	23	428	50
GL	11	221	31
GR	23	428	91
HD	86	364	70
HR	87	574	79
IF	23	561	140
IL	13	156	49
IS	43	1406	181
MH	21	483	65
MM	37	468	77
MS	88	816	113
NT	51	417	69
OT	24	664	70
PH	47	906	116
SB	125	804	85
SJ	27	364	153
SM	22	241	47
SV	35	409	73
TL	4	305	258
TM	36	253	49
TR	25	315	53
VL	44	647	99
VN	15	341	71
VS	26	373	39
TOTAL	1766	23734	4046

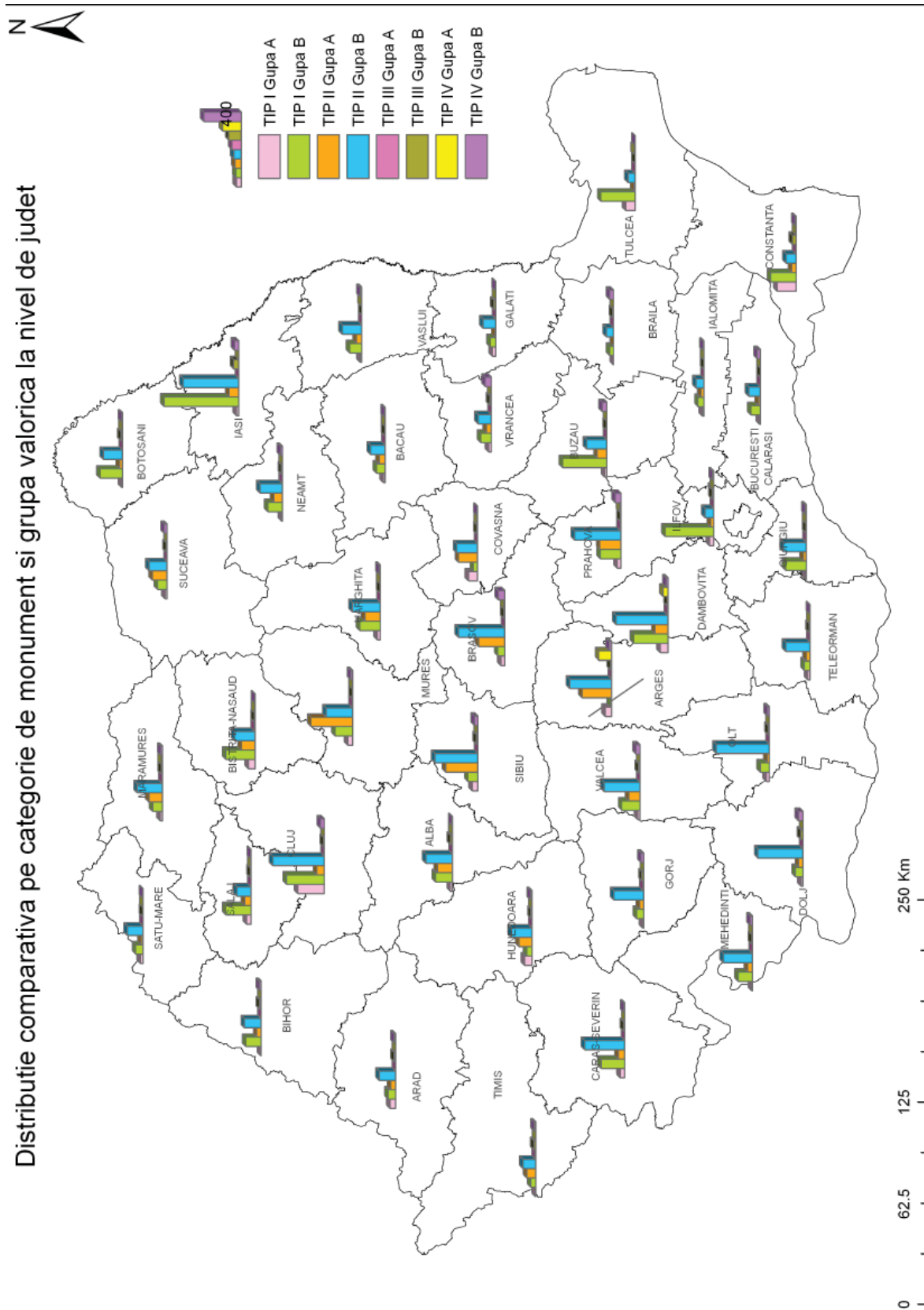
Reactualizarea listei Monumentelor istorice odată la 5 ani este un termen care pare să fie foarte lung, din mai multe motive. Presiunile majore care stau asupra monumentelor istorice care țin ori de declasarea lor, justificată în puține cazuri, dar și de lipsa posibilității de întreținere a acestor case, reclamă actualizarea periodică, anuală, a LMI, ca instrument de protecție a monumentelor istorice.

Cazurile de vandalizare asupra monumentelor istorice din ce în ce mai frecvente, la care se adăugă și cele ce țin de catastrofe naturale, incendii, cataclism, inundații, eroziuni, alunecări de teren, determină modificări ireversibile de cele mai multe ori, care trebuie sancționate, în primul rând, dar și reactualizate ca informație accesibilă publicului larg, precum și instituțiilor statului. Bineînțeles că Lista Monumentelor Istorice este doar un instrument de protecție, dar nu asigură protecția în sine automată. Este nevoie de un întreg mecanism care să funcționeze, în toate coordonatele lui, centrale și locale. Mă refer aici la exercitarea corectă a atribuțiilor Direcțiilor de Cultură, instituții extrem de importante în teritoriu, o legislație suplă, dar și extrem de dură și precisă cu privire la sancțiunile acordate în caz de devalizare și lipsă de întreținere a monumentelor istorice, rolul important pe care trebuie să-l joace Institutul Național al Patrimoniului în coordonarea și centralizarea acestor date, toate aceste instituții articulate într-o strategie și o stabilire de priorități elaborată de Ministerul Culturii și Patrimoniului Național.

Articularea și unificarea legislației de patrimoniu, care are câteva inadvertențe și care, din cauza unui limbaj redundant sau a multiplicării de atribuții diluează mesajul și ansamblul de măsuri cu privire la protecția monumentelor istorice, este un obiectiv final al Codului Patrimoniului, obiectiv pe cât de generos pe atât de complicat, care va îndrepta aceste inconveniente.

Distributie comparativa pe categorie de monument si grupa valorica la nivel de judet

Harta 2

Tabelul 3

Județ	I gr. A	I gr. B	II gr. A	II gr. B	III gr. A	III gr. B	IV gr. A	IV gr. B
AB	22	180	162	285	1	20	4	6
AG	67	13	316	450	2	13	138	25
AR	61	81	55	179	0	17	0	18
B	47	139	176	1908	15	99	25	214
BC	22	96	65	158	3	5	5	10
BH	5	165	47	180	1	18	0	19
BN	69	311	147	220	6	5	3	4
BR	0	41	2	77	0	9	0	42
BT	8	242	30	205	0	16	2	6
BV	42	75	282	499	0	8	9	68
BZ	22	472	102	218	0	3	1	47
CJ	285	406	81	555	3	10	0	41
CL	9	101	19	124	0	0	0	31
CS	50	255	71	431	1	14	0	11
CT	203	273	46	107	4	39	1	11
CV	97	44	205	225	0	8	4	5
DB	86	370	139	559	5	7	54	19
DJ	19	79	46	484	0	23	0	48
GJ	12	75	42	320	7	17	0	28
GL	36	60	7	136	0	20	0	4
GR	5	223	33	249	4	7	7	14
HD	79	56	140	219	0	9	1	16
HR	33	222	164	300	0	4	6	11
IF	45	522	33	93	0	17	0	14
IL	19	64	34	86	0	3	3	9
IS	25	803	105	598	0	54	1	44
MH	10	153	54	315	1	8	4	24
MM	22	105	145	270	3	10	10	17
MS	53	189	449	287	6	6	6	21
NT	11	158	94	242	0	11	1	20
OT	33	97	25	570	0	13	1	19
PH	39	219	226	497	8	8	13	59
SB	57	105	342	459	0	14	2	35
SJ	48	270	67	150	0	6	1	2
SM	30	79	21	168	2	4	0	6
SV	23	101	160	193	0	10	0	30
TL	102	368	11	76	1	1	7	1
TM	5	52	98	137	7	20	2	17
TR	22	61	38	261	1	7	0	3
VL	25	196	120	388	0	18	0	43
VN	31	114	54	142	1	16	5	64
VS	17	131	57	209	0	0	7	17
TOTAL	1896	7766	4510	13229	82	597	323	1143

UZINA DE APĂ DIN SULINA

Anca Filip

Keywords: Sulina, Danube Delta, the European Commission of the Danube, C.E.D., sir Charles Hartley, city water plant

it's a good example of 19th century industrial architecture with historical, architectural and memorial values.

Abstract

Documentary certified in 950 in Byzantine emperor Constantin Porphyrogenet's works *De Administrando Imperio*, Sulina is a river-maritime harbor placed on the Black Sea Coast, at the Danube's Mouth of the Sulina Branch.

Created in 1856, through the Paris Peace Treaty following the Crimean War (1854-1856), in order to protect political, economical and military interest of the great Europeans powers at the Danube's Mouth, the European Commission of the Danube (1856-1948) was installed in Sulina until 1938.

Through its technical dredging works at the Mouth of the Danube and the digging of the Sulina Channel, the European Commission of the Danube provided the functionality of the navigation and contributed at the development of Danubian trans-European and maritime commerce.

C.E.D. transformed the small village of Sulina into a modern town, inhabited by international office workers, diplomats, merchants, engineers, doctors, ship owners, craftsmen, dockers of all nationalities. The official language of the European Commission of the Danube was French and the main spoken language in Sulina was Greek, followed by Romanian, Russian, Italian, Turkish languages.

The city water plant in Sulina was built at the end of 19th century and still exists, maintaining its functionality. This well preserved ensemble

1. Dunărea maritimă

Dunărea de Jos sau Dunărea maritimă reprezintă sectorul fluvial cuprins între Brăila și Sulina, pe care pot circula vasele de mare tonaj din Marea Neagră.

Controlul asupra Dunării maritime a constituit o preocupare majoră a marilor puteri din cele mai vechi timpuri.

Până la sfârșitul sec. XV, Imperiul Bizantin își exercită autoritatea pe țărmul de vest al Marii Negre și în Delta Dunării.

Pe fondul slăbirii puterii bizantine în zona Dunării de Jos, are loc o întărire a poziției negustorilor italieni: genovezi și venețieni.

La sfârșitul sec. XV, zona cade sub stăpânire otomană pentru aproape patru secole și jumătate.

În urma războaielor ruso-turce, prin Tratatul de pace de la Adrianopol din anul 1829, Delta Dunării intră sub stăpânirea Rusiei, până în anul 1857, când Turcia redevine suverană în zonă.

Dobrogea, împreună cu Delta Dunării, devine parte a Regatului României în anul 1878, ca urmare a deciziei Congresului de la Berlin.

2. Comisia Europeană a Dunării

Încă de la începutul sec. XIX, marile puteri europene, întrunite la Congresul de pace de la Viena din anul 1815, legiferau principiul liberei navigații pe cursurile de apă internaționale, inclusiv pe Dunăre. Deoarece transportul pe apă era mult mai ieftin decât cel pe uscat, sunt declanșate mari proiecte edilitare de amenajare

a cursurilor de apă pentru a fi transformate în căi moderne de navigație.

În anul 1840, prin Convenția ruso-austriacă de la Sankt-Petersburg, este reglementată libera navigație pe Dunăre și situația funcțională a portului Sulina. Guvernului rus îi revine obligația de a construi un far la Sulina și de a menține Gura Sulina navigabilă.

Cu toate acestea, principiul liberei navigații pe Dunărea maritimă a putut fi impus abia la Congresul de pace de la Paris din anul 1856, când este înființată Comisia Europeană a Dunării, inițial ca un organism provizoriu, cu mandat pentru doi ani, alcătuită din reprezentanții marilor puteri europene: Anglia, Franța, Austria, Prusia, Germania, Italia, Sardinia, Rusia și Turcia, dar care și-a prelungit existența până la Conferința de la Belgrad din august 1948.

Atribuțiile Comisiei Europene a Dunării erau de natură legislativă, judecătorească, administrativă și tehnică. Ea elabora regulamentele de navigație și poliție fluvială în sectorul Dunării maritime, judeca contravențiile față de regulamentele de navigație, stabilea și percepea taxele de navigație, administra portul Sulina și executa studiile și lucrările de amenajare pentru navigație pe brațul Sulina.

Activitatea C.E.D. se desfășura în cadrul următoarelor servicii:

- *Secretariatul general*, înființat în anul 1856, cu sediul la Galați, care, printre altele, cuprindea registratura, arhiva și biblioteca C.E.D.;

- *Contabilitatea generală*, înființată în anul 1856, funcționând când la Galați, când la Sulina;

- *Casa de navigație*, înființată în anul 1859, la Sulina, care se ocupa cu perceperea taxelor de navigație și sanitare și a amenajărilor aplicate de Căpitania portului Sulina și de Inspectia de navigație;

- *Serviciul tehnic*, înființat în anul 1856, la Sulina, care deținea atelierele și șantierul pentru repararea navelor din Sulina, trei cariere de piatră la Tulcea și una la Isaccea și care avea în atribuții elaborarea proiectelor și executarea lucrărilor

de ameliorări la gurile Dunării, menținerea stării de navigație, instalarea și întreținerea farurilor, geamandurilor, semnalelor de ceață, construcția, întreținerea și repararea imobilelor C. E. D.;

- *Inspectia de navigație*, înființată în anul 1861;

- *Căpitania portului Sulina*, înființată în anul 1857, care asigura, printre altele, pilotajul la intrarea pe fluviu, salvarea navelor aflate în pericol, funcționarea farurilor și semnalelor de ceață de la Sulina, Sf. Gheorghe și de pe Insula Șerpilor;

- *Serviciul spitalelor*, creat în anul 1857, la Sulina, care a înființat Spitalul central și Spitalul de boli infecțioase din Sulina;

În anul 1857 sunt demarate lucrările pentru ameliorarea navigabilității la Gurile Dunării și pe Dunărea maritimă, de la Brăila până la vărsarea în Marea Neagră. Brațul Sulina este ales, dintre cele trei brațe ale Dunării, pentru a fi transformat în principală arteră fluvială navigabilă.

Până în anul 1902, C.E.D. desfășoară, după proiectele inginerului englez Charles Hartley¹, ample lucrări de amenajare și regularizare ale brațului Sulina. Este construit canalul navigabil, drept și cu pereți căptușiți cu piatră, realizat prin eliminarea tuturor coturilor brațului, lungimea căii navigabile fiind considerabil scurtată. Sunt construite marile diguri de la Sulina, care avansează kilometri în mare, asigurând navigabilitatea Gurii Sulina.

În anul 1938, în urma Aranjamentului de la Sinaia, principalele atribuții ale Comisiei Europene a Dunării, sunt preluate de statul român: executarea lucrărilor tehnice, pilotajul, perceperea taxelor de navigație, judecarea infracțiunilor la regulamentul de navigație. Pentru exercitarea acestora, Guvernul

¹ Sir Charles Augustus Hartley (3 februarie 1825 – 20 februarie 1915), inginer englez, specializat în construcția de căi ferate și amenajări hidrotehnice de porturi și estuare; inginer șef al C.E.D. (1856-1872), apoi inginer consultant al C.E.D. (1872-1902); face parte din comitetul desemnat de Congresul S.U.A. pentru asigurarea navigabilității în Delta fluviului Mississippi (1875); membru în Comisia tehnică internațională pentru lărgirea Canalului Suez (1884); consultant pentru lucrările de amenajare și modernizare a porturilor: Odessa, Trieste, Constanța, Burgas, Varna, Durban;

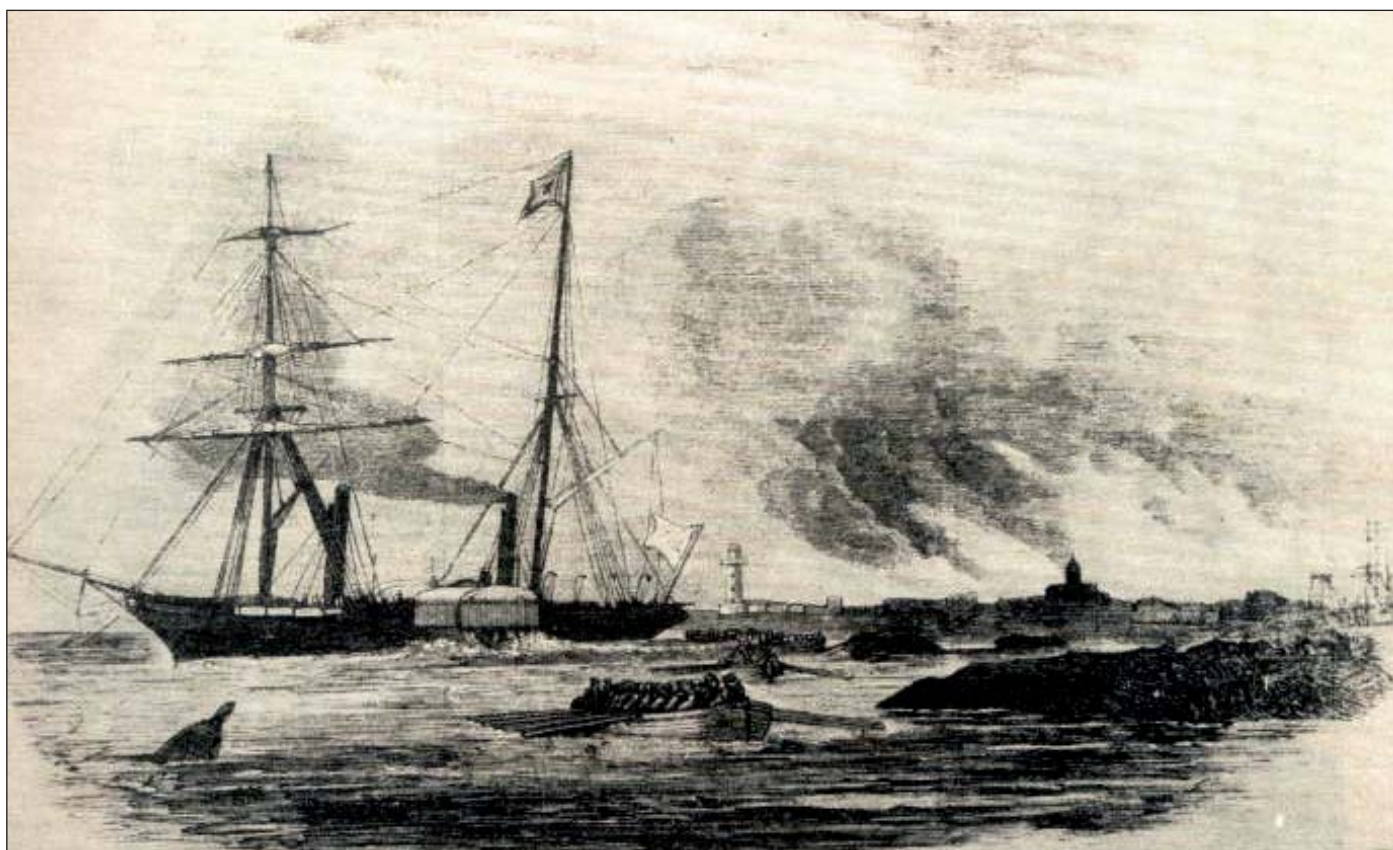

Fig. 1. „Die Zerstörung von Sulina durch die Engländer am 17 Juli 1854”, desen anonim, „Illustrierte Zeitung”, Leipzig, 1854, Biblioteca Academiei Române

român înființează Direcțiunea Dunării Maritime².

3. Sulina – scurtă istorie urbană

Cea mai veche mențiune asupra Sulinei aparține împăratului bizantin Constantin al VII-lea Porfirogenetul (913-959), în scrierea sa *De administrando imperio*, în anul 950.

Vechiul port, înscris în documentele cartografice din sec. XIV-XVII, sub numele *Selina*, *Sunne*, *Solina*, etc., era descris la jumătatea sec. XIX, înainte de instalarea aici a Comisiei Europene a Dunării, astfel:

« En 1853, Sulina ne comptait tout au plus 1 000 à 1 200 habitants tous, Ioniens, Maltais ou Grecs (...) Quelques baraques en planches ou de simples huttes de roseaux montées sur la plage servaient

d’abri à des aventuriers dont l’industrie consistait à dépouiller les capitaines (...) Et c’est ainsi que des moulins à vents étaient en pleine activité à l’embouchure... ».³

În timpul războiului Crimeei, în 17 iulie 1854, Sulina este bombardată și incendiată de vice-amiralul englez Parker, care răzbuna astfel moartea fiului său ucis aici de către voluntarii greci din armata rusă⁴. Au fost cruțate doar vechiul far din anul 1802, construit de Beshir Aga și biserica construită de ruși în jurul anului 1840. Acest atac este surprins într-o gravură de epocă din anul 1854 (fig. 1).

Instalarea la Sulina a Comisiei Europene a Dunării determină o rapidă dezvoltare și moder-

² *Comisia Europeană a Dunării (1856-1949), Inventar arhivistic, Direcția Generală a Arhivelor Statului din R.S.R., București, 1987, pag. 7*

³ *Etudes sur les embouchures du Danube*, Ed. Engelhardt, Galați, 1862, pag. 52-53

⁴ *Marele dicționar geografic al României*, Vol. V, Societatea Geografică Română, Ed. SOCEC, București, 1902, pag. 63;

Fig. 2. Sulina văzută din Farul C.E.D., imagine din anul 1868

Fig. 3. Palatul Comisiei Europene a Dunării, carte poștală de la înc. sec. XX

Fig. 4. Clădirea primăriei, subprefecturii, judecătoria și percepției fiscale – astăzi dispărută, carte poștală de la înc. sec. XX

nizare a orașului. Crește aflulul de imigranți datorită avantajelor oferite de aceasta. Populației autohtone alcătuite din greci, români, ruși, turci și italieni, i se adaugă funcționarii Comisiei, împreună cu familiile lor, care proveneau din statele europene membre C.E.D., cărora li se alătură armeni, evrei, lipoveni, kosovari și muntenegreni. Se constituie un adevărat mozaic multiethnic și multicultural.

În anul 1870 Sulina primește, de la autoritățile otomane, statutul de Porto Franco, ceea ce favorizează dezvoltarea activităților comerciale.

Începând cu anul 1860 și până la începutul sec. XX, în Sulina se desfășoară o intensă activitate edilitară, puternic susținută prin subvențiile acordate de Comisia Europeană a Dunării. (Fig. 2)

Orașul este asanat progresiv prin secarea mlaștinilor și împrăștierea pe teren a nisipului provenit din leștul depozitat pe nave. Pentru apărarea împotriva inundațiilor, sunt depozitate pe maluri cantități importante de aluviuni extrase din fluviu de drăgile aspiratoare⁵.

Străzile principale sunt acoperite cu pietriș. A doua stradă paralelă cu cheiul este transformată în arteră carosabilă, prin pavarea cu macadam.

Se construiesc birouri și reședințe pentru personalul Comisiei Europene a Dunării, repre-

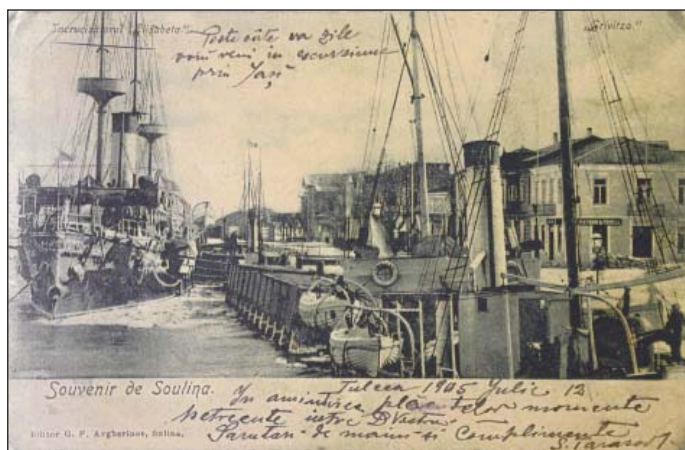

Fig. 5. Cheiul Sulinei, carte poștală din anul 1905

⁵ *La Commission Europeenne du Danube et son oeuvre de 1856 a 1931/ Comisia Europeană a Dunării și activitatea sa de la 1856 la 1931, A.F.D.J. – R.A., Galatz, 2006, pag. 404;*

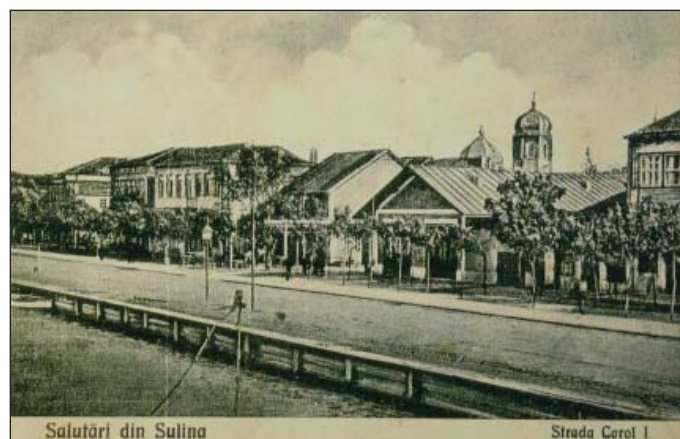

Fig. 6. Sulina - cheiul și strada Carol I, carte poștală de la sf. sec. XIX

zentanțe diplomatice și agenții ale companiilor de navigație. Se ridică școli, spitale, sedii administrative: primărie, prefectură, judecătorie, percepție, vamă, poliție. Sunt construite ateliere ale C.E.D. de reparații și întreținere a navelor. (fig. 2, 3, 4)

Comisia Europeană a Dunării amenajează în Sulina, în anul 1864, un cimitir pentru toate confesiunile creștine: catolic, protestant și ortodox și un cimitir musulman, în anul 1871.

În perioada 1865-1870 se construiesc bisericile: catolică, ortodoxă ruso-română, anglicană, grecească și o moschee. (fig. 7, 9)

Cartierul Comisiei Europene a Dunării, alcătuit din reședințe ale personalului, palatul, birourile și spitalele C.E.D., este amplasat la marginea de răsărit a orașului, către mare, determinând astfel deplasarea către est a centrului orașului față de poziția ocupată în vechea așezare.

La sfârșitul sec. XIX planul orașului modern este trasat: o rețea rectangulară alcătuită din patru străzi paralele cu cheiul, traversate de străzi perpendiculare.

După anul 1878, pentru a-și afirma prezența în aceste teritorii proaspăt dobândite, autoritățile române hotărăsc construirea unei biserici catedrale, închinată Sfinților Ierarhi Nicolae și Alexandru, pentru care este ales un amplasament pe chei, cu o mare vizibilitate, în apropierea Palatului Comisiei Europene a Dunării. Încă din anul 1882 sunt aloca-

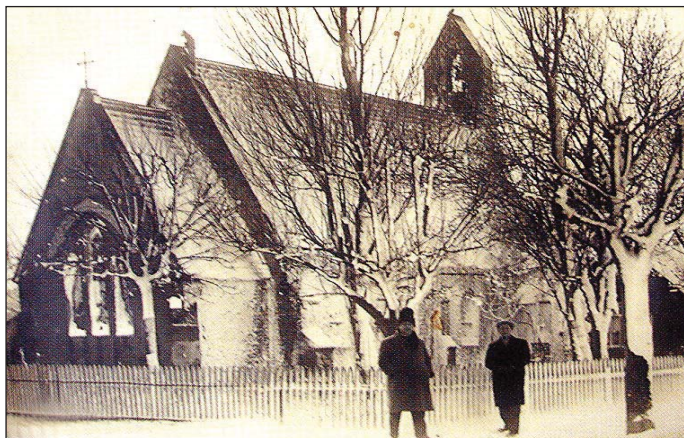

Fig. 7. Biserica anglicană – astăzi dispărută, imagine de la înc. sec. XX

Fig. 8. Catedrala ortodoxă "Sf. Nicolae și Alexandru" - arhitect N. C. Mihăescu, imagine din anul 1933

Fig. 9. Biserica ortodoxă "Sf. Nicolae" (fostă Catedrală), Biserica grecească "Sf. Nicolae" și școlile elene, Uzina de apă – carte poștală din 1903

Fig. 10. Hotelul Camberi – astăzi abandonat, carte poștală de la înc. sec. XX

Fig. 11. Debarcarea pasagerilor în sezonul băilor, imagine din anul 1930

te fonduri guvernamentale în acest scop. Proiectul catedralei, în stil neoromânesc, este întocmit de arhitectul Nicolae C. Mihăescu⁶. Lucrările de construcție încep în anul 1910. (fig. 8)

O linie de telegraf leagă orașul de Galați și Tulcea încă din anul 1857. În anul 1903 este instalată o linie telefonică între Tulcea și Sulina,

pentru folosul C. E. D.⁷.

În anul 1897 încep lucrările pentru construirea Uzinei de apă și în anul 1903 a Uzinei electrice. (fig. 9)

În anul 1900, Sulina numără 5.611 locuitori: 2065 greci, 803 români, 594 ruși, 404 armeni, 268 turci, 211 austro-ungari, 173 evrei, 140 kosovari și muntenegreni, 45 italieni, la care se adaugă personalul C.E.D.⁸ În oraș sunt două școli românești, două grecești și una catolică.

La cumpăna veacurilor Sulina este frecventată anual de peste 6000 de corăbii și vapoare.

Activitatea principală a orașului este comerțul. Sulina exportă, în anul 1900: sardele în butoaie, pește proaspăt și sărat, piei, morun și nisetru, grâu, lemne de construcție (din pădurea Caraorman), făină, icre negre, porumb, butii și butoaie. Importă: porumb, lămâi și portocale, grâu, spirtoase, orfevrărie, confecții din lână, bumbac, ulei de măsline, orez, berbeci și țapi⁹.

Este reședința viceconsulilor din Italia, Anglia, Olanda, Suedia, Norvegia și Austro-Ungaria și a agențiilor caselor de comerț din Brăila și Galați¹⁰.

În anul 1906, în Sulina, există o comunitate anglicană compusă din 15 familii, cu o biserică, o parohie catolică înființată în anul 1868, cu 230 de credincioși și biserică, o biserică armeană, o biserică grecească, o biserică ortodoxă, o sinagogă și o moschee¹¹.

La începutul secolului XX, din Sulina pleacă curse zilnice pe ruta Tulcea – Sulina și curse regulate către Istanbul, Izmir, Pireu, Malta, Barcelona, Valencia, Alger, Haifa, Tripoli, Beirut, Iaffa, Port-Said, Alexandria, Salonic, Chios.

⁶ Nicolae C. Mihăescu (3 martie 1863, Târgoviște – 20 decembrie 1934, București) arhitect român; studiază la Școala de poduri și șosele din București și la Școala de arte frumoase din Paris; arhitect, restaurator și profesor la Școala de arhitectură (1898 – 1934); principalele lucrări: Palatul Ministerului Cultelor și Artelor, azi Ministerul Educației și Cercetării, Palatul Sinodal al Mănăstirii Antim din București, Palatul Societății funcționarilor publici din Piața Victoriei din București (azi dispărut), Tribunalul și Școala comercială din Târgoviște, Tribunalul din Giurgiu, Catedrala din Drăgășani, Biserica Bradu – Boteanu din București;

⁷ La Comision Europeene du Danube et son oeuvre de 1856 a 1931/ Comisia Europeană a Dunării și activitatea sa de la 1856 la 1931, A.F.D.J. – R.A., Galatz, 2006, pag. 405;

⁸ *Marele dicționar geografic al României*, Vol. V, Societatea Geografică Română, Ed. SOCEC, București, 1902;

⁹ *Ibidem*;

¹⁰ *Ibidem*;

¹¹ *Monografia Sfintei Episcopii a „Dunărei de Jos”*, Constantinescu, Anghel, Ed. Atelierele SOCEC, București, 1906;

Prin înființarea *Casei naționale* Sulina devine stațiune balneo-climaterică. Este amenajată plaja și sunt organizate tabere pentru copii. Pentru turiști sunt curse regulate de la Brăila și Galați, se organizează plimbări cu barca pe mare și excursii în Deltă. (fig. 10, 11)

Deși orașul continuă să se extindă și în secolul XX, dezvoltându-și rețeaua stradală rectangulară către sud și vest, Sulina intră în declin odată cu primul război mondial. La distrugerile războiului se adaugă conjunctura creată de extinderea rețelei de cale ferată. Transportul mărfurilor pe uscat în interiorul continentului și legătura cu porturile maritime se realizează, în principal, cu trenul, canalul navigabil Sulina fiind mai puțin folosit.

În anul 1938, în urma Aranjamentului de la Sinaia, principalele atribuții ale Comisiei Europene a Dunării, care a menținut prosperitatea Sulinei, sunt preluate de statul român.

Al doilea război mondial, aduce mari distrugereri orașului, care este bombardat în anii 1940 și în 1944, acest al doilea bombardament, din 25 august, avariind peste 60% din fondul construit.

După anul 1944 urmează o perioadă de decădere accentuată a orașului, care, în lipsa comerțului internațional, este izolat și treptat se depopulează.

În anul 1956 în Sulina sunt 3.622 locuitori.

În perioada 1965–1989, în oraș se construiesc blocuri cu 4 etaje, mult prea înalte pentru terenul nisipos pe care sunt fundate, o fabrică de conserve de pește, un antrepozit frigorific, un magazin universal, un cinematograf, un mare ansamblu hotelier pentru tineret, un liceu etc. Este extins șantierul naval. În prezent, mare parte dintre aceste construcții sunt scoase din uz și abandonate, alături de valoroase clădiri istorice care au aceeași soartă.

Tendința actuală în dezvoltarea orașului este de valorificare cultural-turistică, atât a bogatei tradiții cultural-istorice cât și a minunatului cadru natural.

Evoluția urbanistică a Sulinei este prezentată în *Pl. nr. 1*.

4. Uzina de apă

Conferințele internaționale privind sănătatea, de la Dresda din anul 1893 și de la Veneția din anul 1897, recomandasera să se asigure vaselor care opreau în Sulina și populației orașului apă potabilă, pentru a se controla epidemiile. Astfel, la sfârșitul sec. al XIX-lea, se ia decizia realizării sistemului de alimentare cu apă al orașului¹².

În anul 1900 se face recepția provizorie a proiectului „*Alimentarea cu apă a Orașului Sulina*”, întocmit de către Ministerul Lucrărilor Publice - Serviciul Studiilor și Construcțiunilor, inginer C. M. Vasilescu, aprobat de Consiliul Lucrărilor Publice în data de 18 august 1900. Proiectul prevede realizarea rețelei de distribuție a apei potabile și construirea Uzinei de apă.

Construcția uzinei se încheie în anul 1903. Din anul 1909, uzina trece în proprietatea statului, intrând în patrimoniul Ministerului Sănătății¹³.

Uzina de apă din Sulina este amplasată pe malul drept al Dunării, în partea de vest a orașului. Situată inițial în exteriorul orașului, la mai mult de un kilometru distanță de acesta, ea este astăzi inclusă în oraș.

Platforma de pământ de aproape 3000 de metri pătrați, pe care este construită uzina, a fost realizată prin asanarea, extinderea și consolidarea unei fâșii înguste de pământ dintre Dunăre și mlaștină.

Ansamblul Uzinei de apă din Sulina, etapa inițială din anul 1900 (Anexa 2, planșa nr. 6), este alcătuit din următoarele componente: *turnul de apă, filtrele și a bazinele de decantare* (Anexa 2, planșa nr. 10 și 12), *casa mașinilor* (Anexa 2, planșa nr. 7), *coșul casei mașinilor, locuința* (Anexa 2, planșa nr. 17), *latrina*.

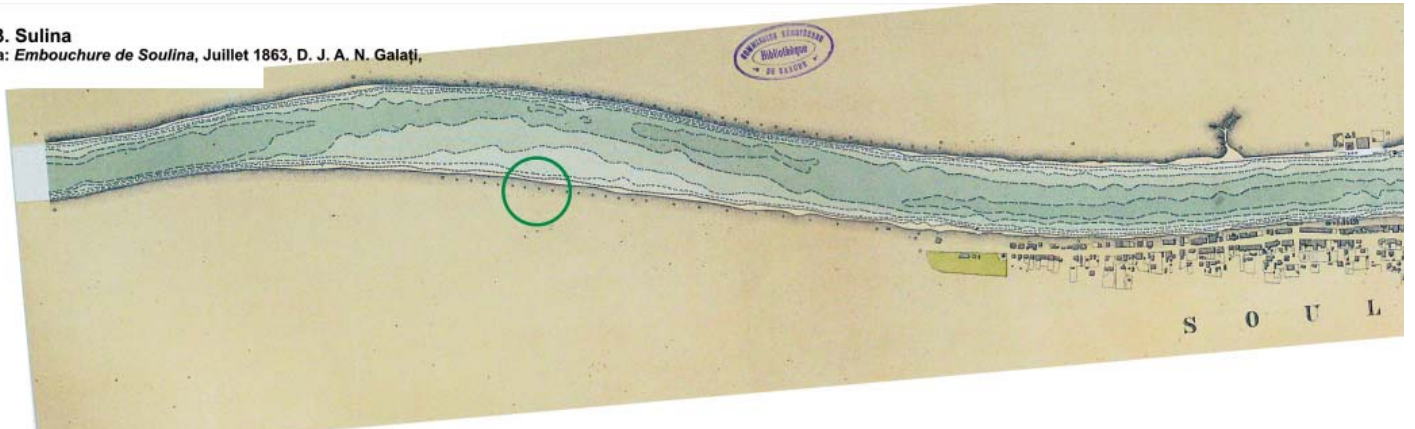
¹² *La Comission Europeene du Danube et son oeuvre de 1856 a 1931/ Comisia Europeană a Dunării și activitatea sa de la 1856 la 1931*, A.F.D.J. – R.A., Galatz, 2006, pag. 405.

¹³ *Dosar pentru revizuirea și evaluarea averii imobile proprietatea Statului din anul 1940*, arhiva Primăriei Sulina. Extrase din proiect sunt prezentate în Anexa 2 a acestui studiu.

1863. Sulina

sursa: *Embouchure de Soulina*, Juillet 1863, D. J. A. N. Galați,

○ amplasament viitoarea Uzină de apă

LEGENDĂ: 1. Farul C.E.D.; 2. Biroul tehnic C.E.D.; 3. Vechea biserică rusă;

1900. Sulina

Sursa: *Planul orașului și rețeaua conductelor*, iulie 1900, A. N. București

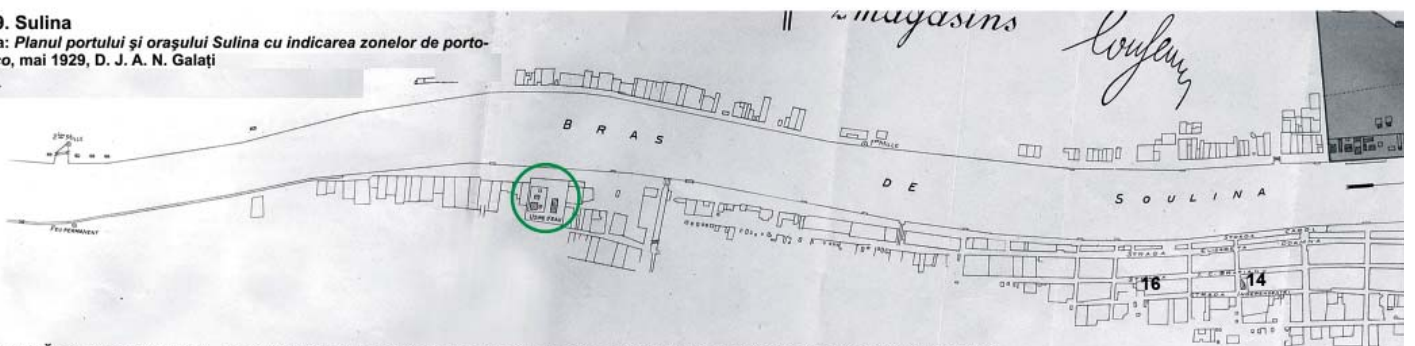

○ amplasament Uzina de apă

LEGENDĂ: 1. Farul C.E.D.; 2. Biroul tehnic și locuința inginerului șef adjunct C.E.D.; 3. Palatul C.E.D.; 4. Spitalul C.E.D.; 5. Spitalul de boli infecțioase C.E.D.; 6. Cimitirul C.E.D.; 7. Palatul administrativ: primăria, subprefectura, judecătoria, percepția; 8. Cercul marinei militare; 9. Biserica anglicană; 10. Biserica ortodoxă "Sf. Nicolae"; 11. Biserica grecească "Sf. Nicolae"; 12. Biserica catolică "Sf. Nicolae"; 13. Moscheea; 14. Biserica armenescă;

1929. Sulina

sursa: *Planul portului și orașului Sulina cu indicarea zonelor de porto-franco*, mai 1929, D. J. A. N. Galați

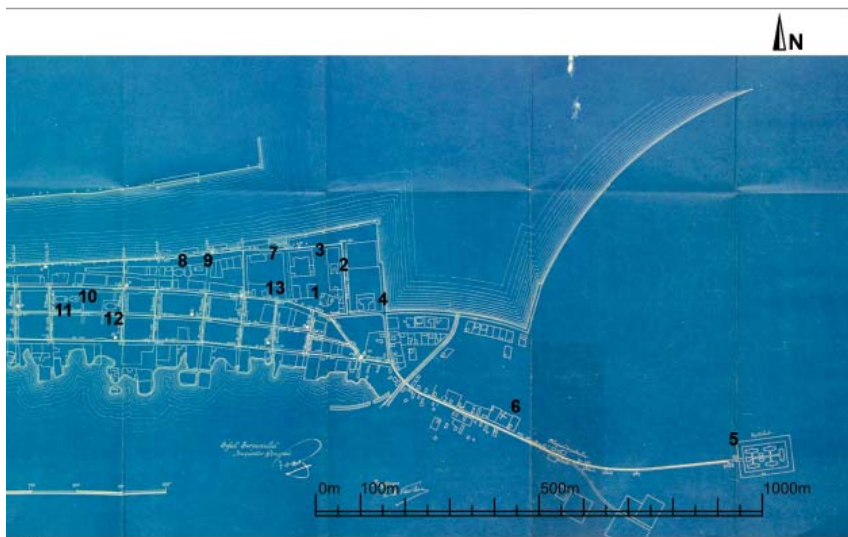
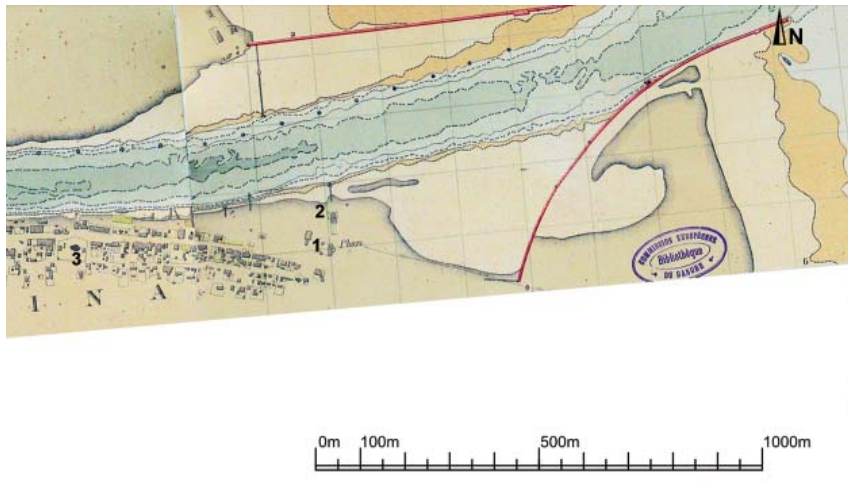

○ amplasament Uzina de apă

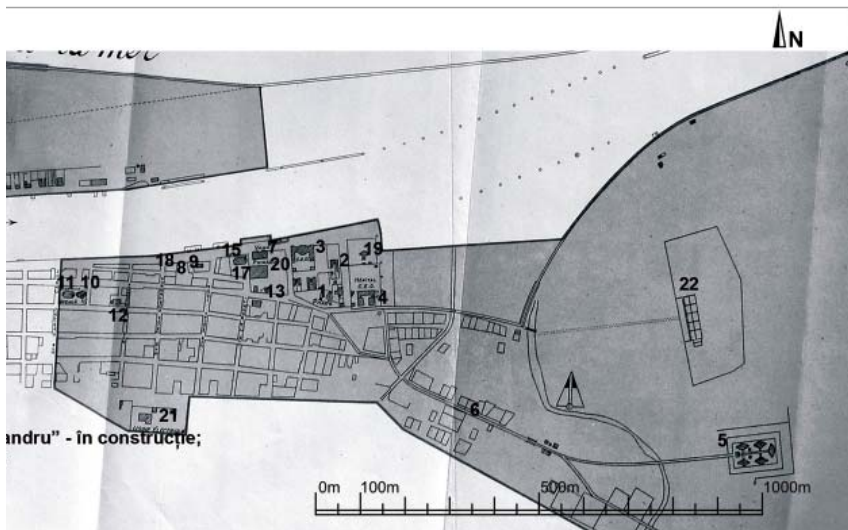
LEGENDĂ: 1. Farul C.E.D.; 2. Biroul tehnic și locuința inginerului șef adjunct C.E.D.; 3. Palatul C.E.D.; 4. Spitalul C.E.D.; 5. Spitalul de boli infecțioase C.E.D.; 6. Cimitirul C.E.D.; 7. Vama; 8. Cercul marinei militare; 9. Biserica anglicană; 10. Biserica ortodoxă "Sf. Nicolae"; 11. Biserica grecească "Sf. Nicolae"; 12. Biserica catolică "Sf. Nicolae"; 13. Moscheea; 14. Biserica armenescă; 15. Catedrala ortodoxă "Sf. Nicolae și Alex"; 16. Biserica lipovenească; 17. Primăria; 18. Hotelul Camberi; 19. Locuința inginerului șef C.E.D.; 20. Grădina publică; 21. Uzina electrică; 22. Cazinoul băilor;

Uzina de apă din Sulina

S.E.D.;

andru" - in construcție;

Pl. 1. Sulina – evoluție urbanistică: 1863, 1900, 1929

Fig. 12. Uzina de apă, imagine de la înc. sec. XX

Fig. 13. Uzina de apă, vedere de pe canalul navigabil, foto 2007

Fig. 14. Turnul de apă, imagine din anul 1910*

Fig. 15. Turnul de apă astăzi

Fig. 16. Turnul de apă și clădirea filtrelor și bazinelor de decantare în anul 2008*

Uzina funcționa astfel: apa era captată din Dunăre printr-un hrib submers, cu ajutorul pompelor din *casa mașinilor*. De aici, tot cu ajutorul pompelor, apa din Dunăre era împinsă spre *casa filtrelor și bazinelor de decantare*, apoi, apa, devenită potabilă, se întorcea în *casa mașinilor*, pentru a fi pompată în *turnul de apă*. De aici pleca către rețeaua de distribuție care alimenta orașul. Tot *turnul de apă* alimenta *locuința și latrina* din incinta uzinei. Apa murdară din *casa filtrelor și bazinelor de decantare* se întorcea în Dunăre.

Turnul de apă este un rezervor de înălțime pentru înmagazinarea apei, cu o capacitate de 300 mc. Este construit în baza proiectului din anul 1900, din cărămidă și piatră. Rezervorul este din metal, îmbrăcat într-o structură de lemn, modificată în timp. Are învelitoare din tablă. Scara elicoidală din metal, care asigură accesul în interiorul turnului, a fost înlocuită în urmă cu câțiva ani.

Turnul de apă reprezintă silueta emblematică a Uzinei de apă, fiind și în prezent vizibil din toate direcțiile, de la mare distanță. (fig. 14, 15)

Filtrele și bazinele de decantare (Anexa 2, planșa nr. 10 și 12) alcătuiau, în etapa inițială, stația de tratare a apei.

Clădirea are două niveluri supraterane și unul subteran. Este fundată pe piloți din lemn. Zidurile sunt din piatră și cărămidă, șarpanta este din lemn, învelitoarea din tablă. O structură interioară, din stâlpi și grinzi de metal, ancorată în zidărie, susținea bazinele din metal suspendate.

În etapa 1900 clădirea adăpostea bazinele de filtrare și decantare din metal, dezvoltate pe trei nivele.

În prezent bazinele din metal de la etaj au fost desființate. Cuvele de la nivelul parterului, în care sunt instalate filtre, sunt scoase din uz, doar cisternele subterane din metal sunt utilizate pentru stocarea apei potabile, având o capacitate de 600 mc. (fig. 16)

Fig. 17. Casa mașinilor în anul 2008

* Fig. 16, 17, 19, 21 - foto Liviu Simioncencu

Fig. 18. Uzina de apă, imagine din anul 1904

Casa mașinilor (Anexa 2, planșa nr. 7), inițial alcătuia stația de pompare a uzinei. A avut un *coș*, care a fost desființat după înlocuirea combustibilului solid cu energie electrică. În timp a adăpostit generatoarele de curent electric.

Clădirea are un nivel suprateran și unul subteran. Zidăria este din piatră și cărămidă, șarpanta din lemn, învelitoarea din tablă. Este fundată pe piloți.

În etapa 1910 – 1930 a fost extinsă cu o construcție parter și etaj.

Clădirea este funcțională, adăpostind în prezent filtrele rapide de nisip și pompele. (fig. 17)

Coșul uzinei era un turn înalt de 22 m, cu diametrul exterior la bază de 70 cm, fixat într-un soclu din beton și ancorat cu lanțuri.

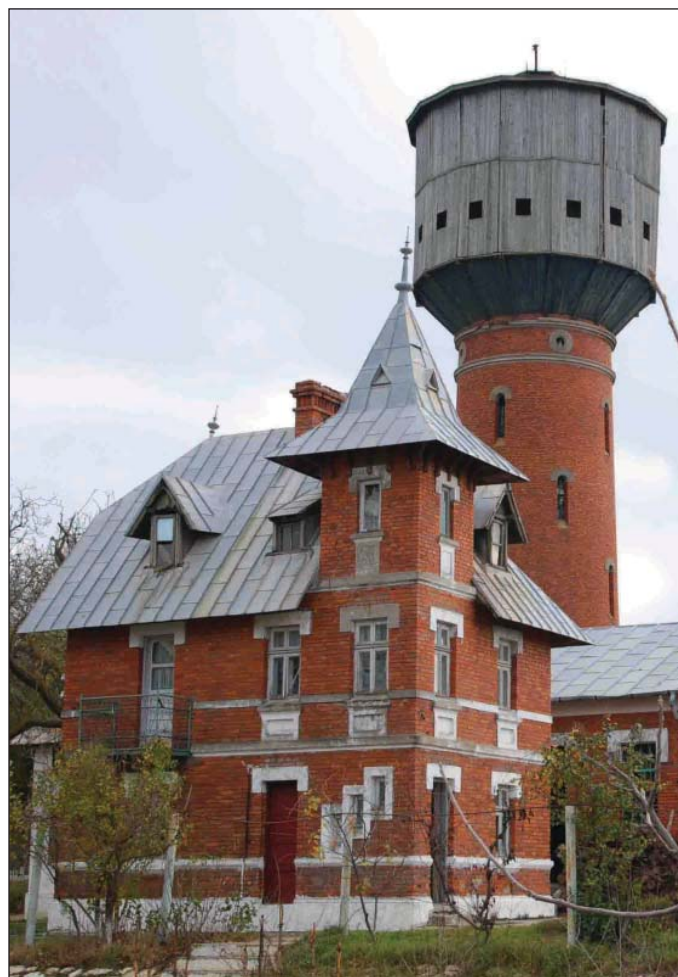

Fig. 19. Locuința și turnul de apă în anul 2008

Coșul deservea *casa mașinilor*.

Prezent în imaginile de început ale uzinei, după modernizarea acesteia și racordarea uzinei la rețeaua de alimentare cu energie electrică, în imaginile din 1930, *coșul* nu mai apare.

Locuința personalului uzinei, (Anexa 2, planșa nr. 17) este o construcție parter, etaj și mansardă, care și-a menținut volumetria inițială. Zidăria este din piatră și cărămidă, șarpanta este din lemn și învelitoarea din tablă. Încă din anul 1900 era alimentată cu apă și avea sobe cu combustibil solid.

La parter are două camere și un hol cu scară de acces la etaj. La etaj sunt două camere și un hol. Mansarda este alcătuită din două încăperi cu pereți din cărămidă, desprinse din spațiul podului. Clădirea păstrează scara veche din lemn, originală.

Fig. 20. Uzina de apă, imagine aeriană din anul 1930

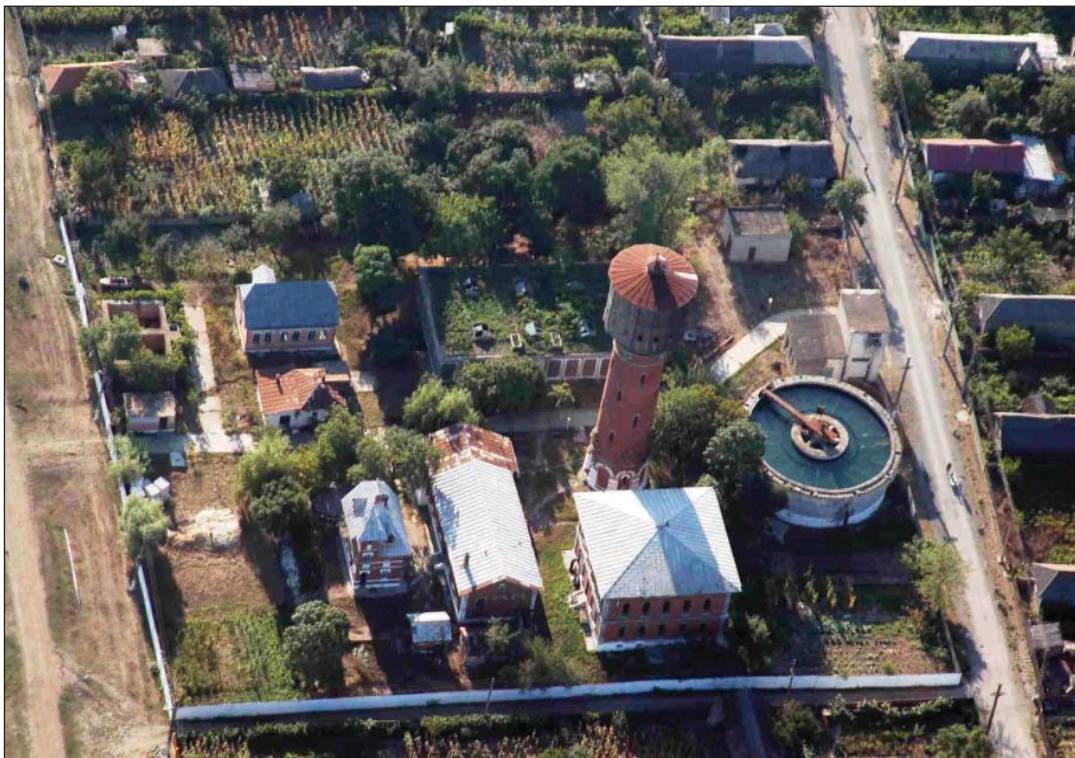

Fig. 21. Uzina de apă, imagine aeriană din anul 2006

În prezent, la etaj funcționează *laboratoarele pentru testarea calității apei*. La parter sunt *spații de depozitare*. Mansarda nu este utilizată. (fig. 18, 19)

Latrina este o construcție din cărămidă, fundată pe piloți, cu șarpantă din lemn și învelitoare din tablă. În proiectul din anul 1900 era alimentată cu apă de la *turnul de apă*, iar canalizarea se realiza printr-o conductă care se vărsa în Dunăre.

Ansamblul din anul 1900 și-a menținut integralitatea, cu excepția *coșului uzinei*, desființat înainte de 1930. Componentele sunt nemodificate din punct de vedere arhitectural. Funcțiunile au suferit unele modificări impuse de modernizarea uzinei.

Comisia Europeană a Dunării a contribuit constant cu fonduri la realizarea, și ulterior la întreținerea și extinderea, sistemului de alimentare cu apă potabilă al Sulinei și a Uzinei de apă, încă din anul 1894.

În anul 1929, când Guvernul român hotărăște să refacă integral sistemul de alimentare cu apă al orașului, devenit insuficient, Comisia Europeană a Dunării participă la finanțarea lucrărilor cu importante sume de bani, începând cu anul 1931¹⁴.

Participarea C.E.D. la aceste lucrări este atestată și de documente din Arhiva Comisiei Europene a Dunării aflată la D.J.A.N. Galați. Un opis al acestor documente este prezentat în *Anexa 1* a acestui studiu.

În perioada 1910–1930, Uzina de apă, se extinde și se modernizează. Se construiesc *decantoare din beton* și o nouă *casă a pompelor de la Dunăre*. (Fig. 20)

Și după anul 1985, uzina continuă să se extindă și să se modernizeze, pentru a face față nevoilor marilor consumatori industriali apăruiți în anii '70: fabrica de conserve, depozitele frigorifice, șantierul naval. Se construiesc: *decantorul suspensional, stația de captare a apei*

brute, instalația de sulfați, depozitul de sulfați și centrala termică. (fig. 21)

În ultimele două decenii, datorită dispariției acestor mari consumatori industriali, uzina își restrânge activitatea. În prezent unele clădiri ale ansamblului sunt scoase din uz.

Amplasată pe calea apelor la intrarea dinspre Vest în Sulina, vizibilă de la mare distanță, semnal ce marchează accesul în oraș, bine conservată și menținută în integralitatea sa, Uzina de apă alcătuiește un ansamblu emblematic pentru oraș, cu valoare istorică, arhitecturală și memorial-simbolică, fiind, în același timp un exemplu semnificativ de arhitectură industrială de la sfârșitul secolului XIX, reprezentativ pentru acest program de arhitectură.

BIBLIOGRAFIE

Constantinescu, Anghel, *Monografia Sfintei Episcopii a „Dunărei de Jos”*, Ed. Atelierele SOCEC, București, 1906

Direcția Generală a Arhivelor Statului din R.S.R., *Comisia Europeană a Dunării (1856-1949), Inventar arhivistic*, București, 1987

Engelhardt, Ed., *Etudes sur les embouchures du Danube*, Galați, 1862

Filip, Anca, *Arhitectura bisericii – expresie a afirmării identității cultural-religioase în comunitățile multietnice. Studiu de caz: Sulina*, în vol. *Monumentul XI, Partea a 2-a*, Iași, 2010

Societatea Geografică Română, *Marele dicționar geografic al României*, Vol. V, Ed. SOCEC, București, 1902

Stanciu, Ștefan, *România și Comisia Europeană a Dunării*, Ed. Pax Aura Mundi, Galați, 2002

Stanciu, Ștefan, Duță, Alexandru, *Tratate, convenții și alte documente referitoare la regimul navigației pe Dunărea maritimă*, Ed. Partener, Galați, 2009

Țeposu, Emil, Pușcariu, Valeriu, *România balneară și turistică*, Ed. Cartea Românească,

¹⁴ *La Commission Europeene du Danube et son oeuvre de 1856 a 1931/ Comisia Europeană a Dunării și activitatea sa de la 1856 la 1931*, A.F.D.J. – R.A., Galatz, 2006, pag. 405;

București, 1932

XXX, *Dobrogea 1878-1928, Cincizeci de ani de viață românească*, Ed. Cultura Națională, București, 1928

XXX, *Enciclopedia României*, Volumul II, Imprimeria Națională, București, 1938

XXX, *La Commission Europeene du Danube et son oeuvre de 1856 a 1931*, Imprimerie Nationale, Paris, MCMXXXI

XXX, *La Commission Europeene du Danube et son oeuvre de 1856 a 1931/Comisia Europeană a Dunării și activitatea sa de la 1856 la 1931*, A.F.D.J. – R.A., Galatz, 2006

Anexa 1

Documente referitoare la alimentarea cu apă potabilă a orașului Sulina, D.J.A.N. Galați, Fond C.E.D.

1894-1901: Rapoarte către Ministerul Afacerilor Externe al Angliei cu privire la alocarea de fonduri pentru alimentarea cu apă a orașului Sulina – Doc. nr. 1426;

1895-1900: Corespondență cu Ministerul Afacerilor Străine și cu Comitetul executiv al CED cu privire la aprovizionarea cu apă potabilă a orașului Sulina – Doc. nr. 1146;

1897: Corespondență cu Comitetul executiv al CED cu privire la alimentarea cu apă potabilă a orașului Sulina – Doc. nr. 1148 ;

1898: Corespondență cu Comitetul executiv al CED cu privire la alimentarea cu apă potabilă a orașului Sulina – Doc. nr. 1150 ;

1900: Corespondență cu Ministerul Afacerilor Străine și cu Comitetul executiv al CED cu privire la importul de materiale destinate lucrărilor de aducere a apei potabile la Sulina – Doc. nr. 1154 ;

1902: Corespondență cu Ministerul Afacerilor Străine cu privire la subvențiile CED pentru alimentarea cu apă a orașului Sulina – Doc. nr. 1155;

1913: Corespondență cu Comitetul executiv și Ministerul Afacerilor Străine cu privire la

alimentarea cu apă potabilă a orașului Sulina – Doc. nr. 1172 ;

1929-1932: Procese-verbale, rapoarte, planuri întocmite de Serviciul tehnic și protocoale ale sesiunilor CED cu privire la construirea sistemului de alimentare cu apă potabilă a orașului Sulina – Doc. nr. 367 ;

1929: Rapoarte ale Serviciului sanitar de la gurile Dunării cu privire la uzina de apă din orașul Sulina – Doc. nr. 1285 ;

1932: Rapoarte ale Serviciului tehnic și Serviciului sanitar de la gurile Dunării cu privire la Uzina de apă de la Sulina – Doc. nr. 1289 ;

1934-1935: Refacerea rețelei de apă potabilă a orașului Sulina – Doc. nr. 1313 ;

1935: Corespondență cu Serviciul sanitar de la gurile Dunării pentru obținerea de fonduri în vederea refacerii rețelei de apă potabilă a orașului Sulina – Doc. nr. 1325 ;

1935: Protocoalele nr. 1268-1278 ale sesiunii CED cu privire la (...) alimentare cu apă potabilă a orașului Sulina (...) – Doc. nr. 1102 ;

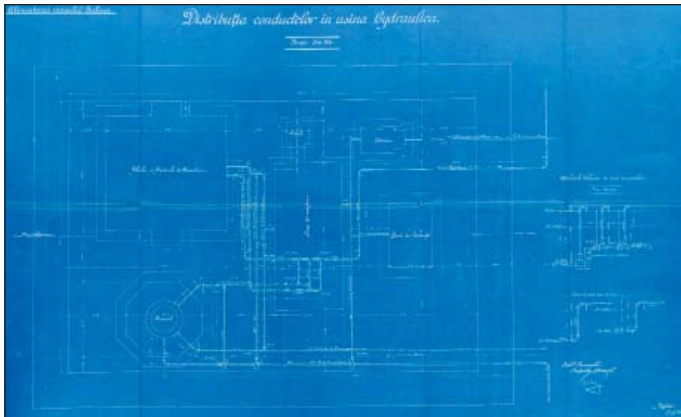
1937: Corespondență cu Serviciul sanitar de la gurile Dunării cu privire la refacerea rețelei de apă potabilă de la Sulina – Doc. nr. 1351 ;

1939-1940: Subvenție acordată de CED pentru refacerea alimentării cu apă potabilă a orașului Sulina – Doc. nr. 752 ;

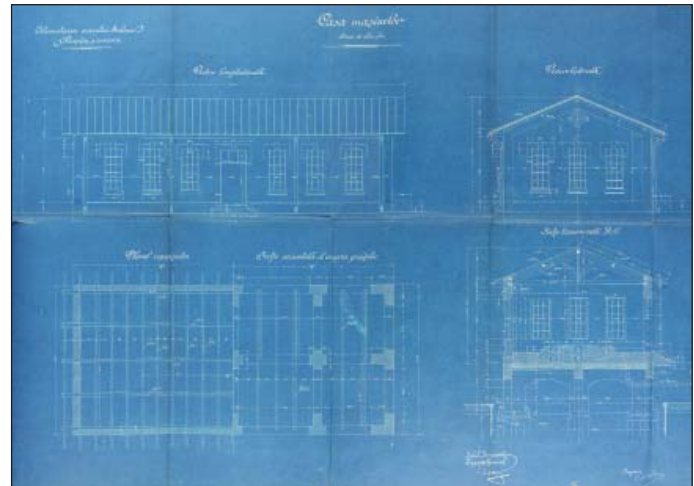
1940: Corespondență cu Secretariatul general al CED și Ministerul Sănătății și Ocrotirilor Sociale cu privire la acordarea de către CED a unei subvenții pentru refacerea alimentării cu apă potabilă a orașului Sulina – Doc. nr. 1397.

Anexa 2

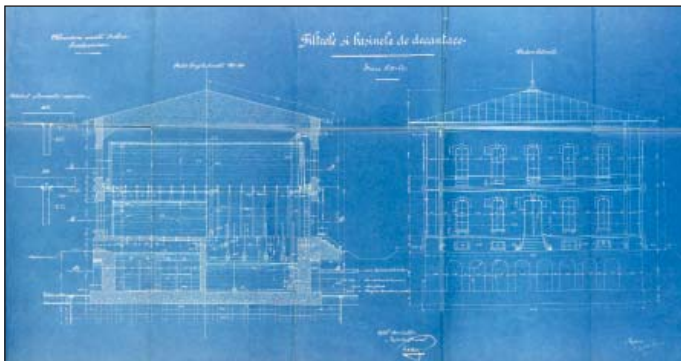
Proiectul de alimentare cu apă a oraşului Sulina, recepţie provizorie,
iulie 1900, A. N. Bucureşti. Fond M.L.P. - extras

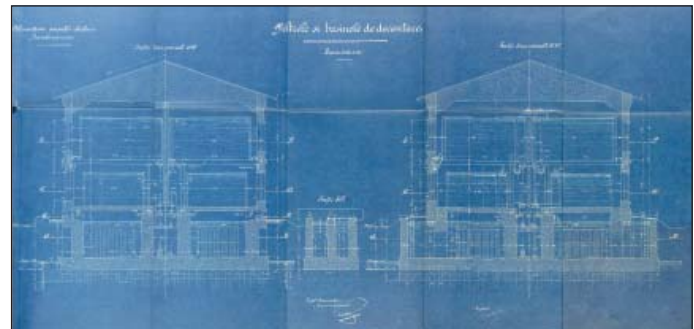
Pl. 6. Distribuția conductelor în uzina hidroelectrică.

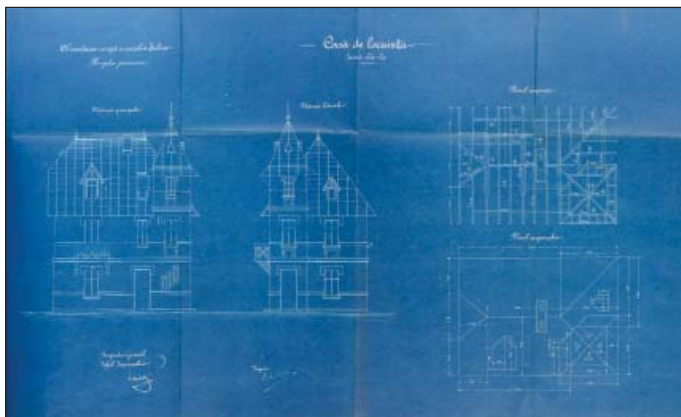
Pl. 7. Casa maşinilor: vedere longitudinală, planul acoperişului, secție orizontală deasupra grinzilor, vedere laterală, secție transversală.

Pl. 10. Filtrele și bazinele de decantare: secție longitudinală, vedere laterală.

Pl. 12. Filtrele și bazinele de decantare: secție orizontală A-B, secție orizontală Q-R.

Pl. 17. Casa de locuință: vedere laterală, planul șarpantei, planul acoperişului.

BISERICA DOMNEASCĂ DIN ORAȘUL BUȘTENI

Cosmin Moise

Keywords: Royal Church, nineteenth century, Charles I, town of Bușteni.

Abstract

An important monument of religious architecture, the Royal Church of Bușteni was at the basis of the present town modernization. The first general date of church from Bușteni appears in a questionnaire in 1921 regarding the historical monuments. In terms of architecture, the Royal Church of Bușteni has been likened to Hurezi monastery infirmary in Vâlcea county. Built in the late nineteenth century by Charles I, the Royal Church now forms the urban core with a few older houses, railway station, House of Culture and the town library, town hall and central park, around which the town's name of Bușteni was developed.

Situată la poalele munților Bucegi, Biserica Domnească (Fig.1) alături de câteva clădiri mai vechi - Gara CFR, Casa de Cultură și Biblioteca Orășenească, Primăria - precum și parcul central formează actualmente, nucleul urban în jurul căruia Bușteniul s-a dezvoltat ca oraș.

Dezvoltarea și punerea în valoare a acestei zone sub o administrație locală a fost realizată abia la sfârșitul secolului al XIX-lea, sub influența exercitată de regele Carol I. Este de presupus faptul că, atras de frumusețea, aerul curat și aspectul frust al peisajului, aspecte ce-i aminteau regelui de locurile copilăriei sale, în cursul plimbărilor făcute pe Domeniul Regal, Carol I și regina Elisabeta s-au simțit atrași și de zona Buștenilor, situată la poalele munților Bucegi.

Căci este de netăgăduit faptul că efectul acțiunii constructive efectuate sub imboldul familiei regale a dus la atragerea atenției tuturor celor care doreau să-și petreacă timpul de odihnă într-o zonă montană și a determinat practic introducerea văii Prahovei în circuitul turistic.

Primele date generale despre biserica din Bușteni apar într-un chestionar din 1921 privitor la monumentele istorice. Din chestionar aflăm că pridvorul bisericii era la vremea aceea închis cu geamuri¹ pe un cadru de fier. Cu această ocazie putem adăuga și faptul că din 1921 și până în prezent pridvorul bisericii nu a mai revenit la forma sa inițială, deschisă. Astăzi pridvorul este închis cu cadre din pvc și ferestre din geam termopan.

În 1939, preotul Virgil Godeanu publica o monografie despre biserica din Bușteni. La fixarea limitelor temporale ale lucrării, preotul Virgil Godeanu lua în considerare două evenimente importante pentru istoria bisericii și anume: data sfințirii bisericii la 8 septembrie 1889 și anul 1939, moment în care acesta a fost numit preot la Bușteni. Lucrarea acestuia se dorea o prezentare exhaustivă a arhitecturii, picturii, icoanelor bisericii, alături de lista preoților slujitori, câteva date despre școala din Bușteni, precum și inventarul bisericii realizat la sfârșitul anului 1938. În finalul lucrării erau prezentate proprietățile și câteva evenimente mai importante din trecutul bisericii.

Din punct de vedere arhitectural, preotul Virgil Godeanu, asemena biserica din Bușteni cu bolnița mănăstirii Hurezi din județul Vâlcea².

¹ Arhiva CMI, dosarul 756, fila 1.

² Pr. Dr. Virgil Godeanu, *Biserica Domnească din Bușteni 1889-1936*, Editura Tiparul "Olteniei", București, I, 1938, p.28.

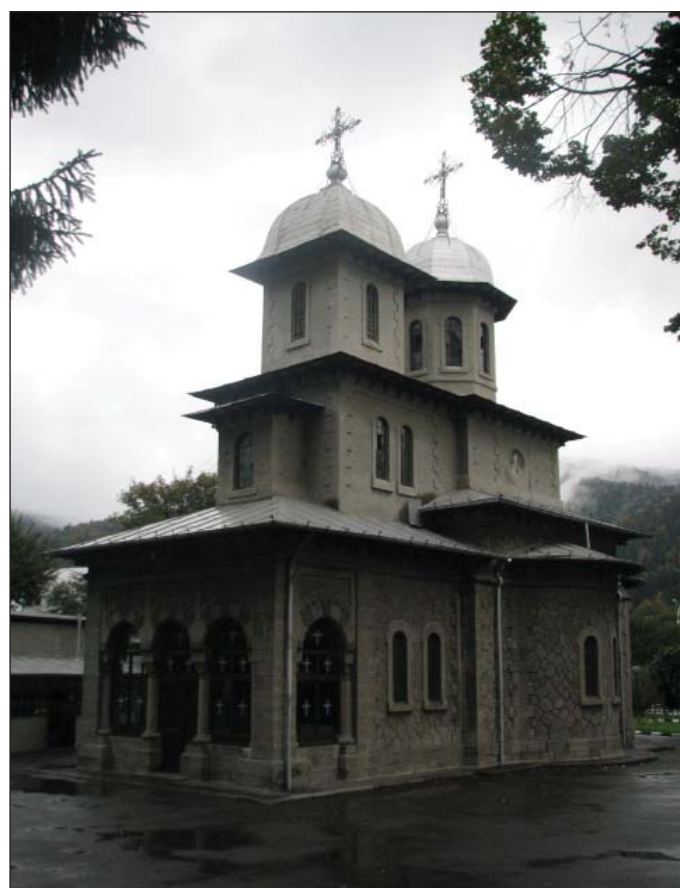
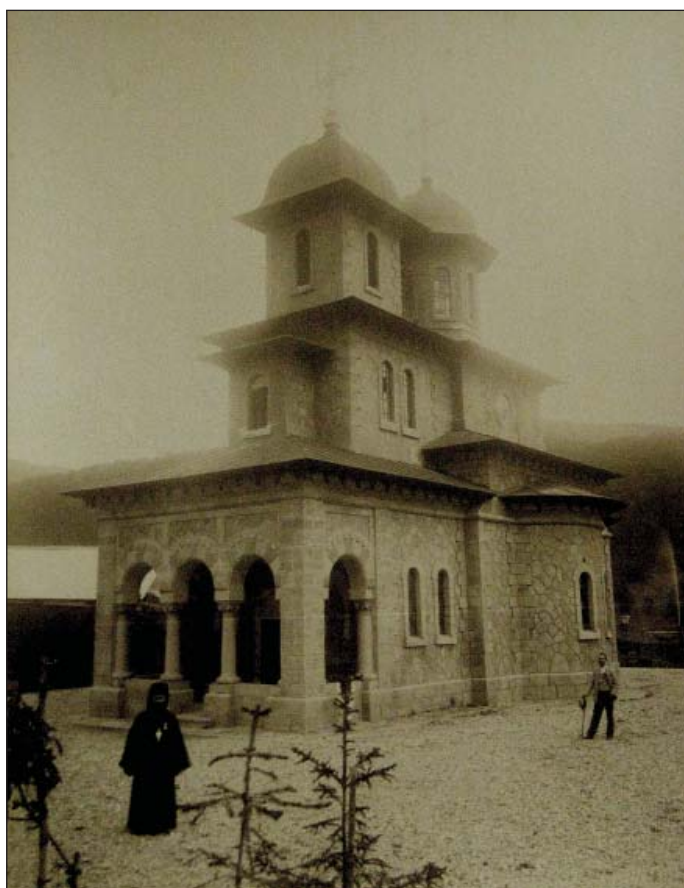

Fig. 1 Biserica Domnească în trecut (din Albumul Alexandru Antoniu 1893) și în prezent

Din monografia aflăm că biserica a fost proiectată de arhitectul I. N. Socolescu³. Acesta a fost unul dintre cei mai reprezentativi arhitecți ai școlii românești de arhitectură modernă. Studiind arhitectura la Paris și la Roma se întoarce în țară, unde pune bazele societății arhitecților români, fiindu-i totodată și președinte. Utilizând în proiectele sale, ca bază, forme ale academismului francez, stilul lui I. N. Socolescu se caracterizează ca fiind clar și monumental. Printre proiectele acestuia mai amintim actualul sediu central al Universității din Craiova, Casa de Economii și Depuneri din București, situată pe Calea Victoriei, precum și o serie de case de pe strada Slănic și Logofățul Udriște, tot din capitală.

³ *Ibidem*, p. 37.

Descriere

Biserica Domnească se învecinează spre sud cu prima școală generală din Bușteni, ridicată la 1887, devenită astăzi Bibliotecă Orășenească și Casă de Cultură (Fig. 2). În vecinătatea nordică a bisericii se găsesc case, iar în vecinătatea estică se află Drumul Național 1 și Gara CFR Bușteni (Fig. 3). În partea de sud-vest, biserica se învecinează cu strada Fântâni.

Accesul în parcul bisericii se face dinspre Drumul Național 1, care este situat pe partea de est a bisericii. Astfel, din Drumul Național 1 se poate intra în curtea bisericii prin cele două căi de acces, situate, una pe latura de nord și cealaltă pe latura de sud a bisericii, de o parte și de alta a parcului ce înconjoară biserica. În imediata apropiere a bisericii, pe latura de nord sunt amplasate: casa parohială și cancelaria, iar pe latura de vest, capela

Fig. 2 Casa de Cultură, prima școală generală

funerară, clopotnița cu două clopote, o toacă din lemn și una din fier (Fig.4). În același parc ce înconjoară biserica a fost amenajat cimitirul eroilor căzuți pe Valea Prahovei în timpul revoluției din decembrie 1989, precum și a eroilor căzuți în timpul celor două războaie mondiale (Fig. 5).

Casa parohială, situată pe partea dreaptă este o casă din piatră cu prispă și două camere (Fig. 6). La început, cele două camere ale casei parohiale au fost rezervate familiei regale. Astăzi, în acestea locuiește familia preotului slujitor II.

În continuarea casei parohiale se află cancelaria parohială care adăpostește arhiva și biblioteca bisericii. Astăzi, cancelaria, cu cele două componente ale sale, sunt sub îngrijirea preotului paroh.

În cursul anilor 1991-1992, din inițiativa fostului preot paroh, Dumitru Toader, a fost construită capela funerară a bisericii, situată la vest de biserică (Fig. 7).

Despre cimitirul eroilor se știe că la început a fost situat în cimitirul orașului, pe strada Caraiman, dar, cu timpul, a fost mutat în curtea bisericii și, cu aceeași ocazie fiind adusă o troiță de lemn din cimitirul orașului.

Potrivit informațiilor oferite de fostul părinte Iulian Barbu, doar clopotul cel mare se păstrează din vremea sfințirii biserici, celălalt, de dimensiuni

Fig. 3 Gara CFR – în prezent

mai reduse, a fost adus ulterior.

În fața altarului, pe partea de răsărit, în mijlocul parcului, se află o fântână arteziană ce înfățișează un înger din mâna căruia țâșnește un izvor (Fig. 8). În parcul bisericii se mai pot vedea două troițe de lemn în stil maramureșean.

Istoric

Din pisanie⁴ reiese că Biserica Domnească din Bușteni a fost ctitorită de regele Carol I și soția sa, regina Elisabeta și a fost sfințită la 8 septembrie 1889.

Ridicată în memoria principesei Maria, unica fiică a cuplului regal, decedată la vârsta de aproape patru ani din cauza îmbolnăvirii cu scarlatină, Biserica Domnească, având hramul „Nașterea Maicii Domnului” respectă tipicul cultului ortodox. Este de plan triconc (Fig. 9), compartimentată în pridvor, pronaos, naos și altar, fiind construită din

⁴ „În numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh, al unui Dumnezeu în Treime mărit, noi credincioșii și de Hristos iubitori Carol I și Elisabeta, Rege și Regina României, ridicat-am din temelie această Sfântă și Dumnezeiască biserică și înzestrat-o cu cele de trebuință punându-i hramul Nașterea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu și Pururi Fecioară Maria, spre a ne fi nouă veșnică pomenire, și s-au sfințit de către Mitropolitul primat al României Iosif, față fiind noi și al nostru Moștenitor, Principele Ferdinand și sftenicii și credincioșii noștri și enoriașii și tot poporul din loc, în anii de la întruparea Mântuitorului și Domnului nostru Iisus Hristos, 1889, luna septembrie, în opt zile, iar al domniei noastre în această de Dumnezeu păzită Țară Românească: al douăzeci și patrulea an”.

Fig. 4 Clopotnița

piatră adusă din carierele munților Bucegi.

Pridvorul, inițial deschis, se sprijină pe patru coloane cu capiteli ioniști din piatră sculptată ce încadrează de-o parte și de alta intrarea. La interior se întâlnesc 3 bolți de dimensiuni mici.

În pridvor, pe pereții de compartimentare dintre pridvor și pronaos, în stânga și dreapta ușii de stejar sunt pictați Sfinții Apostoli Petru și Pavel (Fig. 10). Tot aici, pe cele trei bolți erau reprezentați de la dreapta spre stânga Sfântul Arhanghel Mihail, Mântuitorul cu Evanghelia în

Fig. 6 Casa parohială

Fig. 5 Cimitirul eroilor cazuți în cele două războaie mondiale pe Valea Prahovei și la revoluția din decembrie 1989

mâna stângă și cu dreapta binecuvântând, precum și Sfântul Arhanghel Gavriil⁵. În prezent, pictura celor trei bolți este ștersă.

Compartimentarea pridvor-pronaos a fost realizată printr-un perete de zid străpuns de o ușă mare din lemn de stejar, ce este încadrată de un portal simplu. (Fig. 11).

În pridvor, pe lespedea din fața ușii de stejar se poate vedea scris următorul citat din Biblie: *“Toată grija cea lumească aici să o lepădăm”*.

Pronaosul, de plan rectangular, prezintă pe

Fig. 7 Capela funerară

⁵ *Ibidem*, p. 38.

latura de nord și pe cea de sud câte două ferestre perechi cu geamuri ce imită vitraliile, prin variația culorilor și fixarea lor în cadre metalice. De remarcat este și faptul că aceste așa zise "vitralii" au fost dublate recent, la interior, printr-un alt rând de ferestre cu geam termopan.

Pictura originală a bisericii, realizată de pictorul danez Agnes Exner (cel care a realizat și pictura Mănăstirii Sinaia) a fost ștearsă total în 1934, din cauza gradului de deteriorare suferit în cursul Primului Război Mondial. Refacerea picturii a fost încredințată, în 1936, pictorul bisericesc Gheorghe Belizare, care a repictat, în ulei, doar naosul și pronaosul bisericii. În 1969, pictura a fost restaurată de pictorul Virginia Videa din București.

Tot în pronaos, în stânga și în dreapta ușii de

Fig. 8 Fântâna arteziană - chip de înger

intrare, se află tablourile în mărime naturală, pictate în ulei pe pânză, ale ctitorilor bisericii, regele Carol I în dreapta și regina Elisabeta în stânga (Fig. 12).

Pictura îl redă pe regele Carol I în uniforma Armatei Române, ținând în mâna dreaptă chipiul, iar cu mâna stângă se sprijină în sabie. Regina Elisabeta este reprezentată într-un costum național, având pe cap o diademă regală. Tablourile ctitorilor sunt încadrate în lemn de stejar, iar unele surse⁶ afirmă că acestea sunt semnate de pictorul Eyk. Pe rama de lemn de stejar ce încadrează picturile celor doi ctitori se pot observa monogramele acestora.

Pereții pronaosului redau figuri importante ale credinței ortodoxe, precum: Cuvioasa Parascheva, Sfântul Antonie, Sfântul Muceniță

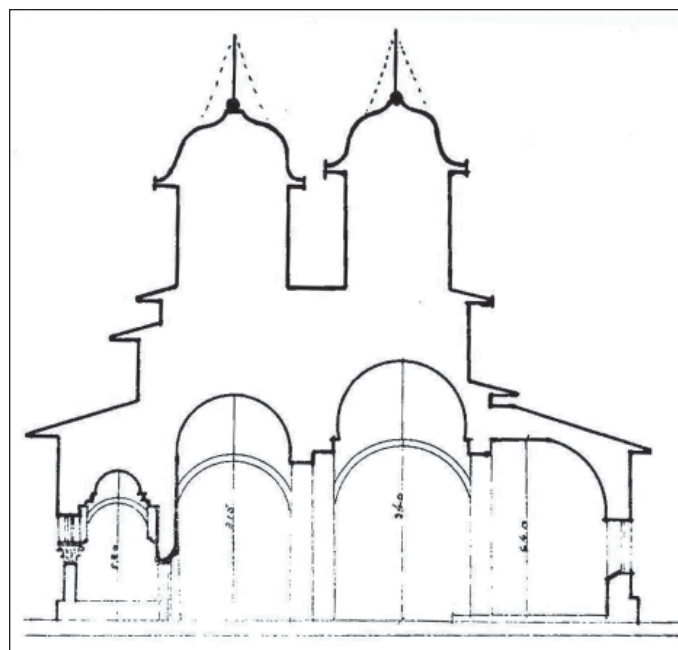
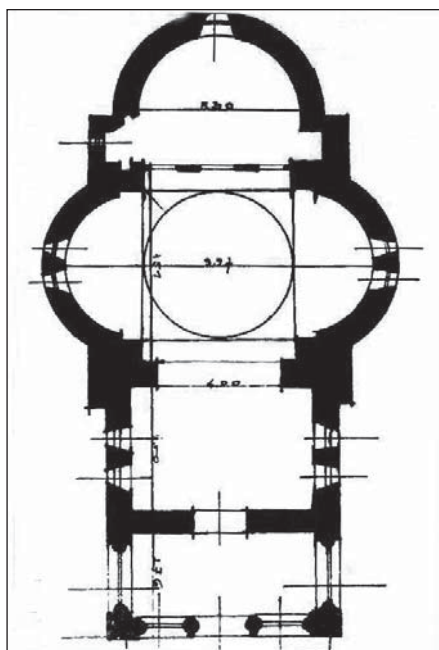

Fig. 9 Plan și Secțiune Biserica Domnească (Pr. Dr. Virgil Godeanu, Biserica Domnească din Bușteni 1889-1936, Editura Tiparul "Olteniei", București, I, 1938, p. 29 și 37)

⁶ Mihaela Merzlu Zamfirache, Ioana Monalisa Manea, Ion Lupașcu, *Biserica din stațiunea Bușteni - Monografie*, Editura Logos Star, București, 1998, p. 28.

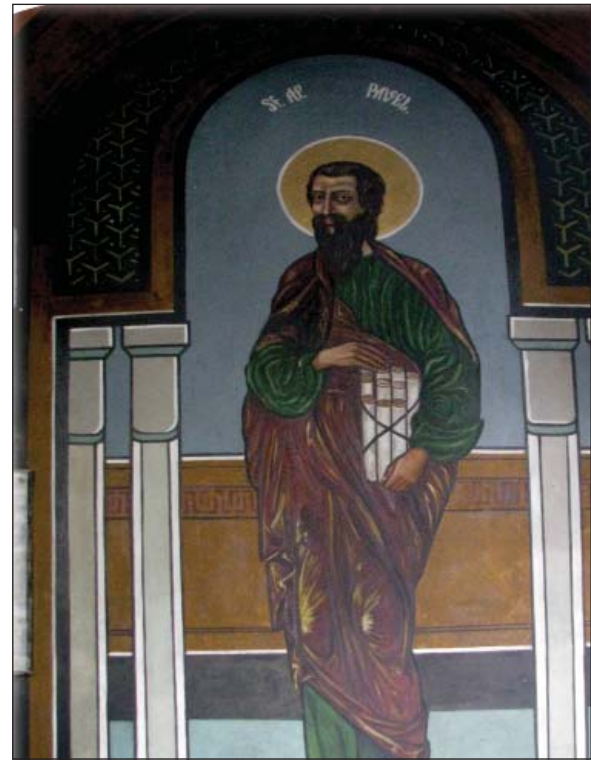
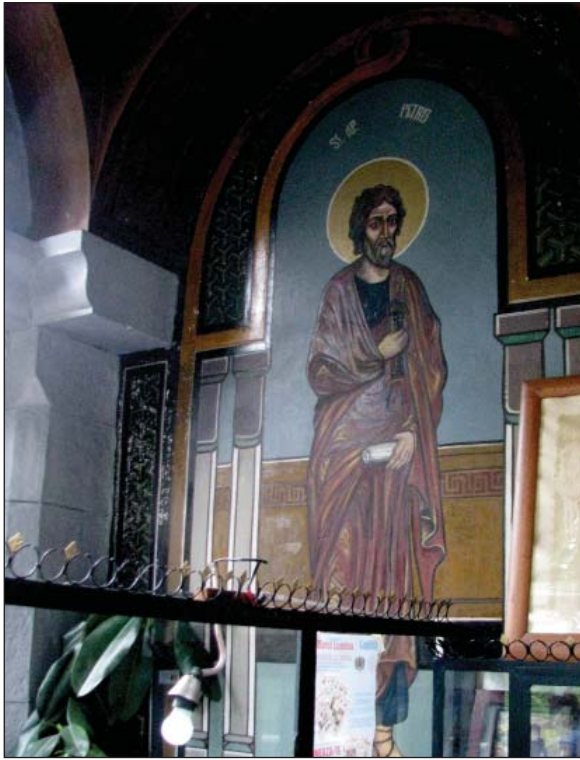

Fig. 10 Pridvor - Sfântul Apostol Petru și Sfântul Apostol Pavel

Ecaterina și Sfântul Arhanghel Mihail, pe partea stângă, iar pe peretele din dreapta, Sfântul Stelian și Sfântul Arhanghel Gavril. Bolta pronaosului redă la rândul ei alte figuri importante ale cultului ortodox printre care pe Sfântul Iosif, Sfântul Cosma, Sfântul Epifanie, Sfântul Ioan Damaschin și Sfânta Treime.

Naosul, de plan rectangular, prezintă două abside laterale. Deasupra naosului se află turla Panthocrator, a cărei secțiune este octogonală.

În executarea calotei bolții naosului s-a folosit un material nou, apărut în construcții la finalul secolului al XIX-lea, ce a dus la înlocuirea materialului tradițional din lemn, mortar și tablă. Materialul nou utilizat pentru realizarea calotei Bisericii Domnești a fost sticla pisată. Acest material nou utilizat mai poate fi întâlnit și la cornișele bisericii⁷.

Naosul este iluminat de un policandru mare ce coboară din turla Panthocrator, cât și de lumina

Fig. 11 Ușa mare de lemn

⁷ *Ibidem*, p. 25.

de afară care pătrunde prin ferestrele naosului de pe laturile de nord și sud.

Pe pereții naosului sunt reprezentați Împăratul Constantin cel Mare și mama sa Împărăteasa Elena, precum și Maica Domnului cu Pruncul în brațe. Tot aici sunt reprezentați Iisus Hristos în momentul ieșirii din mormânt și patru soldați ce stau cu fețele la pământ. Pe peretele de sud al naosului întâlnim, ca soldați, pe Sfântul Gheorghe și Sfântul Dimitrie, alături de icoana Dreptului Judecător, iar deasupra ferestrelor apare icoana Nașterii lui Iisus Hristos. Pe bolta naosului apar reprezentați cei patru evangheliști: Matei, Marcu, Luca și Ioan, iar în registrul superior sunt redată scene din viața lui Iisus Hristos.

Delimitarea dintre naos și absida altarului a fost realizată prin soleea din fața iconostasului, a cărei înălțime atinge 15 cm.

Icoanele iconostasului nu au fost schimbate niciodată. Se știe că aceste icoane sunt opera pictorului Gheorghe Tattarescu.

Altarul, de plan semicircular prezintă două nișe pe laturile de nord și de sud ale absidei, unde se află proscomidiarul și diaconiconul. Blatul Sfintei Mase este de formă pătrată. Pe latura de est a absidei se află o fereastră.

În altar sunt înfățișați Sfântul Nicolae, Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigore de Nazianz, Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Atanasie și Sfântul Ștefan. Pe boltă este reprezentată Maica Domnului cu pruncul Iisus în brațe, așezată pe tronul împărătesc, având de o parte și de alta pe Sfântul Arhangheli Mihail, Gavriil, Rafail și Uriil.

Pridvorul bisericii apare inițial deschis, sprijinit pe patru coloane cu capiteli ionic din piatră sculptată care încadrau intrarea. Coloanele de colț au fost dublate de doi stâlpi masivi și două coloane angajate. După 1921, pridvorul a fost închis cu geamuri într-un cadru de fier ce se sprijinea pe coloane. Astăzi pridvorul bisericii este tot închis, dar nu cu geamuri într-un cadru de fier, ci cu cadre din pvc și ferestre din geam termopan.

Fig. 13 Tablourile ctitorilor – Regele Carol I și Regina Elisabeta

Biserica prezintă un soclu din două asize din piatră ecarisată, zidăria paramentului în continuare fiind din piatră ecarisată așezată aleatoriu. Ferestrele pronaosului și naosului, dispuse perechi, prezintă ancadramente simple. Sub cornișă, fațada este decorată cu un brâu simplu.

Pronaosul prezintă pe laturile de nord și sud câte două ferestre perechi. Peste pronaosul bisericii se află o turlă de secțiune pătrată așezată pe un tambur de susținere, turla fiind acoperită cu o învelitoare din tablă. Deasupra turlei se află o cruce.

Pe pereții exteriorii ai naosului de pe laturile de nord și sud apare câte o fereastră. Pe fațadele naosului, în nivelul superior, pe laturile nord, est și sud sunt reprezentați în câte un medalion Sfântul Ierarh Vasile, Sfântul Ierarh Ioan și Sfântul Ierarh Grigore (Fig. 13). La rândul ei, turla Pantocrator a fost acoperită cu tablă zincată, iar deasupra acesteia se afla o altă cruce.

Pe latura de est a absidei altarului se află o fereastră. Pe acoperișul din tablă zincată a altarului se află un coș de fum din cărămidă.

Înainte de a încheia, mai trebuie precizat că Biserica Domnească încă de la întemeiere nu a deținut proprietăți. Toate cheltuielile ce au privit direct întreținerea bisericii au fost puse în grija Administrației Domeniului Coroanei⁸. Din 1926, pe baza statutului legal de organizare a Bisericii Ortodoxe Române, toate cheltuielile au trecut în grija parohiei. Astfel, principalele venituri ale parohiei au provenit din botezuri, nunți, înmormântări, taxe de cult, vânzarea lumânărilor, a calendarelor, precum și din subvențiile ce reveneau orașului de la fabrica de hârtie, cât timp aceasta din urmă a fost în funcțiune. După desființarea fabricii de hârtie subvențiile acesteia au dispărut, astfel că la veniturile bisericii pe lângă cele enumerate mai sus, s-au mai adăugat donațiile enoriașilor.

Biserica Domnească din Bușteni impresionează și prin somptuozitatea mobilierului

Fig. 13 Medalion - Sfântul Ierarh Grigore

interior. Se pot remarca cu ușurință ramele tablourilor ctitorilor, realizate din lemn de stejar masiv, cele două tronuri regale pe care este sculptată stema țării, scaunul arhieresc, stranele, precum și iconostasul. Se poate observa cu ușurință faptul că există numeroase asemănări între mobilierul interior al bisericii și mobilierul reședinței regale de la Sinaia, elementul comun fiind acela al somptuozității.

Încheiem succinta noastră prezentare despre Biserica Domnească din orașul Bușteni, subliniind valoarea arhitecturală și memorial-simbolică a edificiului, fiind singura biserică ortodoxă ctitorită de regele Carol I în Regatul României. Amplasarea bisericii într-un parc, ce-i conferă un loc mai retras față de șoseaua națională și de tumultul vieții cotidiene, înconjurat de clădiri construite în stilul montan german, importat de Carol I la Sinaia, constituie practic un adevărat nucleu ce va sta la baza modernizării actualului oraș. Suntem convinși că o analiză mai amănunțită a edificiului și a istoriei sale, a importanței pentru evoluția localității, poate susține clasarea Bisericii Domnești din Bușteni ca monument istoric.

⁸ Pr. Dr. Virgil Godeanu, *Biserica Domnească din Bușteni 1889-1936*, Editura Tiparul "Olteniei", București, I, 1938, p. 52.

1919-1921. HISTRIA ȘI COMISIUNEA MONUMENTELOR ISTORICE

Mircea Angelescu

Keywords: Histria, The Commission of Historical Monuments, Vasile Parvan, House Director, House Staff, Museum, Parvan House

Abstract

Correspondence between the Commission of Historical Monuments and archaeological site manager of Histria, Vasile Pârvan, and archaeological archive of INP [Archive Commission of Historical Monuments] refers to the construction of a housing initiative, for the director of Histria excavations.

This exchange of addresses, containing accounting dates rather than other information's, gives us an idea of the difficulties encountered for funding and for the construction of the Museum and for the House Director of the archaeological site Histria.

Dosarul 12-1-1920 din arhiva Comisiunii Monumentelor Istorice¹ cuprinde corespondența din anii 1919-1921 purtată între Comisiune și diverși actori implicați în realizarea unor necesare construcții la Histria – muzeul, casa directorului șantierului arheologic Histria, casa gardianului.

Încă din primele sale rapoarte asupra activității de la Histria, V. Pârvan atrăgea atenția asupra dificultăților întâmpinate pentru a asigura condiții decente de locuire personalului deplasat de la Muzeul Național de Antichități pe șantierul

arheologic Histria². Pe de altă parte, așa cum se subliniază de fiecare dată³, șantierul Histria a beneficiat încă de la început său de fonduri alocate de Comisiunea Monumentelor Istorice⁴, prin mecanismul “creditelor extraordinare”.

Dacă în primele campanii (1914-1915) s-a locuit în corturi de pânză, după reluarea cercetărilor la încheierea războiului, V. Pârvan a reînceput demersurile, inițiate înainte de război, pentru a construi un muzeu și o locuință pentru directorul săpăturilor de la Histria⁵.

Astfel, în sesiunea sa din 12 Septembrie 1919 Comisiunea Monumentelor Istorice, așa cum arată rezoluția de pe acest act, aprobă înaintarea devizului pentru clădirile propuse de V. Pârvan, către Comisiunea Tehnică.

“Am onore a vă înainta aci alăturată, o evaluăție aproximativă a costului executării unei clădiri pentru șantierul săpăturilor din Istria, cerută de Dl. profesor V. Pârvan; clădirea are dimensiunile de 16 m pe 9 m aproximativ după măsurătorile ce mi s-au dat.

Costul lucrărilor nu ar putea fi inferior sumei de 183.260 lei fiind date dificultățile transporturilor și prețurile atât de ridicate de astăzi.

*ss. architect șef
N. Ghika”*

¹ Arhiva CMI este deținută de Institutul Național al Patrimoniului (INP).

² V. Pârvan, ACMI 1914[1915], p. 117; V. Pârvan, ACMI 1915[1916], p. 190. Cf și V. Pârvan, *Raport asupra activității Muzeului Național de Antichități pe anul 1915*, București, 1916, p. 18 și 29.

³ 1914-10.000 lei și 1915-5.000 lei. Cf. V. Pârvan, *op.cit.*

⁴ V. Pârvan, *Raport asupra activității Muzeului Național de Antichități pe anul 1915*, București, 1916, p. 18.

⁵ V. Pârvan, ACMI 1915[1916], p. 199: “Pustietatea locului cere de altă parte o urgentă construire a unei case a săpăturilor, pentru adăpostirea descoperirilor din ce în ce mai numeroase și pentru locuința conducătorului săpăturilor”.

La 18 Septembrie 1919 adresele nr. 133 și 201 (lipsește de la dosar) sunt înaintate cu adresa nr. 212 domnilor Gr. Cerkez, G. Balș și P. Antonescu ("membrii ai Sub. Comisiunii Tehnice ai Comisiunii Monumentelor Istorice"). Ca urmare pe această adresă apare rezoluția lui G. Balș - "Se va căuta a se obține de la antreprenorii Dobrogei prețuri curente".

La 20.01.1920 sosește o primă ofertă de la antreprenorul Fabio Gentilini din Constanța, în valoare de 174.041,80 lei la care ar urma, conform unui înscris al lui N. Ghika, să fie adăugate costurile presupuse de transportul materialelor.

La 02.03.1920 o altă ofertă este făcută de G. Junotta care este în valoare de 215.983,60 lei. El a realizat și o schiță conform cu "indicațiunile date de dl. Director al Muzeului de Antichități, prof. Pârvan". N. Ghika scrie o rezoluție, la 10.03.1920, conform căreia "[devizul] se va supune Onor Comisiunii spre aprobare".

La aceeași dată N. Ghika va scrie pe o altă ofertă (primită de la ing. D. Teodoru) următoarea rezoluție:

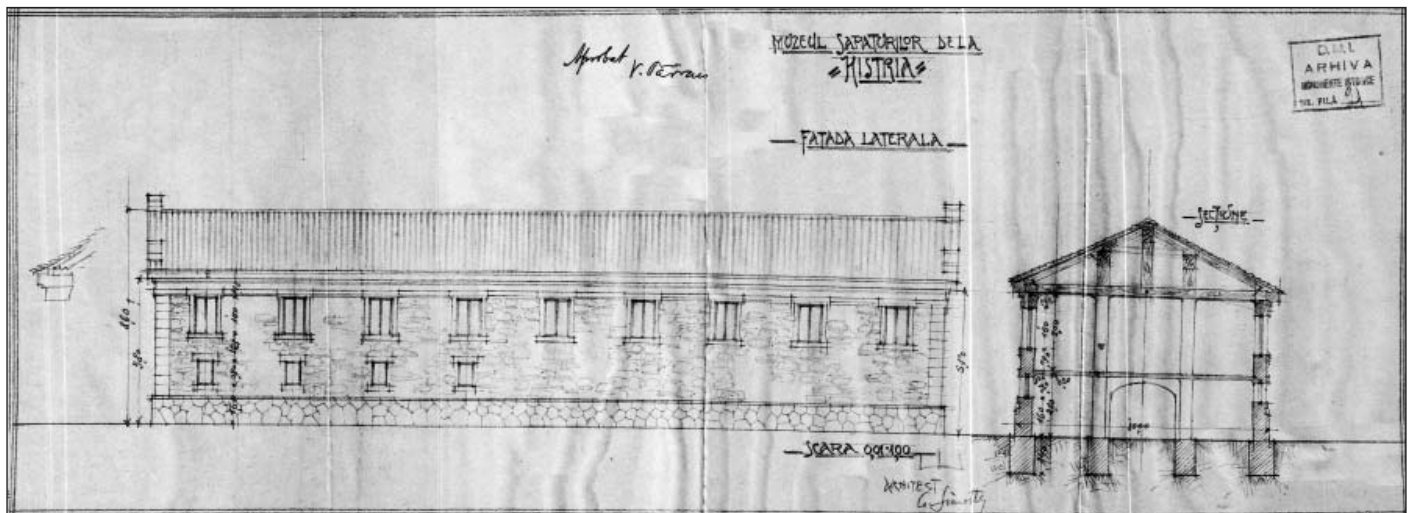
"Sunt de părere că această ofertă este avantajoasă și că lucrarea astfel executată prezintă mai serioase garanții de reușită din toate punctele de vedere".

Această rezoluție se găsește pe memoriul adresat Ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice de ing. D. Teodoru și în care se spune:

"În urma constatării dificultăților de a executa în condițiuni satisfăcătoare lucrările de la Histria în antrepriză, am onoarea a Vă propune de a se executa aceste lucrări în regie, sub conducerea subsemnatului, care mă oblig a îmbrățișa interesele Dumneavoastră întocmai ca un funcționar al Comisiunii, producând acte justificative pentru cheltuielile efectuate și ținându-vă în curent în orice moment cu măsurile luate pe șantier și cu mersul lucrărilor conform instrucțiunilor date de Comisiune."

Mai sunt pomenite lucrările executate la Techirghiol și la Azuga, ca experiență, și este solicitat un onorariu "de 15% asupra valorii lucrărilor după evaluarea făcută în devizul serviciului, oricare ar fi suma la care se vor ridica cheltuielile pentru această lucrare la situația definitivă; astfel nu voi avea nici un interes direct ca aceste cheltuieli să se ridice."

Pe baza acestor două oferte, N. Ghika realizează un referat (No. 1698) care este înregistrat la Registratura Comisiunii (No. 00590/10 Martie 1920). Acest referat arată motivele pentru care este preferată oferta ing. D. Teodoru și se încheie cu formula:

Planșa 1 - Fațada laterală- Muzeul săpăturilor de la Histria

“Rog să binevoiți a decide trebuind a lua
măsuri urgente pentru executare.

ss. arhitect,
N. Ghika”

Acestui referat i se anexează un “Devis estimativ pentru muzeul și locuința directorului de la Histria după prețurile ofertate de către constr. Fabio Gentilini din Constanța” în valoare de 76.800 lei și un „Devis – antemăsurătoare (devis estimativ) pentru muzeul și casa gardianului de la Cetatea Histria”.

Pe acest referat va fi pusă o rezoluție care face mențiune despre cerințele tehnice și care conține în final recomandarea:

“Se va căuta a se obține o reducere a beneficiului ofertantului la 10%.

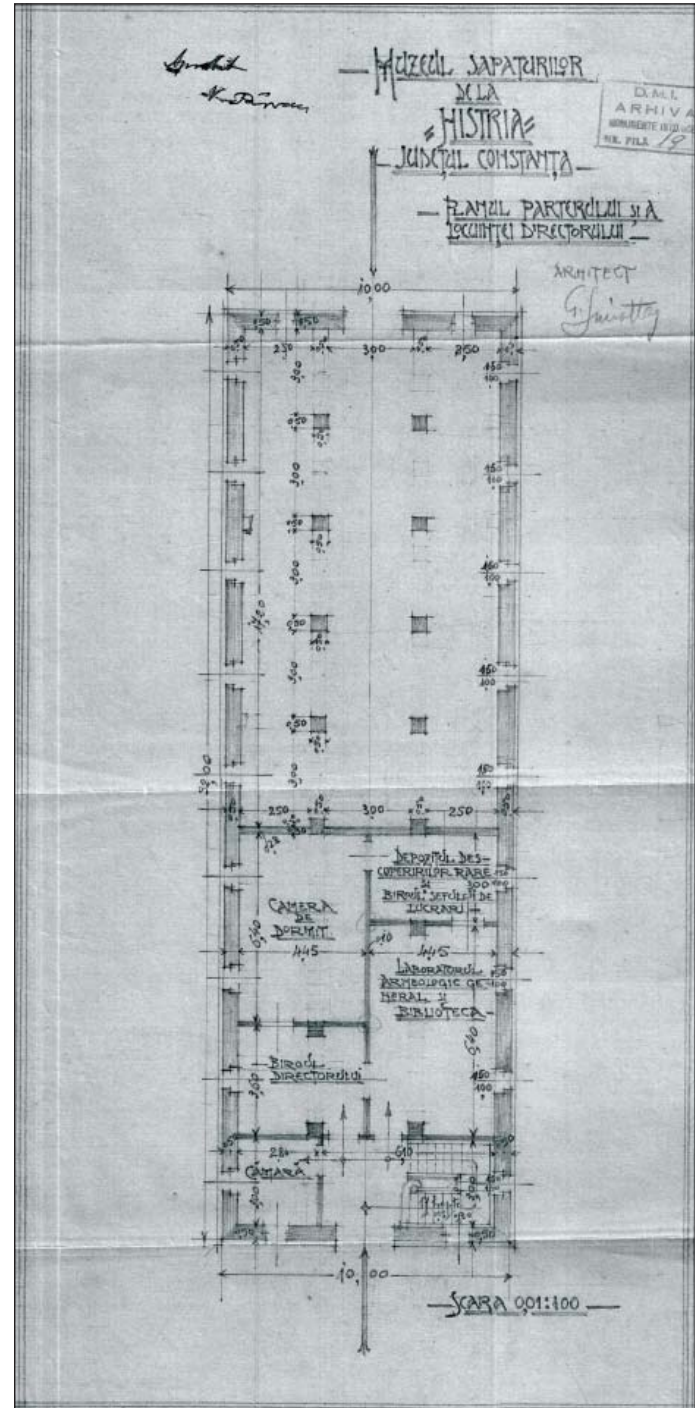
ss. ing. Draghiceanu”

Aceluiași referat i se adaugă și un “Devis estimativ pentru Muzeul și casa gardianului de la Cetatea Histria” realizat la 30 august 1920 de ing. D. Teodoru în valoare de 300.000 lei.

Următorul document din dosar conține un “Devis estimativ pentru continuarea lucrărilor la Casa săpăturilor din Histria după suprimarea etajului și conform prețurilor constructorului Fabio Gentilini”.

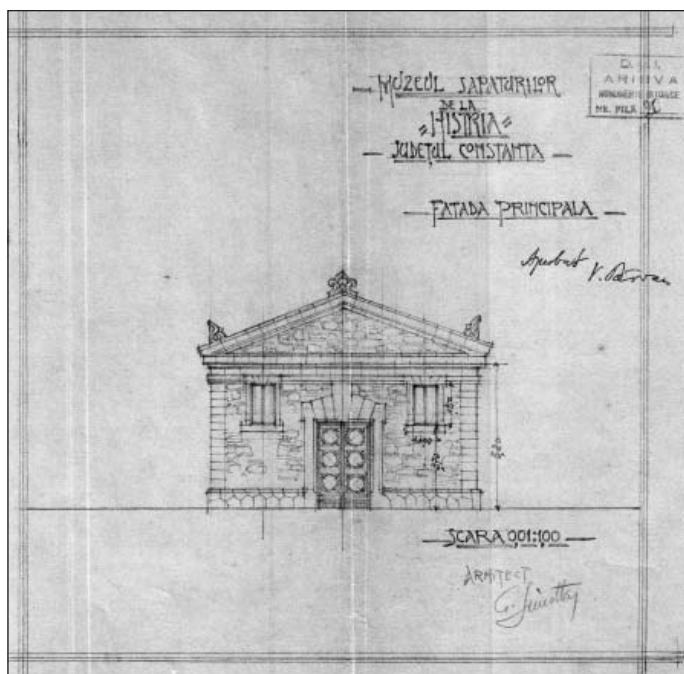
Nu avem cunoștință de condițiile și motivele care au determinat luarea deciziei de suprimare a etajului muzeului. În proiectul inițial [planșa 1] locuința directorului șantierului urma să se afle la parterul [planșa 2] viitorului muzeu care prezenta o fațadă spectaculoasă, evocând un templu grec [planșa 3]. Deși nu avem un proiect separat putem ușor constata că planul actual al Casei Pârvan este același cu planul inițial al parterului Muzeului⁶.

Așa cum spune titlul acestui act se pare că lucrările începuseră deja la muzeu în momentul în care s-a decis renunțarea la etaj și construirea

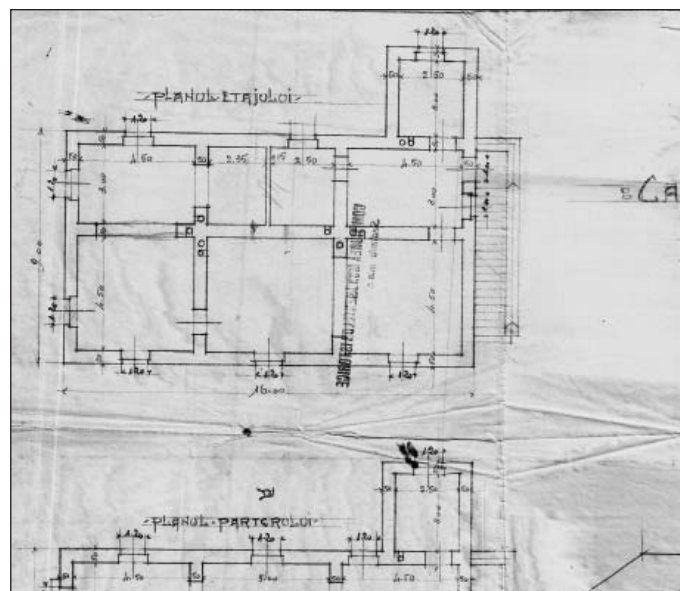

Planșa 2 - Planul parterului locuinței directorului

⁶ I. Achim, Vechi muzee arheologice de sit. Studiu de caz (I): Histria, SCIVA, 1-2, 2010, p. 117-132.

Plansa 3 - Muzeul săpăturilor de la Histria. Fațada principală

Plansa 4 - Muzeul săpăturilor de la Histria. Planul etajului

lui separat. Cel puțin așa pare să reiasă din următoarele acte cuprinse de dosar în care se face referire la Casa Personalului. Pe de altă parte, această Casă are exact planul prevăzut a îl avea etajul (cu excepția scării exterioare). (planșele 3, 4)

Actele numeroase cuprinse de dosar sunt borderouri și chitanțe pentru materialele și manopera folosite la Casa Personalului. Conform acestora în luna noiembrie se ajunsese la montarea a 250 mp de olane pe acoperiș, fusese construit podul casei și fuseseră deja montate coșurile. Aflăm numele lucrătorilor angajați pentru construcție precum și salariile plătite acestora precum și numele delegatului Muzeului Național de Antichități pentru a inspecta periodic lucrările - D. Pecurariu care decontează zece deplasări de la Caranasuf la Cetatea Histria în perioada 18 martie - 13 aprilie 1921 (există la dosar și deconturile pentru diurnă din luna noiembrie 1920).

Tot din aceste acte aflăm că drumul cu trenul de la București la Constanța costa 125 lei și un drum Constanța - Histria - Caranasuf - Histria - Caranasuf (gară) cu căruța costa 360 lei [planșa 5].

copie din

D. N. I. ARHIVA
DOCUMENTE ISTORICE
NR. FILĂ 09

37

Borderou de Cheltuieli de
deplasare cu C.F. ni caruța ocazionate
de lucrările de la Histria...

Data	Distanța	Suma
21. II 1921.	București - Constanța (c.f.)	125.-
22. II 1921.	Constanța - Mureș - Techirghiol - Constanța (caruți)	150.-
23 și 24.	Const - Histria - Caranasuf - Săriuș - Caranasuf - Const (caruți)	480
25.	Constanța - București (c.f.)	125.-
27. III 1921	București - Constanța (c.f.)	125.-
28. și 29.	Constanța - Histria - Cara- nasuf - Histria - Caranasuf Gara Caranasuf (caruți)	360.-
30.	Caranasuf - București (c.f.)	125.-
		<u>Lei 1.490</u>

*Aici lei una mie pentru note de călătorie -
Buc. 30 Martie 1921 Y. D. Pecurariu*

Plansa 5 - Borderou de cheltuieli de deplasare

Copie la SSM

D.M.I. ARHIVA MONUMENTE ISTORICE NR. FILA 68

Adverinta

lei 13.949 adica lei trei spregea mii nouasute patruzeci si doi am primit de la onor. Comisiunea Monumentelor Istorice, ca onorar pentru conducerea lucrarilor de la Histria in valoare de lei 92.946,95, adica 15% din valoarea acestor lucrari conform aprobarii onor. Comisiunii din sedinta de la 30 sept 1920

Pocuresti 30 Iulie 1920

Y. D. Teodoru

Atestat

La 30 septembrie 1920 ing. D. Teodoru încasează prima tranșă din cei 15% aprobați de Comisiune în ședința din 30 sept. 1920. În 20 octombrie 1920 se cumpără cheresteaua de la depozitul Albert Theiler din Constanța, în 28.10.1920 se cumpără scândurile. (planșa 6)

(4) Ing. D. Teodoru

D.M.I. ARHIVA MONUMENTE ISTORICE NR. FILA 68

Planșa 6 - Tranșe de cheltuieli

La 30 septembrie 1920 ing. D. Teodoru încasează prima tranșă din cei 15% aprobați de Comisiune în ședința din 30 sept. 1920. În 20 octombrie 1920 se cumpără cheresteaua de la depozitul Albert Theiler din Constanța, în 28.10.1920 se cumpără scândurile. (planșa 6)

În privința desfășurării lucrărilor aflăm că în noiembrie 1920 este adus materialul lemnos necesar construcției iar 7 aprilie 1921 și la 11 aprilie 1921 se decontează câte “două căruțe a doi metri cubi pentru dușumele, de la Constanța la Caranasuf” de către Andrei Făcăleț, apoi la 12 aprilie 1921 se decontează drumul necesar pentru aducerea meșterului zidar Caligari Ambrozio de la Techir-Ghiol și a meșterului tâmplar Iosif Iacob de

la Constanța, Simion Mitruț este cel care transportă apă, var, cărămidă, nisip și piatră între 27 martie și 5 aprilie și Iosif Iacob primește un avans pentru montarea dușumelilor la 18 martie 1921.

Astfel, dacă toamna anului 1920 a fost perioada în care s-au efectuat lucrările pregătitoare și s-au cumpărat primele materiale, în perioada martie-aprilie 1921, se pare că au fost efectuate cele mai importante lucrări pentru “Casa Personalului” pentru ca la 10 mai 1921 să fie cumpărată o mare cantitate de var pentru lucrarea acum ajunsă la final.

*

V. Pârvan visa să întemeieze la Histria o

LISTA No. 4

De lucrătorii întrebuințați la lucrările de pădure la Cant. Histria
De la 10. Mai - 22. Mai 1920

01700 - Secor.

Numele și Pronumele	ZILE LUCRATE							Prețul	Aconturi	Total	OBSERVAȚII
	Luni	Marti	Miercuri	Joi	Vineri	Sambătă	Duminică				
	Totalul zilelor lucrate										
1. Ambrosio Caligari							12	80	-	960	
2. Mitu Nicolae							12	80	-	960	
3. Antonel del Meisa							10	70	-	700	
4. Costelut fier							10	70	-	700	
5. Sandu George							10	70	-	700	
6. Mitu Gheorghe							10	70	-	700	
7. George Tudor							10	15	-	150	
8. Anghel Andrei							10	15	-	150	
9. Iosif George							10	15	-	150	
10. Vasile Lucaș							3 1/2	17	-	117,50	
11. Petre Anghel							8 1/2	15	-	127,50	
12. Mariu Lucian							2 1/2	8	-	20	
13. G. T. Lunguș							4	15	-	60	
14. Mitu Lucian							4	15	-	60	
15. G. Meiciu							4	15	-	60	
							Total la			5625	

Soluția la. Căruțe mici deosebite deosebite pentru 4 căruțe și bonor.

22 Mai 1920

(4) Ing. D. Teodoru

Planșa 7 - Listă cu lucrătorii zidari folosiți la lucrările de construcții

universitate estivală. Generațiile de cercetători care i-au succedat au fost nevoite să se mulțumească cu mai modestul dar pe deplin justificatul titlu de șantier-școală. Dar chiar și așa, toate acestea nu ar fi fost posibile fără eforturile de început, între care și construirea Casei Pârvan, ale descoperitorului Histriei care a știut cum să convingă, de la început, de importanța acestui șantier, Comisiunea Monumentelor Istorice.

ÎNSCRIEREA BISERICII „ÎNVIEREA” A MĂNĂSTIRII SUCEVIȚA PE LISTA PATRIMONIULUI MONDIAL, CA EXTENSIE A SERIEI BISERICILOR PICTATE DIN NORDUL MOLDOVEI

Dr. Dana Mihai

Focal Point for periodic reporting UNESCO –România

Cod LMI: SV-II-a-A-05651, sat SUCEVIȚA; comuna SUCEVIȚA, **Județ:** Suceava

Pe data de 1 august 2010, Comitetul Patrimoniului Mondial, a decis înscrierea pe Lista Patrimoniului Mondial a bisericii „Învierea” a mănăstirii Sucevița, ca extensie în seria bisericilor pictate din Nordul Moldovei. Bisericile din Nordul Moldovei au fost pentru prima oară înscrise în anul 1993 pe Lista Patrimoniului Mondial. Biserica mănăstirii Sucevița completează și încheie această serie.

Caracteristicile deosebite ale acestor biserici se referă la decorarea în fresco unică în exteriorul și interiorul lor, printr-un cadru iconografic consistent. Grupul de biserici reflectă o armonie cronologică și artistică, dar fiecare element al acestui complex mărturisește asupra originalității iconografice care a fuzionat valoarea estetică a stilului moldovenesc cu tradițiile și canoanele bizantine artistice. Integrarea armonioasă a bisericilor în mediul înconjurător adaugă o dimensiune unică acestor proprietăți.

Cele opt biserici din Moldova sunt unice în Europa, picturile care acoperă fațadele bisericilor au compoziții excepționale, având culori de o remarcabilă armonie. Interiorul și exteriorul bisericii mănăstirii Sucevița este în întregime decorat cu picturi murale datând de la sfârșitul secolului al XVI lea.

Dosarul de nominalizare al Mănăstirii Sucevița a fost în întregime elaborat în cadrul Institutului Național al Patrimoniului.

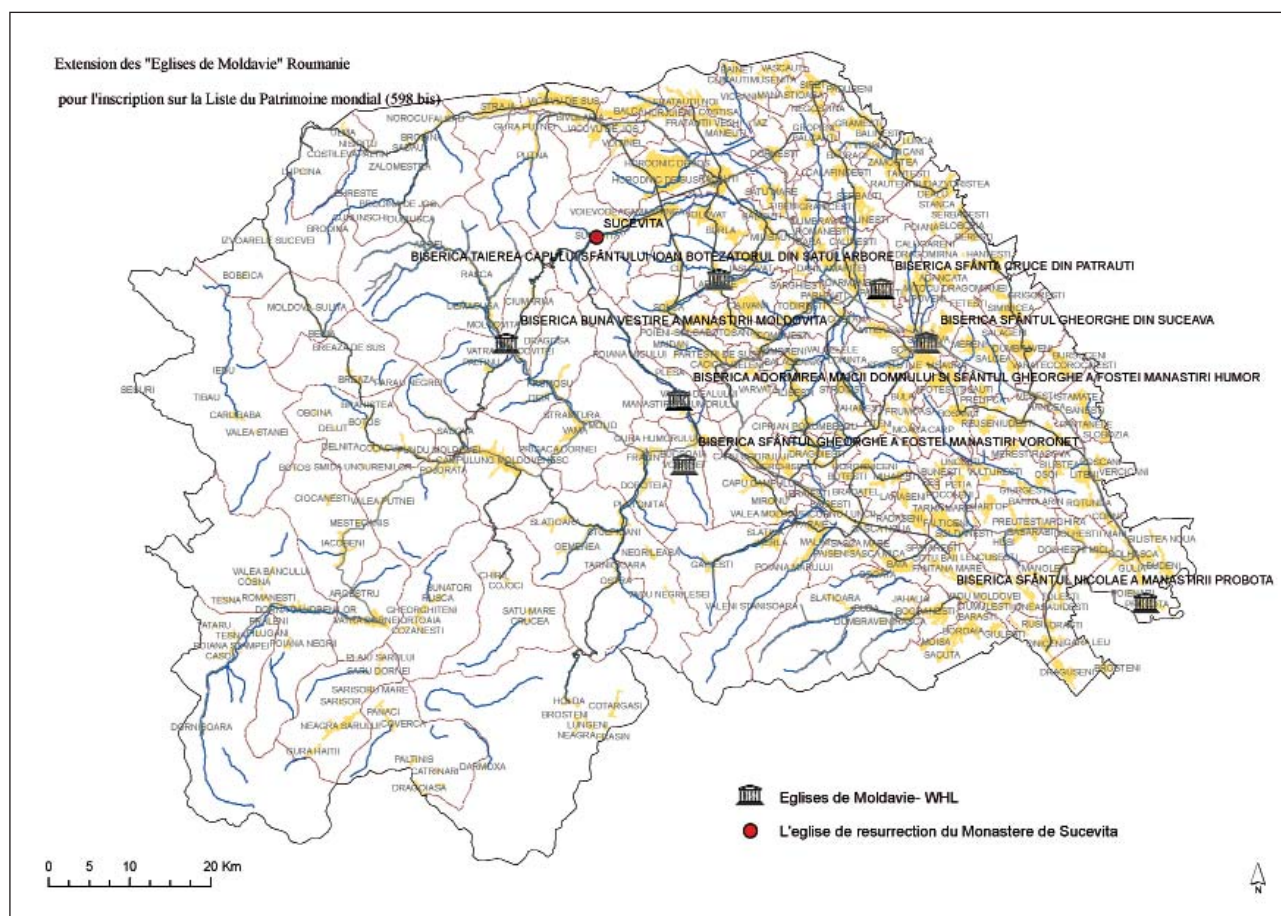
Sucevița Biserica Invierii Domnului Vedere de nord-est

De asemenea, în cadrul proiectului *“Inventar Retrospectiv”* inițiat de UNESCO, în vederea transmiterii de date clare cu privire la monumentele istorice înscrise pe Lista Patrimoniului Mondial, precum și zonele lor de protecție ale mănăstirilor din Moldova, a fost acceptate datele transmise de Institutul Național al Patrimoniului în luna martie a acestui an¹, ca fiind corecte și clare, oficializate și prin deciziile Comitetului Patrimoniului Mondial din Brazilia².

Astfel, au fost transpuse în format digital delimitările transmise pentru mănăstirile din Moldova, cu suprafețe clare privind monumentul

¹ Serviciul Monumente Istorice, responsabil Focal Point for Periodic Reporting UNESCO, dr. Dana MIHAI, Daniela Bănoiu, vezi și <http://www.unesco.inmi.ro>

² Decision 34 Com 8D

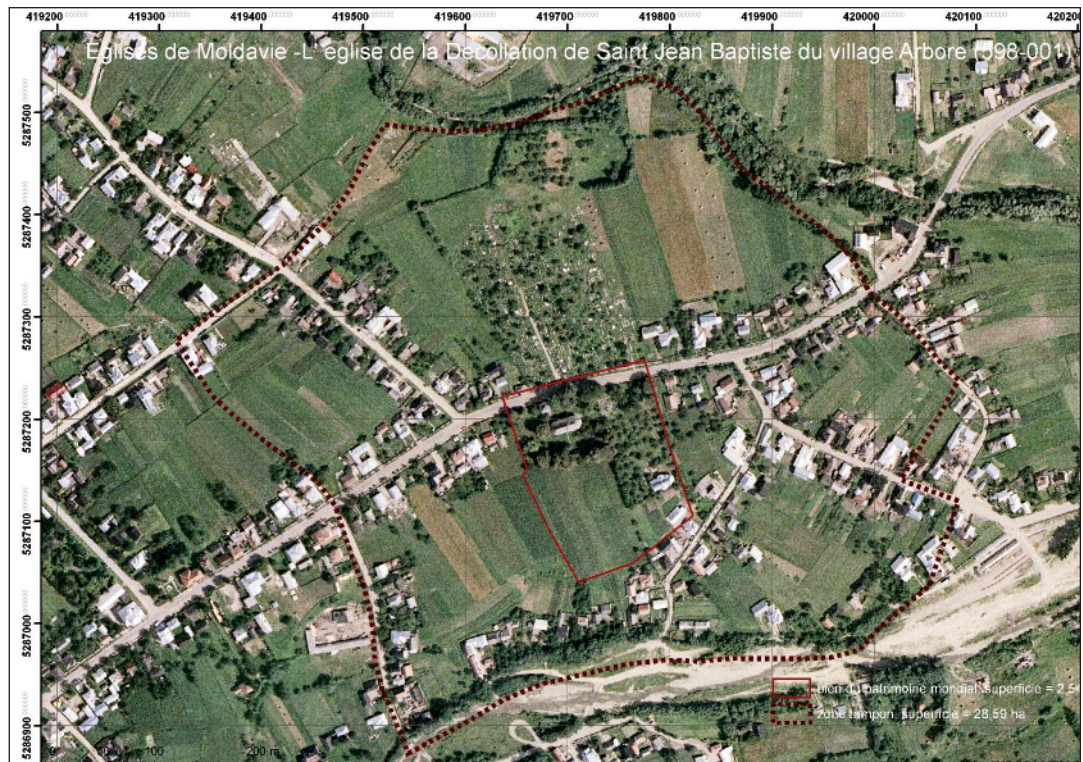

Planșa 1 - Harta cu amplasamentul mănăstirii

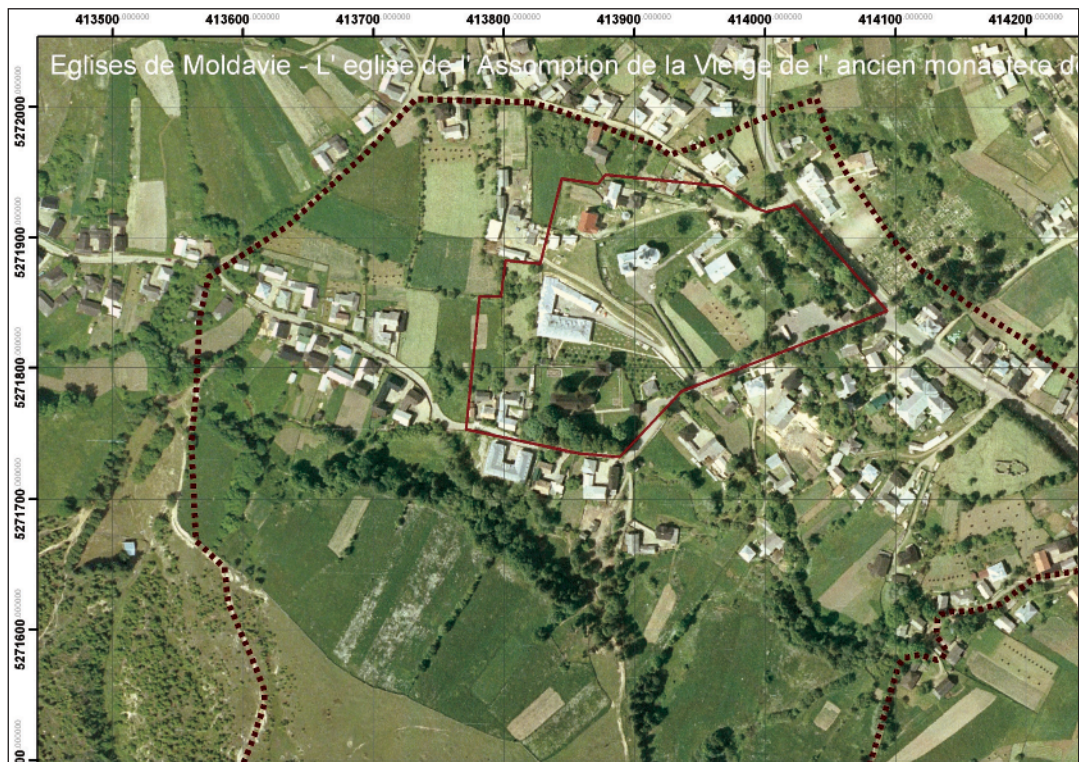
în sine, precum și zona lor de protecție, pe baza ortofotoplanurilor deținute de Institutul Național al Patrimoniului:

Nr. dosar	Numele monumentului	Suprafața (ha)	Zona de protecție (ha)
598-001	Biserica Sf Ioan Botezătorul a mănăstirii Arbore	2,54	28,59
598-002	Humor	4,27	27,9
598-003	Mănăstirea Moldovița	4	44
598-004	Biserica Mănăstirii Pătrăuți	0,67	26,64
598-005	Biserica Sf Nicolae a mănăstirii Probota	1	28,54
598-006	Biserica Sf Gheorghe din Suceava	1,34	4,84
598-007	Biserica Sf. Gheorghe a fostei mănăstiri Voroneț	3,27	37,71

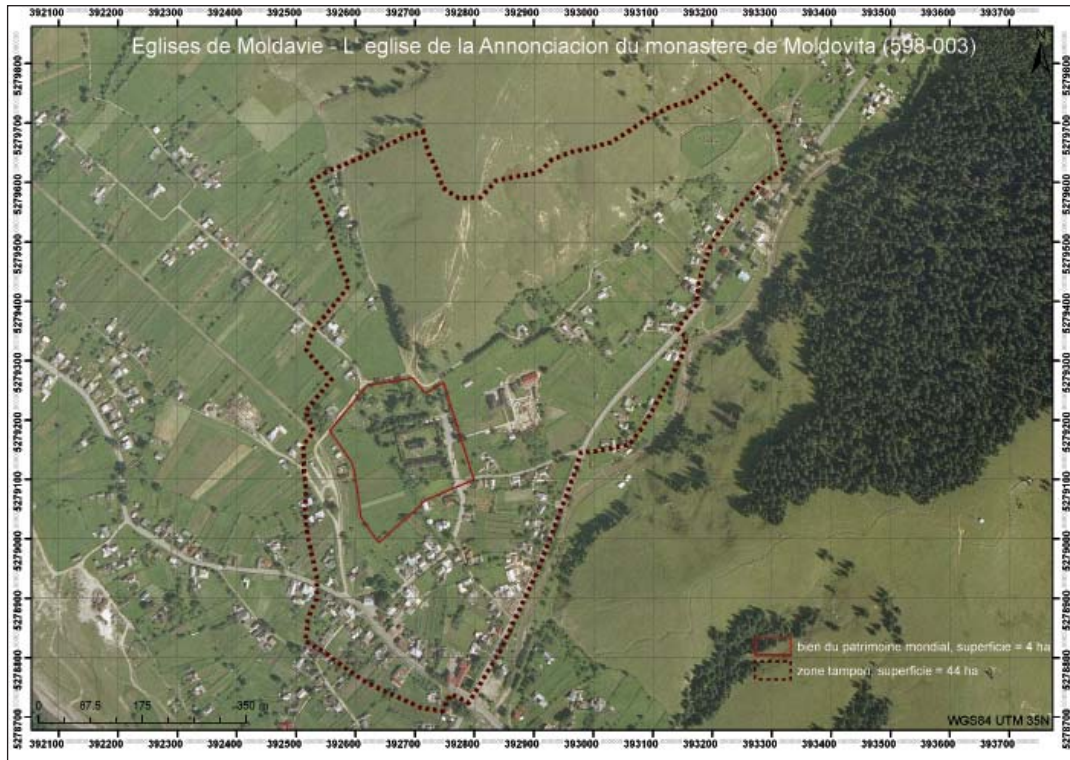

Biserica Sf Ioan Botezătorul a mănăstirii Arbore

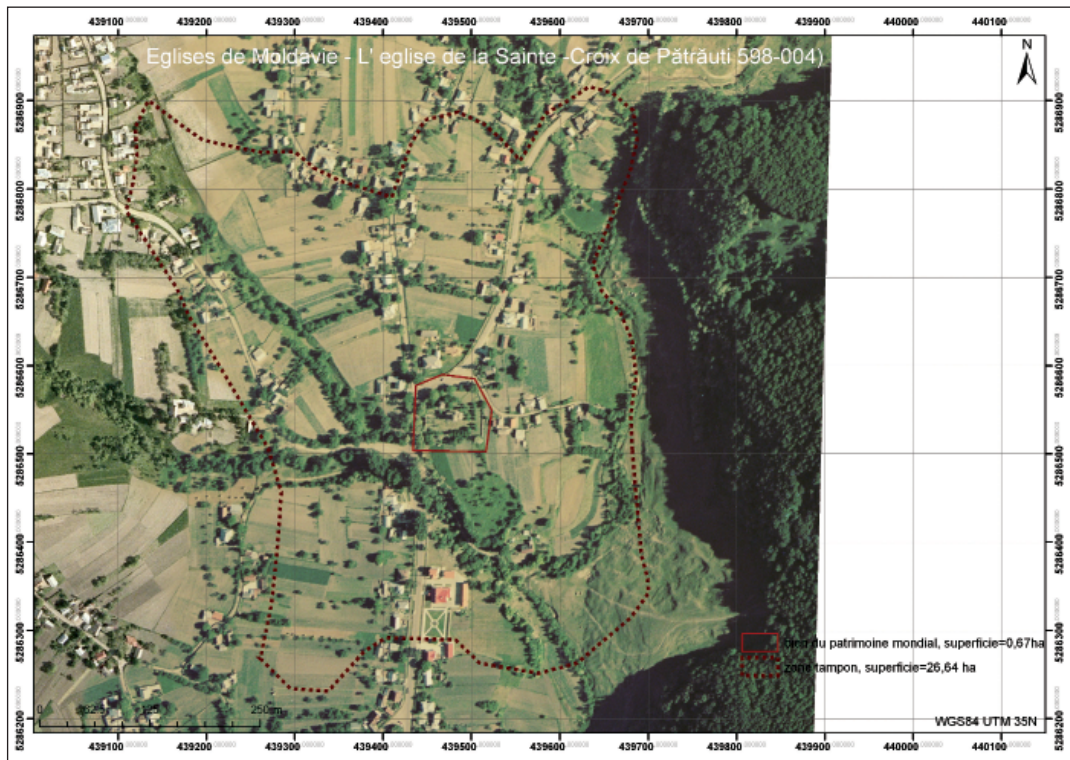

Humor

Moldovița

Pătrăuți

Înscrierea Bisericii „Înviearea” a mănăstirii Sucevița pe Lista Patrimoniului Mondial

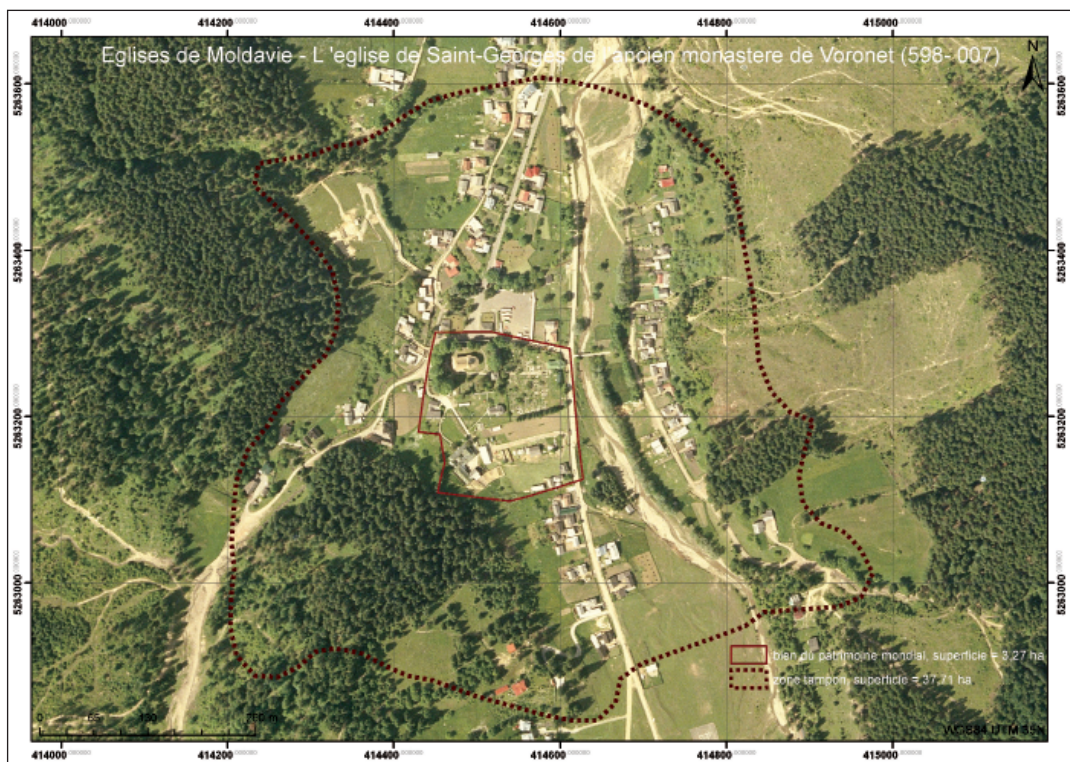

Probota

Suceava

Voroneț